SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK

a magyarországi kisgyermekkori nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből

SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK

a magyarországi kisgyermekkori nevelőképzés,
a Budapesti Tanítóképző Főiskola,
az ELTE TÓK
és épülete történetéből

TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA

SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK

a magyarországi kisgyermekkori nevelőképzés,
a Budapesti Tanítóképző Főiskola,
az ELTE TÓK
és épülete történetéből

TREZOR KIADÓ
Budapest, 2012

Készült

AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZŐ KARA
TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁGÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

Szerkesztette:

Donáth Péter

Olvasószerkesztő:

Farkas Mária

A kötet lektorai:

Bollókné Panyik Ilona
főiskolai tanár (1–4. tanulmány)

Mann Miklós
címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora, történelemtudomány
(5. tanulmány)

© Donáth Péter

© Donáth Péter, Hunyady Györgyné, Kelemen Elemér,
Mikonya György, Podráczky Judit

ISBN 978-963-8144-41-6

Kiadja a Trezor Könyv- és Lapkiadó, Terjesztő Bt.
1149 Budapest, Egressy köz 6.
Telefon/fax: 363-0276 E-mail: trezorkiado@t-online.hu
Internet: http://www.trezorkiado.fw.hu
Felelős kiadó: dr. Benczik Vilmosné

TARTALOM

ELŐSZÓ (Donáth Péter) 9

I. A budai kísérleti négyéves képzéstől az országos tantervfejlesztésig

HUNYADY GYÖRGYNÉ

Rendszerváltás a tanítóképzésben. Kísérleti négyéves képzés a budai tanítóképzőben (1986–1994) 14
1. A kísérleti képzés előzményei, indokai 16
2. A kutatás folyamata 24
3. A koncepció sajátosságai 28
4. A kísérleti képzés hatása, utóélete 30
5. Felhasznált irodalom 36

PODRÁCZKY JUDIT

A budai képző mint a tanító- és óvóképzés országos szakmai egyeztető fórumának központja (A Tantervfejlesztő Bizottság tevékenysége) 39
1. A Tantervfejlesztő Bizottság létrejöttének szakmai-szervezeti előzményei 40
2. 1987–1990: a ’86-os új tanterv bevezetésével és tapasztalataival kapcsolatos munkálatok és a négyéves tanítóképzés előkészítése 44
3. 1990–2002: az 1994-ben rendeletbe foglalt képesítési követelmények kidolgozása, majd a négyéves tanítóképzés bevezetése és monitorozása 45
4. 2004–2005: a pedagógusképzés tartalmi és szerkezeti fejlesztését célzó HEFOP-pályázat keretében a bolognai rendszerű tanító- és óvóképzés képzési és kimeneti követelményeinek és programjainak kidolgozása 53

5. 2009-től: a HEFOP keretében ajánlásként kidolgozott program és az intézményi tantervek viszonyának elemzése, a bolognai képzési program beválásának vizsgálata, a képzési ághoz csatlakozó új alapszakkal kapcsolatos munkálatok 55
6. Összegző gondolatok 65
7. Rövidítések jegyzéke 66
8. Felhasznált irodalom 67

II. Szervezeti, tartalmi kihívások és válaszok

KELEMEN ELEMÉR

A Budapesti Tanítóképző Főiskolától az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karáig..... 70
1. Az előzményekről (1998-ig)..... 72
2. Felgyorsuló események (1998. II. félév)..... 74
3. „Előttünk a hármas út…" (az 1998/99-es évek fordulója) 76
4. Utóvédharcok (1999. január–június)..... 79
5. Az integráció útján (1999. II. félév) 81
6. Mellékletek
6.1 A Budapesti Tanítóképző Főiskola középtávú programja (Részletek, 1997. január 27.)..... 83
6.2 A Budapesti Tanítóképző Főiskola küldetésnyilatkozata (1997) 87
6.3 A Budapesti Tanítóképző Főiskola állásfoglalása az Oktatási Minisztérium hálózatfejlesztési javaslatának a főiskolát érintő elképzeléseiről (Tervezet,1999. január 12.)..... 93
6.4 Emlékeztető a Főiskolai Tanács 1999. január 12-i rendkívüli üléséről.....107
6.5 A Budapesti Tanítóképző Főiskola Főiskolai Tanácsának állásfoglalása az integráció kérdésében (1999. január 12.) 109
6.6 1999. évi LII. törvény a felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról, továbbá a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról (Részlet).....110

6.7 Előzetes elképzelés és javaslat az integrációs munkálatokra vonatkozóan. (Részletek, 1999. május 25.).....111
7. Jegyzetek.....114

MIKONYA GYÖRGY

Kihívások és válaszok a kora gyermekkori nevelés területén az ELTE Tanító- és Óvóképző Karán.....119
1. A nyugati civilizáció kihívásai.....120
2. Magyarország problémái.....122
3. A nevelés és oktatás rendszerének aktuális átalakítása.....123
4. A változó iskola.....127
5. A pedagogikum.....128
6. Kari helyzetkép – az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara.....129
7. További javaslatok a Kisgyermek-nevelési Módszertani Központ és Laboratórium munkájának fejlesztéséhez.....132
7.1 Elfelejtett hagyományok.....132
7.2 A csecsemőkorúak kutatásának újabb eredményei.....134
7.3 Az óvodáskorúak kutatásának újabb eredményei.....135
7.4 A kisiskolás kor kutatásának újabb eredményei.....137
8. Milyen is lehet a Tanító-és Óvóképző Karon oktatók életpálya-modellje?.....139
9. A magyar iskola jövőképe.....140
10. Felhasznált irodalom.....142

III. Ha e százéves falak beszélni tudnának…

DONÁTH PÉTER

A Cserny-különítmény rémtettei „Mozdony-utcai laktanyájukban” 1919 júliusában. Fery Oszkár és tiszttársai halálának körülményei, következményei, utóélete.....144
1. Mi történt a budai képző épületében 1919. július 18–22. között?.....145
1.1 Quint József beszámolói.....145
1.2 A vádiratban és a bírósági ítéletben olvasható „tényállás” – szakirodalom kiegészítésekkel.....148

1.3 Cserny József és a többi vádlott védekezése, a bíróság álláspontja 161
1.4 Lehetséges kérdések az ítéletekkel kapcsolatban 178
2. A Cserny-féle különítmény Tanácsköztársasághoz való viszonyának és a törvénytelen versus törvényes megtorlásoknak el-, ill. megítélése a kortársak körében 189
2.1 Az 1919. decemberi vád-, ill. a bírósági ítélet(ek) intenciója, a korabeli jogszolgáltatás értelmezési kerete..... 189
2.2 A Tanácsköztársaság egykori vezetőinek és a történtek résztvevőinek álláspontja 199
2.3 A korabeli sajtó értelmezései 219
2.4 Quint József igazgató jelentései a Cserny-csoport, a vöröskatonák és a határrendőrök beszállásolásának, tevékenységének káros következményeiről, az épület és felszerelése állapotáról 230
3. A meggyilkolt csendőrtisztek Tanácsköztársaság alatti szerepe megítélésének többszólamúsága: „a Lenin-fiúk vétlen áldozatai” voltak-e, avagy „az ellenforradalom hősei, mártírjai”? 237
3.1 A bíróság álláspontja 237
3.2 Az 1919–1922. évi megemlékezések, emlékkönyvek és az 1921. évi eredeti emléktábla „üzenetei” 238
3.3 Iskolai megemlékezések az épületben meggyilkolt csendőrtisztekről 248
4. Források, felhasznált irodalom 251

A kötet szerzői 255

Contents 256

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Kötetünk a 2011. április 12-én „100 év a budai képző épületében. Tanító- és óvodapedagógus-képzés a középfoktól az egyetemi oktatásig” címmel, az ELTE TÓK Tudományos Bizottsága által rendezett konferencián elhangzott előadások – jelentős forrásbázis felhasználásával, felvonultatásával – tanulmánnyá bővített, kiegészített szövegeit adja közre, abban a reményben, hogy komoly érdeklődésre tarthat számot

- a magyarországi történelem, művelődéstörténet,
- a kisgyermekkori nevelés, a nevelőképzés története, perspektívái iránt érdeklők,
- a budai tanítóképző egykori tanárai, diákjai és ELTE-s barátai, valamint a XII. kerületi lokálpatrióták körében.

A kötet szerzői közül ugyanis négyen nemcsak országosan elismert szaktekintélyei témájuknak, hanem egykori/jelenlegi kulcsszereplői is az abban leírtaknak, ezért személyes emlékeikre/elképzeléseikre is támaszkodhattak/támaszkodhatnak, a rendelkezésükre álló gazdag forrásbázis mellett, így bizonyos történelmi távlatból visszatekintve olyan tanulságok összegzésére vagy – a lehetséges legszélesebb információk birtokában – olyan perspektívák felvillantására vállalkozhatnak, amelyek joggal kelthetik fel a kisgyermekkori nevelés és nevelőképzés iránt érdeklődők figyelmét.

Ily módon a neveléstudósok kompetens értékelése a közvetlen szemtanúk beszámolójának hitelességével ötvöződik Hunyady Györgyné és Podráczky Judit tanulmányaiban, melyekben a budai négyéves tanítóképzési kísérlettől, a négyéves képzés országos bevezetésén át, annak a bolognai folyamatba való beilleszthetőségig vezető útról nyerhetünk képet. Megtudhatjuk általuk, hogy kedvező társadalmi politikai konstellációkban maradandó szakmai előrelépés érhető el,

- ha az ilyen irányú reformlépéseket komoly tudományos előkészítés, monitorozás és apróbb-nagyobb korrekciók sora kíséri
- s a munkát egy kompetens, a kisgyermekkori nevelés egészét reprezentáló szakmai a testület, az Országos Tantervfejlesztő Bizottság irányítja,
- s hogy milyen fontos a képző intézmények, szakemberek és a minisztérium munkatársainak alkotó együttműködése a valameny-

nyiünk számára kívánatos cél: a korszerű, hatékony és a társadalmi integrációt elősegítő kisgyermekkori nevelés és nevelőképzés eléréséhez.

Szerencsésen ötvöződnek a tudós neveléstörténészek s aktív kari vezetők tapasztalatai Kelemen Elemér és Mikonya György tanulmányaiban, melyekben – eddig irattárban elzárt dokumentumokkal alátámasztott – izgalmas és árnyalt képet nyerhetünk

- a Budapesti Tanítóképző Főiskola önállóságának megőrzéséért folytatott tárgyalásokról, a tanítóképzés szakembereinek képzésére is kiterjedő országos kutatóbázissá válásának szándékáról,
- majd a Budapesti Pedagógiai Főiskolába való integrálás elleni küzdelméről.

Megtudhatjuk,

- hogy miért döntött annak idején a főiskolai tanács „elfogadható kompromisszumként" – önálló karként – az ELTE-be való integrálódás mellett,
- hogy az ELTE Pedagogikuma keretében hallgatóink számára megteremtett továbbtanulási lehetőség, az MA- és PhD-képzésbe való bekapcsolódásunk révén miként és mennyiben sikerült/sikerül az 1998–1999-ben felvázolt eredeti célokat megvalósítani/megközelíteni,
- s hogy a PPK Neveléstudományi Doktori Iskolája által befogadott „kisgyermekkori nevelés" doktori modul és a nemrégiben létrejött Kisgyermek-nevelési Módszertani Központ és Laboratórium milyen további perspektívát nyitnak e célok újrafogalmazásra, továbbfejlesztésére.

*

Témájában és jellegében egyaránt távol áll az előbbiektől kötetünk utolsó tanulmánya, amely csak közvetve – negatív módon – kötődik a kisgyermekkori nevelőképzés témájához, amennyiben egy olyan szomorú történetről referál, amely a tanácsköztársaság idején zajlott a budai tanítóképző épületében, amikor azt laktanyaként birtokba vette a Cserny József vezette terrorista különítmény, s amikor emiatt a tanítóképző javarészt kiszorult saját épületéből. Az 1919. július 21-éről 22-ére virradó éjszaka

ugyanis százéves épületünk pincéjében a „Lenin-fiúk” – egy elöljárójuk parancsára, ám a központi intenciók ellenére – a forradalmi törvényszék ítélete nélkül, feltételezett, de nem bizonyítható „ellenforradalmi tevékenységük” miatt kivégezték a csendőrség országos felügyelőjét, Fery Oszkár altábornagyot, továbbá Borhy Sándor és Menkina János alezredeseket. A tanácsköztársaság bukása után a tettesek közül hetet elfogtak, halálra ítéltek és kivégeztek. A meggyilkolt csendőrtisztek emlékére 1921-ben az addigi Mozdony utcát (a mai Kiss János altábornagy utcát) Fery Oszkárról, a környezőket a másik két tisztről nevezték el, s emléktáblát helyeztek el intézetünk falán a történtekről. Az 1945 után elmozdított táblát a Budapest XII. kerületi Hegyvidéki Önkormányzat 2011. március 25-i ülésének határozata alapján újra elhelyezték épületünkön. Ebből az alkalomból készült Donáth Péter tanulmánya, mely levéltári források, a korabeli sajtó és egyéb szakirodalom alapján kísérli meg karunk és a kerület polgárait megismertetni az 1919-ben történtekkel, annak mozgatórugóival, következményeivel, s azzal, hogy mindez miként hatott a budai képző akkori és későbbi életére.

I. A BUDAI KÍSÉRLETI NÉGYÉVES KÉPZÉSTŐL AZ ORSZÁGOS TANTERVFEJLESZTÉSIG

HUNYADY GYÖRGYNÉ

RENDSZERVÁLTÁS A TANÍTÓKÉPZÉSBEN*

Kísérleti négyéves képzés a budai tanítóképzőben (1986–1994)

Az elmúlt években tanulmányok, könyvek sora elemezte a magyar társadalom életében oly jelentős rendszerváltás jelenségét, az azóta eltelt két évtized történeti-politikai eseményeit, társadalmi hatásait. Ezek az analízisek azonban általában nem terjedtek ki egy-egy szakterületre vagy szakmára. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy a Budapesti Tanítóképző Főiskola példáján bemutassam a rendszerváltást egy konkrét szakmai kérdésben, a tanítóképzésben.

A munkahelyek szakmai tevékenységében olykor a felszínen jól láthatóan zajló, olykor csak apró, alig érzékelhető történésekből összeálló folyamatokban volt megragadható a rendszerváltás. A budai tanítóképzőben olyanokban például, mint az első világháborúban elesettek befalazott emlékművének kibontása 1985-ben, vagy három évvel később a Marxizmus–Leninizmus Tanszék átalakulása Társadalomtudományi Tanszékké. Esetleg még korábban, amikor 1984-ben, némi megdöbbenést kiváltva először hangzott el egy hivatalos értekezleten a „kedves kollégák" megszólítás (a „kedves elvtársak" helyett). Ennél bizonyosan fontosabb jelzés volt, amikor – igaz, már 1989-ben – először került egyházzenei mű a kórus műsorába hivatalos állami ünnepségen. A kor megváltozott hangulatát híven tükrözte az is, hogy Nagy Imre és mártírtársai újratemetési szertartásának legnagyobb feltűnést keltő szónoklata, az orosz katonák távozását követelő Orbán-beszéd néhány óra múlva már szöveghűen (bár ak-

* A tanulmány megjelent az *Iskolakultúra* **XXII.** évf. 2012/1. számában 36–49 pp.

kor még nem lehetett villámgyorsan az internetről leszedni) megjelent az intézmény faliújságján – s persze a munkahelyek politikamentesítésének szellemében újabb néhány óra múlva el is tűnt onnan.

Lehet, hogy a felsorolt (és más) események – főként így visszatekintve – a Budapesti Tanítóképző Főiskola életében a rendszerváltás jelei voltak, de akkor sem és most, húsz év távlatából sem gondolható, hogy ezek nagyon jelentős, netán „rendszerdöntögető" tettek lettek volna. Egyszerűen csak a gyors politikai-társadalmi változások futó jeleként feltűntek az intézményben. Ám azokban az években történtek az intézmény szempontjából valóban nagyon jelentős, sorsdöntő események is: a budai képző tanári kara ekkor látott neki a tanítóképzés megújítását célzó „négyéves kísérleti képzés" kidolgozásának, megvalósításának, ami egy hosszú, mindenki erejét maximálisan igénybe vevő, olykor jókedvű, máskor csak kényszerből végzett közös munka volt. Az előkészítést 1986-ban kezdtük, az utolsó kísérleti csoport pedig 1994-ben szerzett oklevelet. Ezt a periódust, ezt a 8 évet tekintjük a budai képzőben zajló szakmai rendszerváltásnak*, bizonyos értelemben az egész tanítóképzés rendszerváltásának.*

Az 1990-es rendszerváltás hullámverései egy ilyen nagy, átfogó, tanárokat, sőt diákokat is összekötő munka közepette érték el az intézményt. S ezért a politikai és társadalmi megújulással együtt járó, szükségképpen felkavaró változások konstruktívabb eredménnyel jártak, mint környezetünkben sok helyen. Mindenkire szükség volt, aki akart és tudott dolgozni. Természetesen nem idealizáljuk a helyzetet, az újat akarás alapvetően teremtő légkörében is jelentkeztek félrehúzó feszültségek, de az oktatók házon belül mindenekelőtt vehemens szakmai közéletet éltek. Ehhez kellett a főiskola valamennyi dolgozójának, hallgatójának (beleértve a változásokban erősen érintett szervezetek vezetőinek, tagjainak) józan értékítélete, magatartása is.

1. A kísérleti képzés előzményei, indokai

A négyéves, főiskolai szintű tanítóképzés gondolata nem új elképzelés: a hazai képzés *történet*ében hasonló tervek születtek a huszadik század első felében is[1] (Bollókné, 1984), majd a második világháború után, az 1945–1959 közötti időszakban különösen felerősödött a hazai neveléstudomány és jelentős tanítói rétegek ilyen irányú követelése (Ladányi, 1985). 1959-ben Magyarország az európai országok között az elsők közé tartozott, amely megvalósította a tanítók középiskolai végzettségre épülő,felsőfokú képzését hároméves felsőfokú intézeti oktatás formájában. S bár a tanítóképzés jogi státusa kedvezően változott (főiskolai rangra emelkedett[2]), időközben jelentősen átalakult a *nemzetközi környezet* is. A ’80-as évek közepére a közép-európai országok többségében már hosszabb idő alatt szerezhettek diplomát a tanítók, s Nyugat-Európában is jellemző tendenciává vált az alsó fokú- és középiskolai pedagógusképzés időtartamának közelítése (Vajó, 1987). Az Egyesült Államokban a rövidebb képzési idejű programok részben egy széles alapozású egyetemi képzésbe épültek bele, részben a legtöbb államban kiegészültek egy kötelező jellegű posztgraduális képzéssel (Adamikné Jászó, 1988; Hunyadyné, 1988). Megjegyzendő, hogy – időbeli eltolódásokkal, de – nagy hasonlóság mutatkozott a képzést befolyásoló társadalmi tényezőkben is (a pálya elnőiesedése, alacsony presztízse, a pedagógusrétegen belüli hierarchizáltság, az anyagi kondíciók hiánya), a kiválasztás, az alkalmasság megítélésének problémáiban és magának a képzési folyamatnak a hiányosságaiban (az elméleti és gyakorlati képzés összefüggései, az innovációra való felkészítés, a pályakezdők továbbképzése vagy inkább: további képzése).

A tanítóképzés megújításának tervezésekor mérlegeltük a képzés alapvető *társadalmi funkcióit*. E tekintetben a tanítóképzés *értelmiségne-*

[1] Fináczy Ernő 1924-ben javasolta a kéttagozatú, felsőfokú tanítóképzést; az 1938. évi XIV. tc. a 4 éves líceumi érettségi után 2 éves tanítóképző akadémiák szervezését rendelte el. Bollókné, 1984. 29–32.

[2] Az 1974. évi 13. sz. tvr. alapján a tanítóképzés főiskolai szintű képzéssé vált.

velő funkcióinak – szinte kezdeteitől fogva máig – sajátos súlyt ad az a tény, hogy hallgatóinak jelentős százaléka első generációs értelmiségi lesz. (A 80-as években a tanítóképzésben ez az arány meghaladta a felsőoktatás átlagát.) Az értelmiségi életmód igényét, mintáit és a hozzá szükséges készség- és szokásrendszert ezekben az intézményekben kellett részben kialakítani, részben megerősíteni (Bayer, 1986; Háber, 1986).

A tanítóképzőkben folyó *szakképzés*nek pedig az általános iskola kezdő szakaszának igényeit kellett kiszolgálnia. (Ma társadalmi megrendelésről vagy éppen közszolgálati funkcióról beszélnénk. A lényeg nem változott: az alsó fokú iskoláztatás pedagógusainak képzése a tanítóképzés társadalmi funkciója volt és maradt.

A kísérleti képzés tervezésének időszakában a közoktatás is forrongott: nyilvánvalókká váltak a centrális irányítás problémái, az 1978-as tanterv maximalizmusa, az erősödő társadalmi egyenlőtlenségek hatása az iskolára, a differenciálatlan tömegoktatás eredménytelensége. Az 1985-ös oktatási törvény utat nyitott a változtatásoknak, innovációknak, a problémákra adható helyi válaszok kimunkálásának. Az oktatási kormányzat is készített (készíttetett) fejlesztési koncepciókat. Az általános iskolára vonatkozó tartalmazza vázlatosan a pedagógusképzéssel szemben támasztott új (vagy felerősített korábbi) közoktatási igényeket, elvárásokat (Az általános iskola…,1988). A képzés megújításakor figyelembe kellett venni, hogy az általános iskola kezdő szakaszának fő feladata az alapkészségek kialakítása, a képességek fejlesztése olyan iskolában, amely légkörében kevésbé különbözik az óvodától, mint korábban, s amelyben a tanítás tartalmának megválasztásában nő a pedagógus szerepe, s amelyben a pedagógus olyan differenciált metodikával dolgozik, ami lehetővé teszi a különböző ritmusban, tempóban fejlődő gyerekek egyaránt sikeres előrehaladását. A képzést befolyásolja az általános iskola tervezett, de akkor még pontosan el nem döntött új szakaszolása is.

A tervezéskor tekintettel kellett lennünk az évtizedben kibontakozó *kritikai irodalom*ra is. A tanítóképzés kritikáját többen, több oldalról elvégezték. Foglalkoztak vele kutatók (Csík–Zsolnai, 1985; Romankovics,

1985; Laczkóné Riba, 1984; S. Faragó, 1986); tanítóképzős szakemberek, folyamatos tantervfejlesztő munkát végezve (Szövényi, 1980; A tanítóképzés tantervi irányelvei 1987); pályakezdő pedagógusok sikereik mintáját, kudarcaik okát főiskolai tanulmányaikban keresve (Beválás vizsgálat…,1988). E sok szempontú kutatás és a főiskola tanszékein frissen elvégzett (részletekbe menő) elemzések alapján a legproblematikusabb kérdéseknek tartottuk: a gyakorlati képzés arányát és minőségét; a képzés belső logikájának, összefüggéseinek megszakadását; a szaktárgyak és a tantárgy-pedagógiák viszonyát, a középiskolai-főiskolai és a tanítandó kezdő szakaszbeli tananyag tényleges kapcsolatának vizsgálatát; a pedagógiai képességek kiművelésének és hatékony pedagógiai-pszichológiai kultúra kialakításának hiányát (Magyarfalvy, 1988; Lengyel–Pálmai, 1988; Hangay, 1988; Hunyadyné–Bollók,1989).

A nyolcvanas évek közepére módosult a nevelői (tanítói) *pályakép* is, jelentősen változott a társadalom elvárásrendszere (Ungárné, 1988). A változások részben az információrobbanás ismert jelenségéhez kapcsolódtak (más lett az iskola, a tanító funkciója az információk közlésében, feldolgozásában), részben átrendeződtek az iskola és a pedagógus hagyományos szerepviszonyai (pl. a hagyományos korábbi minták gyakran férfihez kötődő elvárások voltak) (Trencsényi, 1988). E változásoktól nem függetlenül – s más szociológiai tényezők által determináltan (Ferge–Háber, 1978; Háber, 1986) – csökkent a pálya elismertsége, kiéleződött a tanítók státusát régóta jellemző ellentmondás: a tantermi szituáció még mindig nagy, alig korlátozott hatalmat jelentett a nevelő–növendék viszonyban, ugyanakkor ez a pálya presztízsének folyamatos devalvációjával járt együtt. Ennek nyomán felerősödtek bizonyos kontraszelekciós jelenségek.

Ugyancsak érintette a tanítói pályaképet az iskolai nevelés stílusának igényelt változása. Az iskola mint intézmény nem nélkülözheti a tekintélyelvűséget, a személyes autoritásnak azt a mértékét, amely nélkül bármilyen nevelés elképzelhetetlen. Ugyanakkor a magyar társadalomban mélyen gyökerező autokratikus nevelés hagyományait a neveléstudo-

mány, a pedagógusképzés és a pedagógiai-pszichológiai ismeretterjesztés – a merev, hierarchikus társadalmi viszonyok bizonyos fokú oldódásának, átrendeződésének hatását is erősítve – eredményesen támadta. Azonban nem sikerült egyidejűleg egy olyan, a pedagógusok saját tapasztalataira épülő, demokratikus nevelési stílust meghonosítani, amellyel a nevelők az új feltételek között eredményesen működhetnének.

A jelzett változások hatására a tanítói pálya egy viszonylag önálló, stabil pályából nyitottabbá, kifelé orientáltabbá és fokozottabb önmegújulást követelő-igénylő hivatássá vált. A tanító szerepköre is átstrukturálódott: ő lett a pedagógiai folyamatban: a) az információk forrása, de fokozódó mértékben inkább azok rendezője és értelmezője; b) a társas és tevékenységi folyamatok irányítója, szervezője; c) a társadalmi értékeket és normákat kifejező, s ezzel a tanulói magatartást minősítő és értékelő személy (Ungárné, 1988).

A nyolcvanas évek közepére szinte az egész szakmai és felhasználói (közoktatási) közvélemény egyetértett a változtatás szükségességében. Az országban sokfajta – részletekre és a képzési rendszer megújítására irányuló – próbálkozás el is indult. Az ún. modell kísérletekről Fábián Zoltán adott jól áttekinthető képet az „Új modellek a pedagógusképzésben" c. kötetben (Fábián, 1989). A 10 képző intézmény szakembereiből szerveződő csoport célja az 1983–84-es tanító- és óvóképzés viszonyainak meghaladása volt, s ennek érdekében végeztek fejlesztő kutatásokat. A színvonalasabban képzett és rugalmasabban alkalmazható pedagógusok nevelése, kibocsátása érdekében különböző integrációs modelleket dolgoztak ki, többnyire együtt tervezve a szerkezeti és a tartalmi változtatásokat. Ekkor született például az a modell, amelyben négy év alatt két szakági képzés, a tanári + tanítói kapcsolódott össze, s amely a legtartósabbnak bizonyult a munkacsoport által kipróbált hat modell közül.[3] A

[3] Lényegében ehhez a modellhez tartoznak azok a képzési formák is, amelyekben a tanító szakot nem tanári, hanem más (elsősorban könyvtár, illetve népművelés) szakhoz kapcsolták. A képzési idő

fejlesztő kutatás pozitív eredményei nemcsak az eredeti célkitűzések többé-kevésbé sikeres megközelítésében mutatkoztak meg, hanem a résztvevő intézmények oktatóinak szakmai fejlődésében, önfejlesztésre való hajlandóságának növekedésében is (Fábián, 1989).

A korszak fejlesztési törekvései közül kiemelkedik – legalábbis ambiciózus jellegével – a Zsolnai József nevéhez kötődő ún. képességfejlesztő, értékközvetítő tanítóképzési kísérlet, amelyet a kutató és munkatársai 1988-ban indítottak a jászberényi és a sárospataki tanítóképző főiskolákon. Az addig megszokott struktúrát és tartalmakat ez a modell forgatta fel a legmélyebben. Célja volt a nagyon kritikusan szemlélt hazai tanítóképzés megújítása oly módon, hogy az új típusú, alternatív tantervvel dolgozó általános iskolák gyakorlatát, az ún. értékközvetítő programot vette alapul a képzést meghatározó, kívánatos tanítói képességek, készségek megfogalmazásakor. Az oktatásban kutatók és a helyi intézmény tanárai vettek részt. A hallgatók egyfelől az erős tartalmi megkötöttség, másfelől a tanítóképzésben addig alig ismert szabad választás pólusai között mozogva tanulhatták az önállóságot. Ez a kísérleti modell végül is nem épült be a hazai tanítóképzés mindennapi gyakorlatába. Akkor a felbomlás okainak elsősorban a próbálkozás merész újszerűségét (bírálói szerint: a bevált hagyományok felrúgását) és a lényegesen nagyobb fajlagos költségeket tartották. Visszatekintve (s más hasonló törekvéseket is figyelve) rövid életpályája inkább „réteg” jellegének tudható be. Vagyis annak, hogy egy-egy karakteres alternatív programra lehet rá szabott színvonalas pedagógusképzést kialakítani, de amíg maga a program a közoktatásban alternatív marad, addig a tanítóképzés egész rendszerének elsősorban a domináns programra vagy a programok sokaságára figyelemmel kell működnie.

Az átfogó, rendszerszerű változásokon túl számos szakterületen születtek fontos innovációk, melyeknek egy része erős és tartós közoktatási

---

ekkor is 4 év volt. E modell egyes intézményekben ma is él: a tanító szak a közművelődési szakokon túl gyógypedagógiai, média és kommunikáció szakokkal párosítható.

hatással járt, más része – minden értéke ellenére – megtorpant és elakadt. Valamennyien számon tartjuk pl. a matematikatanítás módszertanának megújítását, amelyben jelentős részt vállaltak a tanítóképzők, osztozva e vállalkozás sikereiben és kudarcaiban (Nótin, 1978). Koncepcionális változást szorgalmaztak a tanítóképzők a vizuális nevelés területén, s ezt érvényre is juttatták saját felsőoktatási gyakorlatukban, a közoktatásra kisugárzó – ha nem is átütő – hatással (Leitner, 1985; Bálványos, 1995). A természetismeret tanításának módszertanában gyökeres változásokat ígért a tanulói tevékenységre építő képességfejlesztés szándéka, a diszciplinárisan megalapozott tudásanyag integratív jellege (Véghelyi, 1995). A hazai kulturális viszonyok között, az idegen nyelvek ismeretének hiányával küszködő társadalmunkban fontos fejlemény volt, hogy a képzőhelyek jóvoltából létrejött a tanítóknak egy idegen nyelv oktatására felkészült csoportja.

A négyéves kísérleti képzés közvetlen szakmai előzményét jelentette az a budai főiskolán zajló szakterületi akciókutatás, amelynek eredménye a pedagógiai-pszichológiai stúdiumokat a tanítói gyakorlatra felépítő integrált program lett (Bódiné–Gyóniné, 1993). S jóllehet a kutatás vezetője szerint ez a program nehezen tudott a hároméves képzési struktúrába beilleszkedni, a majdani kísérlet gyakorlati képzési rendszerének egyik fontos előképévé vált.

A szaktárgyi kezdeményezéseknek ez a futó áttekintése elvezet bennünket a hazai tanítóképzés fontos fejleményéhez, a sajátos elmélyedést nyújtó szakkollégiumok, majd a műveltségterületek kiépüléséhez (Szövényi, 1980). A szakkollégiumi rendszer eredeti céljain túl egy későbbi fázisban konstruktív segítséget tudott nyújtani a közoktatásban jelentkező pedagógushiány enyhítéséhez, mivel a környezetismeret-, az ének-zene-, a testnevelés-, a rajz- és technikatanítás területén jobban felkészült tanítók az 5.osztályban is jogosultak voltak tanítani. Ezen túllépett a képzés egész rendszerére kiterjedő műveltségterületi képzés, amely minden leendő tanító számára lehetővé tette, sőt előírta az elmélyülést egy-egy szélesebb szakterületen, ily módon egészítette ki tudásukat és

adott mindenki számára egy, a 12 éves korig előretekintő szakmai perspektívát (Bollókné–Hunyadyné, 1995).

Ezek a fejlesztő kutatások hoztak (rész)eredményeket, némelyik sikeresen beépült a képzés mindennapi folyamatába, frissítette, javította azt. Többségük azonban elhalt, de mindegyik tanulságos volt az útkeresés szempontjából, sok tapasztalattal szolgáltak a lehetséges buktatókról.

A budai képzőben megindított kísérlet előzményeihez tartozott az *oktatáspolitikai környezet* rohamos és kedvező irányú változása: az 1985-ös oktatási törvény hatására a felsőoktatásban is megszűnt a kötelező centrális tanterv, helyét a már megnevezésével is rugalmasabbnak ígérkező „tantervi irányelvek" dokumentum töltötte be. Az új műfajú tanterv leginkább a század eleji kerettantervekre hasonlított, amennyiben a lehető legszükségesebbre korlátozta az állami beavatkozást: a diplomák egyenértékűségét és az átjárhatóságot biztosító, valamint a finanszírozás alapját megszabó képzési célt, az időkereteket, a kimeneti követelményeket és a tartalom nagyobb tömbjeit határozta meg. Egyebekben az intézmények önállóan dönthettek, a dokumentum tág teret biztosított a sajátos profilt adó, erősítő helyi elképzeléseknek.

A tanítóképzés tantervi irányelvei (1987) elsőként készült el a felsőoktatásban, aminek racionális okai voltak. Amint fentebb próbáltuk érzékeltetni, a szakterületen igen erős volt a meggyőződés, hogy változtatni kell, mondhatnánk forrongásban volt az egész széles szakemberi gárda. Ebbe a légkörbe jól illeszkedett az intézményi autonómiát az újfajta tantervi szabályozás révén növelő jogi lehetőség kiaknázása. Ráadásul – akaratlanul bár, de – tartalmilag-technikailag is előkészített volt az új dokumentum: 1986-ban még elkészült – mintegy reakcióként a tanítóképzés belülről felismert és kívülről, elsősorban kutatói körökben megfogalmazott hiányosságaira – az 1980-as tanterv teljes átdolgozása. (A munkálatokat egy, a különböző képző intézményekből és a közoktatás területéről felkért tantervi bizottság irányította, amelynek munkáját széles körű szakértői hálózat segítette, egészítette ki.) Az átdolgozott tanterv lényeges strukturális és tartalmi változásokat hozott a képzésben. Műfajában – eltérően mind

az előző tantervtől, mind a következő irányelvektől – curriculum-szerűen tartalmazta a célokat, a követelményeket, a tartalmakat és a módszertani ajánlásokat. Az irányelvek e széles körű konszenzuson alapuló tantervi változat koncepciójához igazodott. Éppen ezért a tanítóképzésben sokak számára az irányelvek megjelenése pusztán névleges és bürokratikus aktusnak tűnt. Hosszabb idő kellett annak felismeréséhez, hogy a képzés irányításának kétpólusúvá válása milyen fontossá vált a tanítóképzésben. Jóllehet a tanítóképzés ekkor már egy évtizede kilépett ún. intézeti kereteiből, jogilag főiskolai szintűvé vált, de szüksége volt arra a most kínálkozó lehetőségre, hogy új kezdeményezéseknek nyisson teret, és a helyi oktatási feltételekkel számolva változatosabbá váljék. A tanítóképző főiskolák száma fokozatosan nőtt, ekkor már a 15-höz közelített, megérett az idő arra, hogy önálló pedagógiai arculatú intézményekké váljanak, s képesek legyenek szervesen beágyazódni a hazai pedagógusképzés rendszerébe.

Ez a megváltozott szabályozási környezet megkönnyítette a tervezett négyéves kísérleti képzés helyzetét is. Az nyilvánvaló volt, hogy már önmagában a képzési idő meghosszabbítása miatt sem folyhat ez a munkálat az új tantervi irányelvek égisze alatt, de könnyebbé tette a „kísérleti" státus elnyerését, nagyobb mozgásteret adott azoknak a minisztériumi vezető munkatársaknak[4], akik a tanítóképzés megújítására irányuló törekvéseknek aktív támogatói, olykor kifejezetten kezdeményezői voltak.

[4] A tanítóképzés miniszteriális irányítói (akkor is már, s azóta is: főként Szövényi Zsolt és Rádli Katalin) minden segítséget megadtak a kísérlet jogi hátterének megteremtéséhez, s támogatták a szükséges anyagi feltételek megteremtését.

2. A kutatás folyamata

A hosszú, mintegy évtizedesre tervezett kísérlet *célja* egyfelől az volt, hogy tartalmilag megújítsuk, a közoktatás igényeihez igazítsuk a tanítók képzését; másfelől, hogy a tanítóképzést olyan helyzetbe hozzuk, amelyben egyenrangú félként tagozódhat be a pedagógusképzés rendszerébe, kerülhet kapcsolatba a felsőoktatás bármely ágával.

A kísérleti képzés *előkészítésének* három éve (1986–1989) több szakaszra bontható: az *első periódusban* számba vettük a történeti előzményeket és a nemzetközi fejlődési tendenciákat; újraértelmeztük a tanítóképzés értelmiségiképző és közoktatási funkcióit; kritikailag elemeztük a tanítóképzés akkori gyakorlatát és beválásvizsgálatot végeztünk pályakezdő tanítók körében. E sokágú elemzés tanulságait foglaltuk össze nagyrészt az előző alfejezetben (Hunyadyné–Magyarfalvy, 1990).

Ebben az időszakban kellett megteremteni a kutatás anyagi fedezetét is. Az előkészítést az OKKFT TS/4/2-es programirodája támogatta, szerény összeggel[5]; a kísérleti képzés oktatástechnikai (a nyelvoktatáshoz, az informatikaoktatásához szükséges) eszközeit és a könyvtári hátteret a Felsőoktatási Fejlesztési Alaphoz az 1988/89-es tanévben benyújtott és elnyert pályázatból biztosítottuk. Azonban a képzés egyéb, személyi költségei (az intenzív gyakorlati képzésben részt vevő szakvezetők díja, szakértői tevékenység, oktatók honorálása) még a főiskolai költségvetés átcsoportosítható részéből és a maradványérdekeltségű tevékenység hasznából sem voltak maradéktalanul fedezhetők. A hosszabb képzési idő miatt jelentkező hallgatói többletköltségeket a Művelődési Minisztérium vállalta.

[5] Országos Középtávú Kutatási és Fejlesztési Terv, Társadalomtudományi kutatások, *A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások* alprogram.

A *második szakaszban* kidolgoztuk a kutatás koncepcióját és teljes dokumentációját.[6] *„A kísérleti négyéves tanítóképzés irányelvei”* (Hunyadyné–Bollókné, 1989) műfajában, funkciójában megfelelt az új felsőoktatási tantervi irányítási dokumentumnak, lényeges eltérés egyediségében mutatkozott meg: amíg az „irányelvek” általánosságban szabták meg egy-egy szak képzési kereteit, addig ez csupán egy, egyetlen intézményben folyó, meghatározott ideig zajló kísérleti képzést szabályozott. Ennek megfelelően értelemszerűen tartalmi különbségek is kimutathatók: a dokumentum a képzési célok, a feladatok, a kimeneti követelmények és a struktúra meghatározásán túl tartalmazta a kutatás indoklását, a kísérleti képzés újszerű vonásait, lebonyolításának főbb, kvázi technológiai lépéseit is. Ez magyarázza, hogy a kísérleti irányelvekhez mellékletben csatlakozott a tantárgycsoportok képzésbeli funkciójának leírása, a részletesen kidolgozott óra- és vizsgaterv, valamint a gyakorlati képzés különböző formái logikai és időbeli struktúrájának terve.

Ez a dokumentum szabott irányt és kereteket a kísérleti képzés *tantárgyi programjainak* (Lengyelné, 1989). A mintegy 12 íves kötet 19 tantárgycsoport/tantárgy/képzési terület programját tartalmazta azonos felépítésben: a tantárgycsoport neve, óraszáma, az alája tartozó tantárgyak megjelenése és idői keretei a 8 félévben; a tantárgycsoport funkciója a képzésben. Ezt követte az egyes tantárgyak kibontása: a tantárgy oktatásának céljai, feladatai, a hallgatókkal szemben támasztott követelményei és a tananyag leírása. A programokat a főiskola tanszékein alakult, egymással együttműködő teamek dolgozták ki.

Az előkészítő időszakban még két mozzanatot kellett megtervezni: a bemenet kérdését, vagyis kiket és milyen procedúra alapján engedjünk be

[6] A többes szám első személy ez esetben nem stiláris elem: a tanulmányban a szó szoros értelmében az intézmény *valamennyi oktatójának* közös munkájáról számolok be. A kutatás szervezését, irányítását vezetőtársaimmal együtt végeztük. Közülük ki kell emelnem Bollókné Panyik Ilonát mint a négyéves képzés abszolút elkötelezett hívét s mint akivel minden feladatban és küzdelemben mindvégig társak voltunk.

a képzésbe, másrészt ki kellett dolgozni a beválásvizsgálatok tervét és eszközrendszerét.

A felvételi kritériumok a két kísérleti évben nem tértek el lényegesen a szakra jelentkezők hagyományos felvételi megmérettetésétől: az 1989-ben jelentkezőknek beszéd-, ének-zenei és testi alkalmassági, választhatóan történelem/matematika és magyar szóbeli, valamint pedagógiai alkalmassági vizsgát kellett tenniük. Így az akkor szokásos módon számított pontértékük döntött bekerülésükről. 1990-ben viszont (talán a kísérleti képzés folytathatósága tűnt labilisnak, ezért nem előre hirdettük meg a négyéves képzés lehetőségét) a felvételi pontszám szerinti első 50 leendő hallgatónak ajánlotta fel az intézmény, hogy a négyéves képzésben részesülhet. Ha a jelentkezők vállalták a megnövekedett képzési időt és a folyamatos „követést", akkor – eltérően a hároméves képzésben részt vevőktől – három lehetséges szakkollégium közül választhattak kettőt. Döntésüket indokolniuk kellett, beadványuk egyfajta motivációs levélként is funkcionált.[7] Az így kialakított felvételi kritérium következményeként a kísérleti csoportok induló színvonala kétségtelenül némiképp magasabb volt, mint a hároméves képzésben részt vevőké. Ez mindenképpen előnyös volt a magasabb követelmények teljesítése szempontjából, illetve a végzett növendékek felkészültségének színvonalát tekintve.

Amint említettük, ebben a periódusban elkészült a beválásvizsgálatok dokumentációja (Keményné, 1993). A hatásvizsgálat a kísérlet öt hipotézisének elemzésére irányult: feltételeztük, hogy a végzős hallgatók a korábbiakhoz képest gazdagabb ismeretekkel rendelkeznek majd; fejlettebb tanítói készségekkel/képességekkel hagyják el az intézményt, nagyobb lesz tanítási rutinjuk, biztonságérzetük; mindezek hatására várhatóan emelkedik pályaazonosulásuk szintje; egyúttal erősödik identitásuk az értelmiségi szereppel, az értelmiségi létformával és értékrendszerrel. A longitudinális vizsgálat változói és az alkalmazandó pedagógiai, pszicho-

[7] Megköszönöm Rádi Orsolyának és Tóth Attilának, az ELTE TÓK oktatóinak szíves szóbeli közlését a kísérleti képzés felvételi vizsgáiról.

lógiai módszerek, eszközök kidolgozását a minta meghatározása követte. Ezzel összefüggésben emlékeztetünk egyfelől arra, hogy a kísérleti csoportok induló szintje magasabb volt, a hangsúlyt tehát a kísérleti és a kontrollcsoportok önmagukhoz viszonyított fejlődése közötti különbségekre kellett helyezni. Másfelől a mintaválasztás felszínre hozott számos etikai problémát, egyebek között a vizsgálatban való részvétel önkéntességének a kérdését.[8] A felkészülés lehetővé tette, hogy a tervezett vizsgálatok a szükséges mértékig kezdettől beépüljenek az oktatás folyamatába (pl. a pedagógiai képességek induló szintjét a felvételi részét képező pedagógiai-pszichológiai alkalmassági vizsga keretében – a kutatás céljaira kialakított értékelő lap közbeiktatásával – állapítottuk meg). A hatásvizsgálat részeként terveztünk beválásvizsgálatot a majdani tanítói praxisban is.

Ilyen előzmények után indult az 1989/90-es tanévben két csoportban (50 fő) a *kísérleti oktatás*. A kísérleti képzés – eltérően a korábbi törekvésektől – az általános iskola *1–4. osztályaiban folyó nevelő-oktató munka teljes körű* ellátására készített fel. Ez az alapképzés egészült ki az 5–6. osztályban egy szakterületen végzendő feladatok megismerésével (ez akkor a matematika szakkollégiumot jelentette). További specializálódásra adott lehetőséget a két választható speciális kollégium (informatika és szabadidő-pedagógia), illetve a fakultatív tárgyak rendszere. A képzési idő mintegy 20%-át gyakorlati képzésre fordítottuk, amelyben nagyobb hangsúlyt kapott az anyaintézményben heti rendszerességgel tartott, tapasztalat-megbeszélő szemináriummal támogatott összefüggő iskolai gyakorlat. Az intézmény szakmai álláspontját tükrözi, hogy a legnagyobb óraszámot az anyanyelvi tárgyak kapták; igen széles társadalomtudományi alapozásra nyílt lehetőség; teret nyert a pszichológia; mai szemmel nézve nagyon magas volt a testnevelés (és tantárgy-pedagógiájának) részesedése a képzésből. A hallgatók három modern idegen nyelvből vá-

[8] Ezt a kutatásetikai kérdést nem semlegesítette az a tény, hogy a kísérleti képzésbe bekapcsolódók nyilatkoztak a meghosszabbított képzési idő *és* a hatásvizsgálatokban való részvétel vállalásáról.

laszthattak. A tantárgyi struktúra lényeges elemét képezték az újonnan létrehozott integrált tárgyak (pl. a vizuális szemléltetés vagy a XX. századi ember c. stúdiumok). Természetesen kivétel nélkül valamennyi tantárgy oktatása jelentősen megújított program alapján zajlott. Az oktatók terhelésének felméréséhez hozzátartozik, hogy a kísérleti képzés senkit sem mentesített a hároméves képzés, évfolyamonként 10 csoportjában, illetve a kisebb volumenű (8-9 csoportos) óvóképzésben való részvétel alól.

A fejlesztő kutatás eredménye egy *kísérletileg igazolt, a felsőoktatás rendszerébe harmonikusan illeszkedő, a közoktatás igényeit hatékonyan kielégítő, négyéves, főiskolai tanítóképzési koncepció* lett[9] (Hunyadyné, 2000).

3. A koncepció sajátosságai

Az új képzési koncepciót – a tantárgystruktúra fentebb említett sajátosságai mellett – a *tanítói szakképesítés kibővülése* jellemezte: az új képzési rendben a diplomát szerző fiatalok a 6–12 éves korú gyermekek nevelésére készültek fel. Ez bizonyos értelemben visszakapcsolódás volt a népiskolára felkészítő tanítóképzési hagyományokhoz, másfelől kapcsolódás az európai országok gyakorlatához. Ismeretes, hogy a legtöbb európai országban – fejlődés-lélektani és pedagógiai érvekre hivatkozva – megnyújtott (6 éves) az iskolai kezdő szakasz. A kísérleti oktatás időszakában már ismerhettük az alakuló pártok oktatáspolitikai elképzeléseit: nem volt kizárt, hogy a hazai szakmai érvek és pártpolitikai törekvések nyomán át-

[9] Műfajában az első, bizonyos értelemben mintaadó. Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egyik testvérintézményünk maga is igényt tart az elsőségre: 1994-ben jelent meg a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola oktatási-képzési programjának modellje a négyéves tanítóképzésre, amely dokumentumban leszögezik (éppúgy, mint 15 évvel később, a 2009-ben kiadott jubileumi kötetben is), hogy az országban elsőként 1993/94-ben náluk indult ilyen program. Csakhogy a tények makacs dolgok: a kaposvári indulászkor a budai képzőben már éppen befejeződött a kísérleti oktatás második hulláma. (Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola… 1994).

alakul az iskolarendszer, s a 6+6-os szerkezet kifejezetten igényelte volna a tanítói kompetencia-határok tágítását. (Nem így alakult, de a műveltségterületi specializálódás hasznosságát számos formában visszajelezte a közoktatás, pl. a művészeti tárgyak oktatása szaktanár hiányában; 5–6. osztályban osztályfőnöki funkció betöltésével az alsó és felső tagozat közötti váltás nehézségeinek csökkentése; játékos ismerkedés valamely idegen nyelvvel, speciális képességfejlesztő feladatok az 5–6. osztályban stb.)

A kísérleti koncepció sajátosságaként említhetjük azt is, hogy *megerősödött a képzés integratív jellege,* azaz egyértelművé vált, hogy a tanítóképzés *nem a szakosodás* irányába halad, nem „kis tanárokat" képez. Nem is elsősorban a pálya tradicionális értelmezéséhez való visszatérés miatt, hanem tekintettel a közoktatás igényeire. A közoktatásban az iskoláztatás kezdő szakaszában már akkor is döntőnek tartották a szociális kompetenciák, az önismeret fejlődését, fejlesztését, az iskolához, a tanuláshoz való pozitív viszony s főként az ún. eszköztudás, az alapképességek, -készségek szilárd megalapozását, kifejlesztését. Ezek a célok viszont nem szétparcellázott tantárgyi struktúrában valósíthatók meg, sokkal inkább a kisgyerek világlátásához közelebb álló integrált műveltségterületi egységekben. A képzési koncepcióban ezt a szemléletet nemcsak a tananyag elrendezésében, hanem feldolgozásának metodikájában is érvényesítettük.

Súlyában növekedett és tartalmában tovább differenciálódott a gyakorlati képzés: vagyis (az addigi főiskolai képzési formához képest) jelentősen megnőtt a gyakorlati képzésre fordított idő és az osztálytermi tanítás mellett nagyobb hangsúlyt kapott az egyéb tanítói feladatokra (pl. differenciálási, gyermekvédelmi, szabadidős tevékenységre stb.) való felkészítés.

A gyakorlati képzés programja – miközben megőrizte a tanítóképzés évszázadosnál hosszabb hagyományát, egyúttal jól illeszkedett a legtöbb európai országnak az óvodai és elemi iskolai szintre felkészítő gyakorlatához – az ún. konkurent vagy párhuzamos képzési modellt követette

(Ladányi, 1993; Falus, 2002): az elméleti, szaktudományos képzéssel párhuzamosan, a képzés kezdetétől, annak egész folyamán zajlott.

A tanító szak gyakorlati képzése szisztematikusan építkezett: a) a jelölt tevékenységét tekintve (a megfigyeléstől részfeladatokon át a tanítási és egyéb feladatok ellátásáig); b) időtartamában (az egynapos megfigyeléstől a több napos, hetes és az összefüggő két és fél hónapos gyakorlatig); c) társas jellegében (egyéni és csoportos); d) a hallgatói önállóság mértékében (a teljes, részletes irányítástól a teljesen önálló felkészülésig és önértékelésig).

Végül jellegzetessége volt e kikísérletezett koncepciónak *a képzési idő megnyújtása*. A négy évre növekedett képzési periódussal a szakterület szervesebben illeszkedett a felsőoktatás, pontosabban a pedagógusképzés rendszerébe. A harmadával hosszabb idő az oktatás minősége szempontjából is fontos volt: különösen a gyakorlati képzés rendszerének továbbépítésében, az itt kimunkálható jártasságok, készségek fejlődésében volt ez érzékelhető. S vélelmeztük ugyan, de mégis meglepetést okozott, hogy milyen sokat jelentett ez az egy plusz év a tanítójelöltek személyiségének érlelődésében.

4. A kísérleti képzés hatása, utóélete

A budai koncepció a tanítóképzés 90-es években zajló megújításának *országos modellje lett.* Ez egyébként nem először történt meg: 1868-ban az Eötvös-féle törvény három évben határozta meg a tanítóképzés időtartamát. Az 1869-es alapítású budai képzőben 1879-ben indult kísérleti jelleggel négyéves képzés. Ennek nyomán az 1881/82-es tanévtől már valamennyi tanítóképző iskola megnövelt képzési idővel kezdett dolgozni[10] (Szakál, 1934; Bollókné, 1984).

[10] Megjegyzendő: a „kísérletet" akkor nem sikerült végigvinni: a kormányzat már a tervezett kipróbálás harmadik évében, 1881/82-ben kötelezően négy évre emelte a tanítóképzés időtartamát.

A szakterületünket érintő változások természetesen beágyazódtak a felsőoktatást érintő új tervekbe. Ezek egyik lényeges eleme volt a *kimeneti szabályozás*, vagyis az állam a felsőfokon zajló szakképzésben csak a végpontokon támasztott követelményeket. Olyanokat, amelyek tükrözték az egyes szakokkal kapcsolatos leglényegesebb szakmai, felhasználói elvárásokat, amelyek – elvben legalábbis – biztosították a különböző képzési helyeken kiadott diplomák egyenértékűségét. Egyebekben pedig a felsőoktatási törvény (1993) a képzési folyamat felépítését, tartalmát az intézményi autonómia hatókörébe utalta. A rendszerbe beépített egy erős külső kontrollt: létrehozta az Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottságot, amely – egyebek között – ellenőrizte, illetve jóváhagyta az egyes szakok képesítési követelményeit, illetve azt, hogy az egyes intézmények rendelkeznek-e a szak indításához szükséges feltételekkel.[11]

A tanító (és óvodapedagógus) szak képesítési követelményeinek kidolgozását a Művelődési Minisztérium egy általa felkért (részben a korábbi tantervi munkálatokban edzett szakemberi gárdára is támaszkodó) szakmai testületre bízta 1993-ban. A széles albizottsági rendszerben a szakterület közel száz munkatársa dolgozott. A munka koordinálásában, irányításában s a követelmények kidolgozásában a budai képző oktatói nagy súllyal voltak jelen. *Az elkészült dokumentum a kísérleti képzés filozófiáját tükrözte*. Az akkor kötelező (de a szakterület részéről is igényelt) egyeztetési folyamatban a tervezet eleinte a viták keresztтüzébe került. Ennek több oka is volt: így a dokumentum műfaji újdonsága, a tervezett változtatások mértéke, jellege is. Legélesebb kritikusaink talán éppen legközelebbi szak-társaink közül adódtak: a főiskolai tanárképzés képviselői a műveltségterületi rendszertől saját (az általános iskola 5–6. osztá-

[11] Az akkreditációs bizottság elnevezése többször változott: 1992 és 1994. között működött ideiglenes jelleggel, az 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról (80. § és 81. §) megszüntette ideiglenes jellegét, részletesen szabályozta az Országos Akkreditációs Bizottság jog- és feladatkörét. 1996-ban módosították a nevét: ekkortól Magyar Akkreditációs Bizottságként működött tovább, majd 2006-ban ismét szabályozták tevékenységét, azóta Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság elnevezéssel tölti be funkcióit.

lyában érvényesülő tanári) kompetenciájukat érezték veszélyeztetve. (Az Országos Köznevelési Tanács Pedagógusképzési Albizottság tagjai alapvetően támogató álláspontjuk mellett hasonló aggályokat fogalmaztak meg.) A közoktatás egyes vezető véleményformálói viszont kevesellték a változást: ők inkább egy teljesen a gyakorlatra, kevés elméletre, sok empíriára épülő, a reformpedagógiai szellemiséget hordozó tanítóképzést szerettek volna.

A szak képesítési követelményeinek nagy figyelmet szenteltek a különböző felsőoktatással foglalkozó testületek: a Felsőoktatási Tudományos Tanács Pedagógusképzési Albizottsága, az Országos Akkreditációs Bizottság, a Fejlesztési Törvény pedagógusképzési koncepcióját kidolgozó bizottsága. A sokoldalú vitában a testületek természettudós tagjai kitüntető aktivitással vettek részt: ők erőtlennek ítélték a szaktudományok (főként a természettudományok) megjelenését a követelményekben – s oktatásukra alkalmatlannak a tanítóképzők szakembergárdáját. Az egész pedagógusképzésért felelős FTT az egységes tanárképzési koncepció megszületéséig nem kívánt állást foglalni a tanító- és óvóképzés ügyében. A formálódó akkreditációs bizottság az új tanítóképzési koncepcióból kiemelte a műveltségterületi képzés elemét, s azt külön akarta elbírálni. Pénzügyi szakemberek nem látták indokoltnak, hogy az ország akkori gazdasági helyzetében hosszabb, azaz drágább képzésbe kezdjünk.[12]

Érvek, ellenérvek, magyarázatok, kisebb-nagyobb kompromisszumok kísérték ezt a periódust, amíg végül a tervezet célba ért: *1994. november 17-én kihirdették a Kormány 158/1994. sz. rendeletét* – elsőként a felsőoktatásban két – a tanító (és óvodapedagógus) szak képesítési követelményeiről.

Az intenzív felkészülés a ’95-ös indításra már a rendelet megjelenése előtt megkezdődött: a képző intézmények vezetői kollégiuma ekkor hozta

[12] A vitákról részletes összefoglalót tartalmaz a Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma által életre hívott Országos Tantervfejlesztő Bizottság 1994. júniusi ülésének jegyzőkönyve. (Kézirat.) Bp.1994. 70 o. BTF (ELTE TÓK) Irattár.

létre formálisan is az Országos Tantervfejlesztő Bizottságot, amelynek keretében a 14 (később 17) főiskola, illetve kar szoros együttműködésben dolgozta ki az új tantervi dokumentumokat, s eladdig példátlan módon kísérte figyelemmel, illetve végezte egy országos innovációs folyamat minőségbiztosítását (Bollókné–Hunyadyné, 2003). A tanítóképzés ezzel valóban betagozódott a felsőoktatásba, immár az általános iskolai tanárképzéssel rokon főiskolai státusa nem volt megkérdőjelezhető.

A tanulmány címében és alcímében ígért történet itt lezárult. De csak látszólag.

A ’90-es évek jelentős változásai egy vonatkozásban nem hoztak előrelépést: az új struktúrában is megmaradt a tanítóképzés *„zsákutcás”* jellege, vagyis a szakon végzetteknek nem volt későbbi előrehaladási lehetősége, végzettségük szintje csak abban az esetben nőhetett, ha pályát módosítottak, bekapcsolódtak a tanárképzésbe (gyakran a pedagógia szakon), konzerválva ezzel a tanári és tanítói professzió közötti hierarchikus viszonyokat. Ebben az esetben felsőfokú tanulmányaikat elölről kellett kezdeniük, a tanító- és tanárképzés rendszerszerű összeépítésére nem volt lehetőség, legfeljebb egyénenként lehetett elismertetni néhány korábbi kurzust. Egy újabb évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy a felsőoktatás egészét érintő, egyesek szerint megrengető változás, Magyarország csatlakozása az európai oktatási térséghez (az ún. bolognai szerződéshez) lehetőséget teremtsen a tanító- és óvóképzés tradicionálisan *zsákutcás jellegének megszüntetésére*.

A *„bolognai reform”* a tanítóképzés szempontjából előnyös folyamat (H. Nagy, 2003; Bollókné, 2003; Hunyadyné, 2004; Kelemen, 2005). A szakterület képviselői (együtt a szakág többi szakjainak képviselőivel) hosszas vitákban alakították ki, majd 2002 decemberében fogadták el azt a tervezett képzési modellt, amelyet azután a Nemzeti Bologna Bizottság is támogatott s a kormánynak is elfogadásra ajánlott. A kormány a tervezetet a 2005. évi költségvetési törvényben hagyta jóvá. A MAB már ezeket a paramétereket vette figyelembe az új, BA tanító szak alapítási és indítási kérelmeinek elbírálásakor. A döntéssel nem bontották meg a négy-

éves tanítóképzés idői kereteit, az elméleti és gyakorlati képzés ezekben megjelenő egységét, ugyanakkor megnyitották az alapszakon végzett tanítók előtt is a szakmai továbbhaladás útját a *mester szintű neveléstudományi szakon,* sőt az erre épülő doktorképzésben is (Hunyady, 2010).

E modell lényege (s a szakághoz tartozó többi szakkal közös eleme), hogy az általános és a szakképzés 8 féléven keresztül párhuzamosan zajlik. Az alapszakon (BA) kiadott oklevelek tartalmazzák a szak profiljának megfelelő szakképzettség megjelölését is. A 240 kredites, oklevéllel záruló alapszak elvégzése után közvetlenül vagy visszatérően, illetve a gyakorlati tevékenységgel párhuzamosan a tanulmányok két irányban folytathatók: az alapszakra épülő, újabb szakképzettséget adó szakirányú továbbképzési szakokon vagy az ugyancsak a (tanítói) alapszakra épülő mester szintű *(MA)* neveléstudományi szakon, ahol négy féléves periódusban 120 kreditet kell teljesíteni. Ezután nyílik lehetőség az elméleti munka iránt is érdeklődő, kutatásra is alkalmas pedagógia szakos tanítóknak a mindenkire érvényes szabályok alapján *doktori (PhD) fokozat* megszerzésére.

A bolognai reform röviden vázolt rendszere a tanítóképzés területén racionálisnak tűnik: úgy őrzi meg a szakterületen kialakult képzési profilokat és erőteljes gyakorlati irányultságot, hogy meghatározott irányokban kinyitja az egyetemi továbbhaladás útját is. Mind az iskolai karrierhez (pl. igazgatói feladatkör betöltése), mind a szakmai-tudományos munkához szükséges előfeltételeket úgy teljesíthetik a tanítók, hogy közben nem kényszerülnek erőteljes szakma-, pályamódosításra, munkájukban nem kell elhagyniuk azokat a korcsoportokat, amelyekhez eredeti képzettségük, ambícióik fűzik őket.

Az országban elsőként 2007-ben indult (bolognai rendszerű képzésben) mester szintű neveléstudományi szakon képzés az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán. Az akkori és azóta is jelentős részben tanító (és óvodapedagógiai) alapszakot végzettek köréből rekrutálódott hallgatók mester szintű tanulmányaik keretében eredeti szakképzettségüket elmélyítő s elméletileg szélesebb összefüggésekbe ágyazó *szakirányú* tanul-

mányokat is folytathatnak: „*A kora gyermekkor pedagógiája*” című szakirány programját a budai tanítóképző jogutódja, az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara dolgozta ki és gondozza a képzésben. A négy éve gyűlő tapasztalatok kedvezőek mind a közoktatásban dolgozó mester szintű végzettséget szerző tanítók, óvodapedagógusok esetében, mind pedig a szaporodó számú doktorandusz-hallgatók körében.

*

Úgy véljük, a budai képző négyéves kísérleti képzésének vázlatosan bemutatott története több szempontból tanulságos. Nemcsak arra példa, hogy a hosszan érlelődő belső szakmai változásokat miként erősíti fel, teszi realizálhatóvá a politikai-társadalmi változások kedvező hulláma. De (empirikus úton) igazolni látszik azt az evidenciát is, amely szerint bármilyen rendszerszintű beavatkozás az oktatásügybe alapos, azaz hosszú időt igénybe vevő előkészítést igényel, s (legalább) ugyanolyan hosszú ideig befolyásolja, néha egyesen megszabja az adott szakterület jövőjét.

5. Felhasznált irodalom

A tanítóképzés tantervi irányelvei (1987). Művelődési Minisztérium, Bp. 36 p.

Adamikné Jászó Anna (1988): A tanítóképzés az Amerikai Egyesült Államokban. In: *Pedagógusképzés*, 1.

Az általános iskola helyzete és fejlesztésének feladatai (1988). In: *Köznevelés*, XLIV. 23. 3–7.

Bálványos Huba és mtsai (1995): A vizuális nevelés műveltségterület programja. In: *Bollókné Panyik Ilona–Hunyady Györgyné* (szerk.): A négyéves „tanító" szak programja. Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma, Bp.

Bayer Miklós (1986): A pedagógus-értelmiségi életmód lehetőségei. In: *Felsőoktatási Szemle*, XXXV. 9. 564–368.

Beválás-vizsgálat (100 pályakezdő tanító körében), 1988. Bp. BTF–ELTE TÓK Irattár.

Bódi Andrásné – Gyóni Lajosné (1993): A Neveléstudományi Tanszék szerepe a tanítók gyakorlati képzésében. In: A Budapesti Tanítóképző Főiskola tudományos Közleményei, XIV. Bp. 28–43.

Bollókné Panyik Ilona – Hunyady Györgyné (2003): A tanítóképzés az integrált felsőoktatásban. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8. 4–16.

Bollókné Panyik Ilona (1984): Tanítóképzésünk a két világháború között. In: Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei, Debrecen. 29–32.

Bollókné Panyik Ilona (2003): Az egységes pedagógusképzés víziója. In: *Pedagógusképzés*, 3–4. 81–89.

Bollókné Panyik Ilona – Hunyady Györgyné szerk. (1995): A négyéves „tanító" szak programja. Bp. 509 p.

Csík Endre – Zsolnai József (1985): A tanítóképzés kritikus pontjai és megoldásra váró problémái. In: A tanítóképzés kritikus pontjai. Vélemények, kutatási lehetőségek. Oktatáskutató Intézet, Bp. 9–29.

Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola oktatási-képzési programjának modellje a négyéves tanítóképzésre (1994). Kaposvár. (Kézirat.) 44 p.

Fábián Zoltán (1989): Új modellek a pedagógusképzésben. A pedagógia időszerű kérdései. Tankönyvkiadó, Bp. 184., 171.

Falus Iván (2002): A pedagógusképzés modelljei az Európai Közösség országaiban. In: *Bábosik István – Kárpáti Andrea szerk. (2002):* Összehasonlító pedagógia. BIP, Bp. 87–106.

Ferge Zsuzsa – Háber Judit (1978): Pedagógusok. In: Értelmiségiek, diplomások, szellemi munkások. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 153–169.

H. Nagy Anna (2003): Pedagógusképzés a 21. században. ELTE-modell I. ELTE, Bp.

Háber Judit (1986): Pedagógusok és az iskola. Akadémiai Kiadó, Bp. 156 p.

Hangay Zoltán (1988): A jelenlegi középiskolai és tanítóképzős magyar tantervi anyag összehasonlító vizsgálata. In: *Magyarfalvy Lajos* szerk. (1988): A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés. (Helyzetelemzések és javaslatok). I. köt. Bp.

Hunyady Görgyné – Magyarfalvy Lajos (1990): A négyéves tanítóképzés előzményeinek és koncepciójának vázlata. In: A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés (Helyzetfeltáró előtanulmányok). A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások. Bp. 3–9.

Hunyady György szerk. (2010): Pedagógusképzés „a magyar bolognai rendszerben”. A Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságának válogatott dokumentumai, 2003–2010. ELTE Eötvös Kiadó, Bp.

Hunyady Györgyné (1988): Egységesítési törekvések a pedagógusképzésben az Amerikai Egyesült Államokban. In: *Pedagógusképzés*, 1.

Hunyady Györgyné (2004): Tanítóképzés a változó felsőoktatásban. A Magyar Tudományos Akadémián 2004. június 2-án, Tanítóság: szakma, mesterség, hivatás c. előadóülésen elhangzott előadás.

URL: www.mta.hu/fileadmin/news/files/hunyadygyorgyne.doc

Hunyady Györgyné (2000): A négyéves „tanító” szak programja: Bevezetés és kommentár. In: *Kovátsné dr. Németh Mária (szerk.):* Óvó- és tanítóképzés az ezredfordulón. Tanító- és Óvóképző Főiskolák, Főiskolai Karok Kollégiuma, Óvó- és Tanítóképzők Egyesülete.

Hunyady Györgyné – Bollókné Panyik Ilona (1989): Kísérleti négyéves tanítóképzés irányelvei. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Bp.

Kelemen Elemér (2005): Tanító- és óvóképzésünk változásai. In: A tantervi szabályozásról és a bolognai folyamatról, 2003–2004. Az Országos Köznevelési Tanács jelentése. Szerk.: Loránd Ferenc. Oktatási Minisztérium–Országos Köznevelési Tanács, Bp.

Keményné Pálffy Katalin (1993): A kísérleti négyéves tanítóképzés hatás- és beválás vizsgálata. In: A Budapesti Tanítóképző Főiskola tudományos Közleményei, XIV. Bp. 101–126.

Laczkóné Riba Magdolna (1984): A tanítóképzés struktúrájának és tantervének változásai 1959–1980-ig. In: Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei (különkiadás), Debrecen. 47–55.

Ladányi Andor (1985): A felsőfokú tanítóképzés előzményei (1945–1959). In: Magyarfalvy Lajos szerk. (1988): A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés (Helyzetelemzések és javaslatok). I. köt. Bp. 331 p.

Ladányi Andor (1993): A középiskolai tanárképzés fő vonásai. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 2. 64–67.

Leitner Sándor (1985): A rajztanítás művelődés szakanyagának elemzése a használatban lévő tantervek alapján. (Kézirat.) Kaposvár. 43 p.

Lengyelné Szilágyi Ágnes (1989): A kísérleti négyéves tanítóképzés tantárgyi programjai. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Bp. 235 p.

Lengyelné Szilágyi Ágnes – Pálmai Lóránt (1988): A középiskolai és a tanítóképzős matematikaoktatás összehasonlító elemzése (Tanulmány a 4 éves tanítóképzés kísérletéhez). In: *Magyarfalvy Lajos* szerk. (1988): A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés (Helyzetelemzések és javaslatok). I. Bp.

Magyarfalvy Lajos szerk. (1988): A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés (Helyzetelemzések és javaslatok). I–II. köt. Bp. 331 p.

Nótin Lajos (1978): Kísérletek és eredmények a matematikatanítás módszerében. A tanítóképzés évfordulói. Oktatási Minisztérium kiadványa, Bp. 127–138.

Romankovics András (1985): Tantervek, jegyzetek, szaktárgyak a tanítói gyakorlat mérlegén. In: A tanítóképzés kritikus pontjai. Vélemények, kutatási lehetőségek. Oktatáskutató Intézet, Bp. 61–117.

S. Faragó Magdolna (1986): Beilleszkedés és szakmai szocializáció a felsőoktatásban. Tankönyvkiadó, Bp. 251 p.

Szakál János (1943): A magyar tanítóképzés története. Bp. 70., 88.

Szövényi Zsolt (1980): A szakkollégiumi rendszerű tanítóképzés. In: *Felsőoktatási Szemle*, 4.

Trencsényi László (1988): A tanítói szerep és a tanítóképzés reformja. In: Magyarfalvy Lajos szerk. (1988): A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés (Helyzetelemzések és javaslatok). I. Bp.

Ungárné Komoly Judit (1988): A korszerű tanítói pályakép és ennek kihatásai a négyéves tanítóképzésre. In: *Magyarfalvy Lajos szerk. (1988):* A tartalmilag megújított, négyéves tanítóképzés (Helyzetelemzések és javaslatok). I. Bp.

Vajó Péter szerk. (1987): Új kihívások a tanárok, a tanárképzés és továbbképzés számára, különös tekintettel az iskola funkcióira és szervezetére. Az Európai Pedagógiai Intézetek igazgatóinak IV. Konferenciája, I–III. köt. Bp. 320 p.

Véghelyi Józsefné és mtsai (1995): A természetismeret műveltségterület programja. In: *Bollókné Panyik Ilona – Hunyady Györgyné (szerk.):* A négyéves „tanító" szak programja. Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma, Bp.

PODRÁCZKY JUDIT

A BUDAI KÉPZŐ MINT A TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZÉS ORSZÁGOS SZAKMAI EGYEZTETŐ FÓRUMÁNAK KÖZPONTJA

A Tantervfejlesztő Bizottság tevékenysége

Idestova 25 éve működik egy olyan szakmai fórum, amely a tanítóképzéssel összefüggő országos szintű tartalmi és szervezeti kérdések organizálására és koordinálására jött létre. Az Országos Tantervfejlesztő Bizottságként (OTFB) ismertté vált szakmai szerveződésnek a tanítóképzést tekintve a kezdetektől a budai képző volt a központja, helyi és szellemi értelemben egyaránt. A hely tekintetében azért, mert ez az épület adott otthont a bizottsági ülések zömének. Ennél fontosabb azonban, hogy a hely egyúttal szellemi központot is jelentett, amit az is bizonyít, hogy a bizottság vezetőjét mindig ez a kar adta: 1987-től 2003-ig Hunyady Györgyné dr. vezette a bizottságot, 2004 és 2008 között Kálmánné dr. Bors Irén, 2009-től pedig e sorok szerzője látja el ezt a feladatot. Az Országos Tantervfejlesztő Bizottság kebelében, a közös érdekű ügyekben szoros együttműködésben, de szakmai csoportként (és alkalmanként helyileg is különválva) működött a bizottságnak az a része, amely az óvóképzés tantervi ügyeivel foglalkozott, s amelyet 1994-től 2008-ig Szakács Mihályné dr., azt követően Kovácsné Bakosi Éva vezetett.

Jelen írás a Tantervfejlesztő Bizottságnak (TFB) azt a múlt- és jelenbeli tevékenyégét kísérli meg összefoglalni, amely kiindulásában és/vagy a folyamatok generálása szempontjából a budai képzőhöz köthető. A rekonstruálás nem sikerült volna kollégáim segítsége nélkül. Köszönettel tartozom Hunyady Györgynének: részben a múltbéli történések gondos

dokumentálásáért (több vaskos dossziényi gondosan lefűzött anyagot[13] bocsátott rendelkezésemre), részben a szóbeli kiegészítésekért. Köszönettel tartozom Bollókné Panyik Ilonának is, aki hozzásegített az egyes kapcsolódások és részletek pontosabb megvilágításához.

1. A Tantervfejlesztő Bizottság létrejöttének szakmai-szervezeti előzményei

A Tantervfejlesztő Bizottság létrejöttét megelőzően a Művelődési Minisztérium (MM) Pedagógusképző Osztálya irányításával működtek a pedagógusképzés ügyeivel foglalkozó bizottságok, köztük a Tanítóképzős Tantervi Szakbizottság. Ezt a szakbizottságot minisztériumi szakreferensként Bollókné Panyik Ilona vezette, tagjai Deli István, Fábián Zoltán, Füle Sándor, Hegedűs Ferencné, Hunyady Györgyné, Kováts Dániel, Oroszné Deák Judit, Szövényi Zsolt voltak. A szakbizottság tevékenysége javarészt arra irányult, amit a neve is kifejezett: a tanítóképzés tantervi kérdései, az óra- és vizsgaterv karbantartása, a gyakorlati képzés formáinak és tartalmának monitorozása álltak munkájának fókuszában, továbbá hálózatszerű együttműködésben kapcsolatot tartott a minisztérium más szakbizottságaival.

Az TFB előzményeként számon tartható Tantervi Szakbizottsággal kapcsolatban az első dokumentációt 1985. évi dátummal találtam. E testület számára ekkor a legfontosabb feladat az 1986/87. tanévtől folyamatosan bevezetni kívánt tantervi irányelvek megvitatása és a bevezetéssel kapcsolatban felmerülő kérdések megnyugtató megoldása volt. Ez a dokumentum és a hozzá kapcsolódó szakmai tevékenység azért érdemel kitüntetett figyelmet, mert a tantervi irányelvek bevezetése tantervelméleti

[13] A tanszéki irattárban elhelyezett dokumentumok jellemzően a Tantervfejlesztő Bizottság üléseinek meghívói, jelenléti ívek, az ülésekről készült jegyzőkönyvek/emlékeztetők, szakmai anyagok nyers vagy végleges változatai. Szisztematikus feldolgozásuk/archiválásuk jelen időpontig nem történt meg, ezért tételesen nem tudok rájuk hivatkozni.

szempontból műfajváltást, a következmény szempontjából pedig megnövekedett intézményi autonómiát jelentett az addigi központi tantervi szabályozáshoz képest. Akkor szinte példa nélküli volt az országban az az alaphelyzet, ami a megnövekedett intézményi autonómia mellett nehezítette a követelmények egységes érvényesítését: tanító szakon (majd egyre inkább óvodapedagógus szakon is) az országban páratlanul sok helyen folyt a képzés. Ezért – elsősorban a diplomák egyenértékűségének és minőségének biztosítása érdekében – szükségessé vált egy olyan egységes szemlélet kialakítása, amely egyúttal a széttagolt intézményrendszerben folyó munka koordinálásának megoldását is lehetővé teszi. Ezt a célt szem előtt tartva és a jelzett alaphelyzetből fakadó problémák enyhítését-kezelését célozva kezdeményezte az MM Pedagógusképző Osztálya mellett működő Tanítóképzési Szakbizottság és a Tanítóképzők Főigazgatói Kollégiuma a Tantervfejlesztő Bizottság létrejöttét, amely megalakulása óta képviseleti alapon működik. Kezdetben a főiskolák oktatási főigazgató-helyettesei (néhány esetben főigazgatói) alkották a tagságot, ma többnyire a szakfelelősök vesznek részt a munkában.

A Tantervfejlesztő Bizottság 1987. szeptember 16-án tartotta első ülését, amelyen az alábbi intézményi delegáltak vettek részt:

1. Hunyady Györgyné dr. – főigazgató, Budapest – bizottságvezető
2. Bollókné dr. Panyik Ilona – főigazgató-helyettes, Budapest
3. Bódi Andrásné dr. – főigazgató-helyettes, Zsámbék
4. Dr. Ecsédi András – főigazgató-helyettes, Kecskemét
5. Durgonicsné dr. Molnár Erzsébet – tagozatvezető, Szekszárd
6. Dr. Fábián Zoltán – főigazgató, Jászberény
7. Dr. Fekete Bertalan – főigazgató-helyettes, Baja
8. Földesi Béla – igazgató, Békéscsaba
9. Dr. Gulyás József – főigazgató-helyettes, Kaposvár
10. Kecze László – főigazgató-helyettes, Debrecen
11. Dr. Komáromi Sándor – főigazgató-helyettes, Sárospatak
12. Dr. Kunoss Judit – főigazgató-helyettes, Győr
13. Dr. Müllerné dr. Seres Ágota – főigazgató-helyettes, Esztergom
14. Nábrádi István – főigazgató-helyettes, Budapest

15. Oroszné dr. Deák Judit – intézetvezető, Nyíregyháza
16. Dr. Sulyok László – tanszékvezető, Szombathely

A bizottságnak a kezdetektől tagja az irányító főhatóság képviselőjeként Szövényi Zsolt, majd Rádli Katalin, akik mindig szívügyüknek tekintették és segítették a szakterületen folyó munkát.

Az első ülésen Szövényi Zsolt osztályvezető vázolta a Művelődési Minisztérium szakterületre érvényesülő irányítási struktúráját, mely szerint az MM a tanító- és óvóképzés ügyeiben három fórumra támaszkodik:

1. a Főigazgatói Kollégiumra,
2. a tanítói és óvónői szakbizottságokra és
3. a Tantervfejlesztő Bizottságra.

A tantervekkel kapcsolatos munkálatok szintén három szinten folynak:

1. a Tantervfejlesztő Bizottságban (a tantervi irányelveket érintő későbbi esetleges változtatások csak e testületen keresztül kerülhettek felterjesztésre az MM-hez),
2. a Tanítóképzős Szakbizottságban, ill. annak munkacsoportjaiban (a szakbizottság feladata az egyes tantárgyak tartalmának, programjainak gondozása és a szükséges segédletek készítésének organizálása),
3. az intézményi tantervi bizottságokban (melyek a helyi tantervek elkészítésére, az intézményen belüli döntések előkészítésére, összehangolására hivatottak).

Az alakuló ülésen a bizottság ajánlásokat fogalmazott meg:

– A Művelődési Minisztérium felé: a Pedagógusképző Osztály szorgalmazza a kötelező ének-zenei alkalmassági vizsgát. A korrigált követelményrendszert már az 1988/89-es tantervi tájékoztatóban érvényesítse. Tegyen kezdeményező lépéseket az MM Idegen Nyelvi Tanítási Bizottságánál az orosz nyelv tanításában egy differenciáltabb követelményrendszer kialakítására.

– Az MM Tanítóképzős Szakbizottsága felé: elevenítse fel a tantárgyi munkabizottságok tevékenységét, az új tantervhez készített központi programokat gondozó munkabizottság vezetőit tekintse a szakbizottság tagjainak. Kérje fel őket az egyes szaktárgyak folyamatos gondozására. Tekintse át az új tanterv jegyzetszükségletét.

– A tantárgyi munkabizottságok felé: végezzék továbbra is programgondozó feladataikat, munkabizottságaikat egészítsék ki valamennyi főiskola egy-egy képviselőjével. Évente legalább egyszer ülésezzenek. Az ülésen konkrét kérések is megfogalmazódtak az egyes munkabizottságokhoz, pl. a pedagógiai és pszichológiai munkabizottságok alakítsák ki a szigorlati követelményekkel kapcsolatos állásfoglalásukat, készüljön előterjesztés az államvizsgák, szakdolgozatok új rendjéről a Tantervfejlesztő Bizottság későbbi ülésére. Egyes munkabizottságok vizsgálják felül a jegyzeteket, bizonyos tárgyak tantervi helyét, személyi feltételeit, minimumkövetelményeit.

– A főiskolák felé: hozzanak létre intézményi tantervfejlesztő bizottságokat, amelyek feladata a helyi tantervek elkészítése, az évenkénti szükséges korrekciók előkészítése, elemzése. Ajánlásként fogalmazódott meg, hogy ezeknek a bizottságoknak a vezetői azok a főigazgató-helyettesek vagy tagozatvezető-helyettesek legyenek, akik egyúttal a Tantervfejlesztő Bizottság tagjai is. Javaslatként fogalmazódott meg, hogy a helyi tantervfejlesztő bizottságokban kapjanak helyet a területi igényeket közvetítő pedagógiai intézetek képviselői is. Kérésként fogalmazódott meg az új tanterv tapasztalatainak intézményi szintű elemzése, amelyhez a bizottság konkrét szempontokat ajánl.

Az első ülésén vázolt struktúrában és konkrét feladatok mentén kezdte meg munkáját az a testület, amely azután az elmúlt évtizedekben mindenkor a tanító- és óvóképzést érintő, országos jelentőségű ügyek előmozdítását tekintette feladatának. Az eltelt 24 év alatt a bizottság elnevezése is változott: a ’90-es évek elejétől Országos Tantervfejlesztő Bizottság, 2004-től Országos Programfejlesztő Bizottság néven működött.

A bizottság eddigi története múltbeli és jelenlegi tevékenysége alapján négy periódusra tagolható. A periodizáció lehetőségét azok a kiemelt feladatok adják, amelyek az egyes időszakokban a tanító- és óvóképzés tantervi munkálataival összefüggésben jelentkeztek, s amelyek egyben a szakok és tantervek fejlődését is demonstrálják. A továbbiakban e lehetséges periodizáció alapján tekintjük át a fő törekvéseket és azok realizálását.[14]

2. 1987–1990: a ’86-os új tanterv bevezetésével és tapasztalataival kapcsolatos munkálatok és a négyéves tanítóképzés előkészítése

A megalakult bizottság feladatának tartotta *az 1986/87-es tanévben elindított tanterv nevelési-oktatási-szervezési tapasztalatainak folyamatos elemzését, az intézmények közötti tantervfejlesztő munka koordinálását*, és ajánlásokat fogalmazott meg az intézmények, a Tanítóképzős Szakbizottság (esetenként az ennek albizottságaiként működő tantárgyi munkabizottságok) és az MM Pedagógusképző Osztálya számára. *Újjászervezte és érdemi munkára inspirálta a tantárgyi munkabizottságokat*, amelyek tárgyalták többek között a szakdolgozatvédéssel összekapcsolt új típusú államvizsga-tematika kidolgozását és lebonyolításának szervezési kérdéseit. E munkálatokkal párhuzamosan zajlott a budai képzőben *a kísérleti négyéves tanítóképzés előkészítése* 1988-ban *és elindítása* 1989-ben. A négyéves tanítóképzés előzményeiről és bevezetéséről Hunyady Györgyné tanulmánya ad áttekintést, ezért erre itt részletesebben nem térünk ki. A kilencvenes évek elejéig tehát a 86/87-ben bevezetett új tanterv és az azzal összefüggő szakmai-szervezeti kérdések egyeztetése, elemzése-ér-

[14] Az egyes időszakok hosszúsága nem arányos a tevékenységek/történések bemutatására szánt terjedelemmel. Ez részben abból adódik, hogy az egyes periódusokat illetően különböző mennyiségű dokumentum állt rendelkezésre, részben tudatos megfontolás eredménye: a közelmúltban-jelenben zajló folyamatok részletezettségét egyfelől a helyzetkép vázolása és a jövőbe tekintés, másfelől a képzési ághoz csatlakozó új szak és az annak nyomán kialakult fejlemények rögzítése indokolja.

tékelése, a tantervi irányelvek bevezetésének kérdései és a négyéves tanítóképzés kísérletének előkészítése képezte a Tantervfejlesztő Bizottság munkájának gerincét.

3. 1990–2002: az 1994-ben rendeletbe foglalt képesítési követelmények kidolgozása, majd a négyéves tanítóképzés bevezetése és monitorozása

A kilencvenes évek elejétől már a tanító- és óvóképzés egész jövője szempontjából meghatározó fejlemény, az 1994-ben rendeletbe foglalt képesítési követelmények kidolgozása és az annak megfelelő új képzési rend és program kialakítása volt a feladat. A szakterület aktivitását és a bizottsági munka hatékonyságát bizonyító tény, hogy a képesítési követelmények az országban először a tanító- és óvodapedagógus szakokon készültek el.

A *képesítési követelmények kidolgozása* l990-től szakmai bizottságban történt. Az éles szakmai vitákkal jellemezhető bizottsági üléseken hosszasan érlelődött konszenzus a képzés koncepcionális és időkereteire vonatkozott. Ezek a munkálatok a szakmai nyilvánosság előtt zajlottak. A tervezetet több ízben megtárgyalta a Főigazgatói Kollégium is, az egyes intézményekben pedig vitafórumokat rendeztek. Teljes egyetértés természetesen nem alakult ki, sőt a hosszú évek alatt belépő új és újabb kollégák szükségképpen újrakezdték a vitákat, esetenként megbontották az addigi konszenzust. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM) 1993 decemberében végül úgy döntött, hogy a szakterületünkön elsőként elkészült képesítési követelményeket tárcaközi egyeztetésre bocsátja, ill. az 1993. évi LXXIX. törvény alapján megalakult Felsőoktatási Tudományos Tanács és az Országos Akkreditációs Bizottság véleményét kéri. Ezzel zárult le a képesítési követelmények kidolgozásának első szakasza.

A 158/1994. (XI. 17.) sz. kormányrendelettel elfogadott tanító szakos képesítési követelmények nyomán a magyar tanítóképzés szerkezetében és tartalmában is átalakult. A négyéves képzés eredményeként megsze-

rezhető diplomával a tanító kompetenciái bővültek: a végzettek (először 1999-ben) az 1–4. osztály nevelési-oktatási feladatainak ellátásán túl egy választott műveltségterületen képessé váltak az 5–6. osztályos gyerekek nevelésére-oktatására is.

1994 júniusában a Főigazgatói Kollégium úgy ítélte meg, az intézményeknek legalább egy-másfél évre van szükségük ahhoz, hogy felkészüljenek az új képzés beindítására. A grémium ekkor ismét életre hívta a Tantervfejlesztő Bizottságot, most a korábbi évektől eltérően külön a tanítóképzés és külön az óvodapedagógus-képzés számára, azzal a feladattal, hogy a képesítési követelmények szükséges korrigálása után segítse az intézmények felkészülését, működése révén biztosítsa az alábbiakat:

– a főiskolákon készülő helyi tantervek tegyék lehetővé a hallgatók számára az intézményváltást,

– a Magyarországon kiadott tanítói, óvodapedagógusi oklevelek legyenek egymással kompatibilisek,

– járuljon hozzá, hogy ne csak hosszabb, hanem színvonalasabb oktatás folyjon a tanító- és óvóképző főiskolákon.

Az ekkor már Országos Tantervfejlesztő Bizottság elnevezéssel működő testület foglalkozott *a képesítési követelmények értelmezésével, az európai kreditrendszer lényegével, sajátosságaival és adaptálhatóságával.* Úgy vélte, hogy az intézmények tantervalkotó munkáját azzal segíti leginkább, ha kidolgoz egy *komplett programajánlatot* (benne az óra- és vizsgaterv-javaslatokkal), amelyet a főiskolák szabadon felhasználhatnak. Ennek érdekében a következőket vette számba:

– Milyen kötelező előírásai vannak a kormányrendeletnek?

– Milyen további, kötelezőnek elfogadott megállapodások szükségesek az átjárhatóság és a diplomák egyenértékűségének érdekében? (Ilyen volt pl. a műveltségterületek órakerete, a gyakorlati képzés formái és időkerete, a kötelező szigorlatok helye, tematikája.)

– Milyen módon lenne célszerű kidolgozni az egyes szakmai programokat?

Az OTFB és a Főigazgatói Kollégium elnöke *minden műveltségterületre szakmai bizottságok*at kért fel a szakterületi képviseletre. Ezek a szakmai munkacsoportok részben az Óvó- és Tanítóképzők Egyesülete (ÓTE) szakmai tagozataiból, részben újonnan alakultak. A létrehozott szakmai bizottságok vezetői voltak: Bálványos Huba (BTF), Bollókné Panyik Ilona (BTF), Donáth Péter (BTF), Durgonicsné Molnár Erzsébet (IGYPF), Földyné Asztalos Adrienne (CTF), Fülöp László (CSVMTF), Gönczöl László (ACSJTF), Hegedűs Józsefné (BTF), Homor Lajos (VJKTF), Keményné Pálffy Katalin (BTF), Kisházi Veronika (EJTF), Kiss Sándor (KFRTF), Sárosdyné Szabó Judit (BTF), Sulyok László (BDTF), Sütő Károly (ZSKTF), Szánthó Gyula (KCSSTF), Véghelyi Józsefné (BTF). A bizottságok összetételét illetően kikötés volt, hogy azokban minden főiskola részvétele biztosított legyen. A bizottsági munka szakmai feltételeit az OTFB, a tárgyi feltételeket a Főigazgatói Kollégium, a küldő főiskolák és a budai képző biztosította. A szakmai feltételek közé tartoztak pl. azok a döntések, amelyek az egyes műveltségterületek órakereteinek kialakítását célozták. Különösen vitás kérdés volt az idegen nyelvi műveltségterület igénye. Az érintettek kevesellték a mintegy 900 órát, más szakterületek gazdái viszont a NAT-ra hivatkozva indokolatlannak tartották az idegen nyelvi műveltségterület kiemelt kezelését. A többi műveltségterület órakereteiben való megállapodás sem volt feszültségektől mentes. Az OTFB hosszas vita után azt a javaslatot fogadta el, hogy legyen azonos azoknak a tárgyaknak az órakerete, amelyekben domináns a készség-, képességfejlesztés és alkalmassági előszűrést végeznek a felvételkor. Ötven órát hagyott meg azzal a céllal, hogy azt az intézmények a helyi tanterv készítése során szabadon arra fordíthassák, amire célszerűnek látják, továbbá egy ún. műveltségterületek közötti bizottságot is létrehozott Szentirmay László (CTKF) és Bálványos Huba (BTF) vezetésével, amely a drámapedagógia és a bábozás programját dolgozta ki.

A programok első változata rendkívüli erőfeszítéssel, mintegy két és fél hónap alatt készült el. A tervezetet az OTFB és a szakmai bizottságok

elnökei 1995. február 2-án vitattak meg. Ezen az ülésen a jelenlévők ismételten leszögezték, hogy az intézmények autonómiája nem sérülhet a tantervfejlesztő munkálatok révén, hogy a képesítési követelmények mindenütt kötelező érvényűek, és hogy a közös programjavaslat kidolgozására a kiadott diplomák tartalmi egyenértékűségének biztosítása, ill. az intézmények közötti mozgás megkönnyítése miatt van szükség. Az átdolgozásokra is szűkös idő állt rendelkezésre, azokat – az ülésen rögzített formai szempontoknak megfelelően – 1995. február 28-ig kellett elvégezniük a kollégáknak.

1995. május 12-én dr. Papp Lajos mb. helyettes államtitkár tájékoztatta a tanító- és óvóképző főiskolák vezetőit, hogy az 1995/96-os tanévtől a tanítóképzés a jóváhagyott képesítési követelmények alapján folyhat. Az államtitkári levél felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy az OTFB által készített programjavaslatot a Főigazgatói Kollégium elfogadta, egyben kérte, hogy azt az intézmények a helyi tanterv készítése során vegyék figyelembe.

A négyéves, műveltségterületi képzést is magába foglaló tanítóképzés munkálataival párhuzamosan a képző intézmények és a pályán lévő pedagógusok is felvetették azt a kérdést, hogy 1995. szeptember 1-jét követően a hároméves tanítói oklevéllel rendelkezők milyen időponttól és milyen formában jelentkezhetnek az 5–6. osztály nevelési feladataira felkészítő kiegészítő jellegű műveltségterületi képzésre. Az OTFB az MKM állásfoglalását kérte a kérdésben. Az MKM állásfoglalása szerint a már végzett tanítóknak műveltségi területen kiegészítő jellegű képzés csak továbbképzés keretében szervezhető, amelynek indítási éve – az idegen nyelvi műveltségterületi képzés kivételével – az 1997/98. tanév. Ugyancsak 1995-ben foglalkozott az OTFB a tanítóképző főiskolákon folyó újabb diplomás és kiegészítő jellegű képzésekkel.

1996-ban az OTFB *fejlesztési célú kutatási pályázat*ot nyújtott be az MKM-hez, amely az alábbi témákra koncentrált:

– Az intézmények közötti átjárhatóság és a diplomák egyenértékűségének biztosítása érdekében a képesítési követelmények által előírt vizs-

gák követelményrendszerének és metodikájának kidolgozása, külön figyelemmel a szigorlatokra.

– A kreditrendszer tanítóképzésben való érvényesítésének megvizsgálása.

– A közoktatás igényeinek érvényesülése, a NAT és a tanítóképzés tartalmi összefüggéseinek elemzése.

– Az önálló tanulási formák alkalmazási lehetőségeinek elemzése.

– Egy minden tanítóképző számára elérhető számítógépes adatbázis létrehozása, amely a tanítóképző főiskolák tan-, óra- és vizsgaterveit tartalmazza.

Az MKM által támogatott pályázati témát Hunyady Györgyné vezette, a projektben folytatott munka eredményei pedig „Az új rendszerű négyéves tanítóképzés programja (Elemzések)" c. kiadványban összegződtek 1998-ban.

Ugyanettől az évtől kezdődően a bizottság a nappali tagozatos *tanítóképzés gyakorlati képzésével* foglalkozott. A gyakorlati képzés áttekintéséhez és az előterjesztéshez Kuti István (KETIF) vezetésével ad hoc bizottság alakult. Az országos tájékozódást követően az OTFB ajánlásokat fogalmazott meg. Eszerint a tanító szakon a programajánlásban is szereplő 600-610 óra szükséges a megfelelő színvonalú gyakorlati képzéshez. Javasolta, hogy minden főiskolán, továbbá az OTFB és az ÓTE által készített dokumentumokban is egységes terminológiát használjunk. Javasolta továbbá, hogy a 8 hetes (a budai képzőben 10 hetes) összefüggő szakmai gyakorlat valóban összefüggő legyen, ne lehessen azt egy-egy hónapnál kisebb szakaszokra tördelni. Állást foglalt a zárótanítások szervezésével és értékelésével kapcsolatban, valamint az országos tanítási versenyeken elért helyezések beszámíthatóságát illetően. Javasolta a gyakorlatvezetők képzését és továbbképzését, ezzel összefüggésben ösztönzést tartott szükségesnek az intézmények kooperációját és a beiskolázást illetően.

Ugyancsak 1998-ban tűzte napirendre a bizottság a *záróvizsgák, egyúttal a minőségbiztosítás kérdéskörét.* A téma tüzetes áttekintése

1999-ben fejeződött be. A monitorozás lezárásaként a testület az alábbiakat állapította meg:

- A záróvizsgák tapasztalatai alapján a képzés sikeresnek minősíthető.
- Formája megfelelő, a szakdolgozati követelmények azonban még egy intézményen belül is nagyon eltérőek, színvonalának emeléséhez az opponensi rendszer bevezetését érdemes megfontolni.
- Az általános és a műveltségterületi képzés tananyaga egyaránt a záróvizsga része.
- A záróvizsgák eredménye irreálisan magas.
- A záróvizsgák értékeléséhez a bizottság kérdőívet dolgozott ki, amelyet ajánlásként megküldött az intézményeknek.

Létezik ebből az időszakból egy hitelesnek tekinthető névsor, amely a tanítóképzős OTFB akkori teljes tagságát megjeleníti. Szerepeltetése azért indokolt, mert a tagok többsége hosszú időn át és sokat tevékenykedett a bizottságban.

1. Hunyady Györgyné főiskolai tanár, bizottságvezető (BTF, Budapest)
2. Balogh Imre főiskolai adjunktus (BDTKF, Szombathely)
3. Bíró Katalin főiskolai tanár (MPANNI, Budapest)
4. Bollókné Panyik Ilona főiskolai tanár (BTF, Budapest)
5. Cseh Sándor főigazgató-helyettes, ÓTE-elnök (ACSJTKF, Győr)
6. Drescher Attila igazgatóhelyettes (IGYTKF, Szekszárd)
7. Fátrai Klára főigazgató-helyettes (EJTKF, Baja)
8. Feróné Komolay Anikó főigazgató-helyettes (CTKF, Sárospatak)
9. Fülöp László főigazgató-helyettes (CSVMTKF, Kaposvár)
10. Győri László (KCSSTKF, Békéscsaba)
11. Kálmánné Bors Irén főigazgató-helyettes (BTF, Budapest)
12. Kiss Sándor főigazgató-helyettes (KFRTKF, Debrecen)
13. Kovácsné Németh Mária főigazgató (ACSJTKF, Győr)
14. Kuti István főigazgató-helyettes (KETIF, Kecskemét)
15. Miklovicz Árpád intézeti igazgató (BGYTI, Nyíregyháza)
16. Rádli Katalin minisztériumi tanácsos (MKM)
17. Sütő Károly főigazgató-helyettes (ZSKTKF, Zsámbék)
18. Szabados Lajos főigazgató-helyettes (JTKF, Jászberény)

19. Szenczi Árpád főigazgató-helyettes (KGRE-TKF, Nagykőrös)
20. Véghelyi Józsefné főigazgató-helyettes (BTF, Budapest)

1999-ben tűzte napirendre a bizottság a műveltségterületi képzés intézményi jellemzőinek megvitatását, és foglalkozott a *tanító- és óvodapedagógus szakok közös képzésének témájával.* A műveltségterületi képzéssel kapcsolatban megállapította, hogy a főiskolák által meghirdetett és indított területek számossága eltér egymástól, a szigorlati átlageredmények nagy eltérést mutatnak, ezért a szigorlati követelményeket ismételten egyeztetni kell. A programok jellege változó képet mutat, ugyanakkor a műveltségterület gyakorlati képzési óraszáma mindenütt eléri a 100 órát. A bizottság javasolta, hogy a szakmai bizottságok vezetőinek bevonásával az OTFB a műveltségterületi szigorlatokkal külön is foglalkozzon, megvizsgálva az intézményi követelményeket, a szigorlatok tartalmi és formai jellemzőit.

A 2000. év a tanító- és óvóképzők életében egy rendkívül mozgalmas, az integráció révén bizonyos értelemben sorsfordító esztendő is volt. Az OTFB ekkor vitatta meg *a felsőoktatási felvételi rendszer átalakításának koncepcióját*, s ugyancsak ebben az évben kezdte meg egy újabb jelentős és széles körű szakterületi egyeztetést igénylő kérdés, a *tanító szak tanulmányi pontrendszerének tárgyalását*. A javaslat előkészítésére ad hoc bizottsági vezetőként Bollókné Panyik Ilona kapott felkérést. A tanító szak képesítési követelményeinek kredit alapú leírásáról készült előterjesztést – amelyet sok szakbizottsági munka, számos munkaanyag, javaslattervezet és vitasorozat előzött meg – 2001 márciusában fogadta el a bizottság. Ekkor határozott arról is, hogy újabb ad hoc bizottságok létrehozásával és Bollókné Panyik Ilona konzulensi támogatásával elkészül a nemzetiségi tanító, a konduktor-tanító és – Szakács Mihályné előterjesztésével – az óvodapedagógus és nemzetiségi óvodapedagógus szakok kredit alapú leírása. A nemzetiségi tanító szak ad hoc bizottságának vezetésére Hodoványiné Varga Györgyi (EJF) kapott felkérést, a konduktor-tanító szak kredit alapú leírásának munkálatait pedig Demeter Katalin

(MPANNI) fogta össze. Az óvodapedagógus és nemzetiségi óvodapedagógus szakokra szerveződő ad hoc bizottságban Szakács Mihályné (TSF) koordinálásával Fusz György (PTE IGYFK), Kuti István (KETIF), Nagyné Szarka Júlia (ELTE TÓFK), Szabóné Gondos Piroska (KE CSVMPFK) és Tárnok Péter (NYME BEPFK) dolgoztak. Az ad hoc bizottságok vezetői által előterjesztett tervezeteket és a kreditrendszer intézményi bevezetésének gyakorlati kérdéseit (Kuti István felvezetésében, KETIF) 2001. május végén tárgyalta az OTFB.

Az OFTB általában saját munkaprogramja alapján ülésezett, esetenként azonban a Főigazgatói Kollégium felkérésére tűzött napirendre egy-egy aktuális szakmai kérdést. Ilyen, *a Főigazgatói Kollégium által kezdeményezett téma* volt pl. 2001-ben *a tanító szak képesítési követelményeinek módosítására*, benne a kontakt óraszám csökkentésére és *a műveltségterületi képzés tartalmi átalakítására irányuló javaslat*.

Az OTFB szakmailag nem látta indokoltnak a képzési óraszám csökkentését, és a műveltségterületi képzés megítélésében sem értett egyet a javaslat kezdeményezőjével. Ennek ellenére indítványozta a műveltségterületi képzés és a közoktatásban kötelezővé tett kerettantervek viszonyának elemző áttekintését, amely feladatra Cseh Sándor (NYME ACSJFK) vezetésével bizottságot kért fel. A bizottság álláspontja szerint a kerettanterv bevezetéséből eredő változások nem olyan mértékűek, hogy azok a műveltségterületi képzés átalakítását indokolnák, ezért szükségesnek tartotta mind a kínálat, mind a képzési óraszám fenntartását. Javasolta ugyanakkor – a képesítési követelmények módosítása nélkül – valamennyi műveltségterület tartalmi korszerűsítését és harmonizálását a kerettantervvel. E kérdéssel összefüggésben fogalmazódott meg akkor az OFTB részéről egy olyan országos reprezentatív vizsgálat lebonyolításának szükségessége, amely a felhasználói igények alakulására, a tanítói oklevéllel rendelkezők elhelyezkedésének és pályakarrierjének feltérképezésére irányul. A kutatás elvégzésére forrás hiányában nem kerülhetett sor.

Szintén a Főigazgatói Kollégium felkérésére szerveződött 2003-ban az a bizottság, amely Hunyady Györgyné OTFB-elnök irányításával *az 5–6.*

osztályban folytatandó, nem szakrendszerű tanításra történő felkészítés képzési koncepciójának kidolgozásával foglalkozott. Javaslatuk alapján az 5–6. osztályos, nem szakrendszerű oktatásra való felkészítés a pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés egyik választható moduljaként jelent meg a módosított szakvizsgarendeletben.

A vázlatos bemutatás talán kellően demonstrálja, hogy az OTFB tevékenysége ebben a tizenkét évet felölelő periódusban a tanítóképzés egésze szempontjából meghatározó jelentőségű volt: a képzőintézmények teljes körét megmozgató és az országos egyeztetési munkálatokba bekapcsoló szervezet *olyan jövőbe mutató szerkezeti és tartalmi kérdésekkel foglalkozott, amelyek hosszú távon határozták meg a magyar tanító- és óvóképzést* és a bolognai rendszerű átalakítás során is értékállóknak bizonyultak.

4. 2004–2005: a pedagógusképzés tartalmi és szerkezeti fejlesztését célzó HEFOP-pályázat keretében a bolognai rendszerű tanító- és óvóképzés képzési és kimeneti követelményeinek és programjainak kidolgozása

Ez az előzőhöz képest rövid, de intenzív és ugyancsak feszített munkával teli időszak a tanító- és óvóképzés bolognai rendszerű átalakításához kötődik.[15] A Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságában – amely a hazai reform koncepcióját kidolgozta és a rendszer bevezetését szorgalmazta – a tanító- és óvóképzést Bollókné Panyik Ilona képviselte. Javaslatára a grémium azt a modellt támogatta, amely kísérleti jelleggel a budai képzőben indult el, majd – 1994-től, a négyéves időtartamú, egységes tanítóképzés képesítési követelményeinek megszületésével – az egész országban általánossá vált.

[15] A pedagógusképzés szerkezeti átalakítását a 2005. évi tv. a felsőoktatásról rögzítette. A többciklusú felsőoktatási szerkezet bevezetésének egyes szabályait a 381/2004 (XII. 28.) kormányrendelet tartalmazta.

A bolognai rendszerű felsőoktatásba tagozódott pedagógus alapképzések szerkezete és tartalma a HEFOP 3.3.1.–P.-2004-09-0150/1.0. számú, „A pedagógusképzés tartalmi és szerkezeti átalakítása” című pályázat keretében alakult ki. Az ország 17, pedagógusképzést folytató intézményét felölelő konzorciumot Véghelyi Józsefné projektmenedzser irányításával az ELTE TÓFK vezette. Erre az időszakra az OTFB nevében és vezetésében is változás történt: 2004-ben a szakmai szerveződés új neve Országos Programfejlesztő Bizottság (OPB) lett, a tanító szakkal kapcsolatos feladatokat pedig Hunyady Györgynétől Kálmánné Bors Irén vette át (az óvodapedagógus szak tantervi munkálatait változatlanul Szakács Mihályné koordinálta). Az OPB vezetői tagjai voltak a pályázat Programtanácsának, e minőségükben szerepük volt a szakmai bizottságok jóváhagyásában, a projekt-tevékenységek munkálatainak indításában, az elkészült szakmai programok megvitatásában és a projekt-előrehaladási jelentések elfogadásában. Jelentős részt vállaltak a tanító- és óvóképzésiághoz tartozó szakok képzési és kimeneti követelményeinek ki- és feldolgozásában, továbbá a gyakorlati képzési programok kialakításában. A képzési és kimeneti követelményeinek feldolgozásáért, továbbá a képzési programok ki- és átdolgozásáért tanító szakon Kálmánné Bors Irén (ELTE TÓFK), óvodapedagógus szakon Szakács Mihályné (TSF), konduktor szakon (amely a bolognai átalakulás részeként vált szakirányból önálló szakká) Demeter Katalin (MPANNI) volt a felelős. A képzési és kimeneti követelmények ki- és feldolgozása – amely a HEFOP-bizottságokban részt vevő kollégák, köztük az OPB-tagok bevonásával készült el – részletes áttekintést adott a képzési ághoz tartozó szakok történeti előzményeiről, az alapszakok és a szakirányok tantervi változásairól, az alapszakok képzési tartalmairól, a szakokon folyó képzés nemzetközi trendjeiről. Kitért a képzési időre, rögzítette a szakok feladatait, követelményeit és a rokon szakok egymáshoz való viszonyát. Értelmezte a képzési és kimeneti követelmények alapfogalmait és a kompetenciákat. Meghatározta a törzsanyag ajánlott kreditértékeit, továbbá a képzési és kimeneti követelmények ismeretköreiből kiindulva javaslatot tett a tanító-, illetve óvodape-

dagógus-képzés tantárgyi struktúrájára, valamint a gyakorlati képzés szerkezetének, formáinak és tartalmának kialakítására.

Az OPB vezetői és tagjai összességében komoly részt vállaltak a bolognai rendszerű képzés közös programajánlatának kidolgozásában. Ennek következtében olyan rálátással és rutinnal rendelkeztek, amely az intézményi programok kialakítása során is kamatoztathatónak bizonyult, s amelyre szükség is volt, mert a 2006–2007. tanévi bevezetés szűkös időkeretet biztosított a helyi tantervek elkészítésére. 2006 szeptemberében történt meg a bolognai képzésre való átállás. Ettől kezdve az intézmények figyelmét az új tantervek bevezetése kötötte le. Az OPB a folyamat kezdő lépéseit igény szerint támogatta, azt követően pedig néhány évre inaktív állapotba került.

5. 2009-től: a HEFOP keretében ajánlásként kidolgozott program és az intézményi tantervek viszonyának elemzése, a bolognai képzési program beválásának vizsgálata, a képzési ághoz csatlakozó új alapszakkal kapcsolatos munkálatok

2008 végén a Főigazgatói Kollégium úgy döntött, hogy szükség van az OPB reaktiválására és – tekintettel az időközben bekövetkezett személyi változásokra – vezetésének megújítására is. A döntést szakmai szempontból különösen indokolttá tette a bolognai rendszerű tanító, óvodapedagógus és konduktor szakok áttekintésének szükségessége az első képzési ciklus végéhez közeledve, valamint a képzési ágba becsatlakozó csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszakhoz kapcsolódó tantervi kérdések és országos egyeztetést igénylő témák megvitatása. Az OPB vezetésére, egyben a tanító szakkal kapcsolatos ügyek koordinálására a Főigazgatói Kollégiumtól Podráczky Judit kapott megbízást.

Az újraalakuló testület 2009. április 23-án ülésezett először. Ekkor tárgyalta és fogadta el azt a közel két évet felölelő munkaprogramot, amely elsősorban a bolognai rendszerű képzés áttekintésére, az intézményi tantervek és a HEFOP-pályázat keretében kidolgozott programajánlat viszo-

nyának áttekintésére irányul. (Ez a feladat egyébiránt a HEFOP-ban vállalt kötelezettség: a konzorciumban részt vevő intézmények vállalták, hogy 2013-ig elemzik a pályázatban született képzési program és az intézményi programok viszonyát és nyomon követik a képzési programok beválását). A munkaprogram megvitatása mellett a bizottságnak személyi kérdésben is döntenie kellett. Szakács Mihályné – nyugalmazása folytán – leköszönt az óvodapedagógus szakot koordináló vezetői tisztségéről, helyére Kovácsné Bakosi Évát (DE GYFK) választotta meg a testület, amely az elkövetkező időben a közösen elfogadott munkaprogram, ütemezés és szempontrendszer alapján megkezdte az intézményi tantervek elemzését.

2009 szeptemberében olyan változás történt, amely szétfeszíteni látszott a bizottság addigi működési kereteit. Az óvodapedagógus és tanító képzési ágba becsatlakozó csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszak (amely vadonatúj fejlemény a magyar felsőoktatásban) számos olyan kérdést vetett fel, amely az OPB szervezetének világosabb meghatározását és megelőző működési módjának újragondolását sürgette. Tudatosítanunk kellett azt a tényt is, hogy bár a konduktorképzés a bolognai szisztémában alapszakká vált, a tanító és óvodapedagógus szakirányok okán továbbra is szükség van a kooperációra. A változások következtében immár négy alapszak és szakirányai tartoznak a képzési ágba.

Képzési ág	Alapszakok	Képzési idő
óvodapedagógus, tanító	**óvodapedagógus** (nemzetiségi szakirányokkal)	6 félév (180 kredit)
	tanító (nemzetiségi szakirányokkal)	8 félév (240 kredit)
	konduktor (óvodapedagógus, tanító szakirányokkal – 2006-tól)	8 félév (240 kredit)
	csecsemő- és kisgyermeknevelő (2009-től)	6 félév (180 kredit)

Az óvodapedagógus, tanító képzési ág alapszakjai

A bővülés és átalakulás kapcsán elodázhatatlanná vált, hogy az OPB az alábbi kérdésekről egyeztessen:

- Hogy néz ki a bizottság szervezetileg?
- Mik a kapcsolódásai, függelmi viszonyai?
- Mi a jogköre?
- Mi a működési módja/rendje?

A kérdések látszólag egyszerűeknek tűnnek, megválaszolásuk mégis nehézségekbe ütközött, több okból. Részint azért, mert előzőleg hosszú időn át elegendőnek bizonyultak a megalakuláskor érvényes megállapodások, fel sem merült, hogy az OPB szervezetszerű működését részlete-

sebben kellene dokumentálni, ez az igény azonban a csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszak belépésével egyértelműen megfogalmazódott.

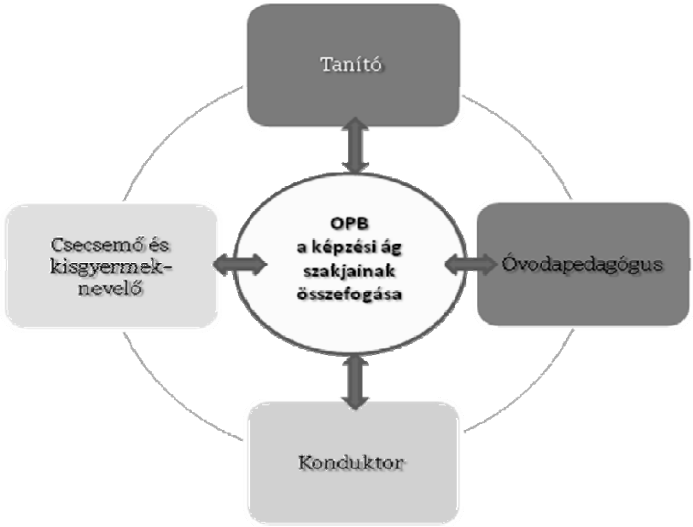

Az OPB szakjai és kapcsolatuk

A szervezeti koordinációt bizonyos mértékben befolyásoló tényezők továbbá a tartalmi szempontok, ezzel összefüggésben az a tény, hogy a képzési ág alapszakjai különböző múlttal, egyúttal egészen különböző fejlődési fázisban léteznek, más-más aktuális feladattal és gonddal küzdenek. Míg a jelentős múlttal és képzési hagyományokkal rendelkező tanító és óvodapedagógus szakon a szakmai tevékenység főként a BA-képzés monitorozása köré szerveződik, a konduktor szak a szakirányból alapszakká válás problémáival néz szembe, a csecsemő- és kisgyermeknevelő szak számára pedig a tananyagfejlesztés és az új szak felépítésemeggyökereztetése adják a feladatot. A szakokkal kapcsolatos munkálatokat az azokra szerveződő szakos bizottságok végzik, emellett azonban a közös érdekű ügyekben és az információáramlást biztosítandó szükséges a képzési ág összefogása, a szakos bizottságok közötti kooperáció és az

alkalmankénti együttes ülés. (Lásd *„Az OPB szakjai és kapcsolatuk”* ábrát.)

A függelmi viszonyokat tekintve nincs változás abban, hogy az OPB a mindenkori Dékáni Kollégiumnak (előzőleg Főigazgatói Kollégium) alárendelten, vele szoros kooperációban működik, amely fórum megbízhatja, feladatot adhat és beszámoltathatja a bizottságot. Az OPB vezetőjére szintén ez a fórum, a szakokat koordináló vezetőkre a szakos bizottságok tesznek javaslatot. Az OPB feladatkörének újbóli rögzítésével az új belépők számára is egyértelművé vált, hogy a bizottság az alábbi ügyekben illetékes:

- Az óvodapedagógus, tanító képzési ághoz tartozó szakok országos szintű szakmai koordinálása, javaslattétel a képzési programok fejlesztésére és korrekciójára.
- A képzési ág szakjaival kapcsolatos felsőoktatás-politikai szándékok megvitatása, részvétel a döntés-előkészítésben, a szakok szükség szerinti országos szintű szakmai képviselete az irányító hatóság és a felhasználói szféra irányába.
- A képzőintézmények közötti szakmai együttműködések szorgalmazása.

A működéssel kapcsolatban szükségszerűen felvetődő kérdések több körben történő egyeztetésével párhuzamosan a tartalmi munka is megkezdődött, melynek során – elsősorban az intézményi aktivitást illetően – pozitív és negatív tapasztalatokkal egyaránt szembesülni kellett. Várakozáson felüli volt az érdeklődés és az aktivitás a csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszak koordinálására szerveződött bizottságban, amelybe azok az intézmények is nagy számban bekapcsolódtak, amelyekben még nincs ilyen képzés, de tervezik az indítását. (Jelenleg hat intézmény rendelkezik szakindítási engedéllyel: DE, EKF, ELTE, NYME, PTE, SZIE, az OPB-üléseken azonban további nyolc intézmény vesz részt). Sajnálatos módon ennél szerényebb a részvételi hajlandóság mind a tanító, mind az óvodapedagógus szakos bizottságokban. A reaktiválást követő első ülésre sokan elfogadták a meghívást, az azt követő rendszeres munkába ellenben ösz-

szesen tíz intézmény képviselői kapcsolódtak be. Nehezíti a bizottsági ülések szervezését néhány olyan tényező is, amelyek befolyásolására az OPB nem rendelkezik eszközökkel. Ilyen pl. az utazási költségek kérdése, ami a bizottsági ülések gyakoriságát érinti, de nem könnyíti a szervezést az a tény sem, hogy néhány képzőhely ugyanazt a kollégát (pl. az oktatási dékánhelyettest) több bizottságba is delegálta. A jelzett nehézségek ellenére a szakos bizottságokban érdemi munka kezdődött, melynek főbb tartalmi jellemzőit az alábbiakban foglaljuk össze.

Az OPB a csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszakot érintő, országos egyeztetést igénylő kérdések megvitatására képviselőket kért a képzést már elindító és azt tervező intézményektől, valamint a szakmai szervezetektől. A delegált képviselők:

1. Acsainé Végvári Katalin (Magyar Bölcsődék Egyesülete)
2. Bakacsi Zita (EJF)
3. Bucsy Gellértné (NYME BPK)
4. Bús Imre (PTE IGYFK)
5. Darvay Sarolta (ELTE TÓK)
6. Dávid Mária (EKF TKTK)
7. Estefánné dr. Varga Magdolna (EKF TKTK)
8. Fáyné Dombi Alice (SZTE JGYPK)
9. Gulyásné dr. Kovács Erzsébet (SZMM Gyermekvédelmi Főosztály)
10. Gyöngy Kinga (ELTE TÓK)
11. Györgyiné Harsányi Judit (NYF PKK)
12. Jaskóné Gácsi Mária (ME CTFK)
13. Jóó Marianna (SZTE JGYPK)
14. Katona Krisztina (SZIE PK)
15. Kiss Ferenc (ME CTFK)
16. Kissné Korbuly Katalin (DE GYFK)
17. Kovács Krisztina (SZIE PK)
18. Kovácsné Bárány Ildikó (SZMM Gyermekvédelmi Főosztály)
19. Merczel Sándorné (KE PK)
20. Mozolai Annamária (PTE IGYFK)
21. Neszt Judit (KF TKF)

22. Podráczky Judit (ELTE TÓK)
23. Rádli Katalin (OKM)
24. Rózsa Judit (SZMI)
25. Simon Tamás (NYME BPK)
26. Stóka György (ME CTFK)
27. Szakács Mihályné (SZIE TSF)
28. Szombathelyiné Nyitrai Ágnes (AVKF)
29. Sztanáné Babics Edit (EJF)

Az alakuló ülésre 2009. szeptember 17-én került sor. A szakot koordináló vezetői feladatra a jelenlévők a szaklétesítésben meghatározó tevékenységet kifejtő Dávid Máriát (EKF TKTK) választották. A résztvevők megállapodtak azokban a legsürgetőbb feladatokban, amelyek azután a következő bizottsági ülések napirendjét adták. Halasztást nem tűrő kérdés volt pl. a felvételi alkalmassági vizsga tartalmában való megegyezés, továbbá a képzés hiányzó tananyagainak számbavétele.

A felvételi alkalmassági követelményekről döntés igen, mindenki számára elfogadható egyezség azonban nem született. Az óvó- és tanítóképzők képviselőinek egy része a jelenlegi, már bejáratott, az intézmények által kölcsönösen elfogadott tanító- és óvodapedagógus-képzésben rendszeresített alkalmassági vizsga mellett foglalt állást, a szakma képviselői ellenben más típusú alkalmassági vizsga mellett érveltek. A többségi szavazatot végül az egészségügyi alkalmasság és a motivációs beszélgetés keretében megállapított beszédalkalmassági vizsga kapta, ezt azonban a képzőintézmények némelyike – különösen az ének-zenei alkalmasság hiányával egyet nem értve, ill. ragaszkodva a tanító és óvodapedagógus szak alkalmassági vizsgájához – nem fogadta el. A konszenzus nélküli döntés a következő évi felvételi eljárás során gondot okozott: a jelentkezők nehezményezték, hogy ugyanazon szakra a különböző helyeken más-más alkalmassági vizsgát kellett tenniük. Az eset megismétlődését elkerülendő, az OPB vezetője állásfoglalást kért a képzést folytató intézmények kari vezetőitől a felvételi alkalmassági vizsga elfogadása ügyében, egyúttal abban egyezett meg a szakos bizottsággal, hogy a változta-

tás lehetőségére/szükségességére az első képzési ciklus tapasztalatainak birtokában tér vissza az OPB.

A tananyagfejlesztő munkálatokra munkabizottságok jöttek létre, amelyek azóta – egy-egy OPB-tag vezetésével – önállóan működnek. Az OPB szakmai testülete az alábbi – műfaji szempontból különböző, az egyes tantárgyak tanítási szükségleteihez igazodó – tananyagok elkészítésére tett javaslatot:

- A kisgyermeknevelés pedagógiája, alternatív kisgyermekellátás
- Játékpszichológia – játékpedagógia kisgyermekkorban
- Művészeti nevelés kisgyermekkorban
- A kisgyermek ápolása-gondozása. Balesetvédelem, elsősegélynyújtás kisgyermekkorban
- A bölcsődei ellátás szakmai protokollja. Adminisztratív feladatok a kisgyermekellátásban
- A spontán érés támogatása kisgyermekkorban
- Tanácsadás kisgyermeket nevelőknek
- Gyakorlati képzés.

Már a tervezés fázisában felmerült, hogy tananyagok között szükségszerű tartalmi átfedések lehetnek, ennek kivédése-minimalizálása érdekében a munkacsoportok között több körös egyeztetésre volt szükség. Jelen állás szerint vannak kész, illetve szerkesztés/lektorálás előtt álló tananyagok.

A tanító és óvodapedagógus szakos bizottságok 2009. évi üléseit – a mindkét szakot érintő munkálatok elveinek és módszereinek megbeszélése okán – ésszerűnek látszott együttesen bonyolítani. Az alábbi névsorban mindazon intézményi képviselők szerepelnek, akik a 2009. évi első ülésen jelen voltak vagy azt követően kapcsolódtak be a munkába:

1. Barkó Endre (SZIE ABK)
2. Cseh Sándor (NYME ACSJK)
3. Fáyné Dombi Alice (SZTE JGYPK)
4. Finánczy Judit (KE PFK)

5. Gasparicsné Kovács Erzsébet (AVKF)
6. Herbszt Mária (SZTE JGYPK)
7. Jenei Teréz (NYF TI)
8. Katona Krisztina (SZIE PK)
9. Kovácsné Bakosi Éva (DE GYFK)
10. Nemesné Kis Szilvia (KE PFK)
11. Podráczky Judit (ELTE TÓK)
12. Rigó Róbert (KF TFK)
13. Simon Tamás (NYME BPK)
14. Steklács János (KF TFK)
15. Stóka György (ME CTFK)
16. Sütő Károly (AVKF)
17. Szarka Júlia (ELTE TÓK)
18. Szenczi Árpád (KRE TFK)
19. Szentirmai László (ME CTFK)
20. Sztanáné Babits Edit (EJF)
21. Zóka Katalin (AVKF)

A tanító és óvodapedagógus szakokat illetően az alábbi szempontrendszer alapján kezdődött meg a BA-képzés intézményi tanterveinek felülvizsgálata:

- *az intézményi tantervek bemutatása*: a belső arányok összevetése a HEFOP-programajánlással, a közoktatás igényeinek való megfelelés és a horizontális szempontok érvényesítése a programokban;
- *a képzési ág közös alapozó tárgyainak helyzete:* a tárgyak tantervi helye, a tartalmak viszonya az ajánláshoz;
- *a szakmai törzstárgyak helyzete:* az elméleti alapozó tárgyak és a tantárgy-pedagógiák egymásra épülése, belső arányai, a megújítás tartalma és szempontjai;
- *a kötelezően választható tanulmányi terület helyzete* (tanító szakon a műveltségterületi képzés, illetve a nemzetiségi szakirányok, óvodapedagógus szakon a nemzetiségi szakirányok, továbbá az intézmény egyedi jellegét adó ismeretkörök): a korszerűsödés tartalma, a létszámokkal összefüggő szervezeti és tartalmi

problémák, az intézmény egyedi jellegét adó ismeretkörök kialakításának elvei, tartalma és eddigi tapasztalatai;

– *a gyakorlati képzés helyzete:* a képzési és kimeneti követelmények érvényesítése, új elemek a struktúrában és tartalomban, a gyakorlóhelyek visszajelzései; *a különböző képzési szintek egymáshoz való viszonya* (FSZ, BA, MA, szakirányú továbbképzések): a kialakított szisztéma és tartalmak, a hallgatói érdeklődés mértéke, tapasztalatok.

Az eddigi áttekintés alapján megfogalmazható általános tapasztalatok.

Az intézményi programokat változatos megoldásmódok, különböző részletezettség, mélység, terjedelem és attitűdök jellemzik. A tantervek belső arányaiban nincs számottevő eltérés, azok megfelelnek a szakok képzési és kimeneti követelményeinek és az ajánlásnak. A közoktatás igényeinek való megfelelés szempontjánál közös elem a kompetencia alapú fejlesztés, a kiindulópontok azonban eltérőek (pedagógusi kompetenciák, illetve a gyerekek/tanulók kompetenciái). Többen az új pedagógiai feladatokból és az azok ellátásához szükséges kompetenciákból indultak ki. A KKK-ban megfogalmazott új tanítói/óvodapedagógusi kompetenciák nem egyformán hangsúlyosak. Közös, új eleme a tanterveknek az integrált-inkluzív és interkulturális nevelésre való felkészítés. A HEFOP-pályázat kiemelt szempontjai az anyagok alapján jellemzően speciális programokként jelennek meg, kevésbé markáns a kereszttémaként való megjelenés, illetve ahol mégis ez a törekvés érvényesül, ott sem nem teljesen konzekvens. Az alapozó és szakmai törzstárgyak tekintetében megállapítható, hogy minden intézményi program illeszkedik az ajánláshoz, formai szempontú eltérések (tantárgyi elnevezések, óra- és kreditszámok) vannak, de a tárgyak többségénél nem számottevőek. A tantárgyi struktúra jellemzően követi az ajánlást, ezzel együtt elaprózott, sok az egy kredites tantárgy. A tantárgy-pedagógiai felkészítés a tantervekben formai szempontból nem azonos súlyú, a tényleges tartalmak megítéléséhez mélyebb elemzés szükséges. Mind az átjárhatóság, mind a

diplomák egyenértékűségének kérdését felveti az a tény, hogy nem egységesek a tantervek a szigorlatok tekintetében: egyes képzőhelyeken vannak, másutt nincsenek szigorlatok. Az eddigi tapasztalatok összességében azt erősítik, hogy a tanító és óvodapedagógus szakterület a jelenlegi szerkezet megtartásával a további szükséges tartalmi változtatásokat preferálja.

A felülvizsgálat nem zárult le, ezért itt csak azokat a javaslatokat rögzítjük, amelyek az eddig elvégzett munka nyomán fogalmazódtak meg:

- Alaposabb tartalmi felülvizsgálat is szükséges, amelybe újra célszerű munkabizottságokat (az ÓTE működő tagozatait, illetve újonnan szervezett szakmai csoportokat) és a közoktatás szakértőit is bevonni.
- Az intézményi tantervek revíziója során fokozottan figyelni érdemes az elaprózottság mérséklésére. Ésszerű tartalmi összevonásokkal, a komplexitást előtérbe helyezve magasabb kreditszámú struktúra kialakítása javasolt.
- Újra napirendre kell venni a szigorlatok kérdéskörét. A bizottság nem ért egyet a szigorlatok képzésből való kiiktatásával. Az arra való hivatkozás, hogy a hatályos szabályozás értelmében a szigorlat nem kötelező, nem szakmai-minőségi szempontokat szolgál, ezért nem támogatható. Nem lehet egyetérteni azzal sem, hogy ez a döntés azokban az intézményekben, ahol a szigorlat kikerült a tantervből, többnyire a szakfelelősök ellenére született.

6. Összegző gondolatok

A budai képzőnek az elmúlt 24 év során mindvégig meghatározó szerepe volt a tanító- és óvóképzés minőségének biztosítását/fejlesztését szolgáló lépések szorgalmazásában. E lépések közül jelentőségét és hosszú távú hatását tekintve kiemelkedik a kísérleti négyéves tanítóképzés koncepciója, amely a budai képző újító törekvései sorában országos hatású volt, modell értékűvé vált, s amely megalapozta az 1994. évi kormányrendelet kiadását a szak képesítési követelményeiről. Hasonlóan intenzív szakterü-

leti egyeztetés, kontroll, együttműködés a felsőoktatásban nem nagyon volt tapasztalható. S bár a bizottság létrehozása a koordináció érdekében tett kényszerű lépés volt, létezése szakmai szempontból jótékony hatást gyakorolt a szakokra és növelte a szakterület érdekérvényesítésnek esélyeit. Ez az alaphelyzet az érdekérvényesítést illetően az intézményrendszer átalakulásával (a 2000-es integrációval) némiképp megváltozott, ugyanakkor az is látható, hogy a szakok jelenéért-jövőjéért vállalt felelősség és a képzési ágba csatlakozó új szak kiépülése ma is létrehozza az összekapaszkodás igényét.

7. Rövidítések jegyzéke

ACSJTF – Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola
ACSJTKF – Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola
AVKF – Apor Vilmos Katolikus Főiskola
BDTF – Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola
BDTKF – Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola
BGYTI – Bessenyei György Tanárképző Intézet
BTF – Budapesti Tanítóképző Főiskola
CTF – Comenius Tanítóképző Főiskola
CTKF – Comenius Tanítóképző Főiskola
CSVMTF – Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola
CSVMTKF – Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola
DE GYFK – Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar
EJF – Eötvös József Főiskola
EJTF – Eötvös József Tanítóképző Főiskola
EJTKF – Eötvös József Tanítóképző Főiskola
EKF – Eszterházy Károly Főiskola
EKF TKTK – Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar
ELTE TÓFK – Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar
ELTE TÓK – Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar
HEFOP – Humán Erőforrás Operatív Program
IGYPF – Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola
IGYTKF – Illyés Gyula Tanítóképző Főiskola
JTKF – Jászberényi Tanítóképző Főiskola
KCSSTF – Kőrösi Csoma Sándor Tanítóképző Főiskola
KCSSTKF – Kőrösi Csoma Sándor Tanítóképző Főiskola
KE CSVMPFK – Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar
KE PFK – Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar
KE PK – Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar
KETIF – Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar

KF TFK – Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar
KFRTF – Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola
KRE TFK – Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar
ME CTFK – Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar
MKM – Művelődési és Közoktatási Minisztérium
MPANNI – Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete
NYF PKK – Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Kar
NYF TI – Nyíregyházi Főiskola Tanítóképző Intézet
NYME ACSJFK – Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Főiskolai Kar
NYME AJCSK – Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar
NYME BEPFK – Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai Kar
NYME BPK – Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
NYME – Nyugat-magyarországi Egyetem
OKM – Oktatási és Kulturális Minisztérium
OPB – Országos Programfejlesztő Bizottság
PTE IGYFK = Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar
PTE – Pécsi Tudományegyetem
SZIE – Szent István Egyetem
SZIE ABK – Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar
SZIE PK – Szent István Egyetem Pedagógiai Kar
SZIE TSF – Szent István Egyetem Tessedik Sámuel Főiskola
SZMI – Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet
SZMM – Szociális és Munkaügyi Minisztérium
SZTE JGYPK – Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
TSF – Tessedik Sámuel Főiskola
VJKTF – Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola
ZSKTF – Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola
ZSKTKF – Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola

8. Felhasznált irodalom

Bollókné Panyik Ilona–Hunyady Györgyné (2003): A tanítóképzés az integrált felsőoktatásban. In: *Új Pedagógiai Szemle,* 7–8. 4–16.

Hunyady Györgyné (2004): Tanítóképzés a változó felsőoktatásban. A Magyar Tudományos Akadémián 2004. június 2-án, a „Tanítóság: szakma, mesterség, hivatás" c. előadóülésen elhangzott előadás.

URL: www.mta.hu/fileadmin/news/files/hunyadygyorgyne.doc Letöltés ideje: 2009. 12. 11.

Hunyady Györgyné (2008): A tanítóképzés értékei. Előadás a NYME Apáczai Csere János Főiskolai Karon a győri tanítóképzés 230. évfordulóján, 2008. október 20-án. Kézirat.

Kelemen Elemér (2005): Tanító- és óvóképzésünk változásai. In: A tantervi szabályozásról és a bolognai folyamatról, 2003–2004. Az Országos Köznevelési Tanács jelentése. Szerk.: Loránd Ferenc. Oktatási Minisztérium – Országos Köznevelési Tanács, Bp.

Országos Tantervfejlesztő Bizottság (1998): „Az új rendszerű négyéves tanítóképzés programja" (Elemzések). BTF, Bp.

Hunyady György szerk. (2010): Pedagógusképzés „a magyar bolognai rendszerben". A Nemzeti Bologna Bizottság Pedagógusképzési Albizottságának válogatott dokumentumai, 2003–2010. ELTE Eötvös Kiadó, Bp.

Podráczky Judit (2010): A tanító- és óvodapedagógus-képzés a bolognai rendszerű felsőoktatásban. In: *Képzés és gyakorlat*, 1. 107–112.

II. SZERVEZETI, TARTALMI KIHÍVÁSOK ÉS VÁLASZOK

KELEMEN ELEMÉR

A BUDAPESTI TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLÁTÓL AZ ELTE TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZŐ FŐISKOLAI KARÁIG[1]

Az 1999-es esztendő Janus-arcú éve volt a Budai Tanítóképző történetének.[1] Az intézmény április 22-én kettős jubileumot ünnepelt: az 1869-es alapítás 130. és a képzés felsőfokúvá válásának 40. évfordulóját.[2] Ez az év ugyanakkor disszonáns záróakkordja is volt a történetnek. A magyar felsőoktatásban lezajlott integrációs folyamat eredményeképpen ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy megszűnik az első hazai állami tanítóképző több mint ötnegyed százados önállósága, és az intézmény csakis valamilyen integrációs konstrukció keretében folytathatja tovább tevékenységét. 1999 tehát sorsdöntő fordulatot jelentett a Budapesti Tanítóképző Főiskola életében.

A változást megelőző évtized rendkívül mozgalmas, eseményekben és eredményekben egyaránt igen gazdag időszak volt. Jelentős tartalmi és szervezeti változtatásokra került sor. Az 1993-as felsőoktatási törvény előírásai alapján 1994-ben – a hazai pedagógusképzés tekintetében elsőként – elfogadták a főiskolai tanító- és óvóképzés új, korszerű képesítési követelményrendszerét, amelynek kimunkálásában oroszlánrészt vállaltak a főiskola oktatói. Az 1980-as évek végétől itt folyó kísérlet eredményeire alapozottan 1995-től általános érvénnyel bevezetésre került az új típusú – a hagyományos, integrált képzést az ún. műveltségterületi képzéssel bővítő, kombináló –, négyéves időtartamú főiskolai tanítóképzés.[3] Bővült a képzési választék is: új alap- és szakirányú továbbképzési szakok indultak. Az 1997/98-as tanévben a nappali és a levelező tagozatos hallgatók

[1] A „Száz év a budai képző épületében" című ünnepi konferencián 2011. árpilis 12-én elhangzott előadás kibővített és szerkesztett változata.

összlétszáma meghaladta a 3000 főt, az 1990-es évek második felében kiadott tanítói és óvodapedagógusi oklevelek száma több mint három és fél ezer volt.[4]

Az oktatói kar tudományos és szakmai-közéleti tevékenysége országos, sőt nemzetközi vonatkozásban is számottevőnek minősült. Az 1993-as felsőoktatási törvény szellemében kialakult és megszilárdult az intézményi autonómia szabályrendszere és működési rendje. A Főiskolai Tanács 1997-ben – több fordulós, alapos szakmai vita után – elfogadta az intézmény középtávú (1997–2000. évi) fejlesztési tervét és a hozzá kapcsolódó akciótervet.[5] Az erőfeszítések eredményeinek visszaigazolását jelentette az 1997/98-as tanévben lezajlott akkreditációs eljárás, amely pozitív – „erős" és nagyrészt „kiváló" – értékeléssel zárult és a magyar tanító- és óvóképzés vezető intézményének minősítette a főiskolát. Az ún. közbülső akkreditáció 2000/2001-ben kiterjesztette és megerősítette a fenti megállapításokat.[6]

Ennek a sikeresnek mondható évtizednek egyre nyomasztóbb árnyoldalát jelentették viszont a romló gazdasági körülmények: a folyamatos restrikció, a kényszerű öncsonkítás, a létért való küzdelem, aminek negatív hatását csak részben sikerülhetett különböző megszorító intézkedésekkel ellensúlyozni.[7] Az évtized második felében pedig felerősödött az intézményi autonómiát veszélyeztető integrációs fenyegetettség, ami – a gazdasági nehézségekhez hasonlóan – nagyon sok energiát emésztett fel mind a túlterhelt oktatói testület, mind az intézményvezetés részéről, óhatatlanul a szakmai tevékenységek rovására.

*

A továbbiakban a sorsfordító 1998/99-es időszak eseményeit, az integráció „mikrotörténetét" próbálom rekonstruálni irattári anyagok, dokumentumok, valamint személyes visszaemlékezés, illetve naplófeljegyzéseim alapján.[8] Teszem ezt „alulnézetből", intézményi szempontok szerint, ám – úgy remélem – „sine ira et studio". Személyes érintettségem okán

azonban az alábbi narratíva kritikus kezelésére szeretném kérni a Tisztelt Olvasót.

Az integrációs folyamat eseményeit öt „tételben", öt alfejezetben tekintem át:

1. Előzmények (1998-ig)
2. Felgyorsuló események (1998. II. félév)
3. „Előttünk a hármas út…" (az 1998/99-es évforduló)
4. Utóvédharcok (1999. I. félév)
5. Az integráció útján (1999. II. félév)

1. Az előzményekről (1998-ig)

A magyar felsőoktatás rendszerváltozás utáni gyors fejlődése az intézményhálózat szétaprózottságához és túldimenzionáltságához vezetett; nyomatékos szakmai és gazdasági érvek szóltak a racionalizálás és a hálózat integrációja mellett.[9] A felsőoktatás-politika az 1990-es évek első felében közvetett eszközökkel, elsősorban gazdasági ösztönzők alkalmazásával próbálta kedvező(bb) irányba terelni a folyamatokat, részleges, elsősorban a vidéki intézmények terén felmutatható eredményekkel.

A felsőoktatási törvény 1996-os módosítása viszont már új kritériumot határozott meg az intézményi önállóság feltételeként: az autonómia eszerint csak a legalább két tudományterületet művelő – oktató-kutató – intézményeket illeti meg. A törvénymódosítás konkrét, akár adminisztratív eszközökkel történő végrehatása azonban nem következett be. A felsőoktatási szövetségek, illetve a lehetséges integrációk felgyorsítását gazdasági előnyök, fejlesztési lehetőségek, elsősorban a világbanki hitel kilátásba helyezésével kívánták elősegíteni.[10]

Az integráció témája – a korábbi találgatásokat és tapogatózásokat követően – 1995. november 30-án, egy tanácsülési interpelláció alapján merült fel először – „hivatalosan" – a főiskolán. A következő tanácsülés – 1995. december 4-én – a Szervezeti és Működési Szabályzat módosítása-

val reagált a felvetésre: az intézményi Statútum Bizottság feladatául szabta, hogy felmérje „a külső és belső kapcsolatokat, az integráció lehetőségét”.[11] Az integráció a következő évben vissza-visszatérő témája volt a hivatalos intézményi fórumoknak és a folyosói magánbeszélgetéseknek. A Főiskolai Tanács 1996. január 25-én megfogalmazott álláspontja, amely „a gazdasági és szakmai szempontok racionális mérlegelését” hangsúlyozta, vezérfonala lett a következő időszak belső vitáinak és kapcsolatkereső tájékozódásainak.[12]

Az 1997-ben elfogadott „*Középtávú intézményfejlesztési terv*” előkészítő vitái során ismételten napirendre került a „hogyan tovább?” kérdése, amelyre a számba jöhető szervezeti megoldások minden variációs lehetőségre nyitott végiggondolása, az előnyök és a hátrányok sok szempontú mérlegelése után kristályosodott ki a válasz: az intézményi önállóság alternatívája.[13] Az akkreditációs eljáráshoz kapcsolódó – ugyancsak 1997-ben elfogadott – „*Küldetésnyilatkozat*” is azt hangsúlyozta, hogy „a politikai és gazdasági eszközökkel egyaránt erőteljesen szorgalmazott” integrációban „háttérbe szorulnak a szakmai és a gazdaságossági szempontok, a hazai és a helyi hagyományok”, hiányzik „az objektív lehetőségek körültekintő mérlegelése”. „A túlerőltetett integrációs folyamat – olvasható a továbbiakban – … sérti az intézmények egyébként is korlátozott autonómiáját.” E dokumentumban tehát már megjelentek azok a szempontok, amelyek a későbbi viták érvrendszerében teljesedtek ki, és megfogalmazódott a Főiskolai Tanács határozott álláspontja, miszerint „elutasítja a szakmai és gazdasági tekintetben megalapozatlan, netán formális integrációs megoldásokat”. A „Küldetésnyilatkozat” nyomós szakmai és gazdasági érveket sorakoztatott fel az intézményi önállóság mellett, és a szakmai hagyományokra és eredményekre hivatkozva, országos szerepkörű „referenciaintézményként”, újkori „mintaképezdeként” határozta meg az önállónak tételezett intézmény önmagán túlmutató funkcióját.[14]

2. Felgyorsuló események (1998. II. félév)

Az 1998-as kormányváltással új szakasz kezdődött a hazai felsőoktatáspolitikában, illetve az integráció történetében. A politika radikalizálódására utal a felsőoktatási törvény 1998. júniusi módosítása, amely – 1998. december 31-i határidővel – hatályon kívül helyezte a korábbi törvénynek a felsőoktatási intézmények felsorolását tartalmazó „Melléklet"-ét és meghatározta az integrációs folyamat lezárásának 2000. január 1-jei időpontját.[15]

A végrehajtásról rendelkező 1998. szeptemberi kormányhatározat nyomán az Oktatási Minisztérium kidolgozta és 1998. szeptember 30-án kiadott köriratában – október 15-i határidővel – véleményezésre bocsátotta a *„Javaslat az állami felsőoktatás intézményei hálózatának létrehozására"* című tervezetét, amely – ekkor még konkrét megoldási javaslatok nélkül – az integráció általános, elvi szempontjait fogalmazta meg, és az addigi spontán folyamatok gyorsítását, támogatását jelölte meg az átalakítás kiemelt céljaként.[16]

A főiskola vezetése 1998. október 14-én juttatta el az *Oktatási Minisztérium*ba – *Kiss Ádám* helyettes államtitkárnak címezve – „véleményét és intézményi állásfoglalását". A minisztériumi tervezetre adott válasz kritikus hangvételű volt. Megállapította, hogy a javaslat általánosságokat tartalmaz, érvelése nem meggyőző, a centralizáló oktatásirányítási törekvések sértik az intézményi autonómiát. A Budapesti Tanítóképző Főiskola önállósága mellett felsorakoztatott szakmai érvekkel alátámasztva álláspontját, határozottan elutasította az erőszakolt integrációt. A főigazgatói felterjesztésben kifejtett véleményt és állásfoglalást a Főiskolai Tanács október 29-i határozatában egyhangúan megerősítette.[17]

Az Oktatási Minisztérium konkrét integrációs elképzeléseinek kidolgozására, majd közzétételére a következő hetekben került sor. A Budapesti Tanítóképző Főiskolát érintően ekkor találkozhattunk – először informális úton, majd „hivatalosan" is – a *Budapesti Pedagógiai Főiskola* létrehozásának tervével.

Az informális előkészítés fázisában magánértesülésekből, szóbeszédekből szerezhettünk tudomást a tervről. A puhatolózó jellegű előkészítést a tervezett integrációban érintett „társintézmények": az *ELTE Tanárképző Főiskolai Kara* és a *Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola* vezetőinek kezdeményező lépései követték.[18] A tájékozódó megbeszélések nyomatékos hivatkozási alapja az „OM-elvárások" sejtetése volt. A terv mögött – valójában – az egységes, egyetemi szintű tanárképzés koncepcióját elutasító, erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező főiskolai tanárképző lobbi, s – vélhetően – személyes ambíciók is állhattak.

A „kiszivárogtatáson" és híreszteléseken alapuló helyzet tisztázására egy, december 7-én lezajlott személyes beszélgetés adott alkalmat az – egy nemzetközi konferencia megnyitására főiskolánkra látogató – oktatási miniszterrel, *Pokorni Zoltánnal*. A miniszter megértőnek és nyitottnak mutatkozott, meghallgatta és – úgy tűnt – elfogadta a főiskola önállósága mellett szóló érveket, egyebek között az intézmény kutatási-fejlesztési koncepcióját, egy kisgyermek-nevelési kutatóközpont kialakításának már korábban érlelődő tervét, amit – kérésére – néhány napon belül el is juttattunk hozzá.[19]

Ezek után másnap, december 8-án hidegzuhanyként ért bennünket az integráció ügyében hozzánk látogató minisztériumi munkatárs, *Czinege Imre* ultimátumszerű bejelentése, miszerint szó sem lehet az önálló intézményi státusról, a főiskola helyét az „illetékesek" a Budapesti Pedagógiai Főiskola – részleges autonómiával rendelkező – karaként határozták meg.[20]

Ezt az elképzelést tartalmazta végül Kiss Ádám helyettes államtitkár 1998. december 17-én kelt – december 21-én (!) kézhez kapott – levele is. A leirat az „integráció elveiről" született december 9-i kormányhatározatra hivatkozva, miszerint Budapesten „szakmacsoportos összevonásokra" kerül sor, közölte az OM által kidolgozott „végrehajtási tervet". Ebben, az „*Előterjesztés az OM felügyelete alá tartozó állami felsőoktatási intézményekre*" címet viselő elaborátum mellékletében találkozhattunk

tehát először hivatalos, írott formában a Budapesti Pedagógiai Főiskola „koncepciójával". A hevenyészett, pontatlanságoktól, tárgyi tévedésektől sem mentes koncepció az összevonásban érintett intézmények, tehát az ELTE TFK, a BGGYTF, valamint a BTF (!) „támogató véleményére" hivatkozott. Leszögezte, hogy ez utóbbi intézmény nem felel meg az önállóság törvényi kritériumának, mert tevékenysége csupán egyetlen tudományterületre korlátozódik.[21]

A Főiskolai Tanács – még a levelet megelőzően, december 17-én – újabb határozatában erősítette meg korábbi, októberi állásfoglalását, és felhatalmazta az intézmény vezetését, hogy postafordultával jelezze ennek változatlan érvényességét. Jelezte továbbá azt is, hogy a minisztériumi tervezetre a megadott határidőig, 1999. január 8-áig részletes, érvelő válasz készül, amelyet január 12-én, rendkívüli ülés keretében a Főiskolai Tanács is megvitat. A kísérőlevél egyben a minisztérium vezetőinek előzetes meghívását is tartalmazta a jelzett tanácsülésre.[22]

Jellemző epizódja a történetnek a HVG-intermezzo. A *Heti Világgazdaság* december 26-i számában megjelent interjú szerint ugyanis a Budapesti Pedagógiai Főiskola, amelynek tervezete – állítólag – már 1995-ben „a minisztérium asztalára került, voltaképpen népi kezdeményezés", amelyről az érintett intézmények korábban „puhatolózó" tárgyalásokat folytattak. Ezen állítás cáfolata részünkről – az év végi ünnepek és az átfutási idő miatt – csak 1999. január 16-án jelenhetett meg a hetilapban.[23]

3. „Előttünk a hármas út…" (Az 1998/99-es évek fordulója)

Az 1998. év végére kialakult helyzetet a Vörösmarty-dráma hősének, Csongornak a dilemmájával jellemezhetjük: „előttünk a hármas út…"[24]. Az első: az intézményi önállóság egyre romló esélye és fogyatkozó reménye. A második: a Budapesti Pedagógiai Főiskola terve, amelynek létrehozását, illetve elfogadását egyre fokozódó politikai és irányítási presz-

szió szorgalmazta. Ekkor került végül ismételten előtérbe – harmadik megoldásként – az *Eötvös Loránd Tudományegyetem*mel, mint az ország legnagyobb pedagógusképző intézményével történő integráció terve. (Ez a lehetőség már korábban, a főiskola középtávú fejlesztési tervében is felmerült. Az ugyanott megemlített negyedik változatról, a fővárosi fenntartású önkormányzati főiskoláról az érintettek elhárító érdektelensége miatt eleve nem lehetett szó.)

A minisztériumi leiratra született intézményi válasz, az ismételten átdolgozott, pontosított előterjesztés-tervezet 1999. január 4-ére készült el. A válasz lényege: a tervezett integrációról nem folyt érdemi konzultáció, ultimátumszerű, ránk kényszerített és voluntarista elhatározás, amellyel szemben – ismételten – felsorakoztattuk az intézményi önállóság mellett szóló szakmai érveket.[25]

A tervezetet – az intézmény Stratégiai Bizottságának *Hunyady Györgyné* elnök által jegyzett észrevételeivel és javaslatával együtt – 1999. január 7-én a szűk vezetői testület (főigazgatói tanács) és a bizottság együttes ülésen tárgyalta meg, s azzal egyetértett. Az előterjesztés – egyhangú döntés alapján – „Záradék"-kal egészült ki: „ha az intézményi önállóság megőrzésére nincs lehetőség, a Budapesti Tanítóképző Főiskola a jövőben az ELTE Óvó- és Tanítóképző Karaként kíván működni".[26]

Ezt követően, 1999. január 12-én került sor a Főiskolai Tanács rendkívüli ülésére, amelyen az oktatási tárcát *Pálinkás József* politikai államtitkár képviselte. Az elnöki (főigazgatói) expozét követően, ami lényegében az intézményi álláspont tömör összefoglalása volt, hangzott el az államtitkár hozzászólása. Az integráció szükségességének általános elvi indoklását követően Pálinkás József ismertette a Budapesti Pedagógiai Főiskola mellett felhozható érveket. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az Oktatási Minisztérium nem enged hálózatfejlesztési terveiből. A vitában hatan – vezető oktatók és a Hallgatói Önkormányzat elnöke – szólaltak fel; az intézményi autonómiát, illetve – végső soron – az esetleges ELTE-integrációt támogató véleményüket sok szempontú érveléssel támasztották alá. Az államtitkár válaszában kifejtette, hogy bár nem győztük meg,

az intézményi véleményeket közvetíti és mérlegelésre ajánlja a minisztériumi vezetésnek.

Az elnöki zárszót követően a Főiskolai Tanács egyhangú támogatásáról biztosította az előterjesztés-tervezetet, illetve – az alábbi határozattal kiegészítve – elfogadta azt:

1. Az integráció nem egyedüli útja a felsőoktatás fejlesztésének.
2. A BTF ragaszkodik önálló státusához.
3. A Budapesti Pedagógiai Főiskola nem jelent számunkra perspektívát.
4. Az ELTE-integráció elfogadható kényszermegoldás.[27]

A Főiskolai Tanács által jóváhagyott előterjesztést és határozatot, álláspontunk mérlegelését kérve, 1999. január 13-án juttattuk el az oktatási miniszterhez és az illetékes helyettes államtitkárhoz. A dokumentumot – a kölcsönösség jegyében – egyidejűleg megküldtük a budapesti főiskolai integrációban szintén érintett Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola főigazgatójának, *Mesterházy Zsuzsának*.[28]

Ugyancsak január 13-án levélben tájékoztattuk *Szabó Miklós* professzort, az ELTE rektorát is a Főiskolai Tanács álláspontjáról, hogy ti. „a hálózatfejlesztési elképzelések kényszerű végrehajtása esetén a Budapesti Pedagógiai Főiskola tervével szemben – nem tartjuk elképzelhetetlennek és megvalósíthatatlannak önálló karként történő csatlakozásunkat az ELTE-hez”, kérve ajánlatunknak „szíves, és jóindulatúan segítő tudomásulvételét és mérlegelését”. Az ELTE Egyetemi Tanácsa ezt követően – január 14-én – úgy határozott, hogy „az egységes pedagógusképzés szempontjából indokoltnak tartja a BTF-nek az ELTE struktúrájába való beintegrálását”.[29]

A főiskola számára is elfogadható megoldás szempontjából biztató jelnek tekinthettük a *Főiskolai Főigazgatói Konferencia* január 16-án kelt támogató nyilatkozatát, miszerint integráció csak viszonossági alapon jöhet létre, kényszert alkalmazni nem lehet.[30]

A főigazgató 1999. január 18-án összoktatói értekezleten adott tájékoztatást az integrációval kapcsolatos fejleményekről. Az oktatói testület egyetértően vette tudomásul a Főiskolai Tanács döntését.[31]

A történet azonban ekkor még nem zárult le. A következő hetek számos váratlan és izgalmas fordulatot tartogattak számunkra.

4. Utóvédharcok (1999. január–június)

1999. január 19-én – a jelek szerint az OM által sugallt – főigazgatói megbeszélésre került sor a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán. A Budapesti Pedagógiai Főiskola létrehozásában érintett intézmények közül a házigazda, illetve a BTF a tervezett integráció ellen, az ELTE-ből kiválni akaró Tanárképző Főiskolai Kar mellette foglalt állást. A megbeszélésről a Bárczi főigazgatója azonnali levélben tájékoztatta Kiss Ádám helyettes államtitkárt.[32]

Január 20-án a *Népszava* arról számolt be, hogy a Budapesti Tanítóképző Főiskola „ragaszkodik az önálló döntés jogához", az esetleges presszió, illetve a számára kedvezőtlen döntés esetén az intézményi autonómia sérelme miatt akár az *Alkotmánybíróság*hoz is fordul.[33]

Január 27-én a *Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiuma* nyilatkozatában támogatta az ELTE-integrációt és a kari autonómiát.[34]

Az Oktatási Minisztérium ugyanezen a napon jóváhagyott kormányelőterjesztése, elfogadva a főiskola, illetve az egyetem álláspontját, az ELTE keretében integrálódó intézmények között sorolta fel – a *Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem*, az *Államigazgatási Főiskola* és a Bárczi társaságában – a Budapesti Tanítóképző Főiskolát is.[35]

A következő héten azonban ismét váratlan fordulat következett be. Kiss Ádám, a felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár február 1-jén rendkívüli megbeszélésre rendelte be a minisztériumba a budapesti főiskolai integrációban érintett intézmények vezetőit. Az egységes, támogató álláspont kialakítását szorgalmazó felvezetését követően szavazást aján-

lott a kérdés eldöntésére. Ennek a szavazásnak – az előzmények alapján mindenképpen meglepő – eredménye a BPF-koncepció támogatottsága lett. (Tanárképző Főiskolai Kar, Bárczi: igen; BTF: nem). A BTF főigazgatója kifejtette, hogy a minisztériumi döntés nem lehet ennek a szavazásnak a függvénye, „nem" szavazata ebben az esetben vétót jelent. Ezt a véleményt a főiskola még aznap írásbeli nyilatkozatban erősítette meg, leszögezve, hogy a két másik intézmény szándékától függetlenül ragaszkodik korábbi álláspontjához és nemet mond a főiskolai integrációra.[36]

A *Főiskolai Főigazgatói Konferencia* 1999. február 4-i ülésén az Oktatási Minisztériumot képviselő Czinege Imre adott tájékoztatást az integráció „állásáról". Hangsúlyozta, hogy az integrációs szándék megítélésében alapvető egyetértés van, a vélemények „csupán a részletekben" oszlanak meg. „A budapesti intézmények közül kettő a Budapesti Pedagógiai Főiskola mellett foglalt állást, a BTF pedig az ELTE-vel való integrációt támogatta. Ez esetben – jelentette be – a szavazati többség döntött arról, hogy az önálló Budapesti Pedagógiai Főiskola kerüljön javaslatba."[37]

Február 16-án az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán újabb – rábeszélő jellegű – konzultációra került sor.[38] A következő hét az események alakulásának kiszámíthatatlansága miatt feszült várakozásban telt el. Teljes volt a bizonytalanság abban a tekintetben, hogy hol, kik és hogyan is döntenek az integráció végső megoldását illetően.[39]

Február 23-án – informális magánértesüléseink szerint – „felszállt a füst": a kormány döntött az állami felsőoktatási intézmények hálózatának átalakításáról. Amint arról a *Magyar Nemzet* február 24-i tudósítása beszámolt, „a kormány felülbírálta az oktatási tárcának a Budapesti Tudományegyetemmel kapcsolatos elképzeléseit. A kabinet döntése értelmében az ELTE megtarthatja nevét és magába fogadja a fővárosi pedagógusképző intézményeket: a gyógypedagógiai és a tanítóképző főiskolát."[40]

„Két rossz közül a kisebbik" – kommentálta a BTF főigazgatója a kormánydöntést a *Magyar Nemzet* aznapi számában. „Az ELTE – illetékes

munkatársának véleménye szerint – megvan e nélkül is, de ha integrációra ítélik, befogad."[41]

A történet végére – a következő hónapok érthető bizonytalansága után – az *Országgyűlés* 1999. június 1-jei döntése tett pontot: elfogadta a felsőoktatás átalakításról szóló 1999. évi LII. törvényt, amelynek értelmében „a Budapesti Tanítóképző Főiskola 2000. január 1-jétől a ELTE önálló karaként működik tovább".[42]

Az oktatási miniszter 23/1999. (VI. 9.) számú rendelete „a hálózat-átalakításról" megszabta az integráció további menetét.[43] A Budapesti Tanítóképző Főiskola 1999. június 15-én kelt nyilatkozatában megerősítette korábbi álláspontját: a törvény figyelembevételével az Eötvös Loránd Tudományegyetem önálló karaként kívánja folytatni tevékenységét.[44]

5. Az integráció útján (1999. II. félév)

Már a „hálózat-átalakítási" folyamat törvényi lezárását megelőzően a főiskola vezetése „az integrációs munkálatokkal kapcsolatos előzetes elképzeléseit és javaslatát" tartalmazó levéllel fordult az ELTE illetékes rektorhelyetteséhez, *Klinghammer Istvánhoz*, „abban a reményben, hogy ezzel is enyhíthetjük a »hosszú és forró nyár« várható gyötrelmeit".[45]

A parlamenti döntést követően az integrációs „menetrend" szerint viszonylag gyorsan és zökkenőmentesen követték egymást az események.

Július 1-jén megalakult az *Előkészítő Testület*, amelybe a Főiskolai Tanács – június 28-án tartott ülésén – a testület munkájában hivatalból érintett főigazgató mellé *Hunyady Györgynét* és *Véghelyi Józsefnét*, valamint a Hallgatói Önkormányzat elnökét, *Csoboth Judit*ot delegálta.[46] A főiskola képviselői aktív szerepet vállaltak az Előkészítő Testület munkájában.

A Főiskolai Tanács július 24-i ülésén – egyhangú döntéssel – az önálló kari státus mellett foglalt állást és – szótöbbséggel – a „*Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar*" (TÓFK) elnevezést támogatta.[47]

Az augusztusban megalakult integrált intézményi *Gazdasági Bizottság* munkájának gerincét a vagyonjogi kérdések rendezése és a gazdálkodási szabályzat-tervezetek kidolgozása és előterjesztése képezte.[48] Az egyetem *Szervezeti és Működési Szabályzatának* és egyéb szabályzatainak az előkészítésében a közös *ad hoc bizottság* vállalt fontos szerepet.[49]

A testületek és bizottságok által előkészített *Ideiglenes Intézményi Tanács* október 18-án tartotta alakuló ülését. Tevékenységének főbb területei ezt követően a rektorválasztás és a gazdasági főigazgatói megbízás előkészítése, valamint az ad hoc bizottság, illetve a Gazdasági Bizottság által kidolgozott szabályzatok elfogadása, jóváhagyása voltak.[50]

Időközben lezajlott az új Főiskolai – 2000. január 1-jétől: *Kari – Tanács* megválasztása; a testület folyamatosan dolgozott az egyetemi szabályzatokhoz illeszkedő kari dokumentumok elkészítésén.[51]

Végül: 2000. január 1-jén létrejött a hat önálló kart (ÁJTK, BTK, TTK, TTFK, BGGYTFK, TÓFK) egyesítő, integrált Eötvös Loránd Tudományegyetem önkormányzati szerve, az *Egyetemi Tanács*, amelyben arányosan képviseltette magát az intézmény egyik új, autonóm szervezeti egysége, a Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar is.[52] A budai képző történetében ezzel – az önállóság 130 éve után – valóban új fejezet kezdődött.

6. Mellékletek

1. sz. melléklet:
A Budapesti Tanítóképző Főiskola középtávú programja
(Részletek)

4. Intézményi kapcsolatok; az integráció kérdése

A közoktatás és a pedagógusképzés, -továbbképzés tartalmi fejlesztésének feladatai eleve meghatározzák azon intézmények, szervezetek körét, amelyekkel egyrészt a már meglévő szakmai kapcsolataink fejlesztése, bővítése, másrészt új kapcsolatok, együttműködések kialakítása indokolt.

Hazai kapcsolataink lehetséges köre:

- az óvó- és tanítóképző főiskolák,
- a „régióban", azaz a fővárosban működő pedagógusképző főiskolák és egyetemek (a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, a Pető Intézet, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Budapesti Műszaki Egyetem, a Magyar Táncművészeti Főiskola és a Magyar Testnevelési Egyetem);
- a közoktatás-fejlesztésben közreműködő országos, fővárosi, megyei és kerületi intézmények (Országos Közoktatási Intézet, Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, Oktatáskutató Intézet, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum; Fővárosi Pedagógiai Intézet, a kerületi pedagógiai kabinetek, illetve pedagógiai szolgáltató intézetek, valamint az agglomeráció, illetve a hallgatóink alkalmazása révén érintett megyei pedagógiai és szolgáltató intézetek, mindenekelőtt a Pest megyei intézet);
- a régió közoktatási intézményfenntartói, -irányítói, mindenekelőtt Budapest Főváros önkormányzata és főpolgármesteri hivatala, oktatási bizottsága és oktatási ügyosztálya; a fővárosi kerületek polgármesteri hivatalai, oktatási bizottságai, illetve oktatási hivatalai (ügyosztá-

lyai), továbbá az agglomeráció révén érdekelt helyi és megyei önkormányzatok.

*

A felsőoktatás-fejlesztési programban elhatározott integráció kérdésében az alábbi választási lehetőségeket mérlegelhetjük:

a) az **intézményi önállóság** megőrzésének kísérlete

• **előnye**: a szakmai és gazdasági szempontból megalapozatlan (s korántsem racionális szakmai és gazdasági érvekkel alátámasztott), bizonyos értelemben kényszerűnek tekintett szervezeti megoldások elhárítása; az intézmény szakmai-szervezeti autonómiájának a megőrzése;

• **hátránya**: a normatív finanszírozáson kívüli fejlesztési erőforrások elvesztése, gazdasági helyzetünk esetleges ellehetetlenülése, hátrányos megítélés (sőt megkülönböztetés) a minisztériumi irányítás részéről, pl. a létszámarányok meghatározásában.

A **kompenzáció** lehetősége: a saját bevételek növelése; az önkormányzati kapcsolatok kiépítése, elsősorban a fővárossal kialakítandó szorosabb kapcsolat, de semmiképpen nem önkormányzati fenntartás.

b) a **szövetségre** lépés, illetve az **integráció** útja

• „**vegyes profilú társulás**" – földrajzi vagy gazdasági szempontok szerint (l. a budapesti főiskolák tervezett társulása vagy az iránt érdeklődést mutató egyetemekkel, pl. a Kertészeti Egyetemmel, esetleg más, nem pedagógusképző felsőoktatási intézményekkel kialakítható szövetség)

• **előnye**: az integrációs szándék kinyilvánításából adódó – rövid távú – gazdasági előnyök kihasználása, a főiskola gazdasági helyzetének javítása, a sürgető fejlesztések (informatika, könyvtár) anyagi feltételeinek vélhető megteremtése; több tudományág, illetve képzési szakirány felmutathatósága;

• **hátránya**: a remélt előnyök esetleges elmaradása mellett a kiszolgáltatottság és a kényszerpálya kiszámíthatatlan következményeinek (az önállóság elvesztése; beolvasztás, leépítés stb.) a kockázata

• **szakmai alapokon szerveződő szövetség** a budapesti pedagógusképző felsőoktatási intézményekkel (BGGYTF, ELTE), esetleg más főiskolák és egyetemek tanárképző intézeteivel, valamint az országos és a budapesti pedagógiai kutató-, fejlesztő és szolgáltató intézményekkel (OKI, OKSZI, OI, OPKM, FPI); – a szövetség kezdeményezője a Fővárosi Önkormányzat lehet, indítéka Budapest képzési, továbbképzési és szolgáltatási igényeinek összehangolt kielégítése, alapja pedig a meghatározott feladatra társuló intézmények megőrzött autonómiája; – a társulás nem korlátozná az egyes intézmények regionális és/vagy országos feladatainak ellátását, más irányú kapcsolataik egyidejű fejlesztését;

• **előnye** a szakmai és gazdaságossági szempontok érvényesülése (párhuzamosságok kiiktatása; a könyvtári-információs bázis és az oktatástechnikai, nyomdai stb. feltételek összehangolt fejlesztése), továbbá a társulási készség felmutatása, s ezáltal pályázati lehetőség az integráció pénzügyi forrásaira;

• **hátránya**: a túlméretezettség, valamint a helyi, a regionális és az országos feladatok és az eltérő intézményi érdekek összehangolásának nehézsége

Ez utóbbi megoldásnak elképzelhető egy „tisztább”, fővárosi változata is, az országos intézmények bekapcsolása nélkül, ami természetesen nem zárná ki a velük való érdemi együttműködés lehetőségét sem.

5. A szervezetfejlesztés stratégiai kérdései

A szervezettervezésnek és -fejlesztésnek – az intézményi önállóság vagy integráció alternatívájával összefüggő – két lehetséges iránya:

• az **önállóság fenntartása** (rendező elve az együtt értelmezett **szakmai-szervezeti autonómia** és a kölcsönös érdekszempontú **együttműködési készség** a felsőoktatási és a közoktatási környezet kiválasztott elemeivel)

• az **integráció** (a kiszámíthatatlan és gyorsan változó gazdasági, társadalmi és politikai környezetben viszonylagos stabilitás, tartalmi és anyagi biztonság).

Az **integráció** elsősorban a főiskola igazgatási és gazdálkodási tevékenységének átszervezését, az integrálódó szervezetek gazdaságosabb működésének az igényét és lehetőségét jelentené. Másik lényeges eleme – a választott partnerektől függően – az oktatás és a kutatás szervezeti párhuzamosságainak a felszámolása, bár ez az integrációs partner(ek) ismeretének hiányában bizonytalanságérzetet és a változásokkal szembeni ellenállást eredményezhet.

Az **önállóság** választása – az egzisztenciális bizonytalanságon túl és annak feloldására – viszont belső kényszert jelent a racionálisabb feladatellátásra, a szervezeti és hatásköri struktúrák fejlesztésére, a környezeti kapcsolatok intenzív továbbfejlesztésére, a szélesen értelmezett marketing- és reklámtevékenységre.

A fejlesztési irány megválasztásában a döntést előkészítő és a döntéshozó intézményi szervezeteknek a főiskola alapfeladatainak ellátásából, a tartami fejlesztési feladataiból kell kiindulniuk, s a környezeti feltételek mérlegelése alapján célszerű a feladatok ellátásához megtervezni, illetve átszervezni a struktúrát.

Forrás: *BTF Irattár.*
A Főiskolai Tanács 1997. január 27-ei ülésének iratai.
(A középtávú fejlesztési programra vonatkozóan lásd az 5. sz. jegyzetet.)

2. sz. melléklet: A Budapesti Tanítóképző Főiskola küldetésnyilatkozata

A Budapesti Tanítóképző Főiskola a Magyar Köztársaság törvény által biztosított önkormányzattal, autonómiával rendelkező felsőoktatási intézmény, amely 1975 óta működik főiskolaként.

Történelmi előzményei a múlt századig vezethetők vissza. Elődintézménye az 1869-ben Eötvös József által alapított budai állami tanítóképző – az első magyarországi állami tanítóképző intézet –, amely évtizedeken át a magyar népoktatás és a népiskolai tanítóképzés meghatározó intézménye, „mintaképezde" volt, illetve az 1959-ben örökébe lépett, a korábbi középfokú tanítóképzést magasabb szinten továbbfolytató Budapesti Felsőfokú Tanítóképző Intézet. A hagyományos tanítóképzéshez kapcsolódott 1968-tól a felsőfokú óvónőképzés, illetve 1975-től a főiskolai jellegű óvodapedagógus-képzés. Intézményünk a modern polgári tanítóképzés ötnegyed százados és a kisdedóvóképzés több mint száz éves hazai története és hagyományai folytatójának, az elődök szellemi hagyatéka letéteményesének, örökösének vallja magát. Ezen örökség fontos részének tekintjük a nyitottságot a pedagógusképzés nemzetközi fejlődési tendenciái, új eredményei iránt; a hazai és a nemzetközi kapcsolatok ápolását.

Intézményünk alapfeladata a 3–12 éves korosztály nevelésére, oktatására való felkészítés. A főiskolán folyó oktató-nevelő munka tartalmát és a képzés szervezeti kereteit az 1994-es kormányrendeletben (158/1994. XI. 17. Korm.rendelet) közzétett képesítési követelmények határozzák meg. Ennek megfelelően olyan óvodapedagógusokat és tanítókat kívánunk kibocsátani, akik korszerű általános és szakmai műveltséggel, kellő szociális érzékenységgel, idegennyelvtudással rendelkeznek, s az egyetemes és nemzeti értékek, az erkölcsi normák tisztelete, az egyéni és a közösségi felelősségérzet és feladatvállalás, az önművelés igénye és képessége, továbbá az egészséges életvitel, azaz a korszerű értelmiségi gondolkodás- és magatartásmód, valamint a szakmailag megalapozott hivatástudat jellemzi őket.

A képesítési követelményeknek megfelelően az óvodapedagógus szakon 6, az általános iskola 1–6. osztályára felkészítő tanító szakon 8 félév a képzési idő. A tanítókat – a választható műveltségterületeken – az általános iskola 5–6. osztályában folyó oktató-nevelő munka meghatározott területeire is felkészítjük. Alaptevékenységünk további területei az angol és német idegen nyelvi és a német nemzetiségi tanítóképzés. Terveink között szerepel néhány – az alapképzéshez kapcsolódó – új képzési forma (pl. szerb nemzetiségi tanítóképzés, művelődésszervező szak, fotóriporter-képzés stb.), illetve hasonló jellegű – akkreditált felsőfokú szakképzés szervezése, indítása is.

A főiskola – a magyar közoktatás fejlesztési programjához kapcsolódóan – kiemelt feladatának tekint a gyakorló óvodapedagógusok és a tanítók szakmai továbbképzését, elsősorban a szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzések, de más – a hétévente kötelező pedagógus-továbbképzés teljesítését segítő – programok szervezésével és a főiskola által nyújtható egyéb pedagógiai, főképp a könyvtári-informatikai szolgáltatások körének bővítésével. Az alapképzésben indított szakokon – a nappali és az esti tagozaton közel egyenlő arányban – jelenleg több mint 2000 hallgató folytat tanulmányokat. A továbbképzésben részt vevők száma évente – növekvő arányban – több száz fő. Képző és továbbképző tevékenységünk sikeres végzésének elengedhetetlen feltétele a kisgyermeknevelés, illetve a tanító- és óvodapedagógus-képzéshez kapcsolódó, azt megalapozó kutató-fejlesztő munka, amihez jelentős egyéb – (művelődés- és irodalomtörténeti, nyelvészeti, humánökológiai stb.) – szaktudományos kutatások társulnak.

Intézményünk tevékenységének alapelveit, szervezeti és működési rendjét az 1995-ben elfogadott és az elmúlt években értelemszerűen megújított Szervezeti és Működési Szabályzat és annak mellékletei tartalmazzák.

A főiskola szervezeti felépítése a fenti célok megvalósítása érdekében, folyamatos szervezeti korrekciók eredményeképpen alakult ki. Oktatási szervezeti egységeink: az Ének-zenei, az Idegen Nyelvi és Irodalmi, a

Magyar Nyelvi és Irodalmi, a Matematika, a Neveléstudományi, a Társadalomtudományi, a Természettudományi, a Testnevelési és a Vizuális Nevelési Tanszék. Oktatási és szolgáltató szervezeti egység: az Informatika Csoport, amely a közeljövőben az oktatási és a szolgáltató feladatoknak megfelelően szétválik; az oktatást segítő további szervezeti egységek: a Továbbképző Központ, a Könyvtár és az Oktatástechnikai Stúdió. A Főiskolához tartozó közoktatási intézmények: a Gyakorló Óvoda és a Gyakorló Általános Iskola. Hivatali feladatokat ellátó szervezeti egységek: a Pályázat Iroda, a Főigazgatói Hivatal (amelynek része a Tanulmányi Osztály) és a Gazdasági Igazgatóság.

Az intézményi szervezet önkormányzati alapjait a különböző testületek, mindenekelőtt a Főiskolai Tanács és az állandó bizottságai – a Stratégiai és Minőségbiztosítási Bizottság, az Oktatási Bizottság és Továbbképzési Albizottsága, a Tudományos Bizottság és a Gazdasági Bizottság – képezik. A dolgozók és a hallgatók érdekképviseletét a Közalkalmazotti Tanács és a Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezete, továbbá a megalakuló Érdekegyeztető Tanács, illetve a Hallgatói Önkormányzat látják el. A Főiskola társadalmi kapcsolatainak erősítése, illetve munkánk külső kontrolljának intézményesítése érdekében a közeljövőben Társadalmi Tanács megalakulását kezdeményezzük.

A Főiskolai Tanács 1997. január 27-én fogadta el a Budapesti Tanítóképző Főiskola középtávú fejlesztési programját, amelynek értelmében intézményünk alapfeladatát a következő években változatlanul az óvodapedagógus- és tanítóképzés, valamint az ehhez kapcsolódó át- és továbbképző pedagógiai szolgáltató és kutató-fejlesztő tevékenység képezi. Az intézményi funkcióknak a körülmények változásaihoz igazodó szükségszerű módosulása, bővülése nem csorbíthatja az alapfeladatok eredményes és színvonalas ellátását. A szervezeti és működési feltételeket – a realitások nyomatékos figyelembevételével – ezekhez a követelményekhez kívánjuk igazítani.

Középtávú fejlesztési tervünk hét fejezete az alábbi kiemelt célokat és feladatokat tartalmazza:

1. *az oktatás és képzés* terén elsődlegesen a munkaerő-piaci igényekhez igazodó képzési struktúra kialakítását, a belső irányok módosítását és új képzési arányok szervezését; tartalmi vonatkozásban az óvodapedagógus- és tanítóképzés eredményeinek és színvonalának a korszerű minőségbiztosítási rendszer kiépítésével összekapcsolt megőrzését és gyakorlati tapasztalatokon alapuló folyamatos fejlesztését (az új tanterveknek a közoktatás igényeihez és a pedagógusszerep várható változásaihoz igazodó, átfogó és alapos elemzését, szükségszerű korrekcióját; az innovációs készség fejlesztését; hatékony oktatásszervezési megoldások és a hallgatók növekvő önállóságára alapozott tanulási eljárások alkalmazását; a gyakorlati képzés fejlesztését);
2. *a tudományos munka* terén az intézmény alapfeladataihoz igazodó kutató-fejlesztő tevékenység tudományos megalapozását és sajátos jellegének elfogadtatását; a tudományos együttműködés, a tájékoztatás és a tapasztalatcsere belső és külső rendszerének továbbfejlesztését;
3. *a továbbképzés és a pedagógiai szolgáltatások* terén – a pedagógusképzés bővülő feladatainak megfelelően – intézményünk fokozottabb mértékű szerepvállalását a különböző típusú továbbképzések (elsősorban a szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés) és a lehetséges pedagógiai szolgáltatások (pl. a könyvtári-informatikai szolgáltatások) tartalmi-módszertani megalapozásában és fejlesztésében;
4. *az intézményi kapcsolatok* terén – a hazai és a külföldi társintézményeken (képző és tudományos intézményeken) túl – a régió közoktatási és pedagógiai intézményeivel és az intézményfenntartókkal való rendszeres együttműködést; hangsúlyozva, hogy a főiskola nem zárkózik el a közoktatásban érdekelt köz- és felsőoktatási intézményekkel való szorosabb együttműködés racionális szervezeti megoldásaitól, és maga is kezdeményezi a regionális lehetőségek számbavételét és kidolgozását, de elutasítja a szakmai és gazdasági tekintetben megalapozatlan, netán formális integrációs kényszermegoldásokat;

5. *a szervezetfejlesztés stratégiai kérdéseit* illetően a hagyományosan kialakult tanszéki munkamegosztás és tanszékközi együttműködés alapján a főiskolai struktúrának a feladatok komplex jellegéhez igazodó továbbfejlesztését; a főiskola gazdasági és igazgatási szervezetének közelítését és a menedzsment egységes számítógépes információs rendszerének kialakítását; illetve az alaptevékenységek hatékonyságának növelése, korszerűsítése érdekében (az önálló tanulás elősegítése, a távoktatás megalapozása stb.) a könyvtári-informatikai rendszer, a számítás- és oktatástechnikai infrastruktúra fejlesztését; továbbá a főiskola szervezeti és működési rendjének, szabályzatainak folyamatos kontrollját;
6. *az intézményi gazdálkodás* terén a finanszírozás változó rendjéhez igazodó, rugalmas és előrelátó tervezését; a szakmai programok gazdaságossági elemzését és a költségvetési elemzéseken alapuló, feltételekkel alátámasztott fejlesztési programok kidolgozását; az újabb források felkutatására és a pénzügyi rendszer hatékonyabb működtetésére irányuló menedzserszemlélet erősítését;
7. *a hallgatók élet- és munkakörülményeit* illetően a hallgatói önállóság feltételekkel megalapozott erősítését, növelését mind a tanulmányi munka, mind a művelődési, sport- és szabadidő-tevékenységek, mind a hallgatói önkormányzat működése terén, különös tekintettel a hallgatói juttatások, a tandíj és a térítések hatásvizsgálatokon alapuló, kiszámítható szabályozására és a hallgatók intézményi munkavállalási lehetőségének a bővítésére.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola – az elődintézmények nemes hagyományainak letéteményeseként és főiskolai működésének több mint két évtizedes eredményeire alapozottan – a hazai tanító- és óvodapedagógusképzés ma is meghatározó, sok tekintetben vezető intézményének tartja magát. Meggyőződésünk hogy ezt a szerepet – alaptevékenységünkön túl és annak előnyére – mind a pedagógus-továbbképzés és a pedagógiai

szolgáltatások, mind a kisgyermeknevelléssel összefüggő tudományos kutatások terén is vállalni és teljesíteni vagyunk képesek. Ennek a sokrétű feladatnak mint intézményünk küldetésének a vállalása és teljesítése elhatározott szándékunk. Munkánkkal a jövő század egyetemi szintű tanító- és óvodapedagógus-képzésének az alapjait szeretnénk – társintézményeinkkel együttműködve – lerakni.

Forrás: *A Budapesti Tanítóképző Főiskola Akkreditációs beadványa a Magyar Akkreditációs Bizottság részére. Főigazgató kötet. Készítette dr. Kelemen Elemér főigazgató Bp. 1997/98. 6–9.*

3. sz. melléklet: A Budapesti Tanítóképző Főiskola állásfoglalása az Oktatási Minisztérium hálózatfejlesztési javaslatának a főiskolát érintő elképzeléseiről

(Tervezet)

Bár az Oktatási Minisztérium – mind a helyettes államtitkár úr 1998. december 18-ai levelében, mind vezető tisztviselőinek különböző nyilatkozataiban – arra hivatkozik, hogy az integrációs javaslatok kidolgozásakor figyelembe vették az érintett intézmények véleményét és fejlesztési elképzeléseit, sajnálattal állapítjuk meg, hogy ez az elv a „Budapesti Pedagógiai Főiskolát" (s benne az integrált intézmény főiskolai karaként megnevesített Budapesti Tanítóképző Főiskolát) illetően a legkisebb mértékben sem érvényesült.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola minden korábbi hivatalos megnyilatkozásában (Középtávú stratégiai terv, 1997; Akkreditációs önértékelés, 1998) – a Főiskolai Tanács határozatai értelmében – az intézményi önállóság mellett foglalt állást, és elutasított minden olyan, előzetes egyeztetést és megalapozott érvelést nélkülöző szándékot, amely intézményi autonómiánk korlátozásával kényszerpályára, azaz szakmai és gazdasági érvekkel alá nem támasztható, erőszakolt integrációs megoldások felé terel. Szándékunkat – sokoldalú érveléssel alátámasztva – a „Javaslat az állami felsőoktatás integrált intézményei hálózatának létrehozására vonatkozó kormányprogram végrehajtására" című minisztériumi vitaanyaghoz fűzött véleményünkben és intézményi állásfoglalásunkban – 1998. október 14-én ismételten megfogalmaztuk, de erre érdemi választ nem kaptunk.

Éppen ezért váratlanul ért bennünket a kormányhatározat mellékleteként 1998. december 18-án kézhez kapott hálózatfejlesztési javaslat, amely a Budapesti Pedagógiai Főiskola karaként jelöli ki intézményünk helyét a magyar felsőoktatás átalakuló rendszerében. Szeretnénk leszögezni, hogy ilyen irányú hivatalos tárgyalásokat a számukra kijelölt társ-

intézményekkel előzetesen nem folytattunk, szándékaikról csupán közvetett információkkal rendelkezünk.

Tudomásunk szerint a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola – hozzánk hasonlóan – az intézményi önállóság mellett foglalt állást, másodsorban az ELTE-vel történő integrációs lehetőségét fontolgatta, kari státust igényelve. Az ELTE Általános Iskolai Tanárképző Főiskolai Karának kiválását pedig – mint meglepő dezintegrációs lépést – az utóbbi hetek váratlan és irracionális fordulatának tartjuk. Az ELTE véleményét ebben a kérdésben különböző sajtónyilatkozatokból ismerhettük meg.

1. Az integrációval kapcsolatos általános észrevételek

Az Oktatási Minisztérium hivatalos álláspontját közlő, 1998. december 17-én kelt helyettes államtitkári levélre adandó válaszunk – a Budapesti Pedagógiai Főiskolára vonatkozó konkrét észrevételek mellett – éppen ezért, szükségképpen, megismétli korábbi véleményünk és intézményi állásfoglalásunk lényeges pontjait, változatlanul abban a reményben, hogy érveink és sajátos szempontjaink meghallgatásra és elfogadásra találnak.

1.1. Az integráció kérdése körüli bizonytalanságot és feszültséget oldani, illetve megszüntetni kívánó kormányzati szándékkal egyetértünk, ugyanakkor súlyos szakmai és morális problémának tartjuk, hogy az intézményünket is érintő tervekről jóformán az utolsó pillanatban, adminisztratív úton, szinte ultimátumszerűen értesülhettünk, anélkül, hogy a minisztérium illetékes vezetőivel, valamint a tervezetben érintett társintézmények vezetőivel és vezető testületeivel erről a sorsdöntő lépésről – előzetesen – érdemben tárgyalhattunk, illetve a külön-külön megfogalmazott intézményi álláspontokat, amelyekben – részünkről legalábbis – ennek az integrációnak a gondolata fel sem merült, egyeztethettük volna.

1.2. Sem az integráció általános elvei, sem a Budapesti Pedagógiai Főiskola mellett felsorakoztatott érvek nem győznek meg bennünket arról, hogy a felsőoktatás-fejlesztés helyes céljai (a felsőoktatási kínálat szélesí-

tése; alkalmazkodóképesség és színvonalemelés; színvonalas kutató-fejlesztő tevékenység; szellemi központtá válás; gazdaságosság és hatékonyság) csakis és kizárólag az integráció révén, s nem inkább egy több tényezővel számoló, differenciáltan tervező és fejlesztő felsőoktatás-politika eszközeivel valósíthatók meg. Ez az egyoldalú interpretáció nem tudja meggyőzően cáfolni a főiskolai véleményben erősen élő gyanakvást, hogy ti. a magyar felsőoktatási intézményhálózat „racionalizálása", összevonása – szemben a világ más tájain éppen napjainkban tapasztalható integrációs tendenciákkal, a mamutintézmények lebontásával – olyan külső, pragmatista diktátum, amely nem számol a helyi tradíciókkal, a hazai felsőoktatás történetileg kialakult sokszínűségével, sajátos területi funkcióival, s amelyhez, éppen ezért, nehéz racionális szakmai, sőt – esetenként – meggyőző gazdasági érveket hozzárendelni. A rendszerváltást követő időszak tapasztalatai alapján pedig nehéz szabadulni attól a gyanútól is, hogy az erőszakolt integráció révén létrehozott, „áttekinthetőbb" intézményhálózat egy közvetlen(ebb), centralizáló állami irányításnak lehet az eszköze.

Megjegyzendő, hogy – bár a felsőoktatási törvény hivatkozott 5. §-a értelmében az Országgyűlés létesíthet, átalakíthat és megszüntethet állami felsőoktatási intézményeket – az intézményi álláspontokat, testületi véleményt figyelmen kívül hagyó, tehát az intézményi autonómiát sértő intézkedések alkotmányossági problémákat is felvethetnek.

1.3. Esősorban azzal – a korábban megfogalmazott – minisztériumi szándékkal értünk tehát egyet, hogy az integráció nem lehet cél, csupán körültekintően alkalmazható eszköz a magyar felsőoktatás fejlesztése érdekében.

Alapvető és helyes szempontnak tartjuk – a korábbi évek korlátozó egyetem-centrikus felfogásával szemben – a magyar felsőoktatás duális jellegének megőrzését. A főiskolai keretek között („főiskolai szinten") folyó képzés ugyanis csak jellegét, funkcióját, s nem nemzetgazdasági vagy oktatás-tudományos értékét tekintve más, mint az egyetemi. Ugyanakkor – más vonatkozásban, éppen gyakorlati jellege miatt – hasonlóképpen

eszköz- és forrásigényes, mint az egyetemi képzés, amit a normatív finanszírozás önkényesen megállapított kategóriái ma korántsem tükröznek.

A főiskolai szintű pedagógusképzés hagyományosan differenciált rendszerében azonban nem tartjuk összemoshatónak a tanító- és az óvóképzést az általános iskolai tanárképzéssel, s még kevésbé a speciális feladatokra felkészítő (és az alapfokú oktatáson, sőt közoktatáson is messze túlnyúló) gyógypedagógiai képzéssel, sem a képzés tartalmát, sem intézményesülésének szervezeti formáit illetően.

Az óvó- és a tanítóképzés a pedagógusképzésen belül is sajátos terület; a világon mindenütt – tartalmilag feltétlenül, sok helyütt szervezetileg is – elkülönül a tanárképzéstől, elsősorban más funkciója, az iskolás kor előtti nevelés, illetve az iskolai kezdő szakaszban folyó nevelő-oktató munka, valamint az erre történő felkészítés sajátos, integrált jellege miatt.

Az óvó- és a tanítóképzés színvonala fontos feltétele a családcentrikus kormányzati politika eredményes megvalósításának, közvetlenül kihat a társadalom alapműveltségének minőségére: a 3–10 éves korú gyermekek sokoldalú készség- és képességfejlesztésére, a kisgyermekkori szocializációra és nevelésre, az óvodai-iskolai esélyteremtés hatékonyságára. A képzési célok és feladatok sajátosságait figyelmen kívül hagyó adminisztratív intézkedések – szándéktalanul és közvetve – súlyos és negatív közoktatási és társadalmi hatásokat válthatnak ki.

Ezzel szorosan összefügg a magyar óvó- és tanítóképzés másik, az oktatási-képzési feladatoktól elválaszthatatlan, értékes tradíciója: e főiskolák a 3–10 éves korú gyermekek és az őket képező pedagógusok nevelésével-oktatásával összefüggő kutatás-fejlesztés hiátustöltő, semmilyen más szervezettel nem pótolható intézményei, amelyek a közoktatás és a pedagógusképzés folyamatos fejlesztése szempontjából egyaránt nélkülözhetetlenek, annak ellenére, hogy az ilyen típusú kutató-fejlesztő tevékenység tudományos elismertsége még nem egyértelmű, és támogatottsága is sok kívánnivalót hagy maga után.

E szakmailag is jól szervezett, tartalmilag többnyire magas színvonalú intézményrendszer értékeinek megőrzése – az integráció mechanikus értelmezésével és differenciálatlan „végrehajtásával" szemben – mindenképpen körültekintő problémakezelést, illetve a „minden áron" megvalósítandó integrációval szemben felsorakoztatható érvek alapos és higgadt mérlegelését teszi indokolttá.

Helyeseljük, hogy az integráció útját választó intézmények nyitottak marad(hat)nak a más intézményekkel létesítendő hálózati kapcsolatokat, illetve a két- vagy többoldalú oktatási és kutatási együttműködést illetően. Ez biztosíthatja a szervezetileg különböző keretek között működő, de azonos típusú intézmények szorosabb – és egymást segítő-erősítő – együttműködését a közös képzési és kutatási-fejlesztési célok érdekében.

A szervezetileg változatos formákat eredményező integráció körülményei között (egyetemi, főiskolai szervezetekbe integrálódó óvó- és tanítóképző főiskolai karok) azonban különösen fontosnak tartjuk a tanító- és óvóképzés hagyományait és sajátos szempontjait képviselő, a betagolódó intézmények tevékenységét szakmailag segítő, önálló intézménynek mint „referencia-intézménynek" a fennmaradását. Ezt a szerepet – történeti múltunk, földrajzi helyzetünk és szakmai értékeink alapján – magától értetődően szívesen vállaljuk, és az intézményi önállóság mellett felsorakoztatható egyik legfontosabb érvnek tartjuk.

2. A Budapesti Tanítóképző Főiskola önállósága mellett szóló érvek

A következőkben – a közelmúltban lefolytatott akkreditációs vizsgálat önértékelő összefoglalójával, illetve a Magyar Akkreditációs Bizottság pozitív értékelésével is alátámasztottan – szeretnénk bemutatni a Budapesti Tanítóképző Főiskola munkáját, eredményeit és álláspontját az integráció, illetve az intézményi önállóság kérdésében, azaz saját jövőjét illetően.

Az akkreditáció minden lényeges ponton megerősítette eddigi szándékaink és törekvéseink fő irányát. Az értékelés intézményünk tevékenysé-

gét néhány ponton erősnek, az alapfeladatokat és a működés egészét tekintve kiválónak minősítette.

Küldetésnyilatkozatunk összhangban van a képesítési követelményekkel, az intézmény adottságaival és a felhasználók igényeivel. Az intézmény alaptevékenységét illetően megállapíthatjuk, hogy a bevezetett szakok e hagyományaink folytatását, szerves továbbépítését jelentik, nagymértékben saját szellemi alkotótevékenység eredményei, összhangban vannak az intézmény adottságaival, lehetőségeivel és a régió szükségleteivel. A főiskola rendelkezik az alapfeladatok ellátásához szükséges, felkészült oktatói és alkalmazotti testülettel; a minősített oktatók száma – az intézménytípus szerinti országos összehasonlításban – kiemelkedő, az utánpótlás tervszerűen biztosított.

Az intézményben folyó tudományos kutatómunka megfelel tevékenységünk jellegének, az oktatás és a kutatás kölcsönhatásban áll, a kutatásfejlesztés – meghatározó módon – alaptevékenységünk megújítására, gazdagítására irányul. A közelmúltban dolgoztuk ki és terjesztettük elő a főiskola szervezeti kereti között kialakítandó kutatóhely tervét, amelynek feladata – az intézményben folyó kutatásokra alapozottan – a kisgyermeknevelléssel, valamint a tanító- és óvóképzéssel összefüggő, a köznevelés fejlesztését szolgáló kutató-fejlesztő tevékenység folytatása, illetve koordinálása, szervezése.

Felvételi gyakorlatunk igényes (és kellően rugalmas), a felvett hallgatók minősége és a főiskola iránti kereslet jónak mondható. Az intézményi infrastruktúra – jelentős gazdasági erőfeszítések eredményeként – általában jó, bizonyos területeken elfogadható; a felújítás és a fejlesztés kilátásait illetően azonban meglehetősen nyugtalanító. A főiskola minden tekintetben (képzés, kutatás, szakmai-közéleti tevékenység) erős regionális, sőt szakmai-közéleti szerepét illetően sok vonatkozásban országos és nemzetközi funkciókkal is rendelkezik, s ezeket magas színvonalon látja el.

Különösen fontosnak tartjuk helyi kapcsolataink ápolását és továbbépülését, mindenekelőtt a fővárossal és a XII. kerülettel kialakított sokol-

dalú szakmai, kulturális együttműködést. Kerületi kapcsolataink jövőjét illetően különösen előnyösnek tűnik (és az intézmény „belső”, „fizikai” integrációját, gazdaságosabb működését is elősegítheti) a szomszédos telken álló irodaház (KDNP-székház) folyamatban levő megvásárlása az Oktatási Minisztérium támogatásával.

Az intézmény irányító-szervező tevékenységének megítélése hasonlóképpen pozitív volt. A vezetésben – az irányítási mechanizmus egészét és részterületeit illetően – egyértelműen meghatározottak a felelősségi hatáskörök; középtávú stratégiánk kijelöli az intézményi prioritásokat; a szervezeti egységek munkája és az oktatási-képzési tevékenység szabályozott módon koordinált; működő oktatói követelményrendszerrel, a kutatást megfelelően szabályozó és segítő intézményi mechanizmusokkal rendelkezünk; hazai és nemzetközi kapcsolataink kiterjedtek és sokrétűek; a kiszolgáló egységek tevékenysége, különös tekintettel a hallgatókkal összefüggő adminisztrációra, jó színvonalú.

A főiskola minőségbiztosítási rendszere kidolgozott, ennek – hagyományokra támaszkodó – gyakorlata kiépülőben van; fejlesztési koncepciónk lényegi törekvéseit a közelmúltban lezárult akkreditáció visszaigazolta, és elismerte munkánkat és terveinket. Fejlesztési törekvésünk arra irányul, hogy a felsőoktatási törvény jelenlegi előírásainak minden vonatkozásban megfeleljünk.

Intézményünk működésének egyik meghatározó alapelve a nyitottság, a kapcsolatteremtés és -ápolás mindazon köz- és felsőoktatási, illetve tudományos intézményekkel és szervezetekkel, amelyekkel összeköt bennünket a köz- és a felsőoktatás, a pedagógusképzés fejlesztése, valamint a tudományos kutatás közös feladata. Ez azonban meggyőződésünk szerint nem feltételez a jelenlegi, széles körű együttműködésen túllépő, szorosabb szervezeti kapcsolatokat.

A fentiek összegzéseképpen főiskolánk önálló intézményként történő fennmaradását különösen három szempontból látjuk indokoltnak és kívánatosnak:

1. A szervezetileg változatos formákat eredményező felsőoktatási integráció körülményei között (egyetemi, illetve többkarú főiskolai szervezetekbe illeszkedő óvó- és tanítóképző főiskolai karok) különösen fontos e két terület hagyományait és sajátos szempontjait képviselő, a betagolódó intézmények tevékenységét szakmailag segítő „*referenciaintézmény*" megőrzése. Ezt a szerepünket – a fentebb említett történeti és szakmai érveken túlmenően – centrális földrajzi helyzetünk is indokolja.
2. Az önálló főiskola, mint a kisgyermeknevelléssel, valamint az óvó- és a tanítóképzéssel összefüggő *kutatások-fejlesztések* és speciális pedagógiai szolgáltatások – széles körű kooperációt és koordinációt megvalósító – szervezeti *központja* egyfajta *híd szerepet* tölthet be a köznevelés fejlesztését szolgáló, illetve a közoktatási gyakorlatot segítő országos és helyi (regionális) intézmények között.
3. Főiskolánk – nem utolsósorban – *budapesti intézmény*, amelynek tevékenysége sok szállal kötődik a főváros és a XII. kerület oktatási és művelődési életéhez. Működő és épülő kapcsolataink egy emberi léptékű és mozgékony, rugalmas intézményi szervezetben – megítélésünk szerint – jobban megőrizhetők és továbbfejleszthetők.

Megjegyzendő, hogy elődintézményünk, az Eötvös József által 1869-ben alapított budai képző Magyarország első állami tanítóképezdéje volt, amely több funkciós mintaintézményként alapításától kezdve meghatározó szerepet játszott a hazai közoktatás és a pedagógusképzés fejlesztésében. A felsőfokú, majd főiskolai tanítóképzés ezen szerves fejlődés folytatása és betetőzése. Önálló intézményi létünk felszámolása megtöri ezt a 130 éves folyamatot, megfosztja a magyar oktatásügyet az eötvösi hagyományokat őrző állami tanítóképzés egyik patinás, önálló arculatú állami intézményétől.

Végezetül: tartunk attól (és ezt is szeretnénk elkerülni), hogy az integrációval szükségképpen együtt járó szervezési és adminisztratív teendők a

következő években – a belső bizonytalanságot is felerősítve – a középfokú stratégiai tervünkben meghatározott aktuális és fontos szakmai-fejlesztési feladatainktól vonnák el az intézmény vezetőinek és munkatársainak erejét és idejét.

3. A Budapesti Pedagógiai Főiskola tervéről

A Budapesti Pedagógiai Főiskolára vonatkozó javaslatot koncepcionálisan vitathatónak, a bevezető részben jellemzett, az érintett intézményeket kirekesztő „előkészítését" problematikusnak, a mellette felhozott „támogató indokokat", és az integráció „várható eredményeit" illetően pedig általánosságokban mozgónak és kidolgozatlannak tartjuk.

Budapesten a kormányhatározat olyan intézmények integrációjára kért javaslatot, „ahol a hallgatók és az oktatók [az] oktatási helyszínek között ésszerű időn belül közlekedhetnek, ahol a gazdálkodási és adminisztratív funkciók összevonva hatékonyabbak lehetnek."

Ezek a kritériumok, mint ezt alább kifejtjük, csak erős megszorításokkal érvényesek a három – papíron társított – intézmény esetében; illetve következetes érvényesítésük esetén az integráció szempontjából számításba vehető intézmények jóval nagyobb körét érinthetnék (elsősorban az ELTE-t, de akár a szaktanár- és szakoktatóképzést folytató más profilú budapesti felsőoktatási intézményeket is).

A koncepció legvitathatóbb eleme a főváros pedagógusképzést folytató felsőoktatási alapintézményeinek szintek szerinti szétválasztása, s ily módon a főiskolai és az egyetemi szintű képzés óhatatlan szembeállítása. Sem a hazai felsőoktatás duális jellege, sem a tanárképzés kétféle hazai modelljének hagyományos szervezeti elkülönülése nem indokolja ezt a mesterséges szétválasztást, illetve önkényes csoportosítást. (Ennek az elgondolásnak számunkra legértelmezhetetlenebb mozzanata a Tanárképző Főiskolai Kar kiragadása az ELTE „integrált" szervezeti keretéből.)

További kritikai észrevételek:

3. 1. Az oktatás és a képzés terén

- a rugalmas, széles kínálatú oktatási rendszer kiépítése – felsőfokú szakképzés, főiskolai alapképzés, a szakirányú továbbképzés, új képzési irányok alapítása és indítása – integráció nélkül is megvalósulhat, mint ahogyan az főiskolánkon is történik, illetve az önálló intézmények közötti együttműködés rugalmas formái révén;
- a kreditrendszer bevezetése nem függ feltétlenül össze az integrációval, minden felsőoktatási intézményben kötelező lesz, és nem korlátozódik egyetlen (integrált) intézmény karai közötti (belső) átjárhatóságra, vagy ha mégis, veszélyeztetheti az integrálódó óvó- és tanítóképző főiskolákon folyó képzés egységét;
- az együttműködés alapjául szolgáló „komplementáris tulajdonságok" egyszerűen értelmezhetetlenek, illetve – valószínűleg – az intézmények széles körére ugyanígy vonatkoztathatóak;
- a három intézmény tanszékei (oktatói) között az „átfedés" minimális, illetve oktató és kutató tevékenységük szükségképpen oly mértékben specializálódott az adott képzési területre, hogy a demonstratív és erőszakos összevonás alapvető szakmai érdekeket és értékeket veszélyeztethet.

3.2. A kutatás és a fejlesztés terén

- főiskolánk a kisgyermeknevelléssel, valamint az óvó- és tanítóképzéssel összefüggő kutató-fejlesztő munkáját – kijelölt társintézményeihez hasonlóan – eddig is magas színvonalon és széles körű hazai és nemzetközi együttműködés keretében végezte, erre alapozottan dolgozta ki javaslatát a közoktatás fejlesztését szolgáló kutatásokban várható jövőbeli szerepét

illetően; az integráció tehát nem kizárólagos feltétele az összefogottabb és hatékonyabb tudományos tevékenységnek;

- a felsőoktatási törvény vitatható 4. §-ából, illetve annak vitatható értelmezéséből eredő ellentmondások nem az integráció (főképp nem az „egynemű" intézményeket eredményező összevonás) útján, hanem a törvény értelemszerű – az előterjesztett javaslat megvalósítása esetén amúgy is elkerülhetetlen – módosításával oldhatók fel, ami a végleges akkreditáció útjából is elhárítja a mesterségesen létrehozott akadályokat.

3. 3. A gazdálkodás és az adminisztráció terén racionálisnak tűnő érveket – legalábbis intézményeink vonatkozásában – nem támaszt(hat)ják alá a javaslatban említett „vizsgálatok" és „fejlesztési elképzelések", mivel ilyenekről nincs tudomásunk:

- a vélt előnyöket hátrányosan ellensúlyozza a földrajzi-fizikai széttagoltság és a három intézmény lényegesen különböző, de egyaránt kedvezőtlen infrastrukturális állapota, illetve a jelenleg használatos épületek tulajdonjogi bizonytalansága (az épületek távolsága egyébként egyetlen intézményen belül is súlyos szervezési és infrastruktúra-fejlesztési nehézségeket okoz);
- a szükséges és kiépítendő „központi" intézmények (menedzsment, gazdasági és tanulmányi hivatal) megfelelő elhelyezése súlyos és megoldhatatlannak tűnő gondot jelent(het), a sürgető informatikai fejlesztés – akár külön, akár együtt – a felsőoktatási informatikai fejlesztési koncepció megvalósításának függvénye, a központi könyvtár kialakítása irracionális, belátható időn belül gyakorlatilag kivitelezhetetlen (és bizonyára szükségtelen is);
- a gazdasági és a tanulmányi hivatalok összevonásából remélt igen csekély mértékű megtakarítást minden bizonnyal felemészti az új vezetési szint – mégoly szerény – apparátusa és

infrastruktúrája, valamint a széttagoltságból eredően szükségképpen decentralizált gazdasági és tanulmányi ügyintézés;

Megjegyzendő, hogy intézményünk működése, gazdálkodása, személyi állománya az elmúlt évek gazdasági intézkedései nyomán oly mértékben racionalizálódott, hogy számottevő „belső tartalékokat" egy valóságos vizsgálat sem igen mutathatna ki. (A javaslatban említett ésszerű gépkocsihasználattal kapcsolatban említhetjük meg szemléltető példaként, hogy főiskolánknak egy darab 4 éves személygépkocsija és egy részfoglalkozású gépkocsivezetője van, aki fő munkakörében számítástechnikus.)

Mindent összevetve, a *Budapesti Pedagógiai Főiskola mellett felsorakoztatott szempontok és érvek nem győztek meg bennünket az adott integráció szakmai és gazdasági szükségszerűségéről és a megoldás ésszerűségéről, a főiskolai integráció nem jelent fejlesztési perspektívát számunkra, ezért ezt a javaslatot főiskolánk nem támogatja.*

4. Egy esetleges integráció lehetőségeinek mérlegelése

Ha az intézményi önállóság fenntartása – a 2. pontban bemutatott indokaink és érveink ellenére – kivihetetlen, illetve a kormányhatározat az Oktatási Minisztériumot a felsőoktatási hálózatfejlesztési program maradéktalan végrehajtására kötelezi, egyetlen megoldás tűnik számunkra elfogadhatónak: a kormányhatározatban megfogalmazott garanciáknak a felsőoktatási törvény küszöbön való módosításakor az átmeneti intézkedések sorában való érvényesítésével a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Óvó- és Tanítóképző Főiskolai Karaként folytatni tovább tevékenységünket.

A fővárosi pedagógusképzés teljes vertikumát felölelő felsőoktatási intézmény keretei között megteremthető belső egyensúly – megítélésünk szerint – az érdek- és értéksérelem kisebb kockázatát rejti magában, önálló karként megőrizhetjük főiskolánk sajátos funkcióját, jellegét, arculatát és megvalósíthatónak tűnnek fejlesztési elképzeléseink is.

Az egyetem oktató-képző és kutató-fejlesztő munkánk igényes folytatására és ennek sokoldalú ösztönzésére, támogatására jelent(hetne) ígéretet; belső továbbképzési lehetőségekkel, PhD-programokkal, közös oktatási és kutatási projektekkel stb. tágabb teret biztosíthat számunkra, mint a Budapesti Pedagógiai Főiskola elve korlátozottabb lehetőségei.

E megoldás mellett szól, hogy nem hoz létre újabb, a döntéseket lassító vezetési szintet, a beilleszkedés – kisebb törvénymódosítással – szabályozott keretek között történhet meg, nem jár egy új szervezet létrehozásának idő- és energiaigényes munkálataival, s az egységes gazdálkodás keretin belül megteremthetők a finanszírozás és a gazdálkodás megfelelő, decentralizált formái is.

Az egyetemi (főiskolai) kari státus – mind az oktatók, mind a hallgatók szempontjából – lényeges presztízsszempont lehet; ez az integráció a kreditrendszer révén megnöveli a hallgatók lényegesen tágabb belső mozgási lehetőségeit.

Integrációs szándékunk kinyilvánításával – ami kényszerű, de a lehetőségek közül számukra egyedül elfogadható – egyidejűleg aggályainknak és fenntartásainknak is hangot adunk az integráció eddigi és további menetét illetően.

Az integráció előkészítésére és a lebonyolításra rendelkezésre álló időkeretek egyaránt rendkívül szűkösek. Az előkészítés gyorsított és az érintettek számára nehezen átlátható lebonyolítása (az integrálódó intézménycsoportok kései megnevezése, az egyértelmű szándéknyilatkozatot tartalmazó intézményfejlesztési tervvel nem rendelkező csoportok esetén az intézményi állásfoglalások kikérése és a szakmai testületekkel esedékes szakmai viták lefolytatása), a korrekt párbeszédhez szükséges információk és a nyilvánosság hiánya önmagában is súlyos tehertétele a most zajló integrációs előmunkálatoknak.

Aggályok lehetnek az országgyűlési döntést követő lebonyolítás időtartamát és ütemtervét illetően is, főleg az erőltetett, adminisztratív kényszer folytán létrejövő, a belülről – szervezetalakítási és -fejlesztési szempontból – kellően elő nem készített (készíthető) integrációk esetén, mi-

velhogy bonyolult szervezési, működési és költségvetési-pénzügyi kérdések várnak tisztázásra és közös szabályozásra. A gyorsaság miatt óhatatlanul sérülhet az integrálódó intézmények autonómiája, különösen fennáll ez a veszély – az elhúzódó belső szabályozás esetén – az átmenet rendkívüli állapotában.

Problematikusnak tartjuk, hogy mindmáig nem ismertek a jogszabályok módosítására, az integráció lebonyolításának konkrét folyamatára vonatkozó minisztériumi elképzelések, és nem világos, hogy mit jelentenek a kormányhatározatnak az érintett hallgatók és oktatók (alkalmazottak) érdekvédelmi szempontjaira és jogbiztonságára utaló garanciális kitételei (jogfolytonosság stb.). Különösen fontosnak tartjuk olyan speciális jogszabályok megalkotását, amelyek a betagolódó intézmények zökkenő- és sérülésmentes beilleszkedését segíthetik elő az átmenet nem könnyű időszakában.

Forrás: *BTF Irattár.*
A Főiskolai Tanács 1999. január 12-i ülésének iratai.
(Az előterjesztés-tervezetet a FT egyhangúlag támogatta.)

4. sz. melléklet: Emlékeztető a Főiskolai Tanács 1999. január 12-i rendkívüli üléséről

Az ülésen meghívott vendégként részt vesz dr. Pálinkás József, az Oktatási Minisztérium politikai államtitkára és Kinder Judit minisztériumi munkatárs.

Jelen vannak a Főiskolai Tanács tagjai. Akadályoztatása miatt az ülésen Sárosdyné dr. Szabó Judit helyett Kovács Károlyné; Stoyanné Peér Hajna helyett Bodó Sándorné; Radnainé dr. Szendrei Júlia helyett Zsinkó Erzsébet vesz részt. Az ülésen nem vesz részt: Graf Gáborné, dr. Donáth Péter, dr. Schottner Ede, Kovács Imréné dr., Jávorné dr. Kolozsváry Judit, Dóczy Emilné, Székely Árpád, dr. Ozsváth Károly, Süle Ilona és Buttás Pál.

Az ülésen 30 szavazati jogú tanácstag vesz részt.

Az ülésről jegyzőkönyvként hangfelvétel készült.

Az ülés napirendje: Véleménynyilvánítás az Oktatási Minisztérium felügyelete alá tartozó állami felsőoktatási intézmények hálózatára vonatkozó előterjesztésről.

Előadó: dr. Kelemen Elemér.

Dr. Kelemen Elemér főigazgató köszöntő szavai után az írásos előterjesztés és a pótlólag kiadott rezümé kiegészítéseként nyomatékosan ismerteti főiskolánk önállóságának fenntartását indokoló 130 éves történetét, hagyományait, speciális oktató-kutató munkánk jellemző sajátosságait. Felhívja a jelenlévők figyelmét arra, hogy az Oktatási Minisztérium felsőoktatási intézmények integrációs hálózatával kapcsolatban egységes véleményt, állásfoglalást kell kialakítani, amelyet 1999. január 15-ig kell az Oktatási Minisztériumnak megküldeni.

A véleménynyilvánítások megkezdése előtt dr. Pálinkás József politikai államtitkár az Oktatási Minisztérium integrációs terveivel kapcsolatosan hangsúlyozza, hogy továbbra is lényeges szempont a jól működő oktatási-tudományos műhelyek megőrzése, és az integráció gyors lezárása.

Az itt elhangzó véleményeket összegyűjti, meggondolásra javasolja a végleges döntés kialakításakor.

Az integrációval kapcsolatosan véleményt nyilvánít Golyán Szilvia, dr. Csíkvári Gábor, Hunyady Györgyné dr., dr. Bayer Miklós, Véghelyi Józsefné, dr. Kálmánné dr. Bors Irén és Bollókné dr. Panyik Ilona. A felszólalók egyértelműen főiskolánk önállósága mellett foglalnak állást. Szakmai érvek felsorolásával, az oktató-kutató munka sajátosságainak hangsúlyozásával, az állami referenciaintézmény fenntartásának igényével, hagyományaink, értékeink megőrzésével indokolják ezen elképzelést. Legvégső esetben, ha az intézmény önállóságának fenntartása kivihetetlen, egyetlen megoldás tűnik számukra elfogadhatónak: a kormányhatározatban megfogalmazott garanciák érvényesítésével a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karaként folytatni tovább a munkát.

Végül a hozzászólásokra, kérdésekre dr. Pálinkás József úr válaszol. Kifejti, hogy a felsorakoztatott érvek nem győzték meg arról, hogy a Budapesti Tanítóképző Főiskola önállósága ténylegesen fennmaradjon. Az ELTE-hez való integrálódás kérdése megfontolásara érdemes. Továbbra is úgy látja, hogy a Budapesti Pedagógiai Főiskola létrehozása ideálisnak látszik. Hangsúlyozza, hogy ebben az esetben „nem szakmai, hanem intézményi integráció" történik. Politikai szándék minden esetben az esélyegyenlőség fenntartása, a kari önállóságok biztosítása. A tervezett integrációs hálózat változatos képet mutat, ennek rendezési elvei „életszerűen" alakulnak.

Dr. Kelemen Elemér nyílt szavazásra bocsátja az integrációs hálótervre írásban megfogalmazott főiskolai állásfoglalást. A tanácsülés azt egyhangú szavazattal, módosítások nélkül elfogadja, s egyben javasolja elküldésre az Oktatási Minisztériumba.

Budapest, 1999. január 13.

Forrás: *BTF Belső Tájékoztató. 1998/1999. 6. sz., illetve BTF Irattár. A Főiskolai Tanács 1999. január 12-i ülésének iratai.*

5. sz. melléklet: A Budapesti Tanítóképző Főiskola főiskolai tanácsának állásfoglalása az integráció kérdésében

1. Az integrációt nem tekintjük a hazai felsőoktatás-fejlesztés egyedüli és kizárólagos útjának; a mellette és ellene felhozható szakmai és gazdasági érvek körültekintő mérlegelést igényelnek.
2. Főiskolánk – történeti hagyományaival, szakmai törekvéseivel és fejlesztési elképzeléseivel alátámasztottan – önálló intézményi státusa mellett sorakoztat fel megalapozott és megfontolandó érveket. Hangsúlyozott szempontjai:
   - a hazai óvó- és tanítóképzés állami „referenciaintézményének" szükségessége;
   - a közoktatás-fejlesztési kutatásokban betöltött és vállalható szerepe;
   - az intézmény erőteljes helyi (kerületi, fővárosi) kapcsolatai.
3. A Budapesti Pedagógiai Főiskolát indokoló szempontok és érvek nem győztek meg bennünket az adott integráció szakmai és gazdasági szükségességéről és a megoldás ésszerűségéről, a főiskolai integráció nem jelent perspektívát számunkra, ezért ezt a javaslatot főiskolánk nem támogatja.
4. Ha az intézményi önállóság fenntartása – a 2. pontban bemutatott indokaink és érveink ellenére – kivihetetlen, illetve a kormányhatározat az Oktatási Minisztériumot a felsőoktatási hálózatfejlesztési program maradéktalan végrehajtására kötelezi, egyetlen megoldás tűnik számunkra elfogadhatónak: a kormányhatározatban megfogalmazott garanciák érvényesítésével a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karaként folytatni tovább tevékenységünket.

Forrás: *BTF Irattár.*
A Főiskolai Tanács 1999. január 12-ei ülésének iratai.
(Az állásfoglalás a 4. sz. mellékletben közölt dokumentum egyhangú döntéssel elfogadott kiegészítése.)

6. ***sz. melléklet: 1999. évi LII. törvény a felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról, továbbá a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról***

(Részlet)

Az Országgyűlés a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Ftv.) 5. §-a és 6. §-ának (1) bekezdése alapján az ország felemelkedése, a magyar társadalom átalakulása, a regionális kapcsolatok erősítése, a szellemi erőforrások egyesítése, a nemzetközileg is elismert, versenyképes munkaerő képzése, a felsőoktatási kutatás és oktatás fejlesztése és a művelődéshez való jog kiterjesztése érdekében a magyar felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról a következő törvényt alkotja:

I. fejezet
A felsőoktatási intézmények átalakítása

1. §. Az Országgyűlés 2000. január 1-jei hatállyal a következő felsőoktatási intézményeket és egyes karokat (a továbbiakban együtt: jogelőd intézmény) – az átalakulással létesülő új állami felsőoktatási intézmények egyidejű jogutódlásával (a továbbiakban: jogutód intézmény) – alakítja át:

[…]

c) a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest, és az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest jogutód intézménye az Eötvös Loránd Tudományegyetem – Budapest székhellyel […]

Forrás: *Magyar Közlöny. 1999/49. 3073.*

7. sz. melléklet: Előzetes elképzelés és javaslat az integrációs munkálatokra vonatkozóan

(Részletek)

IV. Az integrációs testületek tevékenysége

Idő	Előkészítő Testület (ET)	Gazdasági Előkészítő Bizottság (GET)	Ideiglenes Intézményi Tanács (IIT)
Június	Előkészítő, egyeztető tárgyalások	-	-
Július 1–2. hét	Megalakulás Költségvetés (2000)	Előkészítő, egyeztető tárgyalások	-
4. hét	Vezetői pályázatok előkészítése	-	-
Aug. 4. hét	A GET létrehozása Javaslat a felvételi tájékoztatóra (2000)	Megalakulás	-
Szept. 2–3. hét	Választási szabályzat	A Gazdálkodási Szabályzat előkészítése	-
(4–)5. hét	Alapító okirat; szabályzattervezetek	A Gazdálkodási Szabályzattervezet jóváhagyása (ET) A vagyonátvevő jelentés előkészítése	-
Okt. 1. hét	Az IIT-választás előkészítése	A vagyonátvevői jelentés véleményezése; előterjesztése	-
2. hét	Az ET feloszlatása		Alakuló ülés
2–3. hét	-	- ” -	-
4. hét	-	-	Rektori, gazdasági főigazgatói pályázat; vagyonátvevő jelentés
Nov. 4. hét	-	-	Alapító okirat, szabályzatok elfogadása, felterjesztése

VI. Az integrációval kapcsolatos főiskolai feladatok

Idő	Előkészítő és közreműködői tevékenység	Főiskolai Tanács
Május	**Szabályzatok**: tájékozódás, összehasonlító elemzés **Gazdálkodás**: a vagyonátadás-átvétel feladatainak számbavétele **A személyzeti nyilvántartások** áttekintése, rendezése Kapcsolatfelvétel a társintézményekkel Az átalakuláshoz szükséges költségvetési támogatás tervezése A június 24-ei tanácsülés előkészítése	
Június	A szabályzatokkal és a gazdálkodással kapcsolatos előkészítő tevékenység folytatása (javaslatterv a közös szabályzatokra, ill. a saját szabályzatok korrekciójára) A június 24-i tanácsülés előkészítése A 2000. évi **költségvetési terv** előkészítése Az átalakuláshoz szükséges költségvetési támogatás meghatározása	Az ET tagjainak megválasztása; javaslat a GET-képviselő(k)re; a főiskolai felvételi tájékoztató véleményezése; állásfoglalás az önálló kari státusról; a tanács mandátumának meghosszabbítása (24.)
Július	Az ET megalakítása; közreműködés (költségvetés, vezetői pályázatok előkészítése). A szabályzatok és a gazdálkodással kapcsolatos előkészítő tevékenység folytatása; közreműködés a szabályzatok kidolgozásában; korrekciós javaslatok	
Augusztus	Részvétel az ET munkájában (a GET előkészítése; javaslat a 2000. évi felvételi tájékoztatóra) A GET megalakítása A szabályzatokkal és a gazdálkodással (vagyonátvevő jelentés) kapcsolatos előkészítő tevékenység folytatása; közreműködés a szabályzatok kidolgozásában; korrekciós javaslatok A Választási Szabályzat kidolgozásában való közreműködés	
Szeptember	Szabályzatok kidolgozásában való közreműködés = Választási Szabályzat = Alapító okirat	Tájékozódás az ET július–augusztusi tevékenységéről. Az IIT választási szabá-

	= Szervezeti és Működési Szabályzat = Gazdálkodási Szabályzat = egyéb, módosítandó szabályzatok Az IIT-választás előkészítése A vagyonátvevői jelentés intézményi feladatai	lyainak véleményezése (9.) Az alapító okirat, valamint a szabályzat-tervezetekre vonatkozó javaslatok véleményezése (9. v. 16.)
Október	Az IIT-választás előkészítése Az alapító okiratra és a szabályzatokra vonatkozó javaslatok kidolgozásában való közreműködés A kari szabályzatok korrekciójának előkészítése A vagyonátvevői jelentés kidolgozásában való közreműködés Az IIT munkájában való részvétel (alakuló ülés, vezetői pályázatok, vagyonátvevői jelentés) A karitanács-választás előkészítése	Az IIT kari képviselőinek megválasztása; tájékozódás a vagyonátadás-átvétel kérdéseiről (7.)
November	Az egyetemi alapdokumentumok (alapító okirat, szabályzatok) véglegesítésében való közreműködés) A munkajogi kérdések rendszerezésének előkészítése (oktatók, nem oktatók, vezetők) A hallgatói jogfolytonosság formai követelményeinek bevezetése a dokumentumokba A Kari Tanács megalakítása	Kari állásfoglalás az alapító okirat tervezetéről, az új egyetemi szabályzatokról (Szervezeti és Működési Szabályzat, Gazdálkodási Szabályzat, egyéb szabályzatok) a kari szabályzatok korrekciója A Főiskolai Tanács feloszlatása; a Kari Tanács megalakulása (18.)

Forrás: *BTF Irattár. 8/I/5/99. – Dr. Kelemen Elemér főigazgató dr. Klinghammer István rektorhelyetteshez címzett levelének melléklete, I–IV. (1999. május 25.)*

7. Jegyzetek

[1] A „budai képző” történetéről: *Panyik Ilona (1991):* A Budapesti Tanítóképző Főiskola. Bp. – *Bollókné Panyik Ilona, Kelemen Elemér (1996):* A Budapesti Tanítóképző Főiskola története. Tanító- és óvóképző főiskolák az új évezred küszöbén. Főszerk.: Cseh Sándor, szerk.: Varga Gábor. Debrecen. – *Kelemen Elemér (2007):* A budai tanítóképző története (1869–1999). A tanító a történelem sodrában. 60–70. Pécs. (Iskolakultúra könyvek.) – *Donáth Péter (2008):* A magyar művelődés és a tanítóképzés történetéből. 1868–1958. Bp., *Uő. (2008):* Oktatáspolitika és tanítóképzés Magyarországon. 1945–1960. Bp.

[2] *Kelemen Elemér (2000):* Gondolatok a magyar tanítóképzés kettős évfordulóján. In: Óvó- és tanítóképzés az ezredfordulón. Jubileumi konferencia. 1999. Szerk.: Kovátsné Németh Mária. Kaposvár. 7–14.

[3] *Bollókné Panyik Ilona, Hunyady* Györgyné szerk. (1995): A négyéves „tanító” szak programja. Bp. – *Hunyady Györgyné (2000):* A négyéves „tanító” szak programja. Bevezetés és kommentár. In: Óvó- és tanítóképzés az ezredfordulón. Jubileumi konferencia, 1999. Szerk.: Kovátsné Németh Mária. Kaposvár. 89–100. – *Kelemen Elemér (2004):* A magyar pedagógusképzés változásai az 1990-es években. In: Pedagógusképzés, 2. [31.] 3–16.

[4] Az 1997/98-as akkreditációs eljárás keretében vizsgált szakok: általános iskolai tanító, általános iskolai idegennyelv-oktató, (német és angol nyelvű) tanító, kétnyelvű (magyar–német) nemzetiségi általános iskolai tanító és óvodapedagógus alapszak, valamint tanító fejlesztési (differenciáló), óvodapedagógus fejlesztési, vezető óvodapedagógus és gyermektáncoktató szakirányú továbbképzési szak. – A BTF Akkreditációs beadványa. [2. kötet.] Szakok önértékelése. 1997/98. Bp. – V. ö.: BTF Irattár. 21/IV/63/99. – Lásd még: 6. sz. jegyzet.

Alapképzésben 1997-ben 1860, 1998-ban 2120, szakirányú továbbképzésben 577, illetve 900, összesen 2437, illetve 3020 fő vett részt. – Jelentés a BTF-ről Rádli Katalin főosztályvezető-helyettesnek (1998. október 15.) BTF Irattár. 278/I/5/98.

A főiskolán kiadott oklevelek száma az 1990-es évek második felében:

Év	Tanítói	Óvodapedagógusi	Összesen
1995	294	247	541
1996	318	214	532
1997	275	494	769
1998	305	341	646
1999	268	262	530
2000	282	255	537

[5] A Budapesti Tanítóképző Főiskola (BTF) középtávú fejlesztési koncepciójának vázlata. BTF Irattár. (Az 1996. október 30-ai Főiskolai Tanács-ülés [FT] dokumentációja.) – A BTF középtávú programja. Uo., 1997. január 20. – Akcióterv a BTF középtávú programjához (1997–2000). Tervezet. Uo., 1997. április 17. – Beszámoló a BTF középtávú programjához (1997–2000) készült Akció-

terv időarányos megvalósításáról. Uo., 1998. október 13. – Beszámoló a BTF középtávú programjának megvalósításáról. – Uo., 2000. október 6. A beszámolót a Kari Tanács 2000. október 19-ei ülésén – módosításokkal, kiegészítésekkel – elfogadta. (KT 2000/2002. 3. sz. határozat.) – Lásd 1. sz. melléklet.

[6] BTF Irattár. 21/IV/63/99. – A MAB Akkreditációs Jelentése a Budapesti Tanítóképző Főiskoláról (MAB 2977/VII/98. f), illetve a MAB plénumának határozata a BTF képzési és kutatási tevékenységéről (MAB 3728/X/98 sz.). A vizsgálat tárgyát képező 7 akkreditált szak közül 5 „kiváló", 2 „erős" minősítést kapott. – A 2000/2001-es tanévben lefolytatott közbülső akkreditációs eljárás keretében vizsgált 8 alap-, illetve szakirányú továbbképzési szak, köztük a négyéves tanító alapképzési szak „kiváló" minősítést, illetve „feltétel nélkül akkreditálható" értékelést kapott. – BTF Irattár. 51/IV/69/2002. (Dr. Hunyadváry László, ELTE oktatási rektorhelyettes 291-1/T-19/2002. sz. átiratának melléklete: A MAB elnökének levele, illetve a MAB plénumának határozata és a határozat mellékletei a Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karon működő szakokról. MAB 629/2/2002. sz.) – Lásd még: BTF Akkreditációs beadványa. [I.] Főigazgatói kötet. [II.]. Szakok önértékelése. 1997/98. Bp. – BTF Akkreditációs beadványa. Szakok önértékelése. 2000/2001. Bp.

[7] Az 1995-ös – 40 főt meghaladó – létszámcsökkentést a következő években további leépítések követték. Az intézményi költségvetés évről évre drasztikusan csökkent. – Lásd például a Vezetői Testület (a továbbiakban: VT) 1995. augusztus 8-ai üléséről készült emlékeztetőt. (Belső Tájékoztató [a továbbiakban: BT] 1995/96. 1. 20-21.), illetve a FT éves költségvetési beszámolókkal és tervekkel foglalkozó üléseinek dokumentációját. – BTF.Irattár. FT-iratok, 1996–2000.

[8] Felhasznált források: BTF Irattár. FT-, VT-ülések dokumentációja, valamint a Belső Tájékoztatóban (BT) közölt emlékeztetők. – Az integrációval kapcsolatos irattári anyagok – összegyűjtve – a 278/I/5/98. és a 8/I/5/99. sz. alatt találhatók. Felhasználtam továbbá a tárgyalt időszakban vezetett határidőnaplóim (a továbbiakban: HN) hivatali, illetve személyes jellegű bejegyzéseit is. (HN, 1998, 1999.)

[9] *Kardos József, Kelemen Elemér, Szögi László (2000):* A magyar felsőoktatás évszázadai. Bp. – *Kardos József (2007):* Iskola a politika sodrában, 1945–1993. Bp. – *Kelemen Elemér (2006):* A magyar oktatás az ezredfordulón. In: Kultúra. Szerk. Marosi Ernő, Szabó B. István. Bp. 479–544. (Magyar Tudománytár 6.) – A pedagógusképzésre vonatkozóan: *Kelemen Elemér (2004):* A pedagógusképzés változásai az 1990-es években. In: Pedagógusképzés 2. [31.] 3–16. – A gazdasági motivációkra vonatkozóan: Kézikönyv. A világbanki hitelprogram keretén belül megvalósítandó Intézményfejlesztési tervek és Beruházási projektek pénzügyi pályázatára benyújtandó pályázatok elkészítéséhez. Bp. 1998. március MKM. (Előszó: Dinya László.)

[10] Lásd az 1993. évi LXXX. törvényt módosító 1996. évi LXI. törvény idevágó rendelkezéseit.

[11] Emlékeztető a FT 1995. november 30-ai, december 4-ei üléséről. – BT, 1995/96. 4.

[12] Emlékeztető a FT 1996. január 16-i üléséről. – BT 1995/96. 5.

[13] Lásd: 5. sz. jegyzet, továbbá 1. sz. melléklet.

[14] A Budapesti Tanítóképző Főiskola küldetésnyilatkozata. A BTF Akkreditációs beadványa. [I.] Főigazgatói kötet. 1997/98. Bp. 6–9. Id: 8. – Lásd: 2. sz. melléklet.

[15] Az 1998. évi XXXVIII. törvény az 1993. évi LXXX. felsőoktatási törvény módosításáról.

[16] *Kiss Ádám* helyettes államtitkár O-89.041/98. sz. leirata. (Melléklete: Javaslat az állami felsőoktatás integrált intézményei hálózatának létrehozására vonatkozó kormányprogram végrehajtására. Vitaanyag.) – BTF Irattár. 278/I/5/1998.

[17] Vélemény és intézményi állásfoglalás a „Javaslat az állami felsőoktatás integrált intézményei hálózatának létrehozására vonatkozó kormányprogram végrehajtására" című vitaanyagról. (1998. ok-

tóber 29.) – BTF Irattár. 278/I/5/1998., uo., FT, 1998. október 29. – BT 1998/99. 3. – lásd 3. sz. melléklet.

[18] Ilyen informális megbeszélésre került sor például 1998. november 23-án az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán. – HN 1998. november 23.

[19] HN 1998. december 7. – A megbeszélésről – feljegyzéseim szerint – még aznap tájékoztattam vezetőtársaimat. – „A kisgyermeknevelléssel foglalkozó kutatások központja a Budapesti Tanítóképző Főiskolán" című koncepcióvázlatot 1998. december 15-én juttattuk el a miniszterhez. – BTF Irattár. 278/I/5/98.

[20] HN 1998. december 8.

[21] Kiss Ádám helyettes államtitkár 1998. december 17-én kelt O-38.167/1998. XV. sz. levele. (Melléklete: a Kormány 1157/1998. [XII.9.]. Korm. sz. határozata. „Az OM felügyelete alá tartozó állami felsőoktatásban végrehajtandó intézményi integráció elveiről", továbbá „Előterjesztés az OM felügyelete alá tartozó felsőoktatási intézményekre".) A Melléklet tartalmazta – hivatalos formában először – a Budapesti Pedagógiai Főiskola létrehozását kezdeményező javaslatot és ezen integráció „várható eredményeit". – BTF Irattár. 8/I/5/1999.

[22] A Budapesti Tanítóképző Főiskola állásfoglalása az Oktatási Minisztérium hálózatfejlesztési javaslatának a főiskolát érintő elképzeléseiről. Tervezet. – A tervezetet – a Főiskolai Tanács 1998. december 17-i támogató véleményével kiegészítve – december 21-én juttattuk el a helyettes államtitkárhoz és az oktatási miniszterhez, jelezve, hogy a Tanács az integráció kérdésében 1999. január 12-én – rendkívüli ülésen – foglal állást. A kísérőlevél egyben előzetes meghívást is tartalmazott az ülésre. – BTF Irattár. 278/I/5/98. – FT.1998. december 17. – BT 1998/99. 5.

[23] Lásd a *Heti Világgazdaság* 1998. december 26-án megjelent, az integrációval foglalkozó cikkét, amelyben hivatkozás történt „az ősz folyamán… folytatott puhatolózó megbeszélésekre", sőt a Budapesti Pedagógiai Főiskola koncepciójának állítólag 1995-ig visszanyúló előzményeire is. (Repülő egyetemek. In: *HVG*, 1998. december 26.) – A BTF főigazgatójának 1999. január 6-án kelt – válaszát lásd a *HVG* 1999. január 16-i számában. Ennek lényege: intézményi önállóság vagy – kényszer esetén – ELTE-integráció; BPF: nem!

[24] „Melyik az, mely célba jut?" – *Vörösmarty Mihály*: Csongor és Tünde. Második felvonás (Hármas út vidéke.)

[25] Észrevételek és javaslatok a kormány 157/1998. (XII. 9.) Korm. sz. határozatának, illetve az Oktatási Minisztérium hálózatfejlesztési javaslatának a Budapesti Tanítóképző Főiskolát érintő elképzeléseiről. Tervezet. 1999. január 4. – BTF Irattár. 8/I/5/99. – Lásd: 3. sz. melléklet.

[26] A Budapesti Tanítóképző Főiskola állásfoglalása az Oktatási Minisztérium hálózatfejlesztési javaslatainak a főiskolát érintő elképzeléseiről. – Uo. – Lásd: 4. sz. melléklet.

[27] Emlékeztető a Főiskolai Tanács 1999. január 12-ei rendkívüli üléséről. BT, 1999/2000. 6. sz. 5–6. – Lásd: 5. sz. melléklet. – Az egyhangúan támogatott előterjesztést kiegészítő négypontos határozatot lásd: BTF Irattár. 8/I/5/99. – A tanácsülés teljes hanganyaga megtalálható: BTF Irattár. FT, 1999. január 12.

[28] BTF Irattár (/I/5/99. – Mesterházy Zsuzsa levélben tájékoztatta az érintett intézményeket főiskolai tanácsuknak az OM-hez eljuttatott állásfoglalásáról, miszerint „a [BPF-re vonatkozó] javaslatot – jelenlegi formájában – elfogadni nem tudjuk". – Uo.

[29] A BTF főigazgatójának levele Szabó Miklós professzorhoz, az ELTE rektorához. 1999. január 13., valamint az ELTE Egyetemi Tanácsának állásfoglalása az integráció kérdésében, 1999. január 14. – Uo.

[30] Lásd a Főiskolai Főigazgatói Kollégium (FFK) 1999. január 16-án kelt „Állásfoglalását", amely felhívta az OM figyelmét az intézményi álláspontok és a kölcsönösség tiszteletben tartására, il-

letve – egyetemi integrációk esetén – a kari önállóság és a gyakorlatigényes főiskolai képzés feltételeinek biztosítására. – Uo.

[31] Az összoktatói értekezletre (1999. január 18.) szóló „Meghívót" lásd uo. – Az értekezletre szinte teljes körű részvétel mellett került sor.

[32] Lásd Mesterházy Zsuzsa főigazgató Kiss Ádámhoz címzett levelének másolatát. 1999. január 19. – Uo.

[33] Az integráció eltérő megítélése a jogászok körében. In: *Népszava*, 1999. január 20. – A Rektori Konferencia álláspontja – írta a lap –, hogy „az önállóság megsértése alkotmányjogi problémákat okoz". Kiss Ádám úgy nyilatkozott, hogy megítélése szerint a felsőoktatási intézmények létrehozása és megszüntetése országgyűlési hatáskör, de adott esetben elfogadják az Alkotmánybíróság más tartalmú döntését is.

[34] A Tanító- és Óvóképző Főiskolák Főigazgatói Kollégiumának összegző véleménye „A felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról". Kaposvár, 1999. január 22. – BTF Irattár. 8/I/5/1999.

[35] „Előterjesztés a felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról szóló 1998. évi XXXVIII. törvény végrehajtásához." – Uo. – A javaslat – a folyamatos működőképesség és az átalakulás alatti jogbizonytalanság elkerülése érdekében – „az állami felsőoktatásban most létező minden egyetemi kar és önálló főiskola kari létjogosultságát és az akkreditált szakokon folyó képzést elismeri". Az előterjesztés melléklete szerint az integrált ELTE 11 karral – Államigazgatási Főiskola, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem négy kara, Budapesti Tanítóképző Főiskola, valamint az ELTE négy kara – működne tovább.

[36] HN 1999. február 1. – „A BTF változatlanul kitart korábbi álláspontja mellett; integrációs kényszer esetén – a BGGYTF és az ELTE TFK szándékától függetlenül – az ELTE önálló karaként képzeli el jövőjét." BTF-nyilatkozat, 1999. február 1. – BTF Irattár. Uo.

[37] Emlékeztető a Főiskolai Főigazgatói Konferencia 1999. február 4-én megtartott üléséről. – BTF Irattár. Uo.

[38] HN 1999. február 16. – A megbeszélésnek nincs írásos nyoma.

[39] A helyzet bizonytalanságát és kiszámíthatatlanságát jól érzékelteti *Andor Lászlónak* a *HVG* 1999. február 1-jei számában megjelent – „A Világbank is tévedhet" című írása, miszerint „az összkép azt mutatja, hogy elvi alapon senki sem ért egyet azzal, ami zajlik, mégis történik valami, ami rengeteg pénzt, időt, energiát emészt fel. A vezető oktatók jelentős része már évek óta nem azzal foglalkozik, hogy saját magát képezze, kutasson, tanítson, gondolkozzon, hanem azzal, hogy pozícióharcot vív különféle reális vagy irreális forgatókönyvek jegyében."

[40] „Egyesülő egyetemek, főiskolák." – In: *Magyar Nemzet*, 1999. február 24.

[41] „Döntés az integrációról." – In: *Népszava*, 1999. február 24.

[42] A felsőoktatási intézményhálózat átalakításáról, továbbá a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. tv. módosításáról szóló 1999. évi LII. törvény – Az állami felsőoktatási intézmények felsorolását tartalmazó Melléklet szerint – az eredeti tervezettől eltérően – az Eötvös Loránd Tudományegyetem hat karú intézménnyé bővült; korábbi négy karához (ÁJTK, BTK, TFK, TTK) a BTF és a BGGYTF társult. – Lásd: 6. sz. melléklet.

[43] Az oktatási miniszter 23/1999. (VI. 9.) OM sz. rendelete a felsőoktatási intézményhálózat átalakításának támogatásáról. – BTF Irattár. 8/I/5/99.

[44] A Budapesti Tanítóképző Főiskola szándéknyilatkozata, 1999. június 15. – Uo.

[45] Az integrációs munkálatokkal kapcsolatos előzetes elképzelések és javaslatok. – Levél az ELTE oktatási rektorhelyetteséhez + mellékletek. 1999. május 25. – Uo. – Lásd: 7. sz. melléklet.

[46] Emlékeztető a FT 1999. június 24-ei üléséről. – BT 1999/2000. 1.

[47] Uo.

[48] A Gazdasági Bizottság munkájában a BTF képviseletében *Dóczy Emilné* gazdasági igazgató és *Bayer Miklós* főiskolai docens, a Gazdasági Bizottság elnöke vett részt. – Uo.

[49] Az egyetemi szabályzatokat előkészítő ad hoc bizottságban *Székely Árpád* főtitkár és *Kézdiné Patakfalvy Katalin*, a Tanulmányi Osztály vezetője képviselték a főiskolát. – Uo.

[50] Az Ideiglenes Intézményi Tanácsnak (IIT) a FT által delegáltak – *dr. Véghelyi Józsefné* főiskolai docens, főigazgató-helyettes, *Hunyady Györgyné dr*. tanszékvezető főiskolai tanár, *Makara Ágnes* főiskolai adjunktus, *Bobák Ágnes* főiskolai hallgató és *Csoboth Judit* főiskolai hallgató, a HÖK elnöke, valamint – hivatalból – *dr. Kelemen Elemér* főiskolai tanár, főigazgató lettek a tagjai. – BT 1999/2000. 3. sz. – A BT egyébként rendszeresen beszámolt az Előkészítő Testület, illetve az IIT üléseiről, határozatairól. – BT 1999/2000. 5–10., 2000/2001. 1–10.

[51] Emlékeztető a FT 1999. október 7-ei üléséről. – BT 1999/2000. 3. – A FT. 1999. november 4-i ülésén egyetemi szabályzatokról döntött (SZMSZ, Gazdálkodási Szabályzat), valamint állást foglalt a rektori és gazdasági főigazgatói pályázatok ügyében.

[52] Az Egyetemi Tanácsba – változatlan összetételben – az IIT intézményi tagjait delegálta a FT. – Emlékeztető a FT 2000. május 18-ai üléséről. – BT.1999/2000. 10.

MIKONYA GYÖRGY

KIHÍVÁSOK ÉS VÁLASZOK A KORA GYERMEKKORI NEVELÉS TERÜLETÉN AZ ELTE TANÍTÓ- ÉS ÓVÓKÉPZŐ KARÁN

Nemzetközi tendencia, hogy a közvélemény növekvő figyelemmel fordul a kora gyermekkori nevelés és ellátás kérdésköre felé. Ennek hátterében az a kísérletek sorával bizonyított felismerés húzódik meg, hogy „abból, amit teszünk, nagyon sok minden a tudattalanunk által vezérelt és a döntésünk valójában már a tudatosulás előtt megtörtént" (Gazzaniga, 2011). A tudattalan formálódásának pedig kitüntetett időszaka a kora gyermekkor. Ezért a jövő szempontjából alapvető fontosságú az, hogy milyen inger-kombinációk érik a felnövekvő gyermeket, és ugyanilyen fontosak azok a személyek, akik ezeket az ingerhatásokat szervezik és közvetítik. A fokozott érdeklődés hátterében távlati célkitűzésként mindenütt megjelenik az egyenlőtlen egyéni életkezdési esélyek kiegyensúlyozásának szándéka is, ami szintén széles körű interdiszciplináris alapú tudást igényel.

A kora gyermekkori nevelés stratégiai szerepének felismerése nyomán az oktatásügyi szakértők számos tennivalót fogalmaznak meg a korai fejlesztés és a kora gyermekkori nevelés, valamint az azt biztosító közszolgáltatások fejlesztése terén. A hazai oktatáspolitika – támaszkodva az Európai Unió és az OECD országaiban érvényesülő trendekre – kormányzatokon átívelő oktatásfejlesztési programként tartja számon a korai fejlesztés és az iskolai kezdő szakasz megerősítését. Ez a törekvés azon a felismerésen alapul, hogy mind a gyermek individuális fejlődésében, mind a társadalmi esélyek egyenlőtlenségeinek kialakulásában, továbbá a tanuláshoz való viszony alakulásában is rendkívül jelentős, bizonyos tekintetben döntő periódus a 0–6, illetve a 6–12 éves életkor. Ezért hangsúlyos a

kora gyermekkori fejlesztés komplex szolgáltatásainak kiépítése, egyebek között a bölcsődei és óvodai férőhelyek számának bővítése, a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek teljes ciklusú óvodáztatásának különböző formákban történő ösztönzése és az alsó tagozatos oktatás megújítása.

Számos nagy nyilvánosságot kapott tényfeltáró jellegű összegzés – „Zöld könyv", „Szárny és teher", „VII. nevelésügyi kongresszus" – jutott arra a megállapításra, hogy a kisgyermekkori történések meghatározóak és a korábban véltnél sokkal fontosabbak a személyiség fejlődésében.

Az új kihívásokat jelentő kérdések és az azokra adott válaszok a következő elemzési szinteken lehetségesek: 1. az emberiség nagy problémái és az erre adott válaszok, valamint az Európai Közösség e tárgyra vonatkozó direktívái; 2. országos helyzetkép; 3. egyetemi helyzetkép; 4. a Pedagogikum mint speciális ELTE-specifikum lehetőségei és 5. kari helyzetkép a helyi lehetőségek felvázolásával.

1. A nyugati civilizáció kihívásai

A téma szakirodalma könyvtárnyi mennyiségű ismeretanyagot tartalmaz. Közülük talán a legjelentősebb Konrad Lorenz tanulmánya, aki nyolc pontban foglalta össze a 20. századi civilizáció vétkeit, amelyek lényegében a következők:

1. a Föld túlnépesedése,
2. a természetes élettér átalakulása,
3. az emberiség önmagával való versenyfutása,
4. az érzelmek fagyhalála,
5. a genetikai hanyatlás,
6. a tradíciók lerombolása,
7. az emberiség dogmatizálhatósága és az egyéniségvesztő hatások érvényesülése és
8. az atomfegyverkezés (Lorenz, 1994).

Al Gore, az USA egykori alelnöke könyvében a természeti környezet egyensúlyának felborulására figyelmeztet és a civilizációs diszfunkciók megszüntetésének lehetőségeit villantja fel. Véleménye szerint optimális esetben is csak késleltetni tudjuk katasztrófák bekövetkezését (Gore, 1992). Komoly figyelmeztetések fogalmazódnak meg egy szociálpszichológus véleményében, aki az emberiséget vágyainak korlátozására szólítja fel, mert szerinte végzetesen kimerítjük környezetünk erőforrásait, ugyanis egyetlen élőlény sem alakított át annyi mindent energiává, mint a mai ember. Ráadásul az emberiség nem mutat semmiféle arra irányuló szándékot, hogy megálljon a fogyasztásban, sőt mintha a technika és a demokrácia arra szövetkezett volna, hogy a tömegfogyasztás mértékét a mostaninál is magasabb szintre emelje (Csíkszentmihályi, 2007. 196.).

A nyugati civilizációt a kapaszkodók és igazodási pontok hiánya miatt az elbizonytalanodás, a jövőképvesztés és az ennek következményeként kialakuló értékrelativizmus vagy szélsőségesen merev értékrend kritikátlan elfogadása jellemzi. A túl sok és mindenhonnan szűrés nélkül áradó igaz és hamis információáradattal szemben egyéni védekezési mechanizmusokat kell kialakítani, és erre, valamint arra, hogy hogyan lehet ezt értelmes egésszé formálni, kevéssé készít fel az oktatás. A tudás rendszerbe foglalásának képessége mindenképpen felértékelődik a jövőben.

Ezzel párhuzamosan számolni kell a tudományban való csalódással is, aminek hátterében főleg az új tudományos-technikai vívmányok később jelentkező káros mellékhatásai állnak.

A teljesen átalakult családon belüli, barátok közötti, tanár–diák és diák–diák közötti kommunikációs rendszer új lehetőségeket és egyúttal új, még kevéssé ismert veszélyforrásokat is jelent.

A fogyasztást ösztönző, a túlfogyasztást erőltető egyre rafináltabb technikákkal szemben szinte védtelenek vagyunk – és a társadalmi környezet is ambivalensen nyilvánul meg ezzel kapcsolatban.

Mindennapi életünkben egyre több a váratlan helyzet, és a gyors változásokhoz való alkalmazkodás képessége – amire nem lehet előre begyakorolt módon válaszolni – egyre fontosabbá válik.

A kérdésfelvetést és a problémákat még sokáig lehetne folytatni, ennek a rövid áttekintésnek csak annyi a célja, hogy vázolja azon iskolai életet befolyásoló környezeti feltételeket és társadalmi körülményeket, amelyek a működés, mindennapi életünk alig befolyásolható keretfeltételeit jelentik.

2. Magyarország problémái

Magyarországon mintegy 700 ezer ember él mélyszegénységben, már a harmadik generáció válik úgy felnőtté, hogy újratermeli esélytelenségét. Napjainkban újra olyan kifejezésekkel találkozunk a médiában és a mindennapi életben, mint áram és víz nélküli házak, fizetésképtelenség, egész iskolák maradnak fűtés és ebéd nélkül.

Tanulni nem tudó és alig képezhető tömegek kerülnek a munkaerőpiacra. Ez azt jelenti, hogy egészen új, illetve korábban már túlhaladottnak hitt feladatokra kell felkészíteni a pedagógusokat; ilyen a szülőkkel való intenzív foglalkozás, a szociális gondozás feladatainak átvállalása vagy az általános tanácsadás és konkrét segítségnyújtás a rászoruló családok számára (családsegítés). A tanítótól, tanártól elvárják, hogy segítsen a jogi és pénzügyi problémákban való eligazodásban, hogy életvezetési tanácsokat és konkrét támogatást nyújtson.

Az ország helyzetének megítélésben egymástól gyökeresen eltérő álláspontok léteznek egymás mellett: az egyik szerint „a legvidámabb barakkból a legszomorúbb shopping-centerré változtunk”, a másik nézőpontból fejlődésünk töretlen, amit csak külső gáncsoskodók ide-oda ingadozó minősítései törnek meg. Az egymásnak ellentmondó információk tengerében igen nehéz eldönteni, melyik állítás az igaz, melyik a manipulált. A döntés azért is nehéz, mert a viszonyok nem fehéren-feketén jelennek meg, hanem részigazságok, tudatos vagy véletlen torzítások terjednek különböző csatornákon.

A pedagógusok helyzetét nehezíti az a tény is, hogy egyre gyakrabban válnak másutt keletkezett feszültségek egyetemes bűnbakjaivá, téma-

dások célpontjaivá, áldozataivá. Erre a helyzetre végképp nincsenek felkészülve. A jogi védettség – ami abban fejeződik ki, hogy közfeladatot ellátó személynek tekintik a pedagógust – segít ugyan ezen, de ez csak egy kezdeti lépés a megoldás felé.

Az oktatásirányítás nem mindig következetes és átlátható, toldozó-foldozó döntései, az esetenkénti kapkodás, a feladatokhoz rendelt pénzügyi források hiánya tovább fokozza a bizonytalanságot.

A folytonosság, valamint a rendszerben való gondolkozás és cselekvés nélkülözhetetlen előfeltétel egy hatékony pedagógiai rendszer működtetéséhez.

Ha nem tudunk azon a szemléleten változtatni, amelyik csak jogi útra terelt ügyekként akar problémákat kezelni, ahelyett, hogy felelősséget vállalni képes és ehhez eszközökkel is rendelkező személyekből álló, egymáshoz kapcsolódó hálózatokat hoznánk létre, akkor a jövőben továbbra is sok-sok nehézséggel kell számolnunk.

Ha nem figyelünk az olyan alapvető problémákra, mint például arra, hogy aki éhes, az ennivalót szerez magának bármilyen áron; hogy a nyomorúság bizalmatlansággal jár együtt, és bizalom csak érzelmileg stabil körülmények között jön létre, akkor további meglepetésekre számíthatunk!

3. A nevelés és oktatás rendszerének aktuális átalakítása

A közoktatási rendszer gyökeres változtatását célozza a 2011 decemberében elfogadott önkormányzati, köznevelési és felsőoktatási törvény és az ezen törvényekhez kapcsolódó várható kormányrendeletek sora. Ezek elemzése, a bevezetéshez kapcsolódó részletes feladatok még nem képezik ennek a tanulmánynak a tárgyát.

Az mindenesetre egészen biztos, hogy a nevelés és oktatás rendszerének lényegi változtatásához többletforrásokra lesz szükség, már csak az infrastruktúra, a fenntartási költségek folyamatos növekedése miatt is. A tartalmi tevékenység terén pedig egyre több és jobban képzett csecsemő-

és kisgyermeknevelőre, óvodapedagógusra, tanítóra, tanárra, fejlesztőpedagógusra, pszichológusra, gyógypedagógusra, pedagógiai asszisztensre lenne szükség. Egyre gyakoribb az ún. „egyemberes" pedagógiai tevékenység, amikor egy-egy problematikusabb tanuló eredményes oktatásához egy állandóan a tanuló mellett levő, őt biztató és támogató segítőre van szükség. Ez viszont rendkívüli módon megdrágítja és átalakítja a pedagógiai munkát, hiszen ilyen feladatokat nehéz órarendi keretek és jelenléti ívek közé szorítani.

A családok meggyengülése, magának a család belső szerkezetének a nagyon gyorsan bekövetkezett átalakulása egészen új helyzetet teremtett az oktatásban. Egyre kevésbé lehet számítani az oktatást segítő biztos háttérre, ehelyett igen változatos együttélési formákkal és gyermeknevelési szokásokkal szembesülnek a gyakorló pedagógusok. Mindez feltételezi a korábbi koncepció – mely szerint az iskola sajátos tartalmaival kiegészíti a családi nevelést – újragondolását. Az iskolának sokszor a családi nevelés hiányát kell bepótolnia vagy legalábbis korrigálnia. Nem véletlen, hogy az elkövetkező időszakban hároméves kortól kötelező lesz a kisgyermekek óvodába járatása. Ez lehetőséget, de nagy felelősséget is jelent az óvodapedagógusok számára!

A jó iskola a közösségi nevelés révén nemcsak pótolhatja a családi nevelés hiányosságait, hanem saját speciális lehetőségei útján elérhető, hogy „legyen az iskola egy olyan sziget, amely őrzi az értékeket és … közösségi élményeket adjon" (Szárny és teher, 2009. 11.).

Tartalmi vonatkozásban az iskola a folyamatos változások színtere. A tananyag állandó „korszerűsítése" messze nem mindig jelent fejlődést. Az információtengerben elvész és nem mindig értékelődik kellőképpen az összefüggéseket értő tudás. Sok kívánnivalót hagy az iskolai tudás és a mindennapi hasznosítható tapasztalok összekapcsolása is.

A pedagógusok gyakran tapasztalják, hogy a rövid távú egyéni érdekeket előtérbe helyező magatartás vált dominánssá és „kifizetődővé" a társadalomban. A hagyományos értékrendszer követői – akik közé a pe-

dagógusok jelentős része tartozik – csodálkozást, némi tiszteletet érdemlő „kövületeknek” tűnhetnek a posztmodern világban.

Gyakorló pedagógusok egyöntetű véleménye, hogy a normaszegő magatartásformák ugrásszerűen terjednek az iskolában. Egyre gyakoribbak az olyan, korábban elképzelhetetlen cselekmények, mint a tanárok nyílt kigúnyolása, fenyegetése, szidalmazása. A pedagógusképzésnek számolnia kell ezzel a lehetőséggel, és fel kell készítenie a pályakezdőket erre a sokkhatásra!

Az iskolák között rendkívül nagy különbségek alakultak ki a színvonal és a közösségteremtő alkalmak szervezése tekintetében. Vannak olyan iskolák, amelyek azonnal kiürülnek a tanórák végeztével; másutt pedig színvonalas, igényes önképzőköri és szabadidős tevékenység színesíti a diákok életét, akik kötetlenebb körülmények között, tehetséges és jobban dotált tanárok segítségével gyarapíthatják tudásukat.

Az utóbbi 30 évben bekövetkezett gyors, nem mindig átgondolt változtatássorozatok (félbemaradt reformok) megnehezítették a pedagógusok életét, a korábbi kiszámíthatóság helyett az iskolai munka és az iskola is a rapszodikus változtatások elszenvedője lett. A kiérleletlen, nem összecsiszolt, néha egymásnak ellentmondó oktatásügyi változtatások bizonytalanságot generálnak és nem teszik vonzóvá a pályát.

Az esélyegyenlőség biztosítása is újfajta megközelítést igényel. Az időnkénti adományok sokat segíthetnek a rászorulóknak, de végleges megoldást nem jelentenek. A hatékony megoldást az önfenntartás és a munka iránti motiváltság kialakítása jelenti. Erre azért van szükség, mert már több generáció nőtt fel úgy, hogy nem látott maga körül rendszeres munkát végző felnőtteket, a családi minta követése pedig nagyon erősen meghatározza a további életutat. Az önfenntartásra nevelés technikáinak tanítására nagyobb figyelmet kellene fordítani. Ennek a pedagógusok képzésében is nyomatékosabban meg kellene jelennie, így szükség szerint a helyi a tantervekben ott, ahol szükség van rá. A munka iránti motiváció biztosítása súlyos, az iskola világán kívüli társadalmi problémába, a munkahelyteremtés körébe tartozik.

Az esélyegyenlőség kulcsproblémája – a fentieken kívül – a gondozóhálózat együttműködésének megszervezése. Ez a törvények betartására ügyelő és szankciókat elrendelhető hatóságok, a gyermekjóléti szolgálat, a családsegítő, az óvoda és az iskola, az alapítványok és az egyesületek hálóját jelenti. Amennyiben ezen a hálón rés keletkezik, rögtön félremennek a dolgok, kijátsszák a szabályokat, másra használják az adományokat stb.

Az integrációról szóló, időnként fellángoló viták irodalma már könyvtárnyi. Ebben a kérdésben az igazi buktató az, hogy mennyi hátrányos helyzetű gyermeket bír el egy osztály úgy, hogy a felfelé ható húzóhatás még érvényesüljön. Az a célszerű, ha a hátrányos helyzetű tanulók osztályonkénti számaránya 10-30% körül mozog. Pontos arányt azért nem lehet mondani, mert ez erősen függ az adott település jellegétől, a tanító-tanár személyiségétől és az oktatásszervezés módszereitől.

Külön érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a művészeti és, a kézműves tevékenység szerepe kiemelten fontos ezen a területen, mert ezek hozhatnak a kezdéshez lendületet adó, viszonylag gyors és látványos eredményt, továbbá ezek a tevékenységek erősítik hatékonyan a tanulók önbecsülését a sikerélmény révén. Ez utóbbi: az önbecsülés erősítése (és nem annak letörése) az egyik legfontosabb pedagógiai feladat! Erre a szemléletre és ennek megvalósítására csak alaposan képzett, hivatástudattal bíró pedagógus lesz képes!

Az iskolák életében jelen van az előző probléma ellenkezője, az elkényeztetés is, ami súlyos személyiségfejlődési problémákat okozhat. Ennek egyik aktuális megnyilvánulása az anyagiak terén a mértéktelenség, pontosabban a mérték és a realitásérzék elvesztésének problémája, a pénz mindenhatóságába vetett hit aránytalan felerősödése. A pedagógusok számára ennek a kezelése is speciális metodikai megoldásokat igényel.

A pedagógusképzésben mindmáig nem sikerült megtörni azt az ördögi körforgást, aminek kezdete a tanári tekintély csökkenése, ami együtt jár az anyagi és társadalmi megbecsülés hiányával. Igaz, a pedagógusok erkölcsi megbecsülése még tartja magát más értelmiségi pályákkal szem-

ben, de ez igencsak szimbolikus az anyagiak elmaradása miatt. Mindennek pedig az a következménye, hogy egyre kevesebben választják a pedagóguspályát. Sokatmondó tény, hogy a rugalmasabb pályamódosítási lehetőséget nyújtó természettudományos tanári képzést még erőfeszítések árán sem lehetett felfejleszteni.

4. A változó iskola

Napjaink oktatásában még alapvetően az ismeretcentrikus szemléletmód dominál, sokszor hiányzik belőle a rendszerbe foglalás, az életszerű alkalmazás. A gyakorlatiasságot főleg a pedagógus leleményessége biztosítja. A helyi tanterv visszahozta a részletekben gazdag ismeretköröket, a feldúsított tananyagot, de ez sokszor nem áll össze tudásrendszerré. A kompetenciákban gondolkodás eredeti célja szerint segíthetné ezt a folyamatot, ha tényleges, valós funkciója szerint alkalmaznák ezt a szemléletet, azaz ügyelnének a kompetenciák hálóvá szerveződésére is. A használaton kívüli, visszafejlesztett iskolai laboratóriumok, a szaktantermek elmaradó fejlesztése, a romos, sokszor raktárnak használt szertárak bizony nem a közoktatás fejlesztésének irányába mutatnak!

Érzékelhető az is, hogy a kivételes pedagógusegyéniségek eredményei nem válnak közkinccsé, ezek általában elszigeteltek maradnak, és jó eséllyel csak közvetlen környezetük veheti át a tapasztalataikat. A pedagógusképzésnek sokkal nyitottabbnak kellene lennie az előremutató pedagógiai gyakorlat iránt, még akkor is, ha ez nincs tudományos címekkel, doktori disszertációval megfejelve!

Az iskolai szerepkörökben egyre több a piaci elem. Olyan új munkakör-elnevezések jelentek meg, mint auditor, mediátor, mentor, mérésértékelési referens, oktatáskutató, pályázati tanácsadó, projektmenedzser, tankönyvfejlesztő, minőségbiztosító vagy szaktanácsadó. A piacnak való megfelelés és a minőségi oktatási igények messze nem mindig egyeztethetőek össze konfliktusmentesen. Külön „iskolai iparággá” vált a pályázatírás és az ezzel kapcsolatos sokféle tevékenység. Ez sem mindig tisz-

tán az oktatási igényekre épül. Sok esetben a várt támogatás elnyerése válik elsődleges céllá, amiben úgy az iskola, mint a pedagógus – és optimális esetben a tanulók is – érdekeltek. Az erősen kontraszelektált pedagógusok egy része óvakodik minden változástól, és gyakran inkább az állandóság, a bejáratott utak és módszerek fenntartására törekszenek. Az iskolai élet tarka világában egymás mellett, változatos kombinációban létezik ez a gyakorlat.

5. A pedagogikum

A pedagogikum gondolata nem új a magyar oktatási rendszerben. A budai képzőhöz kapcsolódva már Gyertyánffy István is működtetett egy ilyen elnevezésű intézményrendszert. A hazai pedagógusképzés egyik legeredetibb ötlete a „mintaképzőben" született. A „Paedagogium" mint integrált intézmény magában foglalta a népiskolai és a polgári iskolai tanítóképzést, az ezekhez kapcsolódó gyakorlóiskolákat, valamint a tanítóképző intézeti tanárképzést. A legkiválóbb jelöltek jelentkezhettek az egymásra épülő képzési formákra. A Paedagogium 1873-tól 1898-ig működött. A századfordulóra több száz tanító és a polgári iskolai oktatók 60%-a itt szerzett képesítést.

Jelen körülmények között az ELTE keretein belül három kar – a Pedagógiai és Pszichológiai Kar, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és a Tanító- és Óvóképző Kar – vállalkozott, országosan egyedi módon, a pedagógusképzés teljes vertikumának megvalósítására.

Ennek az összetett feladatnak a megoldása elsősorban a három kar együttműködésében rejlő lehetőségek feltárását, a részletek kidolgozását és hatékony képzési modellek működtetését jelenti. Ennek egyik gyakorlati eredménye az ELTE modell értékű tanárképzési rendszerének létrehozása. Természetesen egy ilyen bonyolultságú feladat sokféle kihívást jelent, konfliktusos helyzetek keletkezésével és feloldásával jár együtt. Ilyen egy újfajta oktatásirányítási rendszer kiépítése. A kari autonómia kereteinek meghatározása, az egyes feladatok közös finanszírozásának

igazságos megoldása, a tartalmi együttműködés keretfeltételeinek megteremtése.

6. Kari helyzetkép – az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara

A 143 éves intézmény változatos elnevezései is utalnak azokra az összetett társadalmi körülményekre, amelyek között a Kar működött. A kar elnevezése a felsőfokúvá vált tanítóképzés idején a következőképpen alakult: Budapesti Tanítóképző Intézet (1950); Budapesti Tanítóképző Főiskola (1975); ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar (2000); ELTE Tanító- és Óvóképző Kar (2009). Az elnevezések változása mögött természetesen sokféle tartalmi, infrastrukturális, gazdasági és szervezeti átalakulás rejlik, amit jelen kötet tanulmányai részletezően is kifejtenek.

A jelen helyzetben (2012) a Kar legfontosabb célkitűzése az, hogy a kora kisgyermekkor, az óvodapedagógus- és a tanítóképzés terén elért, országosan meghatározó szerepét megtartsa és az új feladatoknak megfelelő célok kitűzésében és realizálásában országosan élen járjon. Ezt segíti az egyre inkább elfogadott és tudományosan is igazolt felismerés, hogy a kisgyermekek nevelése az egyik legösszetettebb, speciális felkészültséget igénylő, sok összetevős feladat. Ez a nézőpontváltás fokozott követelményeket támaszt a Karral szemben.

A vágyak és az álmok igézetében, de a realitások szorításában élő Kar elé tiszta, egyértelmű célokat kell állítani, ezek lényege pedig nem más, mint annak a tudatosulása, hogyan képezhető a legeredményesebben a jövőbeni összetett feladatok megvalósítására képes jó, szakképzett, elméleti és gyakorlati kompetenciákat a maga személyiségében alkotóan alkalmazó kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító, valamint ifjúságsegítő szakember.

Reális lehetőségeink és teendőink a következő feladatcsoportok köré szerveződnek:

1. Az oktatás színvonalának őrzése, különös tekintettel a műveltségterületi és a gyakorlati képzés terén elért eredményekre. Ennek a feladat-

nak a teljesítése már önmagában is jelentős erőfeszítést igényel a Kar minden oktatójától és dolgozójától. Ennek az okát főleg finanszírozási nehézségek és az ennek következtében szükségessé vált oktatásszervezési intézkedések – például csoportösszevonás – jelentik. Ezt a hátrányt modern didaktikai módszerek, így az egyéni, páros és csoportmunka, illetve a projekthét szervezésével igyekszünk ellensúlyozni. Ugyanezt a célt szolgálják a kreditesített szabadon választható tematikus rendezvények, ilyen a „Mesemondók napja", a „Kazinczy-verseny", a komplex művészeti rendezvények (kiállítások, zenés színpad, dramatizálás, Proscenion Színpad előadásai). A Kar meghatározó szerepet vállalt egy új alapszak, a csecsemőgondozó és kisgyermeknevelő alapszak előkészítésében és indításában.

2. A Pedagógiai és Pszichológiai Karral közösen az országosan egyedül itt létesített kora gyermekkor mesterszak óvodapedagógusok és tanítók számára nyújt lehetőséget szakmai kiteljesedésre, ezzel megszüntetve a képzés korábban sokszor kifogásolt zsákutcás jellegét. A négy féléves képzés tematikájának kidolgozása, a képzés szervezése és gondozása a Kar egyik fontos és eredményesen végzett tevékenysége.

3. Kora kisgyermek-nevelési doktori modul indítása egyedi lehetőséget jelent a tanító- és óvodapedagógus-képzés kiteljesedéséhez, hiszen – a modell értékű külföldi gyakorlattal megegyezően nálunk is lehetséges PhD-fokozatot szerezni ezen az egyre inkább önállósuló tudományterületen. Ennek a modulnak a kidolgozása már megtörtént és a Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskolája befogadta.

4. A Kisgyermek-nevelési Módszertani Központ és Laboratórium létesítése a következő feladatok megoldását jelenti:

a) Karunk hallgatói szerezzenek élményszerű gyakorlati tapasztalatokat az új módszerek alkalmazásában! Ez a reformpedagógiai eszközökkel és módszerekkel (Montessori, Freinet, Waldorf, Dalton, Jena-plan, Rogers) folytatott kiscsoportos foglalkozást jelenti.

b) A Központ fogja össze a kari műhelymunkát. A műhelyek feladata – oktatók, doktoranduszok és hallgatók közreműködésével tehetséggon-

dozási, pályázati és kutatási feladatok megoldása, tudományos diákköri tevékenységre való felkészítés és az eredmények publikálása. A műhelyek célja önálló és interdiszciplináris kutatások tervezése, előkészítése – meglevő szaktantermi, laboratóriumi, számítástechnikai és audiovizuális eszközeinkkel az eredménynek dokumentálása.

c) A Központ szervezze és fogja össze a kari pályázati és kutatási tevékenységet. Ennek a része lehet az oktatásfejlesztéssel kapcsolatos feladatok megvalósítása, illetve alkalmazott kutatási feladatok felvállalása.

A Kisgyermek-nevelési Módszertani Központnak és Laboratóriumnak, többek között, a következő témákkal célszerű foglalkoznia. Választ kell keresnie a kisgyermekkori nevelés olyan problémáira, mint az otthoni, családi nevelés hiányosságainak pótlási lehetősége, a szülői mintahiány következményeinek feltérképezése, a veszélyeztetett és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók speciális nevelési szükségletei. A családok otthoni szervezett támogatását, a személyre szóló segítség módszertanát is célszerű megismertetni a hallgatókkal. Fontos lenne a családi helyzet szerinti differenciált bölcsődei, óvodai nevelésről gondolkodni. Meg kellene oldani a család–bölcsőde–óvoda–iskola átmenet között gyakran előforduló információvesztés felszámolását. Nagyon fontos lenne, hogy az iskola kezdő éveit örömforrásként élje meg a gyermek. Jelenleg átlagosan mintegy ötévnyi mentális eltérés van már iskolakezdéskor a tanulók között.

A Módszertani Központ elláthat alkalmazott kutatási feladatokat. Fontos lenne például a sok és drága PISA-vizsgálat eredményeinek hasznosításán gondolkodni. A 2009-es vizsgálatok eredményei öt kötetben jelentek meg, ki olvassa ezeket végig, ki dolgozza fel a kisgyermeknevelésre vonatkozó következtetéseket? Fontos lenne egy olyan dokumentumtár létesítése, ahol hozzáférhetőek a módszertani segédletek, a korábbi sikeres projektek, az óravázlatok kiegészítő kellékei, a multimédiás anyagok. Szükség esetén ebben a műhelyben lehetőség lenne gyakorló tanítók és hallgatók számára az igényes tanórai felkészülésre, így például a differenciált csoportmunkához szükséges kellékek, feladatlapok elkészítésére.

A módszertani anyagok egy részét a www.pedtars.hu mintájára elektronikusan is elérhetővé lehetne tenni. Fontos lenne háromdimenziós tananyagok fejlesztése az „éles helyzetben tanulás” (wild learning) módszere és a „helyszín alapú oktatás” (location based learning) módszerének elterjesztése, ez utóbbiról tájékoztató olvasható a www.e-tanulas.blog.hu címen.

7. További javaslatok a Kisgyermek-nevelési Módszertani Központ és Laboratórium munkájának fejlesztéséhez

7.1. Elfelejtett hagyományok

Bármilyen szokatlan, de az új koncepciók néha a régmúltban gyökereznek, csak éppen újra fel kell eleveníteni őket, nem a másolás szándékával, hanem inkább korunk fogalmi gondolkodását kiegészítő analógiák keresésének igényével. Az ókori görög kultúrában például a gyermekek oktatása hatéves korban kezdődött és ez három fontos területet foglalt magába: ezek az írás-olvasás, a zenei képzés és a testedzés tanítása, ezek oktatója pedig a korábbi sorrend szerint a grammatisztész, a kitharisztész és a paidotribész (Hoffmann, 2009. 45.).

Még ennél is érdekesebb egy korai pedagógiai koncepció leírása, eszerint:

> *„… ötéves korig, amikor még semmiféle tanulásra nem alkalmatos fogni a gyermeket, valamint kötelező munkára sem anélkül, hogy a növekedést gátolná, végezzenek annyi testmozgást, amennyi kell ahhoz, hogy teste lomhává ne váljék, ezt pedig egyéb foglalkoztatáson kívül játékkal kell elérniük. A játék azonban ne legyen sem szabad emberhez méltatlan, sem nagyon fárasztó, sem nagyon kényelmes. Hogy milyen elbeszéléseket és meséket hallgatnak meg az ilyen korú gyermekek, arra azoknak a vezetőknek legyen gondjuk, akiket gyermekfelügyelőknek nevezünk.”* (Arisztotelész, 7, 1336a.)

Plutarkhosz (46–119) négy fontos erkölcsi szabály feltétlen betartását követeli meg a gyermekektől, úgymint: ne lopj; fékezd a haragod; paran-

csolj a nyelvednek; mondj igazat. Mindehhez a családban példamutató életnek illik társulnia.

Egy elgondolkoztató epizódot említenék még a tanítók „alkalmassági" vizsgálatáról. A források szerint a korinthoszi Xeniadész meg akarta venni a rabszolgasorba került cinikus filozófust, Diogenészt, és azt kérdezte az ott állóktól, hogy ki milyen mesterséghez ért. Diogenésztől ezt a választ kapta: „Tudok parancsolni szabad embereknek" – erre Xeniadész felszabadította őt és megbízta gyermekei nevelésével (Hoffmann, 2009. 94.).

A tanítók, tanárok ókori elnevezésének megismerése is érdekes lehet, mert a nyelvi formán kívül a professzió differenciálódására is utal. Így a „paidagogos" feladata a rómaiaknál inkább a felügyelet, a tanító megnevezése „didaskalos" volt, a gyermekfelügyelőt pedig „praeceptor, magister, custos" elnevezéssel említik. A megnevezések alkalmazása nem mindig következetes: Tacitus Nero nevelőjét Anicetust „educator"-nak mondja, Suetonius viszont „paidagogos"-nak. A dajka mellé gyakran adtak egy idősebb rabszolgát, aki segített a gyerekek ételének és italának elkészítésében, az ő megnevezése nutritor vagy nutrix volt.

A rómaiak gyakorlatiassága egyébként sok apró részletben is megmutatkozik, erre egy példa a színházlátogatás megszervezése. Augustus császár ugyanis bevezette azt a gyakorlatot, hogy a színházban külön helyen üljenek az ifjak, a mögöttük levő sorban pedig a nevelőik. Ez a szigorú felügyelet akkor szűnt meg, amikor az ifjak felöltötték a férfitógát.

A római korból ered egy sajátos pedagógiai probléma említése is, és ez nem más, mint a gyermekek kényeztetésének kérdése. Quintilianus ezt a nevelés egyik legnagyobb hibájának tekinti, és így vélekedik róla:

„Vajha gyermekeink erkölcseit mi magunk el nem rontanók. Már a csecsemőt nekiszabadítjuk a gyönyöröknek. Az a bizonyos puha nevelés, melyet szelíd bánásmódnak nevezünk, a lélek és a test erejét egyaránt megtöri. Aki (mint csecsemő) bíborban úszik, mit nem fog serdülő korában megkívánni? Alig ejti ki az első szókat, már megismeri a

szakácsot, már osztrigát követel. Elébb műveljük inyöket, mint erkölcsiket." (Id.: Finászy, 1906.)

Ebben az időszakban veszi kezdetét egy másik, azóta is fennálló, de a szakirodalomban kevéssé elemzett téma, a szülők és az iskola közötti felelősség megosztásáról. A római császárkorban kezdődik az a szokás, hogy a szülői felelősséget kezdik áthárítani a nevelőkre.

A pedagógia másik örök témája a tanulói tipológiák konstruálása. A gyakorlatias római Stobaeus (Eclogák 2. 31, 97) a hésziodoszi világkorszakokhoz (arany, ezüst, réz) hasonlította a tanítványokat: aranynak azt a tanítványt tartotta, aki fizetett és tanult; az ezüst fizetett és nem tanult; a réz pedig nem fizetett és tanult. (Id.: Hoffmann, 2009.124–125.)

7. 2. A csecsemőkorúak kutatásának újabb eredményei

A csecsemőkor gondozással foglalkozó szakirodalma és az ennek keretében kialakult képzési rendszer tartalmát tekintve sokszínű és terjedelmében is igen gazdag. Az utóbbi időben a kutatások egyre nagyobb része irányul a szociális környezet hatásainak differenciált vizsgálatára. Ennek részeként állapították meg a kutatók, hogy a csecsemők ugyanolyan mértékben „irányítják és nevelik" a családot, mint ahogy a család teszi ezt velük, tehát a család is nevelődik a csecsemővel együtt. Ezért „bármilyen reakciómintázatok adottak is biológiailag, és bármilyen ütemezés is van a fejlődés szempontjából előre meghatározva, figyelembe kell venni a kölcsönös szabályozás változó mintázataira vonatkozó lehetőségek sorozatainak létét." (Erikson, 2002,.70.) Két hónapos korukban a csecsemők a szemeket figyelik, hat hónapos korukban már tudják, mikor néznek vissza rájuk, egyéves korukban oda néznek, ahová anyjuk tekintete esik, és anyjuk szemét lesik, amikor nem értik, miért csinál az valamit. Tizennyolc és huszonnégy hónapos koruk között a gyermekek kezdik elválasztani más emberek elméjének tartalmát saját gondolataiktól. Ez a képességük jelenik meg kétéves kor körül az ún. mintha-játékban. Ilyenkor, ha játék közben azt mondja az anya, hogy cseng a telefon és a gyerek kezébe ad egy

ruhakefét, akkor a gyerek már képes elválasztani a játék tartalmi elemeit (a ruhakefe a telefon) a valóságtól (ahol a ruhakefe ruhakefe). A kétévesek már használnak olyan mentális kifejezéseket, mint „lát”, „akar”, a háromévesek már „hisznek, tudnak és emlékeznek”.

A csecsemőknél igen érdekesek a tapasztalat hiányában meglevő tudás feltérképezésével foglalkozó kísérletek.

7. 3. Az óvodás korúak kutatásának újabb eredményei

Érdekes vizsgálatok sora foglalkozik annak feltérképezésével, hogy mit és hogyan tudnak az óvodások. Van például már némi fogalmuk az öröklődésről, ha történetesen arról mesélnek nekik, hogy egy kismalacot a tehenek neveltek fel, akkor azt gondolják, hogy a malacka röfögni fog és nem bőgni, tehát helyesen következtetnek.

Az óvodások tudják és értik, az élőlények tulajdonságai arra valók, hogy életben tartsák és segítsék életfunkcióik fenntartását. A háromévesek azt mondják, hogy a rózsának azért vannak tövisei, hogy védjék és segítsék a növekedésben; de azt nem mondják, hogy a szögesdrótnak azért lennének tövisei, hogy segítsék a drótot.

A gyerekek azt is tudják, hogy a testi folyamatok nem szabályozhatók közvetlenül, azaz nem lehet gyorsabban megemészteni a vacsorát, hogy helye legyen még egy kis desszertnek.

Az óvodás korúak vizsgálatának egy másik iránya a tapasztalataik felbecsülése. A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy ismerik-e a gyerekek – biológiai ismertek hiányában – az állatok belső szerveinek megnevezését. A kutatók mintegy négyezer olyan mondatot elemeztek, amelyben az anyák állatokról és növényekről beszéltek gyermekeiknek. A szülők szinte sohasem említették az állatok belső szerveit, ha mégis megtették, akkor ez különböző fogyasztási termékekkel volt kapcsolatban. A gyerekek szüleik konkrét segítsége nélkül mégis meg tudták nevezni állatok és növények egyes belső részeit.

Érdekes kísérleteket végeztek azokkal a cukrosdobozokkal is, amelyekbe ceruzákat rejtettek el. Ez a kísérlet eddig minden tesztelt országban ugyanazt az eredményt adta. A kísérletben a henger alakú cukrosdobozban – meglepetésükre – ceruzákat találnak a gyerekek. Ezután a gyerekektől azt kérdezik, hogy mire fog számítani a szobába újonnan belépő személy, ha kezébe adják a dobozt. A hároméveseknek még gondot okoz saját ismereteik figyelmen kívül hagyása és azt bizonygatják, hogy az újonnan jött személy azt fogja hinni, hogy ceruzák vannak a dobozban. A négyévesek már azt mondják, hogy az újonnan érkezett cukorkára fog számítani.

Ígéretes vizsgálati kezdeményezés az óvodás korúak időre, térre és mozgásra vonatkozó saját metaforáinak megismerése. Ilyenek például a következők:

Olvasol nekem mesét a vacsora mögött?

Ma becsomagoltunk, mert holnap nem lesz elég helyünk csomagolni.

Megálltak a piros lámpától.

A péntek takarja a szombatot és a vasárnapot, ezért nem lehet szombatom és vasárnapom, ha nem megyek keresztül a pénteken.

A gyerekek nem örökölhették ezeket a metaforákat másoktól, az absztrakt fogalmaknak a tériekkel való azonosítása természetesen fejlődött ki náluk (Bowerman, 1983).

Carol Smith és Susan Carey pszichológusok azt találták, hogy a gyermekek fura dolgokat gondolnak az anyagról. Tudják, hogy egy marék rizsnek súlya van, de azt állítják, hogy egy-egy szem rizsnek külön nincs! Ha azt kérik tőlük, képzeljék el, hogy egy acélrudat újra és újra félbevágnak, azt mondják, hogy végül elérkeznénk egy olyan kicsi darabhoz, amely már nem foglalna el teret és nem lenne benne acél. A pszichológusok azt állítják, hogy e gyermeki vélekedések azért szokatlanok a felnőttek számára, mert az anyagot a szám fogalma segítségével értelmezik, ahol egy pozitív mennyiség ismételt kettéosztása mindig pozitív mennyiségeket eredményez. A felnőttek fizikai világra adott magyarázata azért

kifinomultabb, mint a gyermekeké, mert a tárgyakra és a számokra vonatkozó intuíciókat egyesítik. (V. ö. Pinker, 2002. 338.)

Az autizmus kutatása is egyre fontosabbá válik, hiszen általában ezer gyerekből egy érintett lehet. Az autista gyermekről azt tartják, hogy visszahúzódik saját páncéljába és azon belül él. Ha egy szobába vezetik, akkor nem foglalkozik az ott levő emberekkel, a tárgyak keltik fel az érdeklődését. Az autisták kevés figyelemre méltatják szüleiket, és nem válaszolnak, ha kérdezik őket. Közösségben úgy tapogatnak, szagolnak embereket és másznak át rajtuk, mintha azok tárgyak lennének. Nem játszanak a többi gyerekkel, ugyanakkor némelyikük különleges értelmi és észlelési képességekkel rendelkezik (bonyolult szorzásokat végez fejben, rendszámtáblákat jegyez meg stb.). Az autista gyerekek elmevakságban szenvednek, az a moduljuk sérült, amelyik elmét tulajdonítana másoknak. Az autista gyerekek szinte sohasem játszanak „mintha-játékot", nem tudják megmondani, hogy mi a különbség egy alma és egy alma emléke között. Az autizmus minden országban és minden társadalmi osztályban jelen lehet és élethosszig tart. Okai között még pontosan nem ismert neurológiai és genetikai tényezők is szerepet játszhatnak (Pinker, 2002. 312–313.).

7. 4. A kisiskolás kor kutatásának újabb eredményei

Az iskolai tudás egymásba épülő részegységekből összeálló rendszer. Mindegyik részegység alapvető mentális modellekből és olyan tudáselemekből áll össze, amelyek a tanulás folyamán átmásolódnak, széttöredeznek, egyes tartalmak elhalványulnak, mások dominánsakká válnak és nagyobb tudásegységekké állnak össze. „Minthogy az emberi gondolkodás kombinatorikus (egyszerű részegységek kapcsolódnak össze benne) és rekurzív (a részegységek egymásba épülhetnek), lélegzetelállító méretű tudásterület tárható fel véges számú mentális eszköz segítségével." (Pinker, 2002. 338.)

Az evolúciós lélektan amerikai olvasástanításra vonatkozó megállapításai is figyelmet érdemelnek, ugyanis ott az elterjedt „teljes nyelv"-nek

nevezett technikában általánosan elfogadott az az elképzelés, hogy a nyelv természetesen kifejlődő emberi ösztön. Ez a nézet azonban az idők folyamán olyan valószínűtlen állítássá torzult, mely szerint az olvasás természetesen kifejlődő emberi ösztön, ezért a betűk és a hangok egymáshoz kapcsolásának „ódivatú" gyakorlatát a szövegben gazdag társas környezetbe történő belemerülés váltotta fel, és a gyerekek nem tanultak meg olvasni. Ha nem értjük meg, milyen funkciók végrehajtására alakult ki az elme abban a környezetben, amelyben evolúciónk végbement – figyelmeztet a pszichológus –, akkor nem valószínű, hogy az ilyen alapú formális iskolai oktatásnak nevezett természetellenes tevékenység valaha is sikeres lesz (McGuinness, 1997.). Végső soron megerősítést nyer az a megállapítás, mely szerint az olvasásban tanúsított jártasság önmagában nem mindig élvezetes, kemény munka jutalma.

Az iskolai matematika a gyermekben meglevő intuitív matematikai tudásból emelkedik ki, ennek egyes részletei már a csecsemőkori kísérletek ismertetésénél említésre kerültek, de ez a kiemelkedési folyamat igen összetett és messze nem könnyű a kisiskolások számára. David Geary szerint a természetes kiválasztódás néhány alapvető matematikai képességgel látja el a gyerekeket: kis halmazok számosságának meghatározása, a „kevesebb mint" és „több mint" viszonylatok megértése, a számnevek használatának készsége számoláshoz, méréshez és más műveletekhez. Csakhogy itt meg is áll a dolog. Geary szerint „a gyerekek biológiailag nincsenek arra tervezve, hogy nagy számokkal, nagy halmazokkal, tízes számrendszerrel, törtekkel, többjegyű számok összeadásával és kivonásával, szorzással, osztással, gyökökkel és kitevőkkel elboldoguljanak. Ezek a készségek lassan és egyenetlenül fejlődnek ki, vagy akár sehogy." (Id.: Pinker, 2002. 320.) Ezért a matematikai tudás megszerzésnek egyik módja az, hogy másutt, más célból létrejött mentális moduljainkat használjuk fel erre a célra.

A matematikai tudás megszerzésének másik útja a hagyományos iskolában alkalmazható módszer: a gyakorlás, hiszen a matematikai fogalmak a meglevő fogalmi készlet újbóli elrendezésével keletkeznek. Sok-sok

gyakorlás útján a fogalmak tágabb fogalmakká állnak össze, egészen addig, amíg a lépéssorozatok egyetlen lépéssé, begyakorolt algoritmussá nem állnak össze. Geary szerint a matematikát túltanult rutinok összeállításaként tanuljuk.

Az evolúciós pszichológia nézőpontjából kiindulva Geary élesen kritizálja a matematikatanítás amerikai gyakorlatát, amit részben igazol az a tény, hogy az amerikai gyerekek a legrosszabbak között teljesítenek a teszteken. Pinker szerint ennek az oka az, hogy a konstruktivizmus, azaz Piaget pszichológiájának az ellenkultúrával és a posztmodern ideológiával alkotott egyvelege uralja a tanítást. Eszerint a gyerekeknek maguknak kell aktívan megkonstruálniuk a matematikai tudást egy társas vállalkozás keretében, melyet a fogalmak jelentése fölötti egyet nem értés hajt előre. A tanár biztosítja az anyagot és a társas miliőt, de nem tart előadást és nem vezeti a vitát. A gyakorlatoztatást, vagyis a készséggé váláshoz vezető utat mechanisztikusnak nevezik és a megértésre károsnak tartják (Pinker, 2002. 321.). Egy másik pedagógus véleménye szerint az interaktív kommunikációban „lehetségessé válik, hogy a diákok saját maguk számára konstruálják meg azokat a matematikai alkalmazásokat, amelyek kialakulása történelmileg több ezer évet vett igénybe” (Geary, 1994.). Természetesen ezek a megállapítások nem jelentik a konstruktivizmus érdemeinek tagadását akkor, amikor kis számokkal kapcsolatos intuíciókról és egyszerű műveletekről van szó, amelyek természetes módon adottak kisiskolás korban.

8. Milyen is lehet a Tanító- és Óvóképző Karon oktatók életpályamodellje?

Egyre gyakrabban hangoztatott vélemény az, hogy a kisgyermekkel foglalkozó pedagógusok az egész oktatási rendszer legfontosabb szereplői. „A bölcsődei gondozó és óvodapedagógus, a tanító sokkalta fontosabb, mint a professzor.” (Szárny és teher, 2009. 46.) Ezen túlzó és a pedagó-

gusokat egymással szembeállító megállapítás helyett azt nyugodtan kijelenthetjük, hogy a csecsemő- és kisgyermeknevelés és a kisiskolások eredményes oktatása-nevelése speciális szaktudást és széles körű metodikai tájékozottságot igénylő feladat.

Szenior oktatóinktól azt kérem, igyekezzenek átadni tudásuk egy részét fiatalabb kollégáiknak, a junior oktatóktól pedig elvárjuk az idősebbek tapasztalatai iránti befogadó készséget, nyitottságot és az új ismeretek és módszerek eredményes adaptálását.

Általánosságban karunk oktatóinak életpálya-modellje a következő képlettel írható le:

derű, megszólíthatóság, türelem (oktatás + kutatás + 1 kari feladat + 1 pályázat)
(családi élet, saját gyerekek) X (szolid jövedelem)
X (megélhetési mellékmunka)

Ez a természetesen csak általánosságban érvényes modell azt jelenti, hogy oktatóink döntő része túlterhelt, heti 16-18 megtartott tanítási óra mellett, legalább 10 szakdolgozat írását segíti, valamelyik tudományos fokozat megszerzésére készül, kutatóműhelyben dolgozik, ennek finanszírozását pályázaton keresztül biztosítja, és alkalmanként még többletfeladatokat vállal. Összességében különleges erőfeszítést kell tennie annak érdekében, hogy az értelmiségi léthez méltó életvezetési modellt nyújtson hallgatóinak, ez utóbbi pedig a kari „rejtett tanterv" egyik legfontosabb és legmaradandóbb hozadéka lehet.

9. A magyar iskola jövőképe

Jól megválasztott húzóerővel bíró célok nélkül nincs haladás. A taxonómia a magyar oktatásügynek nem a legerősebb oldala. A rövid távú célokat, a gyorsan megoldandó feladatokat kitűzi maga az élet, a mindennapi gyakorlat. A hosszabb távban való gondolkozást nehezíti a folytonosság

cikcakkos érvényesülése, a félbehagyott reformok rossz tapasztalata. Ennek ellenére kívánatos néhány hosszabb távra szóló cél kitűzése, fontossági sorrend nélkül ezek a következők:

- A kisgyermekkori nevelés kiemelten, fontosságának megfelelően történő kezelése és finanszírozása!
- A legnagyobb figyelmet a felzárkóztatásra és az elmaradókkal való foglalkozásra kell fordítani, legalábbis az alapfokú oktatás szintjén!
- Az oktatásirányítás bízzon jobban a pedagógusokban, azaz szolgálja, és ne terelje őket! Ennek előfeltétele a jó, megbízható elméletet és gyakorlatot integráló képzési és továbbképzési rendszer és a kiépített minőségbiztosítás. Az egyéni felelősség – a hozzá társuló kötelességekkel és jogokkal, a döntés lehetőségével megerősítve – feleslegessé teheti a sokféle öncélú, bürokratikus, tévútra vezető, önigazoló gyakorlatot.
- Minden iskolának legyen saját hagyományaira épülő értékrendje, olyan, ami az iskola legfontosabb kincsének tekinthető!
- A pedagógus legyen a társadalom kiemelten megbecsült tagja, a hivatások közötti anyagi és erkölcsi elismerésben megnyilvánuló különbségek csökkenjenek!
- Nyerjen teret az egyéni és a közösségi felelősségvállalásra épülő pedagógiai innováció!
- Az önképzés és a továbbképzés feltételeinek megteremtését ne csak ígérjék, ez egy működő, tartós, kiszámítható életpályamodell része legyen!
- A magyar oktatási rendszer legyen mindenütt elismert, és kerüljünk a világ élvonalába!
- A budai képző, hagyományait őrizve, de nyitottan és a megújulásra készen, a folytonosságra ügyelve a pedagógusképzés kiemelt intézménye lesz!

10. Felhasznált irodalom

Al Gore (1992): Wege zum Gleichgewicht. Ein Marschallplan für die Erde. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main.

Arisztotelész: Politika. Gondolat Kiadó, Bp.

Benedek András, Hunyady Györgyné szerk. (2009): Az oktatás közügy. Zárókötet. VII. Nevelésügyi kongresszus, 2008. Magyar Pedagógiai Társaság, Bp.

Bowerman, M. (1983): Hidden meanings: The role of covert conceptual structures in children's development of language. In: *D. R. Rogers – J. A. Sloboda (szerk.):* The acquisition of symbolic skills. Plenum, New York.

Csépe Valéria (2005): Kognitív fejlődés – neuropszichológia. Gondolat Kiadó, Bp.

Csíkszentmihályi Mihály (2007): A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája. Nyitott Könyvműhely, Bp.

Erikson, Erik H. (2002): Gyermekkor és társadalom. Osiris Kiadó, Bp.

Finászy Ernő (1906): Az ókori nevelés története. Horánszky, Bp.

Gazzaniga, Michael (2011): „Wir sind nur Maschinen." In: *Spiegel,* 2011. 50. 149–152.

Geary, D. C. (1994): Children's mathematical development. Washington, D. C., American Psychological Association.

Hoffmann Zsuzsanna (2009): Antik nevelés. Iskolakultúra, Veszprém.

Lorenz, Konrad (1994): A civilizált emberiség nyolc halálos bűne. Ikva Kiadó, Bp.

McGuinness, D. (1997): Why our children can't read and what we can abaut it. New York, Free Press.

Pinker, Steven (2002): Hogyan működik az elme. Osiris Kiadó, Bp.

Szárny és teher (2009). Ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére. Bölcsek Tanácsa Alapítvány, Bp.

Zöld könyv (2008) a magyar közoktatás megújításáért. Szerk. Fazekas Károly, Köllő János, Varga Júlia. Ecostat, Bp.

III. HA E SZÁZÉVES FALAK

BESZÉLNI TUDNÁNAK…

DONÁTH PÉTER

A CSERNY-KÜLÖNÍTMÉNY RÉMTETTEI „MOZDONY UTCAI LAKTANYÁJUKBAN” 1919 JÚLIUSÁBAN

Fery Oszkár és tiszttársai halálának körülményei, következményei, utóélete

Más oktatási intézményekhez hasonlóan a budai tanítóképző épületét – vagy legalábbis nagy részét – kétszer is: 1919-ben és 1944-ben rendészeti/katonai célokra vették igénybe az erre éppen feljogosított hatóságok. Az akkor Mozdony utcai objektumban,[1] ill. az udvarban mindkét alkalommal tragikus események zajlottak, melyek – mivel ezekben az időszakokban a tanítás szünetelt vagy más épületekben folyt, s így kevéssé érintették magát a tanítóképzést – kevés figyelmet nyertek a budai képző történetét összegző munkákban. Érthetően csak az oktatást akadályozó vagy nehezítő körülményként említik, részletesebben pedig csak az 1945. évi helyreállítási munkák kapcsán.[2]

Praktikus oka van annak, hogy a budai képző épületének 100. évfordulója előtt tisztelgő kötetben – ünneprontóan – külön figyelmet szentelünk az 1919-ben történteknek. A közelmúltban ugyanis – a Budapest XII. kerületi Hegyvidéki Önkormányzat 2011. március 25-i ülésének határozata alapján – az épület Kiss János altábornagy utcai oldalán újra elhelyeztek egy, az 1919. július 21-én éjjel az alagsorban meggyilkolt csendőrtisztekre emlékeztető márványtáblát.[3] Karunk közvéleményének s

[1] A mai Kiss János altábornagy utcát 1921-ig Mozdony utcának, majd attól kezdve az egész Horthy-korszakban Fery Oszkár utcának hívták.

[2] *Farkas D.* 1969. 54. és 56.; *O. Nagy G.-né* 1969. 81.; *Panyik I.* 1991. 43. és 77–78.

[3] 1921-től 1944-ig az emléktábla másutt: az épület vágott sarkán volt elhelyezve. (Lásd erről: *Olysói Gabányi J.* 1922. A kötet végi számozatlan képmellékletekben.) Az emléktáblán a következő szöveg olvasható: „EZEN ÉPÜLETBEN SZENVEDTEK HŐSIESEN VÉRTANÚI HALÁLT A NEMZETI ÜGY SZOLGÁLATÁBAN 1919. ÉVI JÚLIUS HÓ 21-ÉN FERY OSZKÁR CS. ÉS KIR. ALTÁBORNAGY CSENDŐRSÉGI FELÜGYELŐ, BORHY SÁNDOR ÉS MENKINA JÁNOS M. KIR. CSENDŐR ALEZREDESEK.” (AZ 1921-BEN ÁLLÍTOTT EREDETI EM-

a környéken lakóknak joguk van megtudni, hogy három levéltár és a korabeli sajtó, valamint a vonatkozó szakirodalom alapján vajon mit tudhatunk az akkor történtekről, s azt is, hogy milyen büntetéssel szembesültek e jogtalan kivégzések végrehajtói. Dokumentatív-elbeszélő módszerrel készült írásunkban, a korabeli források bőséges megszólaltatása révén azt is érzékeltetni próbáljuk, hogy az 1919-ben egymásnak feszült politikai oldalak képviselői s utódaik miként vélekedtek az akkor történtekről, s hogy a Tanácsköztársaság meg-, ill. elítéléséért folytatott ideológiai-politikai küzdelemben vajon milyen elbeszélésbe, értelmezési keretbe illesztették, interpretálták e szomorú történet szereplőinek magatartását, s mindez hogyan befolyásolhatta a korabeli bírói ítéleteket s az utókor (a budai képző) emlékezetét.

1. Mi történt a budai képző épületében 1919. július 18–22. között?

Kezdjük az 1919. július 18–22. között a budai képzőben történtek forrásainak áttekintésével.

1.1. Quint József beszámolói

Két jelentés maradt ránk 1919 júliusából, melyekben Quint József igazgató[4] (a Tanácsköztársaságban alkalmazott nomenklatúra szerint „intézeti

LÉKTÁBLA SZÖVEGE.) A VÖRÖSTERROR ÁLDOZATÁUL ESETT FERY OSZKÁR CSENDŐR ALTÁBORNAGY NEVÉT VISELTE AZ UTCA 1921 ÉS 1945 KÖZÖTT. ÚJRAÁLLÍTTATTA: A BUDAPEST XII. KERÜLET HEGYVIDÉKI ÖNKORMÁNYZAT 2011.

[4] Quint József (1882–1929) 1906-tól tanított a budai állami tanítóképzőben, majd 1916-tól haláláig igazgatta az intézetet. A gyermektanulmányi mozgalom ismert alakja volt, aki Drozdy Gyulával együtt sokat tett a herbartizmus fellazításáért, az „egyéni jellemlapok" bevezetéséért. Jelentős szerepe volt az 1925. évi népiskolai tanterv kidolgozásában s a végrehajtását szolgáló – később Mérei Ferenc és mások által erősen bírált – ún. „vezérkönyvek" megszületésében. A korabeli tanítói és tanítóképző intézeti tanári közélet elismert alakja, egy időben az Országos Közoktatási Tanács, az Országos Testnevelési Tanács tagja s a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének elnöke volt. A Tanácsköztársaság idején időhúzásra játszott: az akkor rohamtempóban tervezett reformfolyamat lassításáért munkálkodott. Ideológiai távolságtartását alig leplezve posztján maradt, ám az általa károsnak tekintett folyamatok hatásának minimalizálására törekedett, s a Tanácsköztársaság bukása után a VKM VI/2. osztályának előadójaként személyesen kezdeményezte a közoktatásügyi népbiztosság tanítóképzéssel kapcsolatos rendeleteinek hatá-

vezető") a Közoktatási Népbiztosságnak referált az intézet állapotáról, s arról, hogy fegyveresek szállták meg a Mozdony utcai épületet. Július 12-én, az 5637/1919. karh. sz. alatt kelt utasításra hivatkozva jelentette, hogy *„a vöröskatonák*[5] *megszállták az intézetet*. Minthogy az intézet ingóságainak elszállítására vonatkozóan rendeletet nem kaptam, kötelességemnek tartom jelenteni, hogy a katonák *31 asztalt, 2 padot és 253 széket vittek el az intézetből*. Ezt elismertettem nyugtatványon a katonák vezetőségével, s a megszállt szárny összes ingóságairól leltár vétetik fel."[6]

Egy hét múlva, július 19-én küldte el Quint József a népbiztosságnak – a Rendtartás 323. §-ában előírtaknak megfelelő – tanév végi jelentését az intézet állapotáról: „1. Az intézet épülete az időjárástól, de a katonai tanfolyamok folyton változó hallgatóságától is sokat szenvedett; a kövezet, a falak és a tetőzet erősen megrongálódott. Az udvar, a kert és a gazdaság elvadult; a kertész 1916 óta orosz fogoly, kerti napszámost nem kapni, a növendékek pedig a tavaszi diákmozgalmak alatt teljesen elhanyagolták a kerti munkát. Az utcáról tördelik a kerítést, és a kertbe emberek és állatok zavartalanul járnak, a kerti veteményeket letaposják és ellopják. 2. A szertárak és könyvtárak mindeddig rendben voltak s az év folyamán elég szépen gyarapodtak is, most azonban *július 10. óta katonák vannak az intézetben elhelyezve, s ezzel az intézet további sorsa kérdésessé vált. A bútorzat egy részét máris elszállították, a többit pedig használatba vették."*[7]

---

lyon kívül helyezését. (*Donáth P.* 2008. 216., 221–223., 231., 306–308., 337., 372–373.; *Farkas D.* 1969/2. 234–247.; *Panyik I.* 1991. 51–55.)

[5] A Cserny-féle különítményről az alábbiakban még szó lesz, itt csak annyit jeleznénk, hogy ők nem vöröskatonák voltak, tehát nem a Vörös Hadsereg, hanem a korábbi rendőrség, csendőrség rendfenntartó funkcióit és állományának jó részét átvevő Vörös Őrség – Bandl Ferenc által vezetett – II. kerületi parancsnokságának voltak alárendelve ekkoriban. (*Mendelényi L.* 1921. 200.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 384–385.; *Hajdú T.* 1969. 132.; *Konok P.* 2011. 46–47.;) Gratz Gusztáv ellenben – a kronológiát összekeverve – úgy vélte, hogy a Mozdony utcai laktanyában elhelyezett különítmény még mint „a Belügyi Népbiztosság Nyomozó Osztálya" tevékenykedett. (*Gratz G.* 1935. 149.) Valójában Csernyék korábban tartoztak oda.

[6] MOL K 502-1919-5-164.174. Az igazgató 492. sz. levelében (Kiemelés tőlem. – D. P.)

[7] MOL K 502-1919-5-164.335. Az igazgató 516. sz. levelében. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

Írása jellegéből adódóan nem említette – s igazgatói lakásába szorítva talán július 19-én még nem is tudott róla –, hogy július 18-án este az akkor a Cserny-féle különítmény kaszárnyájául szolgáló épületbe szállítottak, őriztek, vallattak három csendőrtisztet. Erről, s az 1919. júliusi jelentésben érthetően nem részletezett egyéb körülményekről, a képző 1918–1926. évi évkönyvében számolt be az igazgató: „Július elején megszállták a *Lenin-fiúk* az intézetet. A kapuban aknavetők riasztották a járókelőket. Az udvaron 15 ágyú, a tornaterem és a fizika[szertár] lapos tetején gépfegyver volt felállítva. Éjjel-nappal jártak a páncél- és teherautók. Telehordták a pincét fegyverrel és lőszerrel.[8] Az igazgató már csak igazolvánnyal hagyhatta el a lakását. Az épületet teljesen elfoglalták *Cserny*[9] marcona emberei, akik rettegésben tartották az egész fővárost. *Legrettenetesebb napjaink július 19–22 közt voltak, mikor a terroristák már érezték a proletárdiktatúra összeroppanását. Ekkor, július 22-ére virradó éjjel ölték meg az intézet pincéjében Fery Oszkár csendőr altábornagyot,*[10] *Borhy Sándor*[11] *és Menkina János*[12] *csendőr alezredeseket."*[13]

---

[8] *Mendelényi László* és *Olysói Gabányi János* szerint a Cserny-különítmény akkoriban 180 főt számlált, s Mozdony utcai laktanyájukban 12 ágyú, 2 aknavető, 8 gépfegyver, 600 kézigránát, 150 karabély, 180 gyalogsági fegyver, 3 személy-, 1 teher- és 1 páncélautomobil állt rendelkezésére. (1921. 200.; 1922. 385.)

[9] A korabeli források és az irodalom őt általában Csernyként (*Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 59–61.; *Böhm V.* 1923. 377–389.; *Gratz G.* 1935. 130–152.;*Hajdu T.* 1969. 131–132.; *Munkásmozgalmi* 1976. 117.; *Gerencsér M.* 1993. 429., 439–440., 495.; *Konok P.* 2011. 48.) említik, de előfordul, hogy Cserniként (*Mendelényi L.* 1921. 195–206.) írják a nevét. Minden valószínűség szerint az előbbi írásmód a helyes.

[10] *Fery Oszkár* (1860–1919) előbb jogi egyetemet végzett, majd Bécsben és Berlinben tanult. A későbbiekben járt Franciaországban, Görögországban is. Előbb katona-, majd csendőrtiszt lett, miközben sokáig figyelemre méltó eredményeket ért el a Magyar Athletikai Club vívó szakosztályában. Pályafutása során Székesfehérváron, Erdélyben s Budapesten is szolgált. Kolozsvárott erélyes, a román nemzeti törekvésekkel szemben keményen fellépő tisztként vált ismertté. 1915-től tábornokként előbb a csendőrség felügyelőjének helyettese, majd felügyelője lett. E tisztségeiben a szervezet megerősítésére, korszerűsítésére törekedett. (Lásd erről bővebben: *Olysói Gabányi J.* 1922. 53–64.; *Csapó Cs.* 1999. 34–37. és 46–47.)

[11] *Borhy Sándor* (?–1919) alezredes korábban a szegedi csendőrkerület parancsnoka volt. (*Olysói Gabányi J.* 1922. 61.)

[12] *Menkina János* (?–1919) alezredes csendőrfelügyelői segédtisztként korábban Fery Oszkár közvetlen munkatársa volt. (*Olysói Gabányi J.* 1922. 61.)

[13] *Quint J.* szerk. (1918–26.) 14. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

1.2. A vádiratban és a bírósági ítéletben olvasható „tényállás” – szakirodalmi kiegészítésekkel

1919. szeptember 14-én nyújtotta be Váry Albert főállamügyész-helyettes a Budapesti Államügyészség 24.402/1919. számú vádindítványát, melyben a három csendőrtiszt meggyilkolásáért felelősök gyorsított eljárásban való felelősségre vonását indítványozta a budapesti büntetőtörvényszéknél. „Gyilkosság bűntettével gyanúsított Cserny József és társai ügyében teljesített nyomozás iratait idezárva a következő vádindítvány benyújtásával küldöm meg:

1. A folyó évi augusztus hó 4. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *Cserny József* 27 éves budapesti születésű, református vallású bőrmunkást, a Cserny-féle terrorista különítmény főparancsnokát;
2. A folyó évi augusztus hó 4. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *Pap Sándor*[14] 30 éves tiszaburai születésű református vallású lakatossegédet, a Cserny-féle terrorista különítmény helyettes főparancsnokát;
3. A folyó évi szeptember 1. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *Bonyháti Tibor* 25 éves tápiószecsői születésű református vallású ügyvédjelöltet, volt politikai nyomozót, a Cserny-féle terrorista különítmény tagját;
4. A folyó évi szeptember 2. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *dr. Vajda Zoltán* 36 éves érsekújvári születésű unitárius vallású ügyvédet, a Vörös Őrség országos parancsnokát;
5. A folyó évi szeptember 2. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *Pór (Polacsek) Ernő*[15] 24 éves zólyomi származású izraelitaval-

[14] Pap/Papp Sándor nevét Váry Albert e vádiratban és könyvében eltérően írta. Olysói Gabányi János és Konok Péter Papként, Gerencsér Miklós Pappként említi. (*Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 60–61.; *Gerencsér M.* 1993. 439.; *Konok P.* 2011. 48.)

[15] Pór Ernő eredeti nevét forrásaink – az akkoriban változó írásmód hatására – többféleképp: Polacsek, Polatschek, ill. Polatsek formában említik.

lású bankhivatalnokot, a Vörös Őrség főparancsnokának, dr. Vajda Zoltánnak titkárát;

továbbá a szökésben lévő

6. *Chlepkó Hantos Ede*[16] országos politikai biztost;
7. *Radányi Kornél*[17] politikai nyomozót, mint a Btk. 69. § 1. pontja szerinti felbujtókat;[18]
8. A folyó évi szeptember 1. napja óta előzetes letartóztatásban lévő *Kakas Ferenc* budapesti származású, 24 éves r. k. vallású fürdőszolgát, volt politikai nyomozót, a Cserny-féle terrorista különítmény tagját;

továbbá a szökésben lévő

9. *Bartalos Istvánt;*
10. *Pető Zoltánt;*[19]
11. *Csomor Gábort*;
12. *Nagy Béla Gézát*[20]*;*

---

[16] Chlepkó (Hlepkó) Ede (1883–1939) szociáldemokrata, majd kommunista vasesztergályos volt, részt vett a KMP megalakításában. A Tanácsköztársaság idején előbb a kispesti járás kormányzótanácsi biztosa, majd a Vörös Őrség országos politikai megbízottja volt. A bukás után emigrált. Előbb Csehszlovákiában, Ausztriában, majd Németországban végzett pártmunkát, majd 1923-tól a Szovjetunióban különböző gazdasági és párttisztségeket töltött be. 1938-ban letartóztatták, elítélték. 1939-ben hunyt el. (*Munkásmozgalmi* 1976. 106.)

[17] Radányi/Radványi Kornél nevét e vádiratban kétféleképpen említik. Váry Albert és Olysói Gabányi János 1922. évi munkáikban Radványiként, Konok Péter Radonyiként szólt róla, Gerencsér Miklós 1993-ban Radányiként említi. (*Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Olysói Gabányi J*. 1922. 59–60.; *Gerencsér M*. 1993. 429., 431., 439–440.; *Konok P*. 2011. 48.)

[18] Az akkor hatályos büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. tc. V. fejezete szólt a részességről, azon belül a felbujtóról, bűnsegédről: „69. § A véghezvitt, vagy megkísérlett bűntett vagy vétség részese az: 1. aki mást a bűntett vagy vétség elkövetésére szándékosan rábír (felbujtó), 2. aki a bűntett vagy vétség elkövetését szándékosan előmozdítja, vagy könnyíti; vagy annak előmozdítására vagy könnyítésére mást rábír; úgyszintén, aki másokkal a cselekmény elkövetésénél, vagy annak elkövetése után nyújtandó segély, vagy a cselekményből származó haszon biztosítása, vagy pedig a hatósági intézkedés meghiúsítása iránt megelőzőleg egyetért (bűnsegéd).” *(A magyar büntető törvények 1910.* 101.)

[19] Valójában: Pető Istvánt. (*Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Gerencsér M*. 1993. 439.) Olysói Gabányi János különös módon, forrásai ellentmondásait átvéve, azonos összefüggésben, egy oldalon Petőt hol Zoltánként, hol Istvánként említi. *(Olysói Gabányi J*. 1922. 60.)

[20] Valójában: Neumayer Gézát, akinek a Nagy csak gúnyneve volt. (*Gerencsér M.* 1993. 439.). Váry Albert 1922-ben Neumayer Nagy Gézaként említi, Olysói Gabányi János pedig – forrásai ellentmondásait ezúttal is kritika nélkül átvéve – azonos összefüggésben két oldalon Nagy Béláról

13. *Löscher Mártont*[21] és
14. *Tót Józsefet*[22] a Cserny-féle terrorista különítmény tagjait, mint a Btk. 70. §-a szerinti tettestársakat,[23] a Btk. 278. §-ába ütköző,[24] s a 4039/1919. ME sz. rendelet 1. §-ának 2. pontja alá eső,[25] 3 rendbeli gyilkosság címén *azzal vádolom, hogy mint a Tanácsköztársaság fegyveres erejének tagjai, ill. hivatalnokai, a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében Budapesten 1919. július 19., 20., 21. napjain az ellenforradalom szervezésének gyanúja miatt letartóztatott, a Mozdony utcai terrorlaktanyába beszállított Ferry Oszkár*[26] *csendőr altábornagyot, Borhy Sándor és Menkina*

és Neumayer Gézáról és Neumayer Nagy Gézáról tesz említést, mintha több személyről lett volna szó. (*Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 60–61.)

[21] A vádiraton és ítéleten kívüli egyéb forrásaink őt egybehangzóan Löscher Mártonként említik. (PIL 613. f. 1/48.; *Váry A. szerk.* 1922. 18–19.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 60–61.; *Gerencsér M.* 1993. 439.)

[22] Tót/Tóth Józsefet a vádirat kétféleképp nevezi meg. Valószínűleg az utóbbi írásmód a helyes, mivel az ítéletben már úgy szerepelt. (PIL 613. f. 1/48. 11–18.; *Gerencsér M.* 1993. 440.)

[23] Az 1878. évi V. tc. V. fejezete szólt a részességről, azon belül a társtettesről is: „70. § Tetteseknek tekintendők mindazok, kik a bűntettet vagy vétséget együtt vagy közösen követik el. 71. § A tettesek és azok felbujtói az elkövetett bűntettre vagy vétségre határozott büntetéssel büntetendők. 72. § A bűnsegédek büntetésének megállapításánál a kísérletre vonatkozó szabályok (66. §) szolgálnak irányadóul." *(A magyar büntető törvények* 1910. 103.)

[24] Az 1878. évi V. tc. XVIII. fejezete szólt „az ember élete elleni bűntettekről és vétségekről, a gyilkosságról és szándékos emberölésről". „278. § Aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság bűntettét követi el és halállal büntetendő. 279. § Aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: szándékos emberölés bűntettét követi el és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntethető." *(A magyar büntető törvények* 1910. 206–207.)

[25] 1919. augusztus 19-én jelent meg a *Budapesti Közlöny*ben a 4039/1919. sz. kormányrendelet, a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4038/1919. sz. rendelet kiegészítéseként. A rendelet 1. §-a kimondta, hogy kikre kell alkalmazni *a gyorsított eljárást*: „1. A Tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottai felett, akik hatósági jogkört bitorolva, vagy színlelve a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekményeket követtek el; 2. *A Tanácsköztársaság fegyveres erejének tagjai* vagy az 1. pontban nem említett személyek *által a Tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása vagy visszaállítása érdekében elkövetett bűncselekmények miatt*, tekintet nélkül arra, hogy a cselekményt a jelen rendelet életbe léptetése előtt vagy utóbb követték el." (Idézi: *Zinner T.* 2001. 113. Kiemelés tőlem – DP)

[26] Fery/Ferry Oszkár nevét a korabeli dokumentumokban, az ítéletben, a sajtóbeszámolókban e két formában jelenítették meg. Köteteikben már Váry Albert, Olysói Gabányi János és Gratz Gusztáv is Fery Oszkárról írtak. Hajdu Tibor és Gerencsér Miklós viszont Ferryként említetik. Valószínű, hogy az előző írásmód helyes, mivel 1921-ben a Mozdony utcát Fery Oszkárról nevezték el. (PIL 613. f. 1/48. 11–18.; *Váry A. szerk.* 1922. 18.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 52–64.; *Gerencsér M.* 1993. 429., 431., 440.; *Gratz G.* 1935. 151–152.; *Hajdu T.* 1969. 131.)

János csendőr alezredeseket Cserny József, Pap Sándor, Bonyháti Tibor, dr. Vajda István [sic!][27] Pór Polacsek Ernő, Chlepkó Hantos Ede és Radványi Kornél hivatalos rendelkezése, utasítása és intézkedése által szándékosan rábírt Kokas Ferenc, Bartalos István, Pető Zoltán, Csomor Gábor, Nagy Béla Géza, Lőscher Márton és Tóth József e célra kiválasztott terrorkatonák, szándékosan és előre megfontolt szándékkal együttesen megölték.

A főtárgyalásra illetékes bíróságul a budapesti büntetőtörvényszéknek a 4039/1919. ME sz. rendelettel szabályozott gyorsított eljárás szabályai szerint működő tanácsát jelölöm meg, mely előtt a tárgyalás haladéktalan kitűzését indítványozom.[28] A bizonyítékoknak a főtárgyalásra leendő beszerzése és előállítása iránt intézkedtem, s ez okból a főtárgyalási határnap mielőbbi közlését kérem.

Védők kirendelése iránt a törvényszék intézkedjen. Indítványozom, hogy a szökésben lévő gyanúsítottak ellen, akiknek személyleírását pótlólag küldöm meg, bocsásson ki a törvényszék nyomozólevelet, s a bizonyítékokat a főtárgyaláson biztosítsa."[29]

E vádiratot, egy sor további – Cserny Józsefhez, ill. az általa irányított különítmény tagjaihoz köthető cselekmény nyomán keletkezett – újabb

[27] Ahogy a vádirat korábban helyesen említette: dr. Vajda Zoltánról, a Vörös Őrség országos parancsnokáról volt szó. Ez az elírás is e vádirat kapkodó elkészítéséről tanúskodik.

[28] A fentiekben már idézett 4039/1919. sz. kormányrendelet egyebek között kimondta, hogy gyorsított eljárás esetén „alakszerű nyomozati eljárásnak nincs helye", s hogy „az államügyészség a vizsgálóbírót megillető jogkört gyakorolja…", valamint azt is, hogy „az államügyészség intézkedése ellen perorvoslatnak nincs helye. Mihelyt az államügyészség a tényállást kellően felderítve látja, vádindítványt nyújt be a tanács elnökéhez. A vádindítványt a tanács elnöke közli a terhelttel és haladéktalanul intézkedik, hogy a tanács a legrövidebb idő alatt összeüljön. A vádindítvány ellen kifogásnak helye nincs." (Idézi: *Nemes D. szerk.* 1956. 145. Lásd ehhez továbbá: *Pölöskei F.* 1977. 57–61. Tempora mutantur… Ahogy Zinner Tibor rámutatott: Domokos József – a Tanácsköztársaság tevékeny részese, a két világháború között kommunistákat védő ügyvéd, 1954–1958 között a Legfelsőbb Bíróság elnöke – 1956 végén, 1957 elején alaposan tanulmányozta az első világháború alatti és a két forradalmat követő gyorsított eljárásra vonatkozó szabályokat. Ezeket adaptálva kezdeményezte a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. 4. sz. törvényerejű rendeletét a gyorsított büntetőeljárás szabályairól, mely immár a kádári megtorlás gépezetét szabályozta. *Zinner T.* 2001. 112–116.)

[29] BFL VII. 8931/1919. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

vádirat követte.[30] Mindezeket egyesítve került sor dr. Stocker Antal kúriai bíró elnökletével a 15 napos főtárgyalásra 1919. november 24. és december 9. között, immár 26 vádlott ellen, „a 4039/1919. ME számú rendlettel szabályozott gyorsított bűnvádi eljárás szabályai szerint".[31] A tárgyalás során többé-kevésbé kronológiai sorrendben vizsgálták a Cserny Józsefhez és társaihoz köthető atrocitásokat, így a három csendőrtiszt meggyilkolásával december 3-án, 4-én és 5-én foglalkoztak. *December 11-én hirdették ki a Budapesti Büntető Törvényszék 8931/1919./20. számú ítéletét,*[32] *melyben a vádlottak közül 14-et – köztük hetet a Mozdony utcai gyilkosságokban felelőseknek találtak közül – halálra, a többieket hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre ítéltek*. Alább még szólunk ezekről az ítéletekről, most *az ítéletből a bíróság által (re)konstruált „tényállás" azon részét tárjuk olvasóink elé, melyben „Fery Oszkár és két társa meggyilkolásáról" írtak a bírák:*

„Ebben az ügyben a törvényszék a következő tényeket állapította meg: Folyó év július 17-én a Vörös Őrség országos főparancsnokságának egyik osztályán *Zagyi József, oda szolgálattételre beosztott csendőr irodatiszt egy írógéppel írt névtelen feljelentést szerkesztett*, melyben azt adja elő, hogy a magasabb rangú csendőrtisztek ellenforradalomra készülnek, és abban öt csendőrtisztet meg is nevez,[33] akik az ellenforradalom sikerülte esetén magas vezetői állásokat fognak nyerni [sic!], közöttük Ferry Oszkár nyugalmazott csendőraltábornagy, Borhy Sándor és Menkina János alezredesek.

Ezt a feljelentést Zagyi József bevitte Chlepko Hantos Edéhez, az orsz. vörös őrségi főparancsnokság politikai megbízottjához, kinek utasítására Pór (Polatschek) Ernő, dr. Vajda Zoltánnak, a Vörös Őrség orszá-

[30] Ezeket az államügyészség az ítélet felsorolása szerint 40.776/1919., 30.928/1919., 28.788/1919., 45.562/1919., 38.034/1919. és 40.304/1919. szám alatt nyújtotta be a Budapesti Büntető Törvényszéknek. (BFL VII. 5. c. 8931/1919.; PIL 613. f. 1/48.)

[31] PIL 613. f. 1/48. 11.

[32] BFL VII. 5. c. 8931/1919. A PIL 613. f. 1/48. helyen található nyomtatott példányon 8931/1919/80. sz. szerepel

[33] Bár az öt tisztről a tárgyaláson többször is szó esett, forrásaink szerint nem említették a letartóztatást szerencsésen elkerült további két csendőrtiszt nevét, rangját, beosztását.

gos parancsnokának titkára, ki a most nevezett és Chlepko Hantos Ede előszobájában dolgozott, aktaszerűen elintézte a feljelentést oly módon, hogy annak tartalmát leírva, mint bizalmas feljelentést további intézkedéstétel végett a Belügyi, a Hadügyi Népbiztosságoknak, továbbá Kun Bélának és a hadsereg főparancsnokságának megküldte. *Ebben a bizalmas feljelentésben a csendőrtisztek internálása lévén javaslatba hozva, Chlepkó Hantos Ede még e napon meghívatta Cserny Józsefet és arra utasította, hogy nevezetteket tartóztassa le és végeztesse ki.*

Cserny József a letartóztatás eszközlése végett Chlepkó Hantos Edéhez *Radányi Kornél* és *Bonyháti Tibor* politikai nyomozókat, az ő terrorcsapatához tartozó és általa vérebnek nevezett egyéneket küldte el azzal az indokolással, hogy ezek már korábban is nyomoztak a nevezett csendőrfőtisztek ellen, sőt ezeket egy ízben már le is tartóztatták, de akkor a nevezettek – eredménytelen lévén a nyomozás – kiszabadultak,[34] így ismerik a tiszteket és ezek végezhetik el legjobban a rájuk váró feladatot.

A nyomozók meg is jelentek Chlepkó Hantos Edénél, aki már ekkor tudtukra adta, hogy a csendőrtisztek kivégzése feltétlenül szükséges, azok letartóztatandók és a Cserny-féle Mozdony utcai laktanyába kísérendők.

Radányi és Bonyháti nyomozók f. év július 18. és 19. közötti éjjelen autóval a nevezett csendőrtisztek lakása elé mentek, ők maguk az autóban maradtak. A kíséretüket képező *Bartalos István* és *Pető István* terrorfiúkat felküldték a nevezettekhez, s midőn azokat összeszedték, akkor a foglyokkal együtt bevonultak a nevezett terrorlaktanyára.

Két-három napig a csendőrtiszteket a nyomozók vallatták, hogy esetleg további eredményeket érjenek el, ezek azonban állítólagos ellenforradalmi terveikből mit sem árultak el.

F. év július 21-én, miután a vallatás eredménytelen maradt, *Cserny József, Papp Sándor és a nyomozók még a délután folyamán elhatározták, hogy a 21–22 közötti éjjelen a nevezetteket a laktanyában felakasz-*

[34] A három csendőrtisztet 1919. június 7-én tartóztatták le első ízben, de – mivel semmiféle terhelő bizonyítékot nem találtak ellenük – egy-másfél hét múltán szabadon bocsátották őket. (*Olysói Gabányi J.* 1922. 57.)

tással kivégzik. Radányi és Bonyháti nyomozók értesítették Lőscher Mártont ebbeli szándékukról, és felhívták, hogy kérdezze meg a terrorfiúkat, kik vállalkoznak az akasztás végrehajtására. *Löscher Márton felhívására Kakas Ferenc, Neumayer Géza, Csomor Gábor, Pető István és Trailla György terrorfiúk önként jelentkeztek* és jelentették ki készségüket.

A végrehajtás éjjel 11 óra után vette kezdetét, éspedig oly módon, hogy Neumayer Géza vallomása szerint Papp Sándor adta a kötelet, ezt Neumayer Géza a pincehelyiség folyosóján végigvonuló vízvezetéki csőre kötötte hurok alakjában; a csőhöz, miután az magasan volt, egy létrát támasztottak, ezeknek az elrendezése után egyenként a következő sorrendben ti. elsősorban Borhy Sándort, másodikban Menkina Jánost, harmadiknak Ferry Oszkárt lehozva szobáikból előbb az egyiket, ennek kivégzése után a másikat, ennek kivégzése után pedig a harmadikat *a pincében lévő fülkébe vezették, ott arcul verésekkel és puskatussal való ütésekkel való bántalmazással vallomástételre akarták bírni, s minthogy ez nem sikerült, fogtak hozzá az akasztáshoz.*

Először Borhy Sándor került az akasztófa alá, kényszerítették, hogy a létrán menjen fel, amit szó nélkül meg is tett, ráhúzták a nyakára a hurkot, azután kirántották lábai alól a létrát s a lábánál fogva lefelé húzták, mintegy negyedórán át függni hagyták, s miután ez idő alatt meghalt, egy rúddal felemelték, kiakasztották a nyakáról a kötelet, a létrára helyezték a holttestét és azt a pincefolyosó egyik sarkába tették le. Ezután lehozták Menkina János alezredest, ezt is hasonlóan arra bírták, hogy a létrán felmenve a hurkot megközelítse. A nyakába akasztották a kötelet, ez azonban leszakadt, erre ugyanabból a kötélből újabb hurkot készítettek, és miután felhívásukra újból felment a létrára, a hurkot újból a nyakára akasztották és a létrát kirántották alóla, 15 percnyi függés után levették, és minthogy ezután a földön még vonaglott, Csomor Gábor rohamkésével és vagy Lőscher Márton, vagy Pető István szuronyával összeszurkálták. Az akasztás és szúrás következtében elhalt egyénnek a hulláját az előbb említett hulla mellé helyezték. Végül, harmadszor lehozták Ferry Oszkár csendőr altábornagyot. Ezt is hasonlóan arra bírták, hogy a létrán felmen-

jen, ennek is nyakába akasztották a hurkot, kirántották a lába alól a létrát, és midőn meghaltnak vélték, levették az akasztófáról és a többi hulla mellé helyezték.

Ezután a hullák elszállítása vette kezdetét. Történt pedig ez oly módon, hogy a tervbe még a délután folyamán beavatott *Tóth József* sofőr egy teherautóval előállt, erre *a hullákat* a sofőr segédkezésével Csomor Gábor, Neumayer Géza, Pető István és Trailla György vádlottak a teherautóra tették, az akasztáson használt kötéllel őket egymáshoz kötötték, a Radányi és Bonyháti nyomozók által a tornateremből kihozott súlyokat a kötélre illesztették. Ezután a teherautóval a műegyetem melletti Dunapartra mentek, ott a hullákat a földre dobva és a földről lábaiknál fogva a vízig vonszolva *a Dunába dobták*. A teherautót megelőzően Bonyháti és Radányi nyomozók, továbbá Kakas Ferenc terrorista egy személyautóval haladtak, ők mutatták a teherautónak a helyet, ahol a hullákat a Dunába kell dobni.

A végrehajtás utáni reggelen Cserny József borral és szalonnával vendégelte meg az éjjeli munkát végző terrorfiúkat."[35]

A bíróság a nyomozati anyagok, a vádirat, a tanúk, ill. vádlottak és a vád- és védőbeszédek meghallgatása után így összegezte tehát 1919. július 18–22-e eseményeit. A csendőrtisztekkel történt atrocitásokat illetően – forrásaink alapján – egészében hitelesnek tűnő leírás a letartóztatásuk előzményeit, ill. a vádlottak benne játszott szerepét illetően némi kiegészítésre szorul.

Kezdjük az előbbivel: bár több tanú megszólalt a tárgyalás során, akik jelen voltak, amikor Zagyi József a névtelen feljelentést készítette, amelyben egy ellenforradalmi kísérletet vizionált hétvégére, s amelynek megelőzése érdekében az általa megnevezett öt csendőrtiszt internálására tett javaslatot, senki nem tudta megmondani, hogy vajon miért is tette ezt.[36] A tárgyaláson nem került sor Zagyi kihallgatására, hogy megtudják

[35] Kiemelések tőlem. – D. P.

[36] A december 4-i tárgyaláson hárman is vallomást tettek Zagyi József feljelentése megszületésének körülményeiről: Pöschl Gyula csendőrirodai igazgató, Hódosy csendőr százados és Vértesi Ist-

tőle, aminek talán az lehetett az oka, hogy a csendőr irodatiszt – miután tudomást szerzett a Fery Oszkárral, Borhy Sándorral és Menkina Jánossal történtekről – összeomlott s erősen inni kezdett.[37]

A tárgyalás során december 3-án szóba került, hogy Bonyháti Tibor politikai nyomozó – akinek része volt a csendőrtisztek első, június 7-i letartóztatásában is – június 2-án vagy 3-án ismerkedett meg (a Cserny Józseffel különös viszonyba keveredett[38]) lovag Beer Vilmosnéval, „amikor

ván csendőraltiszt. Utóbbi elmondta, hogy „amikor Zagyi a följelentést gépelte, Hódosy százados meg akarta nézni, hogy mit ír, Zagyi azonban kezével eltakarta az írást. Később, amikor Hódosy felelősségre vonta Zagyit a titkolózásért, Zagyi azt felelte: Ne legyenek úgy begyulladva, csak arról van szó, hogy az összes csendőrtiszteket internálják, és kihallgatásuk után elbocsátják őket." (*Népszava*, 47. évf. 246. sz. 3.)

[37] „A gyilkosság után Zagyi ivásnak adta magát" – tanúsította Vértesi István. (*Népszava*, 47. évf. 246. sz. 3.)

[38] A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint Cserny József a kivégzésük előtti délután, 1919. december 17-én végrendelkezett „körülbelül nyolcezer korona készpénzről… és néhány darab értékesebb ékszerről. Az ékszerekről azt állítja, hogy azokat lovag Beernétől kapta ajándékba." (*Budapesti Hírlap*, 39. évf. 143. szám. 3.) *Lengyel József* – aki a Tanácsköztársaság alatt kapcsolatban állt Csernyékkel – „A Prenn Ferenc hányatott élete" c. regényében egy beszélgetésükre utal, melynek során „Cserny egy arany zsebórát és ezüst cigarettatárcát húzott ki a zsebéből, és odadobta a kerevetre, Prenn alig bírta elkapni, hogy a földre ne guruljon az óra. – Na, nézzétek. Azt hiszitek, loptam? Higgyétek! De mégis egy burzsuj asszony adta, akinek az ura Bécsbe szökött." (*Lengyel J.* 1966/2. http://mek.niif.hu/06400/06408/html/02.htm) Más verzióval álltak elő másfél évtized múltán, 1934 júniusában egyes bulvárlapok: „Lovag Beer Vilmosné vasárnap érdekes feljelentést tett a főkapitányságon egy 5000 pengőt érő briliánsgyűrű eltűnésével kapcsolatban. A kommün alatt, amikor Beerné Benczúr utcai palotáját és balatonlellei villáját a vörös terroristák kifosztották, a briliánsgyűrű Cserny József ujjára került. A terroristavezér állandóan viselte a rablott gyűrűt, amely körül azokban a gyászos napokban különös és titokzatos legenda támadt. Az suttogták, aki meglátja Cserny gyűrűjét – az meghal… Cserny ugyanis állandóan sárga szarvasbőrkesztyűt hordott és kesztyűjét csak olyan szörnyű alkalmakkor vette le, amikor személyesen akasztott, vagy kivégzést vezényelt. Ilyenkor a véres kézen ragyogva villant meg a rablott briliáns… A kommün után Cserny Józseffel meghalt a legenda is, de a briliánsgyűrű még mindig kísért. Az értékes ékszert megtalálták a kivégzett terroristavezér hagyatékában és lovag Beer Vilmosné ügyvédje útján visszakövetelte a gyűrűt, amelyet a bíróság meg is ítélt neki és ki is adott az ügyvédjének. Mivel azonban Beernének kiegyenlítetlen nagyobb költségszámlája volt, a briliánsgyűrű az ügyvédnél maradt, aki többszöri értesítés és felszólítás után a gyűrűt elzálogosította. Mostanában lovag Beer Vilmosné rendezni kívánta tartozásait és akkor kiderült, hogy a gyűrű zálogjegye régen lejárt, úgyhogy azóta valószínűleg elárverezték. Beerné ismeretlen tettes ellen irányuló feljelentésében azt állítja, hogy a gyűrűt a zálogjegy lejárata előtt valaki kiváltotta, tehát az nem került árverésre s ezért a rendőrségtől kéri a kalandos sorsú gyűrű felkutatását." (http://www.huszadikszazad.hu/1934-junius/bulvar/lovag-beer-vilmosne-feljelentest-tett-egy-otezerpengos-briliansgyuru-miatt-amely-a-bolsevista-gyilkossagoknal-a-voros-hoher-ujjan-villogott) A legendát illetően megjegyzendő: Csernyt egyetlen akasztásban való személyes részvétellel sem vádolták. Beerné verziójához pedig annyit: bár nem kizárt, hogy megismerkedésük

Cserny kijelentette nekem, hogy ez az asszony be fog engem vinni egy ellenforradalmár »burzsuj« társaságba". A jogi egyetemre járt Bonyháti hadnagyként szerelt le az első világháború végeztével, így saját tiszti egyenruhájában, rendfokozatával vezették be őt a csendőrtisztek közegébe.[39] E különös asszony szerepét a kivégzett tábornok fia, *ifj. Fery Oszkár tüzér főhadnagy* – december 5-i tanúkihallgatásán – olyan jelentősnek ítélte, hogy *kérte a bíróságot: „helyezze vád alá lovag Beer Vilmosnét,*[40] *mint a csendőrtisztek legyilkolásának értelmi szerzőjét"*, amit Váry főállamügyész még aznap be is jelentett.[41]

Bizonyára a per ezen mozzanatai és a családtagokkal folytatott beszélgetések vezették *Olysói Gabányi János* ezredest, amikor a csendőrtisztek júliusi letartóztatásának kezdeményezésével kapcsolatban – az anonim formában kezelt – Beerné, valamint Cserny és Bonyháti felelősségét hangsúlyozta: „Egy beteges hajlamú úrinő [lovag Beerné – D. P.][42] érintkezésbe lépett Cserny Józseffel, a Batthyány-palotában elhelyezett

---

ilyen körülmények között történt, de ez nem magyarázza, hogy vajon miért járt rendszeresen Csernyhez a későbbiekben, s miért segített Bonyháti akciójában. Nyilvánvaló: utólag – a Tanácsköztársaság alatt külföldre menekült – férje és a hatóságok előtt is érdekében állhatott, hogy Csernyvel való kapcsolatát az erőszaktevő és áldozata kapcsolataként értelmezze. *Sinkó Ervin* „Optimisták" c. regényében is Csernyre s Beernéhez való viszonyára utalhatott: **„**Mielőtt Pestről elmentem a parancsnokukhoz [a terroristákéhoz – D.P.], Danihoz küldtek katonaruháért. Naiv kedves fiú volt, és most? Korrupt bürokratává vedlett, tönkretette a hatalom. Mutatta nekem, hogy halom parfümös levelet kap hisztérikáktól, akiket éppúgy megbolondít a vérszag, mint Danit; láttam, hogy Daninak grófi koronákkal díszített fehérnemű van a szekrényében, láttam, hogy cézári pózzal veti meg a hátát az autóban, mert tudja, hogy nézik." (*Sinkó E.* 1965. 738.)

[39] *Az Est*, 10. évf. 125. sz. 4.

[40] Vélhetően Beer Vilmosné szül. Löwy Margitról (1879–1961) van szó, kinek férje lovag Beer Vilmos (1879–1966) kapitány volt. Ez a család birtokkal rendelkezett (ill. a Beer-pusztával) Erzsébeten. Lovag Beer Vilmos kapitány végezte az 1900-as évek táján a postai szállításokat. Kb. 400 lovuk volt és igen sok különböző levél-, csomagszállító postakocsijuk és egyéb járművük, s több mint 300 alkalmazottjuk. Így lovag Beer Vilmos volt a posta járműtelep eredeti tulajdonosa. Ma a Beer házaspár közös sírban nyugszik a Kozma utcai temetőben. (http://zettvel.blogspot.hu/2010/10/ferenc-jozsef-utca-erzsebeten-masodik.html; http://www.postamuzeum.hu/exhibitions/gallery/5/735.html; http://www.oroklet.hu/bent.php?nyelv=2&igy=&kmod=5&tkod=0224&parcella=5D&sor=49&sir=1&szuletes=1879&elhalaloza=1961&nev=Beer%20Vilmosn%E9%20L%F5wy%20Margit&prefix=&gmail=szenczins&gnev=&glakhely=&gid=)

[41] *Népszava*, 47. évf. 247. sz. 3. (Kiemelés tőlem – DP)

[42] Az 1919. december 4-i tárgyalási napon Váry Albert főállamügyész bejelentette: „Beerné a Schwarzer-szanatóriumban van és állandó megfigyelés alatt áll." (*Népszava*, 47. évf. 246. sz. 3.)

terrorcsapat parancsnokával és felajánlotta szolgálatát, hogy csendőrtisztekkel való ismeretsége révén kémeket csempész be közéjük.

Cserny József egy Bonyháti Tibor nevű politikai nyomozót adott az úrinő mellé s ez katonatiszti egyenruhába öltözve, mint az úrinő rokona, alkalmilag megismerkedett Szopkó csendőr hadnaggyal s általa beférkőzött a tisztek közé.

A borzasztó emlékű év *július közepén Bonyháti Tibor jelentette, hogy a csendőrtisztek között ellenforradalmi mozgalom készül, melynek élén állnak: Fery Oszkár altábornagy, a m. kir. csendőrség volt felügyelője, továbbá Borhy Sándor és Menkina János csendőr alezredesek. E jelentés alapján a Vörös Őrség országos főparancsnoka: dr. Vajda Zoltán, és az intézmény politikai megbízottja, Chlepkó Hantos Ede, úgyszintén ennek titkára: Pór Polacsek Ernő intézkedtek a csendőrtisztek előállítása iránt*, s tárgyalásuk eredményeként Radványi Kornél és Bonyháti Tibor azt a rendeletet kapták, hogy a három csendőrtisztet tartóztassák le, szállítsák őket a Mozdony utcai terrorlaktanyába, ahol a Cserny-féle különítmény akkor elhelyezve volt, s adják át őket Csernynek. Elrendelték azt is, hogy a három tisztet ki kell végezni."[43] Olysói Gabányi ezredes szerint tehát nem Zagyi Józseftől, hanem Bonyháti Tibortól származott a végzetesnek bizonyult feljelentés.

Bonyháti Tibor 1919. december 3-i bírósági kihallgatásán cáfolta e feltételezést. Jegyzőkönyv híján a kihallgatásáról és a Csernyvel történő szembesítéséről legrészletesebben beszámoló *Az Est* tudósítását idézzük. Szerinte ő akkor került kapcsolatba a csendőrök második letartóztatásának ügyével, amikor „Cserny felküldte Chlepkóhoz, hogy kapni fog valami írást csendőrtisztekről. Chlepkó valóban átadta neki a névsort. Öt tiszt neve szerepelt rajta, és Chlepkó kijelentette neki, hogy *egy Szilágyi*[44] *nevű őrvezető jelentette fel ezeket az embereket, és veszedelmes ellenforradalmárok. Kiadta az utasítást, hogy le kell tartóztatni valamennyit.*

[43] *Olysói Gabányi J*. 1922. 59. (Kiemelés tőlem. – D. P.)
[44] *Az Est* tudósítója a tárgyaláson vélhetően elhallotta a Zagyi nevet.

Csernynek beszámoltam és erre csak ennyit felelt: »Stopp! le kell fogni valamennyit és aztán haza kell küldeni őket!«… Három csendőrt elfogtak és erre Cserny még a másik két csendőr elfogását is forszírozta. *Chlepkótól állítólag kérte Bonyháti, hogy vitesse el a csendőrtiszteket,* erre csak annyit felelt: »majd megbeszélem Csernyvel«. Cserny ismét ezt felelte: »Stopp, majd hazaküldjük őket«, és még hozzátette: »Hát a másik kettő címét még nem tudjátok?« Később még hozzátette, hogy *»még ma kell végezni velük, így akarja Chlepkó«*. Este – folytatta Bonyháti – szóltam Csomor és társainak, hogy maradjanak ott, még akkor is, ha nem lenne elég dolguk. Az elnök: Még hozzátette: »mert egy kis éjjeli munka lesz!« Bonyháti: Este Csomor, Kakas és a többiek kihallgatták a tiszteket. *Cserny még kijelentette nekünk, hogy »szóljatok nekem, mielőtt kivégzitek őket!« Radányi és én felmentünk Csernyhez, aki a díványon cigarettázott. Radányi megkérdezte: Mit csináljunk ezekkel az emberekkel? Cserny káromkodott egyet: Végezzetek már velük! Utána még Pappot kerestük. Papp csak legyintett: természetes, hogy nem kell sokat okoskodni!* Radányi és én Gencsy alezredest hallgattuk ki, amikor feljött az egyik terrorista és a fülembe súgta: Most végzik ki. Most akasztják. Én erre közbeszóltam: nem lehetne megmenteni őket? Az elnök közbeszól: A már felakasztott embereket akarta megmenteni… Bonyháti: *Utána kieszközölte, hogy Gencsy hazamehessen a lakására*[45] és Radányi szólt nekem… Az elnök: Érdekes, hogy magát Radányi az orránál fogva vezette, holott azelőtt mindig maga volt az »ész«. Amikor a tárgyalásvezető bíró Bonyháti szemére vetette: »Maga valósággal tajtékzott, úgy kutatott a burzsujok

[45] A *Népszava* tudósítása szerint az 1919. december 4-i tárgyaláson *Genary Arnold* [itt is elhallásról lehet szó, az ítéletben „Gencsi"-ként szerepeltették az alezredes nevét – D. P.] csendőr alezredest hallgatták ki, aki azt vallotta, hogy „Chlepkó ellenszenvvel viseltetett iránta, mert kinevezése ellenére sem jelentkezett hivatalában. Július 21-én éjjel letartóztatták. Bevitték a Pedagógiumba, ahol Ladányi [Radányi – D. P.] és Bonyháti várták. Ladányi azt mondta, hogy mondja meg az igazat, mert ha nem mond igazat, el fogják tenni láb alól. Kihallgatása közben többször jött be egy katona, súgva jelentett nekik valamit. A harmadik jelentés után másfél órára elmentek. Amikor visszajöttek, azt mondták, hogy nem tisztázta ugyan magát, de elbocsátják. Löscher azt mondta neki: Most megszabadult könnyen, máskor vigyázzon magára és ne politizáljon!" (47. évf. 246. sz. 3.)

után. Cserny magát *vérebnek* hívta…«", Bonyháti azzal hárított, hogy „Cserny szeret ilyen költői kifejezéseket használni. (Nevetés.)" Az ezt követő szembesítéskor „Cserny felugrik és kemény lépésekkel megy Bonyháti felé. Bonyháti eléje áll. Egy percre úgy látszik, hogy a két fenevad egymásnak akar rontani. Cserny támad: Mikor adtam utasítást? Nem azt mondtam, hogy Chlepkó adott ki utasítást? Bonyháti alig hallgat Csernyre és erősen kiabál: Azt mondta: Stopp, haza kell küldeni őket![46] Cserny: Igen, ezt mondtam, de maga tudja, hogy hozzátettem: Chlepkó mondta… Parancsot nem adtam, de magának nem is kellett! Hiszen *maga volt mindig a diplomata, maga volt a finesz, maga volt az ész! Amikor látták, hogy meg akarják akadályozni a kivégzést, még felmentek Chlepkóhoz. Három napig zónáztak az autóval és forszírozták a dolgot."*[47]

Cserny állítása szerint tehát a politikai nyomozó vele szemben is erősen ambicionálta, szorgalmazta a csendőrtisztek kivégzését. Bonyháti persze tagadta ezt, s a felelősséget Csernyre (Pappra és Radányira) hárította (s hallgatott arról, hogy Chlepkó tőlük is követelte a csendőrtisztek kivégzését; ezt is Csernynek tulajdonította). Mindketten úgy vélték, hogy az életükért küzdenek a bíróság előtt – mint rövidesen kiderült: alaptalanul –, remélve, hogy a történtek után maguk elkerülhetik az akasztófát. Mielőtt e játszmákról részletesebben beszámolnánk, Olysói-Gabányi ezredes verziójával kapcsolatban szeretnénk két megjegyzést tenni:

1. Nem téveszthetjük szem elől, hogy ezen amatőr történész milyen nagyvonalúan bánt forrásaival, amikor elbeszélésében ugyanazon személy nevét egyszer háromféleképpen, egy másikét kétféleképpen írta. Így járt el a most idézett szövegben is, amikor – a július közepén huzamosan otthon ágyban fekvő beteg, ezért a bíróság által a csendőrgyilkosságra

[46] Az ítélet indokolásában a bíróság felsorolta, hogy milyen megnevezéseket használtak egymás között a retorzió különböző formáira a terrorcsapat tagjai: „Gajdeszba küldeni", „Hidegre tenni", „Hazaküldeni", „Egész angolosan hidegre tenni", „Fél angolosan végezni", „Úszni küldeni". (PIL 613. f. 1/48.) *Olysói Gabányi János* szerint az első három a „megölés" kódszava volt [az úszni küldeni is – D. P.], az „egész angolosan" a kínzást, de életben hagyást, a „fél angolosan" a verés utáni szabadon bocsátást jelentette e sajátos nyelvezetben. (1922. 385.)

[47] *Az Est*, 10. évf. 125. sz. 4. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

felbujtás vádja alól bűncselekmény hiányában felmentett – dr. Vajda Zoltánt az ügy tevékeny előmozdítójaként említi. E mozzanatok komoly kételyeket támasztanak Olysói-Gabányi állításainak hitelességével kapcsolatban.

2. Szembetűnő ugyanakkor, hogy a tárgyalás során senki sem tudta és nem is firtatta, hogy vajon miért ambicionálta Zagyi József a csendőrtisztek lefogását,[48] s azt sem, hogy vajon honnan vehette az ellenforradalmi készülődésre vonatkozó információit. Eljárásának lehettek számunkra ismeretlen személyes motívumai is, pl. az öt tiszt megbánthatta őt valahol, valamikor, s a bosszantásnak/törlesztésnek szánt hétvégi internálás indokát egyszerűen ki is találhatta. De *az sem kizárható, hogy Bonyháti Tibor adta Zagyinak az ötletet és az információt, ennek révén megkerülve közvetlen felettesét: Csernyt. Így a látszólag két történet szálai akár össze is fonódhattak*. Mindazonáltal ez csak egy olyan feltételezés, melynek valóságtartalmára utaló jeleket a bíróság Zagyi József kihallgatása során találhatott volna. Ennek elmaradásával *rejtve maradtak a csendőr irodatiszt motívumai*, hiszen az esetleges sugalmazó, Bonyháti a tárgyalás során éppen abban volt érdekelt, hogy csökkentse szerepének jelentőségét e gyilkosságok ügyében, s nem abban, hogy újabb terhelő bizonyítékokkal segítse elő – akkor még talán elkerülhetőnek vélt – végzete beteljesülését.

1.3. Cserny József és a többi vádlott védekezése, a bíróság álláspontja

Az 1919. augusztus 4-én letartóztatásba került s ott bántalmazott Cserny József néhány napi gondolkodás után úgy döntött, hogy együttműködik a hatóságokkal, amennyiben az rá nézve nem terhelő, egyébként pedig a vád tárgyát képező gyilkosságok ügyében ártatlannak vallja magát. Így

[48] Erre Gerencsér Miklós is felhívta a figyelmet. (*Gerencsér M.* 1993. 429.) Ilyen bizonytalanságra utalhat az is, hogy Gratz Gusztáv nem említi a névtelen feljelentés forrását. (*Gratz G.* 1935. 151.)

azután sorban feladta társait, sőt – Lengyel József[49] szerint – még olyanokat is bevádolt, akik ténylegesen nem játszottak szerepet a nyomozó szervek, ill. az ügyészség által vizsgált ügyekben, s így ők vétlenül viselték Cserny megmagyarázhatatlan gesztusának következményeit.[50]

---

[49] *Lengyel József* (1896–1975) kommunista író, költő, a KMP alapító tagja. 1918 decemberétől a *Vörös Újság* szerkesztőségében dolgozott. A Tanácsköztársaság leverése után Bécsbe, Berlinbe emigrált, majd a Szovjetunióban folytatta írói munkásságát. 1938-ban koholt vádak alapján internálták, majd száműzték. 1955-ben rehabilitálták s hazatért.

[50] *Lengyel József* ismerte Csernyt s alakulatának több tagját is. A „Visegrádi utca" c. regénye szerint Cserny kérése ellenére sem csatlakozott a Lenin-fiúk csapatához (parancsnokhelyetteseként), inkább maradt a *Vörös Újság* szerkesztőségében. A későbbiek során Lengyel megismerte a korabeli tudósításokat és a forradalmak utáni megtorlás túlélőinek elbeszéléseit. A „Prenn Ferenc hányatott élete" c. regényében ezek felhasználásával írta le – szépirodalomként – a történteket: „A rendőrtiszt helyet mutatott, megkínálta cigarettával, tüzet adott, pontosan úgy, mint mikor utoljára volt itt, a körmeit nézegette, és csak aztán szólalt meg. – Nézze, Cserny. Most kimegyünk a folyosóra. Ott áll már vagy száz ember. Maga végigmegy, és megmutatja, hogy ki az, akit ismer. – Adjon át, tanácsos úr, a különítménynek. Nincs hozzá kedvem. – Azt is megtehetem. – Mintha csak most látta volna meg, hogy Cserny új ruhában van, végigmérte. – Azt hiszi, evvel segít rajtuk? Először is: maga nélkül is ismerjük őket. A leghíresebbeket, a maga legjobb barátait kétségtelenül. A fejeseket pedig úgysem tudja megmutatni. Azok megszöktek. Érti, Cserny? Megszöktek. S magukat itt hagyták a slamasztikában! A válogatás legfeljebb néhány szerencsétlenen segít, aki véletlenül került ide. Cserny tudta, hogy ez csalás, tudta, hogy áruló lesz. Nehezen lélegzett. – Gyerünk – mondta mégis, rekedten, szinte felhördülve. A hosszú sor valóban ott állt a folyosón. Az első, akit Cserny megismert, Berdon Miklós volt, a sofőr. – Na – mondta Cserny és kezet fogott vele – többet mi már nem autózunk. A sofőr csodálkozva nézett rá. Aztán egy Kovács Lajos nevű matróznál állt meg. A hatalmas termetű legény nyugodtan nézett egyenesen Cserny szemébe. – Ez akasztott? – kérdezte a rendőrtiszt. Cserny nem felelt, csak állt. – Nem is tagadom – mondta hetykén a matróz. – De nem loptam. Ez hazugság! – Nem lopott – erősítette meg Cserny. – A "Viribus Unitis"-en szolgáltál, ugye? – Ott. – Nagyon igyekvő volt – mondta gúnyosan Cserny. – Díszőrségbe őt szerették küldeni, merthogy olyan stramm. És mentek tovább. Grok Antal előtt állt meg. – Tíz évet szolgált – kezdte Cserny, mosolygást erőltetve. De tovább nem jutott, Grok Antal ökölcsapása érte a torkát. A váratlan ütéstől megtántorodott. – A tizenegyedik évet nálad – mondta Grok – és a Fényesnél. A rendőrök, akik a sor mögött álltak, visszarántották Grok Antalt. Cserny gyorsan magához tért az ütéstől. – Mit tüzelsz, koma – szólt Grok után, akit kicsavart karral vonszoltak kifelé a rendőrök. Továbblépett. A torka fájt még. Nyelt. Már messziről látta, hogy a következő Gölöncsér Imre. Odaért, megállt a feszesen, kidülledt mellel álló Gölöncsér előtt. – Hej Imre, a fejesek. A fejesek vízben hagytak minket. – Eriggy tovább, Cserny – mondta Gölöncsér komoran. A rendőrtiszt megfogta Cserny karját, és cipelte tovább. De most már Cserny maga állt meg. – Ni, a Kakas Ferenc – mondta és tovább lépett. – Neumayer Géza – mondta néhány lépés után. – Kohn-Kerekes. Te Cattaróban még Horthyt szolgáltad, jófiú. – Most meg te szolgálod – felelt a matróz. Cserny továbbment. – Ez – mutatott egy idősebb munkásra. – Gombos – egészítette ki a rendőrtiszt. Cserny bólintott. – No, Sturz – lépett tovább Cserny –, a feleséged csak nem akar visszajönni hozzád? A sovány ember lesütötte a szemét. – Óbudai sváb. Nem volt matróz. – Mi volt maga, Sturz? – kérdezte a rendőrtanácsos mosolyogva. – Egyes honvéd. – Hadifogság? – Igen. 14 november 15-én Galíciában estem fogságba. – No persze – és a rendőrtiszt tovább vezette Csernyt. Küvir Lajoshoz értek.

A csendőrtisztekkel történtekről Cserny így vallott 1919. augusztus 25-i kihallgatásán: „Július hónap vége felé, úgy emlékszem egy szombati napon [július 17-én, csütörtökön – D. P.] felmentem Chlepkóhoz… akkor mutatott nekem egy jegyzéket [Zagyi József névtelen feljelentését – D. P.], mely szerint vasárnap ellenforradalmi puccs lesz. Ferry Oszkár lesz a csendőrfőparancsnok, Borhy a helyettes, a harmadik csendőrtiszt pedig kerületi parancsnok lesz. Én erre azt mondtam Chlepkónak, hogy majd felküldöm Bonyhádi Tibor[51] és Radányi Kornél volt nyomozókat, akik már előzőleg egyszer nyomoztak Ferryék ügyében. Ez meg is történt, s amikor Radányi és Bonyhády [sic!] visszatértek hozzám, Chlepkó autót adott nekik, s azzal behozták Ferryt és két társát.[52] Mikor én *Chlepkónál fent jártam, azt mondtam neki, hogy stoppolja le őket egy pár napra, mert ha a hír eljut az ellenforradalmárokhoz…, akkor elmarad az ellenforradalom. Két-három nap múlva engedje el őket.* Mikor Ferryt és társait behozták, Radányi ezt jelentette nekem, mire én azt feleltem, hogy jól van. *Mikor Ferryék már három napig ott voltak, az a gyanúm támadt, hogy Ferryéket el akarják tenni láb alól. Ezért aztán azt mondtam Radányinak, hogy ha hazaküldésre kerül sor, akkor engem előbb keltsen fel. Ezt azért mondtam, hogy meggyilkoltatásukat megakadályozzam, mert Kun Béla*[53] *lelkemre kötötte, hogy magánakciókat e tekintetben ne folytassunk, mert a proletárdiktatúra jó hírét a külföldön rontja s a misszió őt megeszi.* Ferry-

---

Cserny lesütötte a szemét: – A fejesek nincsenek... Elpárologtak. – Korvin itt van – szólt csendesen Küvir. – Semmi beszéd! – lépett közbe a rendőrtiszt. – Sajnállak, Cserny – mondta csendesen Küvir. Közeledtek a sor végéhez. Cserny már nem ismert fel senkit. Dühében és szégyenében egy idegen ember előtt állt meg, akit sohasem látott. – Ez – mondta, és mellbe lökte mutatóujjával az ismeretlent." *(Lengyel J.* 1966/1. 1966/2.)

[51] Helyesen: Bonyháti Tibor.

[52] 1919. július 18-án késő este.

[53] *Kun Béla* (1886–1938 vagy 1939) szociáldemokrata, majd kommunista újságíró, a KMP alapítója, a Tanácsköztársaság alatt külügyi népbiztos, a proletárdiktatúra legbefolyásosabb vezetője. A bukás után emigrációból irányította a KMP újjászervezését, s 1921-től a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának is tagja lett. Illegális kommunista tevékenységéért 1928-ban Bécsben bíróság elé állították, ám nem adták ki a magyar hatóságoknak. 1937-ben a Szovjetunióban is elítélték, halálának körülményei tisztázatlanok. *(Borsányi Gy.* 1979. 386.; *Bölöny J.* 1992. 337.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 324–326.)

ék elfogatása után 3 vagy 4 nappal egy reggel[54] egy Löscher nevű terrorista jelentette, hogy Ferryt és két társát »hazaküldték«. Azt mondtam, hogy miért nem szóltak nekem?! Mire *Löscher azt felelte, hogy Radányi azt mondta, miszerint Chlepkó parancsára tették el őket láb alól. Majd azután behívattam Radányit, s őt is felelősségre vontam, hogy miért nem szól nekem, meg is kérdeztem tőle, hogy nem gondolja, hogy ebből baj lesz, mire ő azt felelte, hogy ő költött engem, de én káromkodtam, s különben is Chlepkóé a felelősség, mert az ő parancsára történt.* Mindjárt reggel 8 óra körül lementem a pincébe. Löscher ott azt mondta, hogy mind a hármat felakasztották. Én akkor vérnyomokat láttam, megkérdeztem Löschert, hogy honnét kerültek azok oda, mire Löscher azt felelte, hogy Borhi [Menkina? – D. P.][55] nehezen halt meg, s ő ezért mellébe döfte a kését, onnan erednek a vérnyomok.[56] Ugyanakkor Löscher mondta, hogy még éjszaka kivitték a holttesteket s a Dunába dobták. Elmondta azt is, hogy mind a hármat összekötözték, egy 20 kilós súlyzót kötöttek rájuk, úgy lökték be őket a Dunába. *Azt hiszem, hogy Chlepkó (Hantos Ede) azért gyilkoltatta meg Fery altábornagyot és két társát, hogy Kun Bélát ily módon kompromittálja a külföld és az antantmissziók előtt, éspedig azért, mert Chlepkó haragudott Kun Bélára, mert nem őt nevezte ki a Vörös Őrség országos főparancsnokává* [hanem dr. Vajda Zoltánt – D. P.]. *Ezt Szamuely Tibor is mondta nekem egy alkalommal."*[57]

Augusztus 28-án ehhez hozzátette: „*Azért nem tiltottam meg Radányi és társának* [Bonyhátinak – D. P.[, *hogy Ferryt és két társát eltegyék láb*

[54] 1919. július 22-én reggel.

[55] A tárgyalás során a kivégzésekben részt vevők – a maguk szerepét kisebbítve – másképp emlékeztek a kivégzések sorrendjére, egyes mozzanataira.

[56] Talán Löscher/Radányi (?) jelentése vagy e reggeli szemle magyarázhatja a képző portásának, Horváth Istvánnak 1919. december 4-i tanúvallomását: „azt vallja, hogy azon az éjszakán, amikor a csendőrtiszteket kivégezték, egyszerre olyan rémes kiáltást hallott, hogy álmából fölébredt és lerohant a földszintre, ahol egy bőrkabátos Lenin-fiú útját állta, és megkérdezte, hová megy? Valaki pedig a sötétben azt kiáltotta, hogy fogják meg! Erre ő ijedtében visszaszaladt a lakására, és bezárkózott. *Másnap a pince folyosóján nagy vértócsákat talált, és a vérnyomok Cserny lakásához vezettek." Népszava*, 47. évf. 246. sz. 3. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

[57] BFL VII. 8931/1919. Az 1919. augusztus 25-i kihallgatási jegyzőkönyvből. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

alól, mert attól tartottam, hogy ha ezt így egyenesen megparancsolom, akkor kerülő úton végeznek velük. Hogy megölésüket megakadályozzam, megmondtam Radányinak, hogy ha hazaküldésre kerül a sor és én aludnék, akkor ébresszenek fel engem. Mikor Radányi nekem Ferryék megölését elmondta, felelősségre vontam, hogy miért nem költött fel, mire ő azt felelte, hogy költött éjjel 2 órakor, de én káromkodtam, mire ő tovább hagyott aludni. Én úgy terveztem, hogy megölésüket nem engedem meg. Ferryéket elbocsátom, megmondom nekik, hogy lakásukra ne menjenek, hanem bújjanak el, és akkor magam is elszöktem volna. …A Ferryék megöletésénél részt vettek nevei: Radányi, Bonyhádi, Löscher, Kovács, Nagy, Csomor, Kakas és Bartalos; – neveiket a múltkori itteni kihallgatása óta történt szembesítéseknél Kakas mondta el."[58]

Mivel a „hazaküldeni" kifejezés általános (adott összefüggésben: haza bocsátani) és a terrorcsapatbeli (kivégezni) értelmezésének kérdése döntő jelentőségűnek bizonyult az eljárás során, Cserny hozzátette: *„tagadom, hogy Sallayval, Schönnel vagy Korvinnal[59] megállapodtunk volna, hogy ha azt üzenik, vagy telefonálják »hazaküldeni«, azt jelenti, hogy tegyük el láb alól az illetőt.[60] Én magam bűnösnek nem érzem, mert én sohasem adtam ki parancsot arra, hogy valakit meggyilkoljanak.[61] Én magam em-*

[58] BFL VII. 8931/1919. Az 1919. augusztus 28-i kihallgatási jegyzőkönyvből. (Kiemelés tőlem. – D. P.) A nevek felsorolásában Cserny tévedett: Kovács és Bartalos nem vettek részt a kivégzésekben. Nagyot pedig valójában Neumayernek hívták.

[59] Korvin Ottó (1894–1919) – Kelen József népbiztos testvére – a kommunista párt egyik alapítója volt. A Tanácsköztársaság alatt, a Belügyi Népbiztosság Politikai Osztályának vezetőjeként – 1919 májusától június végéig – Cserny felettese (és ellenlábasa) volt. – Sallai Imre (1897–1932) osztályvezető-helyettesként, Schön Gábor (1897–1919) a PolitikaiOsztály egyik vezető munkatársaként tevékenykedett a Tanácsköztársaság alatt. Utóbbi – féktelensége, hatalmaskodása és erőszakossága – miatt szembekerült Korvinnal, aki le is tartóztatta. Korvin Ottót a Forradalmi Törvényszék vezetőinek perében, Schön Gábort a Cserny és társai perben halálra ítélték és felakasztották. Sallai Imre akkor egérutat nyert. 1932-ben Fürst Sándorral együtt végezték ki.

[60] Azért Cserny szótárában is helye volt a „hazaküldeni" sajátos értelmezésének, hiszen amikor kegyelmi kérvényének elutasítása után felkereste őt a svéd misszió egy nővére, s bizonyos kérdéseket tett fel neki, az ítélettel kapcsolatban Cserny azt válaszolta, hogy „akármilyen szigorú ítéletet szívesen elviselt volna, de azt már mégsem várta, hogy a bíróság *hazaküldje"*. (*Budapesti Hírlap*, 39. évf. 138. sz. 5.)

[61] Mindazonáltal a november 25-i tárgyaláson Dobsa Miklós zászlóssal kapcsolatban így nyilatkozott: „*Lehet, hogy mondtam, hogy ezt az ipsét vagy manuszt küldjék a gajdeszbe, de lehet, hogy*

beréletet nem oltottam ki soha, az első gyilkosság után,[62] amit embereim elkövettek, s így láthatóvá vált szereplésünk, azért nem hagytam ott a csapatomat, mert akkor Lázár Bandi lett volna a parancsnok, akinek a népbiztosoknál nagy befolyása volt, s akkor biztos, hogy 200 főúrral több lett volna legyilkolva. Én úgy fogtam fel, hogy a rendet tartom fenn, én nem vadászom a burzsujokra, így akadályoztam meg, mikor megtudtam embereim szándékát, hogy a fiatal József főherceget ne tegyék el láb alól" – vallotta, választott védekezési taktikája (a felbujtó, ill. a társtettes vádjának elhárítása) jegyében Cserny.[63] Szembetűnő, hogy augusztusi vallomásaiban még arra sem utalt, hogy Chlepkó Hantos Ede utasította őt a csendőrtisztek kivégzésére.

Az 1919. december 3-i tárgyalási napon e ponton is kiegészítette verzióját Cserny, amikor az elnök kérdésére *kijelentette: „a letartóztatások miatt bűnösnek érzi magát, de az ölés miatt nem.* Chlepkótól kapta a parancsot, hogy fogassa el a csendőrtiszteket, és két terroristáját, akiket »vérebeknek« neveztek: Bonyhátit és Radányit felküldte hozzá." Vallomásában aztán úgy igyekezett feltüntetni a dolgot, hogy „*kizárólag*

---

nem." Majd a Stenczel–Nikolényi-üggyel kapcsolatban, melyet részletesen a Forradalmi Törvényszék vezetőinek (László Jenő, Korvin Ottó társaik) párhuzamosan zajló perében tárgyaltak, a bíró rákérdezett Cserny szerepére a történtekben, s az 1919. április 22-i tárgyalás részleteiről is kérdezősködött, amikor Cserny – a Forradalmi Törvényszék elnökeként ugyanabban a teremben, a tárgyalásvezető bíró helyén ülve – az ellenforradalmárok felett ítélkezett. „Cserny mosolyogva, szinte hencegve felel: Autón jöttem ide. Mondtam, hogy a motort le se állítsák, a tárgyalás tíz perc. [!!!] *Előre ki volt csinálva a nyolc halálos ítélet, Görgeynek megkegyelmezünk. Az ítéletet én hirdettem ki."* (*Az Est*, 10. évf. 118. sz.. 4. Kiemelések tőlem. – D. P.) Elismerte tehát, hogy halálos ítéleteket hozott, de azt állította, hogy neki azt mondták, hogy csak megfélemlítés céljából kellett ilyen ítéleteket hoznia, s hogy a Kormányzótanács majd mindenkinek kegyelmet ad. Valójában a két fővádlottat, Stenczel János ügyvédet és Nikolényi Dezső rendőrfogalmazót másnap hajnalban a Markó utcai főreál iskola udvarán golyó által kivégezték. **(***Népszava*, 47. évf. 245. sz. 3.; *A Forradalmi* 1986. 342–343.; *Olysói Gabányi J.* 1922. 110–111.; *Gerencsér M.* 1993. 112–114.)

[62] Az ellenforradalmi tevékenységgel nem, csak némi tiszti büszkeségből és az életkorából adódó kihívónak ítélt magatartással vádolt 19 éves Dobsa Miklós zászlóst – az ügyészség és a bíróság szerint – Schön Gábor és Cserny József parancsára – 1919. április 20-án este lőtte agyon a Batthyány-palota pincéjében Groó Géza és Nyakas Nagy János, a különítmény tagjai. (*Váry A.* 1922. 16.)

[63] BFL VII. 8931/1919. Az 1919. augusztus 28-i kihallgatási jegyzőkönyvből. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

Chlepkó rendelkezésére fogták el a csendőrtiszteket és végezték ki. Ő szabadon is akarta őket bocsátani, és a kivégzés is azért történt, mert az ő rendelkezése ellenére nem költötték fel idejében. Emiatt reggel dühöngött, tört-zúzott. *Borhy alezredessel direkt szimpatizált, mert hasonlított az apjára."*[64]

S bár a Borhy alezredessel kapcsolatos megjegyzésének lehetett némi alapja,[65] az általa sugallt szcenáriót megzavarta egy tanú 1919. december 5-i vallomása: „*Reinheimer* Rezső hallotta, amikor Chlepkó utasítást adott Csernynek a tisztek »láb alól való eltevésére«. Cserny csak ennyit mondott: Majd szólok Pappnak és elküldöm a vérebeket! A vérebek Radányi és Bonyháti voltak. *A szobában valaki, egy kocsis, még védelmezte a tiszteket. Cserny rátámadt: Törődj a magad dolgával, ne avatkozz az én ügyembe!* Groó Géza is dühbe jött: ne vacakoljatok… durr…durr! Cserny erre mutatta, hogy Groó részeg." Cserny felhasználta ezt a momentumot és megjegyezte mentségére: „Ebből láthatjuk, hogy én nem akartam kivégeztetni őket, rögtön mondtam, hogy Groó dilinós!"[66]

Az 1919. december 11-én *kihirdetett ítélet indoklásában a bíróság sorra vette a tárgyaláson érintett atrocitásokat, s mindegyikkel kapcsolatban összefoglalta a vádlottak védekezését – így Csernyét és Bonyhátiét is –, s közölte a bíróság álláspontját a vádlottak terhére rótt cselekményekkel s védekezésükkel kapcsolatban.* Témánk jellegéből adódóan itt csak az épületünkben történteket érintő részeket idézzük, szó szerint – ám e tanulmány lehetséges terjedelmére tekintettel –, a kevésbé fontos részek elhagyásával.

„*Cserny József* vádlott azt beismerte, hogy Chlepkó Hantos Edétől még július 17-én, tehát a csendőrtisztek letartóztatása előtt megtudta, hogy ez azokat kivégeztetni akarja. Közölték ezt vele később az általa Chlepkó Hantos Edéhez küldött nyomozók, ti. Bonyháti és Radányi is.

[64] *Az Est*, 10. évf. 125. sz. 4. (Kiemelés tőlem. – D. P.)
[65] Az 1919. december 4-i tárgyaláson egy tanú, *Bukovszky Vanda* azt vallotta, hogy „Cserny jól bánt Borhyval, úgy, hogy Borhy meg is köszönte Cserny jóindulatát." **(***Népszava*, 47. évf. 246. sz. 3.)
[66] *Az Est*, 10. évf. 127. sz. 6.

Tagadja azonban, hogy ő a csendőrtisztek meggyilkolására bárkit is felbujtott volna. Védekezése szerint azért húzta-halasztotta a kivégzést, mert a nevezetteket valamelyik éjszaka esetleg a terrorcsapat tagjainak leitatása segélyével megszöktetni akarta. Az utolsó este még külön meghagyta Radányinak és Bonyhátinak, hogy ha kivégzésre kerül a sor, őt keltsék fel. Ezek azonban ezen meghagyásnak eleget nem téve, őt szándékukról nem értesítették, amiért másnap még szemrehányást is tett.

Papp Sándor tagadja, hogy ő a nyomozókat vagy ezek útján a gyilkosságokat elkövető egyéneket ezen cselekmények elkövetésére szándékosan rábírta volna. Védelme szerint *neki Cserny József ugyanezen a napon azt mondta, hogy a foglyokat szabadon fogja bocsátani, szó szerint idézve: »haza fogja engedni«, és sejtelme sem volt arról, hogy a kivégzések az éjjel megtörténnek.* Tagadja továbbá, hogy ő adta volna az akasztásnál használt kötelet. Végül azt elismeri, hogy a kivégzés előtt rövid idővel, mikor ő már ágyban feküdt, őt Radányi és Bonyháti nyomozók felkeresték, de nem azért, hogy a kivégzésnek rövid idő múlva való megkezdését vele tudassák, és erre engedélyét kérjék, hanem azért, hogy tőle cigarettát kérjenek, amiért össze is szidta őket.

Bonyháti Tibor vádlott beismeri, hogy Radányi nyomozótársával a Chlepkó Hantos Edétől vett parancs folytán ő foganatosította a csendőrtisztek letartóztatását. Ismerte Chlepkó Hantos Edének azt a szándékát, hogy a tiszteket ki fogja végeztetni, mert ezt közölte velük. Beismerte azt is, hogy Kakas Ferencnek és Csomor Gézának előzetesen megmondta a kivégzés előtti délutánon, hogy bent kell maradniuk a laktanyában, és hallotta, amidőn Radányi azt mondta[67] Lőscher Mártonnak: »ezt a társaságot haza kell küldeni«. Beismeri azt is, hogy a kivégzés előtt Radányival együtt fent járt Cserny József és Papp Sándor szobájában. Az ő jelenlétében mondta Radányi ezeknek, hogy a kivégzésre az előkészületek megtétettek és *hallotta úgy Cserny Józsefnek, mint Papp Sándornak*

[67] Bonyháti Tibor a szökésben lévő, így az eljárás során cáfolatra képtelen Radányi Kornélra, valamint Csernyre és Pappra próbálta hárítani a felelősséget.

beleegyező és biztató nyilatkozatát. Védelmére azt hozta fel, hogy Radányi nyomozó vitte a főszerepet, ő csak mellékszemélyként szerepelt, a kivégzéseket tehát nem is ő inscenálta.

Kakas Ferenc, Csomor Gábor, Lőscher Márton és Neumayer Géza vádlottak nagy általánosságban beismerik, hogy a kivégzésekről előre tudtak, azoknak a végrehajtásában kisebb-nagyobb szerepet játszottak, mindegyik a másikra igyekszik hárítani egy-egy részét a bűncselekménynek, őrt állással, a sofőr felkeltésével, a letartóztatott Gencsi Arnold alezredes részére vízhozással kívánják valószínűsíteni, hogy egyik vagy másik kivégzésnél aktív szerepet nem játszottak.

Tóth József sofőr vádlott azt beismeri, hogy autóval ő szállította el a hullákat a Duna-partra, tagadta azonban, hogy társainak gyilkosságra irányuló tervéről tudomása lett volna előzetesen. Ő ezt csak akkor tudta meg, midőn autójával előállva és a pincébe lemenve egy hullába botlott, majd egyet az akasztófán látott, mire megborzadva felszaladt az autójához. Tagadta továbbá azt is, hogy akár a hullák autóra rakásában, akár azoknak a Dunába dobásában bármi módon segédkezett volna.

A büntető törvényszék Cserny József és Papp Sándor vádlottak védekezését, mint valótlant, elutasította,

- mert Cserny József maga beismeri, hogy a csendőrtisztek letartóztatása előtt már tudomása volt arról, hogy Chlepkó Hantos Ede nevezetteknek a meggyilkolását követeli;
- mert maga beismeri, hogy a csendőrtisztek ügyének kivizsgálása végett ő ajánlotta a két vérebet Chlepkó Hantos Edének, bizonyára *abban a reményben, hogy ezek valami nagyobb ellenforradalmi mozgalom tervét veszik ki kínzások árán a hozzájuk bekísért csendőrtisztekből;*
- mert *mesébe való a nevezettnek azon állítása, hogy a csendőrtiszteket szabadon akarta bocsájtani, hiszen ha ez lett volna a szándéka, ezt akármikor megtehette volna;*
- mert Bonyháti Tibor vallomása szerint ő és nyomozótársa július 21-én az esti órákban felkeresték Cserny Józsefet. Nem aludt, az

ágyban ült és cigarettázott, és kérdésükre azt felelte, hogy Chlepkó parancsa szerint »haza kell küldeni a csendőrtiszteket«, ami alatt azoknak a kivégzését értette;

– mert végül *Cserny József lévén a terror-tanya parancsnoka, ennek tudta és beleegyezése nélkül ilyen rémes gyilkosságokat a laktanyában elkövetni nem lehetett volna;*
– mert Bonyháti vallomása szerint a kivégzést megelőző délután Papp Sándor vádlott, kinél a csendőrtisztek által hazulról kért tisztasági cikkek behozatalát engedő cédulákat összetépve találta, kijelentette Bonyháti Tibornak, hogy ezeket nem kellett elvinni, mert a csendőrtisztek rövid idő múlva »haza lesznek küldve« és nem engedve, mint azt Papp Sándor mondja;
– mert ugyanennek vallomása és Kakas Ferenc vádlottnak a vallomása szerint a kivégzést megelőző időben is bementek a nyomozók Papp Sándorhoz az előkészületek megkezdését jelenteni, s ekkor Kakas Ferenc vallomása szerint a szobából kijövő *Papp Sándor azt mondta a nyomozóknak: »hát igen, fel kell akasztani őket«;*
– mert végül Neumayer Géza vádlottnak vizsgálati vallomása szerint Papp Sándor adta a kötelet az akasztáshoz, mely vallomását a főtárgyaláson is fenntartotta.

De Kakas Ferenc, Csomor Gábor, Lőscher Márton, Neumayer Géza vádlottak, mint a szökésben lévő Pető István és Trailla György vádlottak tettestársai, kik Lőscher Márton vallomása szerint *önként, saját jószántukból vállalkoztak a kivégzések teljesítésére*, szintén alaptalanul védekeznek azzal, hogy az egyes kivégzésnél való közreműködésüket a tényállásban felsorolt ürügyek alatt tagadni próbálják;

– mert maga az a tény, hogy a kivégzés végrehajtására valamennyien önként jelentkeztek, az a tény, hogy három egyénnek megfelelő eszközök hiányában és alkalmatlan helyen történő felakasztása a jelentkezőknek az összes munkaerejét feltétlenül igénybe vette, végül *Lőscher Mártonnak legmegbízhatóbbnak látszó vallomása*

szerint mindenki részt vett valamivel a kivégzésben. Így a különben is erre a hármas gyilkosságra szövetkezett egyéneknek a három bűncselekményben tettestársi minőségben való szereplése kézenfekvő.

Bonyháti Tibornak a védekezését is alaptalannak tartotta a bíróság,

– mert *az előzmények szerint ő volt az, aki álürügyek alatt becsempészte magát a csendőrtisztek társaságába, magát fehér érzelműnek mutatván, tette pedig ezt azért, hogy az előzően általuk sikertelenül folytatott és így dicséretükre nem vált nyomozás után olyan adatok birtokába jusson, melyek csak halálos kimenetelt vonhattak volna maguk után;*
– mert Cserny József vallomása szerint Bonyháti Tibor volt az ész, a diplomata, ő volt a finesz, ez sürgette legjobban a kivégzést, nap-nap után nyakára járva Cserny Józsefnek. Midőn ez azt kérdezte, hogy mi a »fedezet«, a zsebére ütve azt felelte, hogy »itt van a fedezet a zsebemben«. Ezek szerint tehát tarthatatlan az a szánalmas védekezés, hogy a nálánál idősebb, de mindenesetre ügyetlenebb Radányi Kornél lett volna ennek a drámának a főszereplője;
– mert saját vallomása szerint is ő szólította meg Kakas Ferencet és Csomor Gábort, de nem az általa vallott azon kijelentéssel, hogy: »bent kell maradnotok a laktanyában«, hanem a *Csomor Gábor által bizonyított azon kijelentéssel, »menjetek és végezzétek a munkátokat«*;
– mert végül még annak eszméje is tőle került ki, hogy a Dunába dobott hullák felmerülését megakadályozandó azokra súlyt kell kötni, s ebből a célból ő és nyomozótársa hozták ki a tornateremből a súlyzókat és adták oda a hullák szállítására kirendelt egyéneknek.

Épp így tarthatatlan Tóth József vádlottnak a védekezése is,

– mert Kakas Ferenc vallomása szerint a vádlottat az ő jelenlétében felköltő Nébel sofőr azzal költötte fel az elindulás előtt: »tudod

hová kell menned«. Midőn Tóth József felöltözvén, Kakas Ferenccel az udvarra jött, azt kérdezte ettől, hogy »már a kocsin vannak-e« és amikor ez tagadólag felelt, felkérte, hogy mutassa meg őket, mire Tóth József vádlottat le is vezette a pincébe;

– mert Tóth József maga is beismeri, hogy maga is látta a második embert a kötélen lógni, továbbá a terhelt-társak azt bizonyították, hogy segédkezett a hulláknak kocsira való feltételében;
– mert végül arra is adatok merültek fel, részint Tóth Józsefnek a beismerése, részint pedig Lőscher Márton vádlott vallomása alapján, hogy *a velük mindenben egyetértő Tóth József vádlott az akasztófán lógó Menkina János csendőr alezredest vergődése közepette arcul verte.* Továbbá Lőscher Márton Radányi Kornél nyomozótól tudja, miszerint ez még az estéli órákban kiadta neki a parancsot, hogy a kivégzendő egyének hulláit ő fogja elszállítani. Így nyilvánvaló, hogy *a bűntett elkövetése előtt társaival előzetesen megegyezve a bűntett elkövetése után nyújtandó segély, illetve a hatósági intézkedések meghiúsítása iránt velük egyetértett.*

Ezen ügy kapcsán tényként állapította meg a bíróság azt is, hogy *Bartalos István terrorfiú, tudva előre a három tisztnek azért való letartóztatásáról, hogy azokat a terrorlaktanyában ki fogják végezni,* előre megfontolt szándékkal, egyetértve a tettesekkel és a felbujtókkal, ezen bűncselekmények elkövetését szándékosan megkönnyítette és előmozdította azáltal, hogy a *nevezetteket letartóztatta* és éjnek idején a terrorlaktanyába beszállította. Tényként állapította meg továbbá azt is, hogy Cseh László vádlott a fentieknek tudatában a tettesekkel és felbujtókkal előzetesen egyetértve *a csendőrtisztek meggyilkolásának elkövetését előre megfontolt szándékkal megkönnyítette és előmozdította azáltal, hogy letartóztatásukban azokat napokon át fegyveresen őrizte.*

Bartalos István és Cseh László vádlottak a tényeket ugyan tagadásba nem veszik, sőt elismerik, ellenben azt, hogy a kivégzések tervéről előzetesen tudomásuk lett volna, s így azt tudatosan és előre megfontolt szán-

dékkal mozdították volna elő vagy könnyítették volna meg beismert tényeikkel, mindketten tagadják.

A büntetőbíróság tagadásukkal szemben utal arra, hogy *mindketten a terrorcsapat tagjai voltak, akik előtt az ott letartóztatottaknak kínzások után való kivégzése ismeretes volt, és akik éppúgy áthatva a burzsujgyűlölettől, mint társaik, már a terroralakulatba való belépésükkor mindenre való készségüket kijelentették,*

– mert nevezetteknek állandó tanyája a terrorfiúk kaszárnyája lévén, lehetetlen volt nem látniuk és nem hallaniuk azt, hogy mi készül ott a csendőrtisztek ellen. Tudniuk kellett ezt abból is, *hogy Cserny József vallomása szerint az ő terroralakulata »testvéries banda« volt, ahol nemcsak hogy nem hallgatták el a tervbe vett, akár végzett borzalmakat, hanem maguk közt előzetesen megbeszélték és dicsekedtek is azzal, hogy ki milyen legény, mit tudott és mit fog végezni;*[68]
– ezek szerint *nem férhet vita a szándékukhoz, annak előre megfontolt voltához*, ill. a bűntettek megkönnyítéséhez és előmozdításához szolgáló tevékenységüknek előzetes egyetértésből fakadásához. …

Továbbá Pór Polatschek Ernő ellenében tényként állapította meg a bíróság azt, hogy ő, mint a Vörös Őrség országos főparancsnokának titkára, a Budapesten, 1919. július 17-én beérkezett és Ferry Oszkár csendőr altábornagyra, Borhy Sándor és Menkina János csendőr alezredesekre vonatkozó névtelen feljelentést, illetve internálási javaslatot, annak hátlapján azonnal elintézte, azt szabálytalanul kiadta, ezáltal törvényellenesen elfogatta a nevezetteket, akik letartóztatásuk alatt sanyargatásokat is szenvedtek. …

[68] A Cserny és társai ügy tárgyalása során – nem a csendőrtisztek ügyében – többször előfordult, hogy kiderült: a Lenin-fiúk közül néhányan olyan cselekmények elkövetésével is dicsekedtek társaik körében a Tanácsköztársaság idején, melyekről utólag azt vallották, hogy csak virtuskodásból mondták (hogy ők lőttek, szúrtak, öltek), de valójában nem tettek ilyet. (Lásd pl.: *Népszava*, 47. évf. 243. sz. 4.)

Pór Polatschek Ernő vádlott a fent idézett akta előmutatása után *beismerte, hogy az annak hátlapjára ceruzával vezetett elintézést, valamint a külön előadóívre ezt szóról szóra átvevő elintézést ő fogalmazta,* ezeknek a kiadmányai lettek a kiadói utasításban jelzett hatósághoz elküldve. Védelmére azt adja elő, hogy ő ezen feljelentés elintézésének a következményeire nem gondolt, és a továbbiakról egyáltalán semmit sem tudott.

Cserny József vádlottnak, továbbá *Papp Sándor* és *Bonyháti Tibor* vádlottaknak a tényállásban előadott cselekményeit arra való tekintettel, hogy előbbi kettő Bonyháti Tibort és ennek útján Kakas Ferenc és társai tetteseket, Bonyháti Tibor pedig Kakas Ferencet és tettestársait előre megfontolt szándékkal *három rendbeli, a Btk. 278. és 69. § 1. pontja szerinti gyilkosság bűntettében való felbujtói bűnrészességnek,*

Kakas Ferenc, Csomor Gábor, Lőscher Márton és Neumayer Géza vádlottaknak a cselekményei mindegyikkel szemben, mint tettestársakkal szemben három rendbeli, a Btk. 278. §-ában meghatározott gyilkosság bűntettének,

Tóth József és *Cseh László* vádlottak cselekményei fejenként egy rendbeli, a Btk. 278. és 69. §-ának 2. pontjában meghatározott *gyilkosság bűntettében való bűnsegédi bűnrészességnek,* továbbá *Bartalos István* vádlottnak cselekménye szintén a Btk. 278. és 69. §-ának 2. pontjában meghatározott *gyilkosság bűntettében való bűnsegédi bűnrészességnek,* …

Pór (Polatschek) Ernő vádlottnak a cselekménye, tekintettel arra, hogy azzal a csendőrtisztek letartóztatására szándékosan közreműködött, *három rendbeli,* a Btk. 323. §-ának 1. bekezdésében meghatározott és annak utolsó bekezdése szerint minősülő *személyi szabadság megsértése vétségének* a tényelemeit foglalják magukban,

amiért is a beszámítást, avagy a büntethetőséget kizáró okok hiányában, ezen vádlottak bűnösségének a megállapítása indokolt.

Megjegyzi a bíróság, hogy a főbenjáró bűncselekményekkel vádolt egyéneknek elmeállapotát orvosszakértőkkel megfigyeltette, s ezek a megfigyelt vádlottak mindegyikére egybehangzóan megállapították, hogy

sem elmezavarban nem szenvednek, s nem szenvedtek a cselekmény elkövetésekor, sem öntudatlan állapotban nem voltak,… így teljes beszámíthatóságuk kétségtelen."[69]

Ezt követően az ítéletben a bíróság *dr. Vajda Zoltánt felmentette* „az ellene emelt, a Ferry Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János csendőrtisztek sérelmére elkövetett három rendbeli… gyilkosság bűntettében való, a Btk. 69. § 1. pontja szerinti felbujtói bűnrészességének vádja alól.[70]
…

Dr. Vajda Zoltánnak azon védelmét, hogy Ferry Oszkár és társai elfogatását maga után vonó névtelen feljelentés fogalmazványára, továbbá az ezekről készült kiadmányokra az ő aláírásának gumibélyegzőjét nem ő nyomta rá, erre senkit fel nem hatalmazott, az egész feljelentésről, valamint annak miként történt elintézéséről tudomása nem volt, ez időben a hivatalában nem tartózkodott, igazolták azok a tények, hogy saját kezű aláírása az aktán hiányzik, s hogy Pór Polatschek Ernő vallomása szerint dr. Vajda Zoltán ez időben beteg volt. Gumibélyegzője záratlan helyen állt, így azt bárki felhasználhatta, továbbá megerősítette dr. Marberger Sándor orvosnak eskü alatt tett vallomása és a beteglátogatásokról általa szerkesztett, a bíróság által betekintett jegyzéknek az az adata, hogy a vitatott időben dr. *Vajda Zoltán beteg volt…, járni sem tudott.* Ezek szerint nincs tartható alapja annak a vádnak, hogy ő Ferry Oszkár és társainak elfogásáról előzőleg tudott volna, továbbá, hogy Chlepkó Hantos Edével megegyezve, a nevezett csendőrtisztek meggyilkolását bármi módon szándékosan megkönnyítette vagy előmozdította volna."[71]

---

[69] PIL 613. f. 1/48. 23–25. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

[70] *Izgatásért ellenben elítélték dr. Vajda Zoltánt*, amiért „ő a diktatúra eszméjének egész a haláláig harcosának vallotta magát és hivatala átvételekor arra hívta fel nagyszámú hallgatóit, hogy tartsanak ki az osztálygyűlöletet, a magánvagyon elkobzását hirdető kommunizmus mellett, mely kijelentéseivel a munkásosztály tagjait, a többi társadalmi osztály elleni gyűlöletre hívta fel, továbbá a vagyon jogintézménye ellen izgatott, mindezt háború idején tette, nyilvánosan és gyülekezeten", amivel „egy rendbeli, a Btk. 172. § második bekezdésében meghatározott és az 1912. évi 63. tc. 19. §-ában meghatározott izgatás" bűntettét követte el, amiért őt 5 évi fegyházra és 5 évi hivatalvesztésre ítélték. (PIL 613. f. 1/48.)

[71] PIL 613. f. 1/48. 27. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

A bíróság ítéletéből nyilvánvaló: nagyjában és egészében *kontraproduktívnak bizonyult a vádlottaknak azon taktikája, hogy magukat mentve társaikra próbálták hárítani a felelősség súlyosabb részét.* A bíróság – az ügyről akkoriban mit sem tudó, nagybeteg Vajda Zoltán kivételével – ezeket az érveket egytől egyig elutasította, ellenben a társaikra tett terhelő vallomásokat bizonyítéknak tekintette. E játszma végül is negatív összegűnek bizonyult számukra: kölcsönösen bemártották egymást, miközben maguk a legkevésbé sem mentesültek a felelősség és a következmények alól. Közülük a bíróság *Cserny Józsefet, Papp Sándort, Bonyháti Tibort, Kakas Ferencet, Csomor Gábort, Neumayer Gézát, Löscher Mártont* halálra, *Bartalos Istvánt* 10 évi fegyházra és 10 évi hivatalvesztésre, *Tóth Józsefet* 12 évi fegyházra és 10 évi hivatalvesztésre, *Cseh Lászlót* 5 évi fegyházra és 5 évi hivatalvesztésre, *Poór Polatsek Ernőt* 3 évi fegyházra és 3 évi hivatalvesztésre ítélte (azzal, hogy „a hivatal- és politikai jogvesztést a szabadságvesztés büntetés elévülésének befejezésétől kell számítani").[72] A halálraítéltek közül Csernyt 7,[73] Pappot, Bonyhátit 3 gyilkosságra való felbujtásért, Csomort 4, Kakast, Neumayert és Löschert 3 gyilkosságban való részvételért, Bartalost, Tóthot és Csehet gyilkosságban való bűnsegédi bűnrészesség miatt, Poór Polatseket személyi szabadság jogtalan korlátozása miatt marasztalták el.

Terjedelmi okból itt csak a fővádlott Cserny Józseffel kapcsolatos ítéletrészből az általános részt és a Mozdony utcai laktanyában történteket összegzőt tárjuk olvasóink elé: Cserny József 1. „mint a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében gyilkosságra szövetkezett terrorista csapat parancsnoka, a csapat tagjait olyan általános tanítással látta el, hogy a burzsujt nem kell kímélni, le kell ölni, s őket magatartásával, nyilatkozataival, biztatásaival, dicséreteivel, buzdításaival, jóváhagyásaival, gyilkosságra állandóan kész lelki és fizikai állapotban, ölésre alkalmas fegyve-

[72] BFL VII. 5. c. 8931/1919.

[73] Cserny Józsefet a 7 rendbeli gyilkosságra való felbujtás mellett további két ember életének közvetett kioltásával vádolták, mert a Forradalmi Törvényszék elnökeként a Stenczel–Nikolényi-ügyben hozott halálos ítéleteiből kettőt végrehajtottak. (*Népszava,* XLVII. évf. 248. sz. 3.)

rekkel ellátva készenlétben tartotta,[74] s hogy … 4. az 1. pontban körülírt általános magatartásával és Budapesten, 1919. július 21-én Papp Sándor és Bonyháti Tibor terroristákkal egyezően adott utasításával az erre a célra önként jelentkezett Kakas Ferenc, Csomor Gábor, Neumayer Nagy Géza, Lőscher Márton, a szökésben lévő Pető István és Trailla György terroristákat szándékosan rábírta, hogy ezek a Budapesten 1919. július 18-án az ellenforradalom szervezésének gyanúja miatt letartóztatott és a Mozdony utcai terrorlaktanyába beszállított Ferry Oszkár csendőr altábornagyot, Borhy Sándor és Menkina János csendőr alezredeseket 1919. július 22-ére virradó éjjel előre megfontolt szándékkal megöljék, s mind e cselekményeit a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében követte el;

bünösnek mondja ki, mint a Btkv. 69. § 1. pontja szerinti felbujtót a Dobsa Miklós, id. Hollán Sándor, ifj. Hollán Sándor, dr. Berend Miklós, Ferry Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János sérelmére elkövetett, összesen tehát *7 rendbeli, a Btk. 278. §-ában meghatározott gyilkosság bűntettében*, valamint a dr. Berend Miklós sérelmére elkövetett, s a Btk. 370. § 1. bekezdésében meghatározott *orgazdaság bűntettében."*[75]

---

[74] Már az első tárgyalási napon, 1919. november 24-én kihallgatták Cserny Józsefet: „– Hát mi volt a maguk rendeltetése? – kérdezte az elnök. – *Hogy minden eszközzel törjük le az esetleges ellenforradalmat. Ha kell, fegyverrel fegyver ellen, amint ilyenkor szokás, szúrni, lőni. – De hát maguk olyanokat is megöltek, akiknek nem volt fegyverük. – Kellett, mert a szélső baloldalon úgy gyűlölték a burzsujt,* mint teszem fel a francia a németet. Nem lehetett ellenkezni. – És kinek az ajánlatára fogadta fel az embereket? – A megbízható kommunisták vagy a népbiztosok környezetének ajánlatára. Vakon nem vettem fel senkit. Persze nem lehetett úgy válogatni és sietni kellett, amikor jött a második kétszázra a megrendelés. … Nem megrendelés, felvétel… Persze *próbára tettem az embereket, akik be akartak állni a csapatba és mindenfélét hazudtam nekik. Hogy a Batthyány-pince tele van hullákkal, megkérdeztem tőlük, hogy hajlandók-e éjjel bárhova elmenni és akárkinek is a szívébe döfni a kést. Az ilyen hazugságokba beleszólt a második, a harmadik is, így próbáltuk ki az emberek szívét és idegzetét.* – Nem is volt ez hazudozás és próba – vágott közbe az elnök –, maguk így dolgoztak. Hiszen hallom, hogy szőke hajúakat és kékszeműeket fel sem akart venni, mert azok puhaszívűek. – Nem azért – felelte Cserny, hanem, tetszik tudni, a kékszeműek és a szőkék inkább lopósak. Nem akartam lopós embereket. Ezért választottam inkább feketéket. De azért volt nálam egy szőke is. Az elnök ezután megkérdezte, hogy erőszakkal nem soroztak be embereket? – Nem, felelt Cserny." (*Az Est*, 10. évf. 117. sz. 4. Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

[75] A Csernyvel kapcsolatos ítéletrész 3. pontjában olvashatjuk ennek magyarázatát: „a meggyilkolt Dr. Berend Miklóstól [az 1919. június 24-i ellenforradalmi kísérletet fehér kendővel üdvözlő, magánál pisztolyt tartó orvos-tanártól – D. P.] *a gyilkos terroristák által rablás büntette útján elvett pénzből 23 db 200 koronás pénzdarabot* és az azt tartalmazó pénztárcát, tudva, hogy az rab-

1.4. Lehetséges kérdések az ítéletekkel kapcsolatban

A bíróság ítélete kapcsán felmerül néhány – rendelkezésre álló forrásaink alapján egyértelműen meg nem válaszolható – kérdés, melyeket a tárgyszerű történeti megítélés érdekében akkor is fel kell vetnünk, ha *meggyőződésünk: három ember élete előre megfontolt szándékkal történő, önkényes és különösen brutális kegyetlenséggel végrehajtott kioltásának megtorlása csak az adott jogrendben legsúlyosabb büntetést vonhatta maga után.*[76] Ahogy az alábbiakban még szó lesz erről, *e gyilkosságokat még a Tanácsköztársaság jogszabályai is főbenjáró bűncselekményekként megtorlandóknak ítélték.*[77]

Az első és talán a legfontosabb kérdés az ítélettel kapcsolatban, hogy vajon igazuk volt-e a bíráknak, amikor úgy vélték: mesébe való Csernynek azon állítása, hogy a csendőrtiszteket szabadon akarta bocsátani. Ha ez lett volna a szándéka, ezt akármikor megtehette volna. Továbbá Bonyháti Tibor vallomása szerint ő és nyomozótársa július 21-én az esti órákban felkeresték Cserny Józsefet, aki nem aludt, hanem az ágyban ült és cigarettázott, és kérdésükre azt felelte, hogy Chlepkó parancsa szerint „haza kell küldeni a csendőrtiszteket", ami alatt azok kivégzését értette. Egyébként is laktanyaparancsnok volt, „tudta és beleegyezése nélkül ilyen rémes gyilkosságokat a laktanyában elkövetni nem lehetett vol-

lás útján jutott a gyilkos terroristák kezébe, *a Tanácsköztársaság fenntartása érdekében* [tehát nem személyes haszonszerzés céljából – D. P.] jogtalan vagyoni haszon végett megszerzett". (BFL VII. 5. c. 8931/1919. Kiemelés tőlem. – D. P.) Az 1878. évi V. tc. XXX. fejezetében olvashatjuk: „Az orgazdaság és bűnpártolás. Orgazdaság. 370. § Aki olyan dolgot, melyről tudja, hogy lopás, sikkasztás, rablás vagy zsarolás bűntette következtében jutott birtokosa vagy birlalójának [sic!] kezéhez, vagyoni haszon végett megszerez, elrejt, vagy annak elidegenítésére közreműködik; az orgazdaság bűntettét követi el és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő. … Orgazdaságot csak ingó dolgokon lehet elkövetni. *(A magyar büntető törvények* 1910. 258.) – *Romsics Ignác* felhívta a figyelmet a korabeli bíróságok általános gyakorlatára, melynek révén „a szocializálásokat, rekvirálásokat lopásnak, rablásnak" minősítették (1999. 131.) Tegyük hozzá: orgazdaságnak is.

[76] Anakronisztikus lenne mai értékrendünk – halálbüntetés-ellenességünk – alapján véleményezni az akkori ítéleteket.

[77] Ld. pl.: a Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. sz. és XCIV. sz. rendeleteit. (*A Forradalmi* 1919. 15–16. és 27–32.) Böhm Vilmos hadsereg-főparancsnok 53/khp. sz. parancsa. (*Böhm V.* 1923. 385.)

na". Nagy valószínűséggel: igen. Hiszen Cserny a terhére rótt minden gyilkossággal kapcsolatban tagadásban volt arra vonatkozóan, hogy parancsot adott-e ő ezekre az atrocitásokra, s hogy előre megfontolt szándékkal cselekedett-e? Ráadásul a tárgyalás során – a Bonyhátival való 1919. december 3-i szembesítésekor – elismerte, hogy azt mondta: „Stopp, haza kell küldeni őket! Cserny: Igen, ezt mondtam, de maga tudja, hogy hozzátettem: Chlepkó mondta… Parancsot nem adtam, de magának nem is kellett!"[78]

Mindazonáltal nem teljesen kizárható, hogy szándékában állt a csendőrtisztek elengedése, ezért – egy más társadalmi légkörben folyó korrekt tárgyaláson – Cserny verzióját külön vizsgálni: igazolni vagy elvetni kellett volna. Lehetséges ugyanis, hogy Cserny ez esetben nem egészen alaptalanul védekezett így. A fentiekben idézett, 1919. augusztus 25-i kihallgatása során Cserny úgy vélte, hogy Chlepkó Hantos Ede azért követelte a csendőrtisztek kivégzését, mert sértetten törleszteni szeretett volna Kun Bélának, amiért nem őt, hanem dr. Vajda Zoltánt nevezte ki a Vörös Őrség országos parancsnokává. Azzal, hogy Kun – Cserny által hivatkozott – többszöri utasítása ellenére is ilyen önkényes terrormódszereket alkalmaztatott, kellemetlen helyzetbe akarta hozni a külügyi népbiztost az antantmissziók előtt.

Vallomásában Cserny nem említette, de a névtelen feljelentés idején, az 1919. július 17-ét követő napokban, ő és csapata éppen igen kényes helyzetben volt. Az antantmisszió és a szociáldemokrata vezetők nyomására[79] a pártvezetőség július 16-i és a Forradalmi Kormányzótanács július 17-i ülésén úgy döntöttek, hogy „a Cserny-csoport helyett biztosító csapatként a Fabik-csoport szervezendő meg".[80] A július 16-i értekezlet határozatához hozzájárult Csernyék patrónusa, Kun Béla,[81] s jelen lehettek az

[78] *Az Est*, 10. évf. 125. sz. 4.
[79] *Mendelényi L.* 1921. 200.; *Böhm V.* 1923. 395–396.; *Gratz G.* 1935. 152.
[80] *A Forradalmi* 1986. 496.
[81] Cserny még a moszkvai agitátorképző tanfolyamról ismerte Kun Bélát, s még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt egy ideig személyesen őrizte a pártházban annak szobáját. Bár a későbbiekben konfliktusaik is voltak, Kun Csernyékre úgy tekintett, mint azon kevés budapesti fegyveres erő

ülésen a velük szoros munkakapcsolatban állók közül többen is. Így feltételezhető: Cserny tudhatta, hogy bár csapata már több korábbi feloszlatást, átszervezést átélt, ez esetben egy újabb hiba könnyen végzetes lehet a számukra. (Az is volt.) Az első, májusi feloszlatásukra, leszerelésükre ugyanis akkor került sor, amikor a Kormányzótanács szociáldemokrata tagjai tudomást szereztek áprilisi gyilkosságaikról.[82] Úgyhogy nem kellett ahhoz Borhy alezredesnek Cserny apjára hasonlítania, hogy esetleg kímélni próbálja a letartóztatott csendőrtisztek életét. Ha továbbra is fenn akarta tartani csapatát és pozícióját, célszerű lett volna így cselekednie. Amiből nem következik persze, hogy így is cselekedett, de az igen, hogy jó oka lehetett arra, hogy megkísérelje elkerülni Fery Oszkár és társai felakasztását.[83] Ahogy arra is, hogy ne konfrontáljon nyíltan az azokban a

---

egyikére, amely nem állt szociáldemokrata irányítás alatt. Kun Béla 1919. július 15-én a Központi Intézőbizottság ülésén arról beszélt, hogy a Tanácsköztársaság válságban van hatalmi, gazdasági, bel- és külpolitikai szempontból. Ezek közül a hatalmit és a belpolitikait tartotta súlyosabbnak: „*Meg kell félemlíteni a burzsoáziát*. Reszketnie kell a burzsoáziának, mert csak ez esetben lehetséges az, hogy elkerüljük a vérontást." Majd hozzátette: „Nincs karhatalmunk, nem tudjuk végrehajtani a rendelkezéseinket. Maholnap ott tartunk, mint a Károlyi-kormány tartott… A Kormányzótanács jelenlegi törekvése éppen az, hogy *megteremtse a megbízható karhatalmat*…" (MMTVD 6/B. 456. és 460. Kiemelés tőlem. – D. P.) – Cserny kevés kommunista támogatói közül a legfontosabbként tekintett a külügyi népbiztosra. akinek kemény fellépést követelő szavai nyilván tetszettek neki, ugyanakkor a megbízható karhatalom megteremtésére vonatkozó felhívás reményt és aggodalmat is kelthetett benne. *Borsányi György* szerint ugyanis Kun „szavait tett követi: újjászervezik a Cserny-csoportot. Maga Kun jelenik meg a Batthyány-palotában székelő csoportnál és intéz beszédet hozzájuk. Ugyanebben az időben számolja fel azt a csoportot, amelyet a tanácskormány baloldali ellenzékének tekint." (1979. 188.) Mindazonáltal Borsányi György véleményétől eltérően úgy látjuk, hogy ha Kun valóban járt július közepén a Cserny-csoportnál, annak több célja is lehetett: 1. Megőrizni ezt az alakulatot, lojalitását erősítvén. Ez esetben a fentiekben idézett, a Fabik-csoportot előtérbe helyező július 16–17-i határozatok akarata ellenére születhettek. 2. De az is lehet, hogy azért járt náluk, hogy „csomagolja" számukra az őket háttérbe szorító határozatot.

[82] Dobsa Miklóst április 20-án a Batthyány-palota pincéjében, id. és ifj. Hollán Sándor volt államtitkárokat április 23-án éjjel ölték meg a Cserny-csapat tagjai a Lánchídon. Návay Lajos volt képviselőházi elnökkel, és fiával, Návay Iván földbirtokossal, valamint dr. Kiss Béla szentesi városi főjegyzővel Kiskunfélegyházán a pályaudvaron végeztek a terroristák. Előbbiekkel kapcsolatban Csernyt a gyilkosságokra való felbujtással vádolták. Utóbbiakkal kapcsolatban az elkövetők utólagos felelősségre vonásának elmaradását vetették a szemére. (*Váry A.* 1922. 16. és 86.) Ld. továbbá: *Olysói Gabányi J.* 1922. 71–74., 103–110.; *Böhm V.* 1923. 377–380.; *Hajdu T.* 1969. 131.

[83] Az sem kizárható teljesen, hogy Cserny július közepén, a bukás előtt két héttel érezte: a Tanácsköztársaság végnapjait éli, s a csendőrtisztek elengedésével és saját szökésével – már ha tényleg tervezett ilyet – jó pontot kívánt szerezni az ellentábor prominenseinél. (Ahogy a Harmadik Birodalom bukását megelőzően egyes SS- és Gestapo-tisztek is tettek korábban tőlük elképzelhe-

napokban a beteg dr. Vajda Zoltán helyett de facto a Vörös Őrség országos parancsnokaként funkcionáló Chlepkó Hantos Edével sem, hiszen osztaga akkoriban a II. kerületi vörösőr-parancsnokság alá volt rendelve, így természetesen a főparancsnokság alá is. Feltéve, hogy Bonyháti Tibor – Cserny állításának megfelelően – valamilyen okból valóban nagyon ambicionálta a csendőrtisztek kivégzését, s hogy emiatt Chlepkóhoz szaladgált, nem áll a bíróság azon feltételezése, miszerint Cserny bármikor elengedhette volna az elfogott csendőrtiszteket, ha valóban akarja.

Bonyolíthatta helyzetét még egy eseménysor is, amely éppen a csendőrtisztek elfogásának időszakára esett. A Kormányzótanács említett, 1919. július 17-i ülésén ugyanis – komoly vitát követően – arról is határoztak, hogy Szamuely Tibor[84] tegyen jelentést a Kormányzótanácsnak a kalocsai ellenforradalom leverése alkalmával kivetett hadisarcairól.[85] Tehát a Tanácsköztársaság jellege, módszerei, terrorja, esélyei, bel- és külpolitikája stb. körül a kormányzó párton és a Kormányzótanácsban állandósult viták, politikai harcok egy újabb állomásaként, Szamuely tevékenységét korlátozó, elszámolási kötelezettségét erősítő határozat született,[86] ami a Cserny-különítmény június 24-e utáni újjászervezését támogató egyik vezető[87] pozíciójának gyengülésére utalhatott. A szociálde-

---

tetlen gesztusokat, mentettek zsidók/antifasiszta ellenállók életét, hogy legyen, aki tanúskodik mellettük a várható felelősségre vonás során.)

[84] *Szamuely Tibor* (1890–1919) 1908-tól szociáldemokrata, majd kommunista újságíró, az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportjának egyik alapító tagja, a *Szociális Forradalom*, a *Vörös Újság* szerkesztőségének munkatársa. A Tanácsköztársaság kikiáltása után helyettes hadügyi népbiztos, 1919 áprilisától közoktatásügyi népbiztos, majd április végétől az ellenforradalmi mozgalmak letörésére létrehozott Frontmögötti Bizottság elnöke, s az ezzel kapcsolatos karhatalmi fellépések, megtorlások irányítója. 1919 májusában Leninhez repült, majd május–júniusban – bár a kevesebb véráldozat híveként állította be magát, valójában – a dunántúli s a Duna–Tisza közi ellenforradalmi akciók véres elfojtásával tette nevét emlékezetessé. A Tanácsok Országos Gyűlésén harcosan képviselte a kommunisták álláspontját. (*Szamuely T.* 1975. 636.; *Munkásmozgalom-történeti* 1976. 605–606.)

[85] *A Forradalmi* 1986. 499.

[86] Még a kommunisták véleménye is megoszlott az ügyben. Kun Béla távollétében a Csernyéket támogató Szántó Béla ellenezte, Varga Jenő és Lukács György támogatta Szamuely beszámoltatását. *(A Forradalmi* 1986. 499.)

[87] Lengyel József „Prenn Ferenc hányatott élete" c. regényében azt állítja, hogy a június 24-i budapesti ellenforradalmi kísérlet leverése után a csapata újrafelállítását és erős felfegyverzését kérő

mokrata *Böhm Vilmos*[88] visszaemlékezésében e határozatot úgy értékelte, hogy „ezzel megkezdődött a harc a Kormányzótanács és Szamuely között. … De hogy az ellenakciók milyen újabb és súlyosan fenyegető mozgalmak okozói voltak, azt a következő eset illusztrálja. Június havában Budapestre érkezett az orosz szovjetköztársaságból két ukrán tiszt (a nevük: Effinov Grigory és Jukelsohn Isay), akik állítólag az ukrán szovjetköztársaság elnökének, Racovskynak voltak bizalmasai. Hivatalos színben úgy tüntették fel küldetésüket, hogy ők az orosz hadifoglyokat akarják a Vörös Hadsereg számára megszervezni. Különvonaton keresztül-kasul beutazták az országot, de mint később kiderült, egészen más céljaik voltak. Értekezleteket tartottak a diktatúrával elégedetlenkedő baloldali elemekkel, a fölöszlatott, úgynevezett forradalmi munkástanácsok radikálisaival, és ezeket arról akarták meggyőzni, hogy *Magyarországon nincs proletárdiktatúra, hanem burzsoádiktatúra van. El kell távolítani a forradalom vezetéséből a szociáldemokratákat, megbízható kommunistákat kell az élre állítani, a burzsoáziát ki kell irtani, s így kell biztosítani a proletariátus uralmát* – ez volt agitációjuk vezérmotívuma.

A haditerv a következő [volt]. *Július 21-ére virradó éjjel el kell fogni Weltner Jakabot*[89]*, Kunfi Zsigmondot*[90] *és Böhm Vilmost, akik megakadá-*

Cserny javaslatát Szamuely Tibor, Korvin Ottó, Sallai Imre is támogatták – mire Kun Béla beleegyezett ebbe. E taktikai szövetség nem jelentette ugyanakkor, hogy a Tanácsköztársaság ellenfelei elleni harcot, a vörös terrort megtestesítő három férfiú azonos módon viszonyult volna akkori szerepéhez. Lengyel József regényében Szamuely szájába adta a három férfiúról kialakított véleményét: „Nézze Kun! – szólalt meg Szamuely ridegen. – Itt van *Korvin. Ő a kemény eljárást szükséges rossznak tartja*. *Cserny* – és kis mosoly mutatkozik vértelen ajkán – *szükségesnek és jónak. Én egyszerűen szükségesnek.* Mi a maga véleménye?" (1966/2. Kiemelés tőlem. – D. P.)

88 *Böhm Vilmos* (1880–1949) szociáldemokrata műszerész, előbb a vasasok szakszervezete, majd az MSZDP vezetőségének is tagja. A Károlyi-kormány hadügyi államtitkára s a Berinkey-kormány hadügyminisztere volt. A Tanácsköztársaság alatt tagja a Forradalmi Kormányzótanácsnak, előbb szociális, majd hadügyi népbiztos, később a Vörös Hadsereg parancsnoka, s végül bécsi nagykövet lett. A bukás után (1945 végéig) emigrációban tevékenykedett, majd hazatért. 1946 végétől Magyarország stockholmi (koppenhágai, oslói) nagykövete lett. E tisztségéről a „fordulat éve" nyomán lemondott, s haláláig nem tért vissza az országba. *(Bölöny J.* 1992. 273.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 85–86.)

89 *Weltner Jakab* (1873–1936) szociáldemokrata asztalos, 1898-tól az MSZDP központi titkára, 1910-től a *Népszava* felelős szerkesztője. Az őszirózsás forradalom idején a Magyar Nemzeti Tanács tagja. A Tanácsköztársaság idején az egyesült pártvezetőség tagja, az újságíró-

lyozzák a proletárdiktatúra kialakulását, le kell őket mészárolni, Kun Bélát le kell mondatni, helyébe Szamuely Tibort kell kinevezni a Tanácsköztársaság vezetőjévé,[91] *Budapesten Szent Bertalan-éjt kell szervezni, s a »fölszabadult erőkkel« kell a proletárdiktatúrát biztosítani.*

Az utolsó percben Kun tudomást szerzett a tervről. Július 20-ára virradó éjjel az utolsó nagy értekezleten, amelyen 150 hívük vett részt, Szamuely Kun megbízásából elfogta a két ukrán tisztet, s ott a helyszínen felkoncolták őket. Ha Kun az utolsó pillanatban meg nem hiúsítja az ukrán tisztek tervét, következményeiben beláthatatlan vérontás színhelye lett volna Budapest. Mellesleg megjegyzem, hogy Kun Bélát ezért a tettéért az ellenforradalom kétrendbeli gyilkossággal vádolja. A Kun ellen indított ellenforradalmi pörben elhallgatták a két ukrán tiszt tervét és azt a tényt, hogy Kun ezzel a tettével Budapest polgárságát a tömeges mészárlástól mentette meg" – írta Böhm Vilmos.[92]

---

szakszervezet elnöke. A bukás után 1924-ig emigrációban élt, majd hazatérve újra a *Népszava* szerkesztője lett. 1931-től haláláig országgyűlési képviselő volt. *(Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 704.)

[90] *Kunfi Zsigmond* (1879–1929) szociáldemokrata tanár, társadalomtudományi író, szociáldemokrata vezető, egy időben a *Népszava*, ill. a *Szocializmus* szerkesztője, 1909-től az MSZDP vezetőségének tagja. Az őszirózsás forradalmat követően előbb tárca nélküli, majd munkaügyi és népjóléti, s végül közoktatásügyi miniszter. A Tanácsköztársaság alatt közoktatásügyi népbiztos, s az együttes pártvezetőség tagja. A kommunistákkal folytatott vitái s a radikális túlzások visszafogására irányuló kísérleteinek kudarca nyomán júniusban kivált a vezetésből és vidékre utazott, s csak a bukás után tért vissza Budapestre. 1919 augusztusától Bécsben élt, több szociáldemokrata lapnak dolgozott, s részt vett a Kétésfeles Internacionálé létrehozásában. Tevékenységét hatástalannak érezve, 1929-ben öngyilkos lett. *(Bölöny J.* 1992. 338.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 326.; *Mann M.* 2005. 68–69.)

[91] Komoly viták voltak Kun Béla és Szamuely Tibor között, de – ismereteink szerint – semmi sem bizonyítja, hogy Szamuely Kun helyére tört volna. E szervezkedés meghiúsításával ennek ellenkezőjét tette.

[92] *Böhm V.* 1923. 393–394. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.) – Nem tartozik témánkhoz, ezért különösebb elemzés nélkül megjegyezzük: a radikális baloldali diktatórikus fordulat megakadályozása és a két letartóztatott ukrán tisztnek Kun által (Szamuely Tibor és öccse László, valamint Rudas László jelenlétében) történt rövid kihallgatása utáni – törvényes tárgyalás nélküli – Dunaparti brutális kivégzése között véleményünk szerint nincs olyan egyenes összefüggés, ahogy ezt Böhm Vilmos beállítja. Leleplezésükkel és letartóztatásukkal már elejét vették egy szélsőradikális fordulatnak, ezért Kun Béla ezen eljárását illetően inkább *Borsányi György* interpretációjával érthetünk egyet: „A két ukrán tiszt kivégeztetése… súlyos hiba volt; mentegetni vagy magyarázni hiábavaló kísérlet lenne." (1979. 189.) *Gerencsér Miklós* a történteket leírva úgy véli, hogy az ukrán tisztek kihallgatásánál jelen volt Cserny József is, s Kun őt utasította, hogy kivégzésük

A Cserny csapata ellen többször erélyesen fellépett, vezetőjüket élesen elítélő Böhm Vilmos[93] nem említi, hogy a szervezkedők tanácskozásain – egyebek között – részt vett Chlepkó Hantos Ede is, s hogy ügyüknek „meg akarták nyerni a szélsőségekre mindig kapható Cserny Józsefet, de a különítményesek parancsnoka csatlakozás helyett tájékoztatta Kun Bélát, hogy miféle szándékkal gyűléseznek a radikálisok az Országházban".[94] Más források szerint „Cserny – bár szíve hozzájuk húzott – nem csatlakozott a csoporthoz, hanem jelentést tett arról Korvin Ottónak. Korvin – miután pontosította az információt – részletesen beszámolt az ügyről Kun Bélának."[95] Bárhogy is történt, szembeötlő: *Cserny József 1919. július 18-án lojális volt Kun Bélához, s feladta az ellene szervezkedőket, majd csapatával elfoglalta az ukránok vonatát.* Bármi is vezette őt erre: Kun iránti személyes elkötelezettsége vagy a remény, hogy amint a június 24-i budapesti ellenforradalmi lázadás leverésében játszott szerepük csapata felértékeléséhez vezetett, talán most is így lesz: az éppen balról fenyegetett külügyi népbiztos most is belátja, hogy nem boldogulhat nélkülük, s ezért újra csak meghiúsítja a támaszát jelentő különítmény feloszlatását, az 1919. július 16–17-i határozatok végrehajtását.

Nem tudhatjuk, mi járt *Cserny József* fejében, de tény, hogy *a csendőrtisztek letartóztatásának napján, kritikus helyzetben, lojális volt Kun Bélához. Korántsem kizárható ezért, sőt valószínűsíthető, hogy lojalitásra törekedett a csendőrtisztek ügyében is.* Elképzelhető, hogy pozíciója és csapata megvédése érdekében – Chlepkó Hantos Ede utasítása ellenére – valóban el kívánta kerülni a csendőrtisztek kivégzését. S ha ehhez még hozzátesszük, hogy *forrásaink igen ellentmondóak Chlepkónak a Kun-ellenes szervezkedésben játszott szerepét illetően* (amennyiben Borsányi

csendben, lövések nélkül történjen: „Követ a nyakukra és dobjátok a Dunába őket!" (1993. 432.) Más források ezt nem erősítik meg. Ha erre bármilyen nyomot találtak volna a nyomozó szervek, ez a direkt Kun Bélához vezető szál aligha maradhatott volna ki a Cserny elleni vádak sorából, hiszen a Csernyék elleni pert a népbiztosok perének előjátékaként interpretálták a vád képviselői.

[93] Erről a későbbiekben még szó lesz.

[94] *Gerencsér M.* 1993. 432.

[95] *Borsányi Gy.* 1979. 189.

György a szélsőbaloldali csoport tagját, Gerencsér Miklós álcázott kémlelőjüket láttatja benne[96]), akkor nem lehet kétséges: kettejük akkori pozíciója, szerepe igencsak eltérő lehetett a Tanácsköztársaság vezetői körében zajlott hatalmi játszmák forgatagában. Egy ilyen helyzetben, a hierarchiában magasan fölérendelt *Chlepkó akarata ellenére – aki (amennyiben maga is a radikálisokhoz érezte közel magát) esetleg éppen dühös lehetett Cserny „árulása" miatt, s így immár nemcsak Kun kényelmetlen helyzetbe hozásának, hanem a radikálisok szempontjából is megbízhatatlan Cserny-csoport diszkreditálásának szándékával követelhette parancsa végrehajtását – Cserny korántsem tehette azt, amit akart.* Így a bíróság valószínűleg tévedett, amikor azt feltételezte, hogy a laktanyaparancsnok bármikor elengedhette volna a lefogott csendőrtiszteket, ha szándékában állt volna.

Feltéve, hogy Cserny valóban kereste a diszkrét kiszabadítás lehetőségét, ebben a törekvésében jócskán megzavarhatta a ki tudja milyen motívumok által hajtott[97] Bonyháti Tibor, aki – Cserny szerint – Chlepkóhoz rohangálva sürgette a kivégzéseket, s dacolt Cserny időhúzó s közben kiutat kereső taktikájával. Nem kizárható, hogy így volt. Már csak ezért sem lehetett volna perdöntő egyikükre vonatkozóan sem a másik terhelő vallomása. A bíróság ellenben, miközben okkal-joggal kétségbe vonta mindkettejük szavahihetőségét, egymásra tett terhelő vallomásaikat bizonyító erejűnek fogadta el. Márpedig abból, hogy a felelősséget maguktól Csernyre hárítani akarók azt vallották, hogy ő egy az egyben továbbadta Chlepkó parancsát a kivégzésekre, arra következtetni, hogy az valóban így történt, legalábbis kétes eljárás.

Elgondolkodtató viszont az, hogy Bonyhátival való szembesítésekor – feltéve, hogy hihetünk a korabeli sajtótudósításnak[98] – Cserny kiesett szerepéből, s ha közvetve is, elismerte: továbbadta Chlepkónak a csendőr-

[96] *Borsányi Gy.* 1979. 188.; *Gerencsér M.* 1993. 432.
[97] Cserny 1919. december 9-i védekezése szerint: „Bonyháti… e három embernek a vérén akart zsíros álláshoz jutni." (*Népszava*, 47. évf. 250. sz. 5.)
[98] *Az Est*, 10. évf. 125. sz. 4.

tisztek „hazaküldésére" vonatkozó parancsát. Miért tette ezt? Nem mert nyíltan szembeszállni Chlepkóval vagy időközben meggondolta magát? Lehetséges ugyanis, hogy bár ő Kun iránt lojálisan feladta, majd lefogatta a szélsőbaloldali szervezkedők egy részét, amiért ő Kun hálájaként csapata megmentését várta, e várakozásában csalódnia kellett. *Lehetséges, hogy az adott bel- és külpolitikai konstellációban Kun Béla, Cserny segítsége ellenére sem vállalta/vállalhatta, hogy megváltoztattassa az 1919. július 16–17-i határozatokat, s amikor ez Cserny tudomására jutott, ettől dühös lett.* S amikor a csendőrök letartóztatása után a család és a barátok által riasztott Romanelli ezredes tiltakozása nyomán a Hadügyi Népbiztosság emberei felkeresték Csernyt a csendőrtisztek ügyében, ő dodonai módon válaszolt,[99] majd – *feladva korábbi tervét – kivégeztette a tiszteket.*[100] Emellett szól, hogy több ránk maradt beszámoló, jelentésből következtethetően már közvetlenül a gyilkosságokat követő napokban – július 23-án vagy 24-én – feloszlatták Cserny különítményét, s helyüket más vörösőr- (vöröskatona-) alakulatok foglalták el.[101]

Így volt vagy másképp? Nem tudhatjuk, de így is lehetett volna. Egy pártatlan bíróságnak az igazságos ítélethez a történtek korrekt rekonstruálására lett volna szüksége. Csakhogy *a Tanácsköztársaság által egyszerűen félreállított (esetenként üldözött) régi igazságszolgáltatás szerepükbe*

[99] A *Népszava* tudósítása szerint az 1919. december 4-i tárgyaláson hallgatták ki *Koncz Istvánt.* Detektívként ő nyomozott a Fery-ügyben, mert Romanelli felvetésére a Hadügyi Népbiztosság kerestette azzal, hogy ismeretlen vörösőrök elhurcolták a lakásáról. „Elment Csernyhez, aki a következőket mondta: és ha már a Dunában van? Mondja meg Nánássynak, ne koptassa a cipőtalpát egy burzsujért." **(**47. évf. 246. sz. 3.) A tudósításból nem derül ki, hogy erre a látogatásra melyik nap került sor, így az sem, hogy akkor éltek-e még a Koncz által keresett személyek vagy sem.

[100] *Gratz Gusztáv* szerint Koncz István látogatásakor [július 21-én – D. P.] a csendőrtisztek még életben voltak: „Cserny nem adja ki áldozatait. Mivel az érdeklődés irántuk mind növekszik, Cserny kiadja a parancsot, hogy éjjel végezni kell velük." (1935. 151.)

[101] Quint József igazgató beszámolói szerint a Lenin-fiúk 1919. július 10-től három hétig tartották megszállva az intézetet, s őket „vöröskatonák" [valójában vörösőrök – D. P.], majd határrendőrök követték. (*Quint J. szerk.* 1918–26. 14.; BFL VIII. 132. a. 22. Az 1919. augusztus 29-i tanári értekezlet jegyzőkönyvében; MOL K 502-1919-5-164.335, K 502-1919-5-164.367.)

épphogy visszahelyezett tagjait[102] *1919 november–decemberében* – a bíróság minden ezzel kapcsolatos deklarációja[103] ellenére – *a közelmúlt történetének sajátos kontextusba helyezésének, a két forradalom „leleplezésének" szándéka vezette*. A Cserny-csoport tagjainak tevékenysége ilyen megközelítésben sajátos megvilágításba került: olyanba, amelyben nem igazán érdemes az egyéni felelősség részleteit kutatni, amelyben e cselekmények az átfogó bűnszervezet részeként jelennek meg. Ilyen intenció mellett elillannak a kétségek az iránt, hogy vajon a Mozdony utcai laktanyában szolgált kb. 180 Lenin-fiú mindegyike tudta/tudhatta-e előre, milyen tragikus lesz a végjáték a csendőrtisztek ügyében? Így aki napokkal korábban lefogta őket (Bartalos István) vagy őrizte őket ott-tartózkodásuk alatt (Cseh László), de nem vett részt a kivégzésekben, előre megfontolt szándékú bűnsegédi bűnrészességben marasztaltatott el,[104] abból kiindulva, hogy ők egy terrorra, gyilkolásra szervezett különítmény önkéntes tagjai, „testvéries banda" voltak, amelynek tagjai a kaszárnyában élvén, mindenről tudtak, ami náluk történik.[105]

E purifikátori hevületet tükrözik az ítéletnek az enyhítő és súlyosbító körülményekre vonatkozó részei: „A büntetés mértékének a megállapításánál a büntető törvényszék Bartalos István és Lőscher Márton kivételével a többi vádlottnak javára mérlegelte eddigi rovatlan előéletüket, nem vette és nem vehette azonban enyhítőül sem elhanyagolt nevelésüket,[106]

[102] Ld. ehhez pl.: a Kúria 1919. augusztus 9-i teljes ülésének jegyzőkönyvét (*Iratok* 1994. 24–35.), valamint: *Hajdu T*. 1969. 133.

[103] „Ezeknek mérlegelésével állapította meg a bíróság az egyes vádlottak ellenében az ítéletben meghatározott, *a vádlottak egyéni bűnösségének mérvével arányos, becsületes és pártatlan bírói meggyőződése szerint a jognak, törvénynek és igazságnak megfelelő büntetést"* – olvashatjuk az ítéletben. (PIL 613. f. 1/48. 26.)

[104] Nem igazán érthető, hogy Bartalos Istvánt, Cseh Lászlót és Tóth Józsefet a BTK azonos paragrafusai alapján, azonos minősítéssel miért ítélték ennyire különböző hosszúságú (5, 10, 12 éves) fegyházbüntetésre (melyből csak a korábban is büntetett Bartalosnál vélelmezhető, hogy a bírák talán ezt a körülményt mérlegelték).

[105] PIL 613. f. 1/48. 24–25. Ezen az alapon az alakulat bármely tagját vádolhatták volna.

[106] Egyebek között Ács Jenő, Cserny kirendelt védője próbált ilyen jellegű enyhítő körülményeket a bíróság figyelmébe ajánlani: „Rámutatott arra, hogy a nyugtalan lelkű ember korán jutott árvaságra. Nem szülei nevelték, hanem árvaházból indult az életbe. Múlt év őszén Oroszországba került, ahol Kun Béla volt a tanítómestere. Így sodródott a bolsevisták kezei közé. Arra kéri a bíró-

sem a háború miatti munkátlanságukat,[107] állítólagos beismerésüket és a kommunizmus tanainak beszívása folytán történt megtévelyedésüket; … mert beismerésük nemcsak hogy felfedező hatású nem volt, hanem a legtöbben óvatos körültekintéssel az elkövetett bűnöket társaikra kívánták hárítani. Mert *a kommunizmus tanait nem elvből és meggyőződésből követték, hanem azért, mert ez számukra eddigi életükben páratlan hatalmat és eddig soha nem ismert jólétet biztosított.* Viszont *nyomatékos súlyosbító körülményül tekintette a bíróság* Cserny József, Papp Sándor, Bonyháti Tibor, Kakas Ferenc, Csomor Gábor, Bartalos István, Lőscher Márton, Cseh László, Groó Géza, Lőbl Mór, Tóth József és Neumayer Géza Cserny-csoportbeli… terroristákkal szemben azt, *hogy Cserny József mint vezér, Papp Sándor mint alvezér, többiek pedig mint a társaság tagjai, a proletárdiktatúra fenntartása érdekében a velük ellenkező nézetű társadalmi osztály tagjainak a kínzására és kiirtására szövetkeztek. Minden lelkiismeret-furdalás nélkül válogatott kínzások között végeztek azokkal, akiket ellenforradalmároknak vélelmeztek.* Megvolt bennük a legteljesebb készség arra, hogy Budapest polgárságának legnagyobb részét kiirtják, ha ez a terror alatt meg nem hajlik. Négy és fél hónapig állandó rettegésben és félelemben tartották a főváros polgári elemeit, vidéki kirándulásaikkal pedig az általuk megszállt területek lakóit. *Cserny József, a vezér, cézári hatalmi mániában szenvedett, társai pedig a burzsuj vér kiontásában gyönyörködtek és elkövetett hőstetteikkel derűre, borúra dicsekedtek."*[108]

ságot, méltányolják és vegyék figyelembe a fönnforgó enyhítő körülményeket és hozzanak megnyugtató, igazságos ítéletet." (*Népszava*, 47. évf. 249. sz. 6.)

[107] A vádlottak közül többen arra hivatkoztak, hogy munka, megélhetés híján álltak be Cserny csapatába.

[108] PIL 613. f. 1/48. 25–26. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

2. A Cserny-féle különítmény Tanácsköztársasághoz való viszonyának és a törvénytelen versus törvényes megtorlásoknak el-, ill. megítélése a kortársak körében

2.1. Az 1919. decemberi vád-, ill. a bírósági ítélet(ek) intenciója, a korabeli jogszolgáltatás értelmezési kerete

Amint az ítélet eddig idézett részeiből is kitűnik: a bíróság lényegében magáévá tette a vádat képviselő Váry Albert álláspontját a Tanácsköztársaság egészének megítélését, s benne a Lenin-fiúk s vezetőjük, Cserny József szerepével kapcsolatban.

Váry Albert főállamügyész 1919. december 6-án mondta el – a tudósítók szerint a jelenlévők körében rendkívüli visszhangot kiváltott – *vádbeszédét a „proletárdiktatúra" bukását követő első nagy monstre-perben. Az Est* így összegezte az eseményt: „Ebben az esztendőben a magyar nemzetnek nem volt tavasza. *Őrültek és gonosztevők* törtek rá és rémuralom dermesztő fagya szállt a lelkekre. *Fölfegyverzett kalandorok ragadták magukhoz az államhatalmat és máról holnapra felforgattak mindent.* Kétségbeesve láttuk,[109] hogy mint semmisülnek meg egymás után mindazon értékek, amelyeken eddig állami és társadalmi életünk nyugodott. *Vallás, erkölcs, hazaszeretet, magántulajdon, élő törvényeink egyszerre értéktelen fogalmakká váltak és helyükbe hitetlenség, nemzetköziség, gyűlölet, gonoszság és erőszak léptek.* A műveletlen és magát proletárnak valló tömeg mohó kéjjel vetette rá magát a többi társadalmi osztályhoz tartozók vagyonára és életére. Betörtek lakásainkba, felforgatták otthonunkat, elszedték értékeinket, megfosztottak tulajdonainktól és ártatlan

[109] A forradalmak mellett elkötelezett *Lengyel József* „Visegrádi utca" c. regényében a forradalmi törvényszékeket politikai biztosként irányító – a Csernyék perével párhuzamosan zajló perben – Korvin Ottóval együtt halálra ítélt és 1919. december 29-én kivégzett kommunista ügyvéddel, László Jenővel (1878–1919) kapcsolatban írta: „A diktatúra alatt a magyar »igazságszolgáltatás« kis és nagy hordozói valamennyien László előszobájában tolongtak, és ajánlották fel szolgálataikat a »nagy ügynek« – vagy mint Váry Albert főügyész mondta a diktatúra kitörése napján: »Üdvözöljük a felkelő vörös napot«." (1966/1.)

emberek tömeges börtönbehurcolásával, kínzásával és legyilkolásával állandó rettegésben tartották életünket. Minden tettüket egyetlen cél vezette: *kitől mit lehet elvenni,* kit hogyan lehet tönkretenni. A más tulajdonát mindaddig jogtalannak tekintették, míg azt sajátjukká nem tehették, és amíg mások jólétét gyűlöletesnek hirdették, ők maguk mindent elkövettek saját jólétük biztosítására. *Nem arra törekedtek, hogy a nyomort és szenvedést megfelelő közintézmények útján enyhítsék, hanem egyesek tönkretételével akarták megszerezni másoknak azt, amit amazoktól elvettek.*

A főállamügyész azután… utalt arra, hogy a vezérek *intézményessé tették a gyűlöletet.* Kétségbe vonta, hogy jóhiszeműek lehetnek-e azok, akik az ország kilenctized részét tönkretették, akik a közpénzeket elprédálták és a bürokrácia helyébe cinkostársaiknak csőcselékhadát ültették. A sajtóra bilincseket raktak, és amíg mi éheztünk, ők dorbézoltak. *A bírói székbe terrorvezért ültettek* és hóhércsapatok száguldottak végig az országon. A gazda elzárkózott előlük, az iparos letette a szerszámot, a gyárak megálltak, a kereskedelem megszűnt. *Mindenki elfordult tőlük.* Azok, akik a munka mindenhatóságát hirdették, *megszervezték a munkátlanságot.* Kormányzásuk abban merült ki, hogy intézményes fosztogatásaikkal és gyilkosságaikkal tönkretették az országot. Amikor ezt elintézték, *megszöktek.* A főállamügyész azután kiemelte, hogy a jelen bűnügy csak *parányi részlete az elkövetetett bűncselekményeknek.* Az itt tárgyalt *kilenc gyilkosságon kívül, csak Budapesten még húsz gyilkosság történt.* Természetesen nem lehet tudni, hogy hány gyilkosság maradt titokban. Szamuely hóhér-csapata vidéken, különböző helyeken *236 embert végzett ki ártatlanul.* Ezek azonban nem pontos adatok, mert a demarkáción túl lévő vidékekről még nincsen pontos beszámoló. *Körülbelül 500 emberre tehető a proletárdiktatúra áldozatainak a száma.*[110]

[110] *Váry Albert* 1922-ben megjelent, „A vörös uralom áldozatai Magyarországon" c. könyvében már 590 áldozatról írt (148.). *Böhm Vilmos* 1923. évi visszaemlékezésében 200-ra, ill. a fegyveres harcok áldozataival együtt 400-ra tette az áldozatok számát, mellyel szembeállította a fehérterror – szerinte – 5000 áldozatát. (400.) Újabb történeti munkák a vörös terror áldozatainak számát 300-600 közé, a fehérterror áldozataiét kb. 500-ra teszik. (*Konok P.* 2011. 50.; *Paksa R.* 2011. 60.)

Az általános ismertetés után a főállamügyész a különböző terrorcsapatokat és működésüket ismertette. *Ezekben az emberekben, illetve vadállatokban a gyilkosságra való előre megfontolás mindegyiknél már az állásvállalással bebizonyíttatott.* Legveszedelmesebb volt a *Cserny*-csoport, az ún. Lenin-fiúk, ezekből alakultak a *Szamuely*-féle halálvonat utasai. Azután sorra veszi a különféle különítményeket, amelyeknek mindnek bevallott célja az ellenforradalom leverése volt, amelyet azonban csak ürügynek használtak a rablásra és gyilkolásra. … Beszédéből kidomborodott, hogy *a vád bebizonyította mindazokat az állításokat, amelyeket a vádiratban felhoztak,* és a bűnösök ellen súlyos, igazságos büntetést kért.

A főállamügyész beszédét így végezte: A bolsevista kalandorok a magyar nemzetet olyan időben rohanták meg, midőn az a négy és fél éves világháború rettenetes vérveszteségétől elaléltan, belviszályoktól elgyötörten, elfásultan teljesen elvesztette ellenálló képességét. Az ország kétharmada ellenséges megszállás alatt, hadseregünk felbomolva, államférfijaink egymással meghasonulva, a középosztály s a polgárság kimerülve, vezetők nélkül, szervezetlenül, kész prédául kínálkoztak a lesben állott és felfegyverzett kalandoroknak. Amit a négy és fél éves háború nem tudott megtenni, ők megtették négy és fél hónap alatt, teljesen tönkretették és ellenséges megszállás alá juttatták az országot.

A magyar nemzet ki fogja heverni ezt a csapást is. Az újjászületést azonban *megtorlással kell kezdenie.* Kíméletlenül le kell sújtania a bűnösökre, és kivetni magából mindazokat, akik ide juttatták. *A méreg elhintői, az igazi bűnösök, a forradalmi bőrbe bújt gonosztevők, sajnos, még nem állnak itt.* Hiszem azonban, hogy velük is nemsokára leszámolhatunk. Vannak ugyanis az alaki törvényeknél hatalmasabb, minden nemzetet kötelező törvények, melyek nem ismernek országhatárokat, és amelyek nem tűrhetik, hogy egy nemzet megrontói büntetlenül maradjanak.[111] *Ez azonban nem változtat semmit az itt lévők bűnösségén.* Nem szabad elágyulnunk, nem szabad felejtenünk és *nem szabad megbocsátanunk!* Egy

[111] Váry Albert itt az Ausztriába menekült népbiztosok felelősségre vonására utalt.

szerencsétlenségbe sodort, de feleszmélt nemzet élő lelkiismerete nevében *felhívom a bíróságot, teljesítse kötelességét!"*[112]

A kiszabott szankciók ismeretében nyilvánvaló: a főállamügyész felhívása meghallgatásra talált *az ítélkező bírák* körében. Az ítélet indokolása pedig arról tanúskodik, hogy *a forradalmak elítélésében is egyetértettek Váry Alberttel, közös értelmezési keretben gondolkodtak, s azt újabb – a tárgyalt ügyhöz kapcsolódó – fontos mozzanatokkal egészítették ki:*

„A világháború utolsó szakaszában a végzetnek súlyos órái nehezedtek Magyarországra, az izgatók által szétbomlasztott hadseregnek tagjai tömegesen hagyták el a frontot – védtelenül maradtak a határok, betört az ellenség véráztatta szegény országunkba –, elözönlötték a fővárost a harctérről fegyveresen hazatérő alakok, akik között nagyon sok volt a nem kívánatos elem. Ezeken kívül az oroszországi forradalom dühöngése közepette az Osztrák–Magyar Hadsereg oroszországi hadifoglyainak egy tekintélyes része hazavergődött, közöttük sokan olyanok, akik magukkal hozták az ott beszívott bolsevik eszméket s az ott látottaknak és hallottaknak az emlékeit.

A háború elvesztése, az izgatások és a felszínre jutott szélső politikai áramlat megszülték az októberi forradalmat, amelynek első idejében már olyan jelenségek mutatkoztak, hogy a megkezdett lejtőn a vezetők megállni nem tudnak, az osztályharc hirdetői folyton nagyobb tért foglalnak el, a politikai irányzat lépésről lépésre balra csavarodik és a demagógia hatalma mind erősebb és erősebb lesz.

A vezetésre hivatottak gyengesége különösen a kommunista áramlattal szemben volt tapasztalható, a világboldogító tévtanoknak kezdetben titokban való hirdetését a kommunista vezetőségnek a nyilvánosság elé lépése váltotta fel, kezébe ragadta a sajtót, a katonatanácsok felállításával a hadsereg megmaradt részét, tömegfelvonulásokkal, lehetetlen kívánságokkal minisztereket buktatott és azok helyett érzelemben hozzájuk közelebb álló egyéneknek a kineveztetését erőszakolta ki. Tette mindezt világ-

[112] *Az Est*, 10. évf. 128. sz. 4. Kiemelések részben tőlem. – D. P.

gosan láthatóan azzal a céllal, hogy egy alkalmas pillanatban magához ragadja a hatalmat. …

Betetőzte a felfordult állapotokat egészen az, hogy a szociáldemokrata párt vezetősége – kétségtelenül a helyettes államfő tudtával – a börtönben lévő kommunista vezetőkkel tárgyalásokba bocsátkozott, és ennek eredményéül a két pártot egyesítő határozattal az uralmat végképp a kommunisták kezére játszotta át. Így született meg 1919. március 21-én a világboldogító proletárdiktatúra!

Uralomra jutva Kun Béla és táborkara, az oroszországi tapasztalatok tárházából előkerültek a proletáruralom fenntartását célzó terrorisztikus intézkedések, ezek között elsőként a terrorcsapatok felállítása, amelynek szervezésével Kun Béla az erre kiválóan alkalmas Cserny József volt tengerészt bízta meg, akit Oroszországból ismert.

Az először 40 főre tervezett, majd rövidesen 200 főre kiegészített *terrorcsapat,* a bűnügyi vallomások tanúsága szerint, az *elszánt, vakmerő és mindenre kész hívek önkéntes jelentkezése útján alakult, célul tűzve ki az esetleges ellenforradalomnak fegyveres letörését, bárhol és bármi áron.*

Ezek a magukat Lenin-fiúknak nevező terrorlegények már a belépést megelőző és felvételivizsga-számba menő megbeszélések alkalmával bőséges felvilágosítást nyertek alakulásuknak tulajdonképpeni céljáról. Mert még fel sem ocsúdhatott a lakosság a változás okozta megdöbbenésből, annál kevésbé próbálhatott a várható rémuralom ellen még gondolatban is védekezni, már azt hallották a parancsnoktól és helyettesétől: »nálunk a pince büdösödik a hulláktól, tudjátok tehát, hová jöttök«; »egy kis burzsujvértől nem kell megijedni, ha azt mondják, hogy valakit el kell tenni láb alól, nem kell citerázni, hanem egy-kettőre belelőni, ha az apádat, vagy anyádat kell megölni, azt a parancsot is teljesíteni kell«. Tehát egy *szó sem esett az akkor még csírájában sem lehető ellenforradalomról, ellenben annál több a burzsuj gyűlöletéről,* az elszánt egyének lelki erejének fokozásáról, a proletáruralomnak minden módon, tehát gyilkosságok és kegyetlenkedések árán való fenntartásáról.

Amint az események krónikája mutatja, *komoly ellenforradalommal június 24-ig, illetve a vidéknek ez időben való mozgolódásáig a terrorfiúk nem is találkoztak. Ennek dacára a bűncselekményeknek egész halmazata esik terhükre,* mint pl. a nekik nem tetsző hetyke fiúnak, a besúgások folytán eredménytelenül megfigyelt, túszként szereplő két államtitkárnak, az ágyából előráncigált, szigorlatra készülő orvosnövendéknek vérfagyasztó módon való meggyilkolása, *akiket a legcsekélyebb gyanúok nélkül haláluk után tettek meg ellenforradalmároknak,* hogy borzalmas cselekedeteikről felsőbbségük előtt ezeknek tetszetős formában számolhassanak be.

Hozzáadva a most felsoroltakhoz azokat a megállapodásokat, amelyekben a halálnemek és kínzások elnevezésében eleve megegyeztek: »Gajdeszba küldeni«, »Hidegre tenni«, »Hazaküldeni«, »Egész angolosan hidegre tenni«, »Fél angolosan végezni«, »Úszni küldeni« stb., továbbá azon bizonyított tényeket, hogy *a halálra szánt áldozat testéről a ruhát, cipőt, zsebeiből a pénzt és értéktárgyakat,* az ellenforradalom leverésének legnagyobb dicsőségére, *annak vonagló haláltusája közepette elrabolták és maguk között felosztották.*[113] Végül, hogy magas rendőri állásba került cinkostársaik részéről eleve *biztosítékot kaptak* az irányban, miszerint *annyi burzsujt tehetnek el láb alól, amennyit csak akarnak,* a rendőri népbiztos a burzsujt irtó bűncselekményeiket elsimítja, *ezért büntetésük,* bántódásuk *nem lesz,* így teljesen szabad kezet nyertek a vérengzésre. Lehetetlen elzárkózni a józanul gondolkodó elmének annak felismerésétől, hogy *ez a terroralakulat, illetve ennek minden tagja hideg számítással, az uralomvágy ösztönözte megfontolással,* a kegyetlen szíveknek mindenre kész elszántságával *tömeggyilkolásra és rablásra szervezkedett. Az ellenforradalom letörése, mint szemfényvesztő háttér, a gonosz akarat és*

[113] A Mozdony utcai gyilkosságok kapcsán a privát célzatú rablás vádja nem merült fel. Csernyt orgazdasággal vádolták azért, mert a Berend Miklóstól elvett értékeket a Tanácsköztársaság érdekében kívánta hasznosítani. Egy Engländer nevű terrorista a meggyilkolt Berend tanár zsebeiből elvett pénzt zsebre vágta, de ezért társa feljelentette, és eljárás is indult ellene, még a Tanácsköztársaság alatt. (*Népszava,* 47. évf. 242. sz. 4–5.)

szándék palástolására szolgált, s miként a példák mutatják, a bestialitás szülte higgadt tervszerűséggel végezte is öldöklő munkáját a sors által eléjük sodort és az ő útjukban álló egyénekkel szemben. Nem változtat a tényeknek egész láncolatára alapított ezen jogkövetkeztetésnek a helyességén mit sem az, hogy *a premeditáció nem egyes előre meghatározott egyén – személy – ellen irányult, nem pedig azért, mert az általános elhatározás arra a szűk körre vonatkozott, mely a fokozott terror dacára velük ellentétes álláspontra mer helyezkedni,* avagy bennük ennek gyanúját kelti, az ezen körbe esők mindegyikére kiterjedt, tehát *nem az függött a véletlentől, hogy ők ezen körbe tartozókkal mit cselekednek, hanem csupán az, hogy közülük kit hoz a sors az útjukba.*

Ennek felismerése és megállapítása, büntetőjogi és lélektani mérlegelés után, az ítélő bíróság lelkiismeretének teljes megnyugvásával helyezkedett arra a jogi álláspontra, hogy *az életkioltással végződő drámáknak véres kezű szereplői – tettesi és bűnsegédi minőségükben egyaránt – már az alakulás idején elhatározott előre megfontolt szándékkal cselekedtek."*[114]

Ebben az elbeszélésben az októberi polgári demokratikus forradalom csak mint a proletárdiktatúra bölcsője jelenik meg, s így fel sem merült, hogy vajon milyen – de facto az ancien régime gyakorlatát bíráló – „néptörvényei", intézkedései, tervei voltak progresszívek vagy legalábbis diszkutábilisak.[115] A Tanácsköztársaság vezetői pedig, mint minden, a nemzet számára szent érték veszélyeztetői, a nemzet megrontói, terroristákra támaszkodó kalandorok említtetnek, kiket nem valamely közösségi értékek, hanem személyes vagy csoport-önzés, osztálygyűlölet mozgat, s akik hatalmuk érdekében minden elképzelhető eszköz: gyilkosság, rablás alkalmazására készek. *A Cserny-féle (és más) különítmény(ek) által elkövetett gyilkosságok ilyen kontextusban* nem egy kiélezett helyzetben tevé-

[114] BFL VII. 5. c. 8931/1919. (Kiemelések tőlem. – D. P.)

[115] Pl.: a választójog széles körű, nőkre is kiterjedő kiszélesítése, az előzetes cenzúra eltörlése, politikai ügyekben az esküdtbíróságok visszaállítása, földosztás s az iskolareformmal kapcsolatos tervek, a nemzetiségi politika újragondolása stb.

kenykedő, kül- és belpolitikai vonatkozásban egyaránt fenyegetett hatalom önvédelmi harcának elkerülhetetlen kisiklásai, hibái, nem a háború borzalmai által megrontott szereplők féktelenségei, hanem *a „csőcselékuralom", az ochlokrácia, a rendszer lényegét megjelenítő, törvényszerű atrocitások.*[116]

Ha sikerül e két forradalmi kísérletet denunciálni, annak szereplőit kriminalizálni,[117] könnyen megkerülhetőkké válnak azon társadalmi viszszásságok, atavizmusok, kérdések – s az ezekre a forradalmak alatt adott válaszok –, amelyek az első világháborúban kétségtelenül elfáradt társadalom széles tömegeit az ancien régime-mel szembefordították, s – ha csak átmenetileg is – fogékonnyá tették a „holnapra megforgatjuk az egész világot" eszméi iránt. *Ilyen értelmezésben a nemzetre válságos időben támadó forradalmárok, nem alternatív, diszkutábilis társadalmi, politikai, kulturális programok hordozói, hanem életveszélyes rákos daganat a nemzet testén, melyet a felgyógyulás érdekében, annak nyitányaként határozott operációval el kell távolítani, lehetőleg úgy, hogy szórványai se maradhassanak a jövőben.*[118] *„A tömeggyilkolásra és rablásra szervezett" Cserny-féle különítmény tagjai,* szabad kezet és bűncselekményeik utáni mentességet kapván a hatalomtól, ily módon *a Tanácsköztársaság bűnös lényegének kifejezőiként jelennek meg, akik valamennyien vétkesek*

[116] *Mendelényi L.* 1921. 204.; *Gratz G.* 1935. 124.

[117] A Csernyék perével párhuzamosan zajló, László Jenő, Korvin Ottó és társaik ellen folytatott per 1919. december 19-i ítélethirdetéséről így számolt be a *Budapesti Hírlap*: „A bíróság szép munkát végzett az ítélet megokolásában. Igen mély hatása volt annak a megállapításnak, hogy *ez az úgynevezett forradalom azért nem nevezhető forradalomnak, mert hiányzanak belőle a forradalom ismérvei, ti., hogy nemzeti legyen, hogy a nemzet többségének vágyát, törekvését nyilvánítsa meg. Így tehát az ún. forradalom valójában minden jogi és erkölcsi alapot nélkülöző uralom, egyszóval: nemzetgyilkolás volt.* Ez a megállapítás rávilágít a bíróság felfogására, melynek eredménye a mai ítélet." (39. évf. 144. sz. 4. Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

[118] Az „operáció" széles körű, a megtorlás tömeges volt. A börtönök, internálótáborok hamarosan megteltek a bűnösöknek, ill. veszélyeseknek minősítettekkel, széles körű, ezreket érintő tisztogatás következett a közigazgatásban s az oktatásban is. (*Nemes D. szerk.* 1956. 239–242.; *Pölöskei F.* 1977. 57–66.; *Szabolcs O.* 1996. 341–344.) *Romsics Ignác* adatai szerint az ellenforradalmi rendszer bíróságai 1919–1920-ban „mintegy száz", a Tanácsköztársasággal kapcsolatos halálos ítéletet hoztak, a „ténylegesen kivégzettek száma 74 volt. (1999. 132.)

(ezért az ítélet megalapozásához nem érdemes túlságosan firtatni az egyes szereplők tényleges tetteit, motívumait).[119]

„A fényes köntösű Justitia talpra állását", a törvényesség helyreállítását hangoztató akkori vádbeszédekkel és ítéletekkel kapcsolatos bírói érvelést beárnyékolta, hogy éppen az ítélethirdetés reggelén (1919. december 11-én) közölték a lapok a fehérterror jegyében – november 15–16-án – elkövetett orgoványi (36 áldozat) és egyéb Kecskemét környéki (összesen kb. 60 áldozat) gyilkosságokról szóló első híreket.[120] A *Héjjas Iván és Franczia Kiss Mihály* vezette különítmény által végrehajtott, kommunisták, zsidók, a Tanácsköztársasággal együttműködő egyéb személyek (köztük 6 rendőr) s ártatlan kívülállók ellen elkövetett, ugyancsak önkényes és törvénytelen gyilkosságok végrehajtói az 1921. november 3-i, 32.803/13–1921. számú kormányzói körrendeletbe foglalt kegyelem értelmében – legalábbis akkor – mentesültek a jogi következmények alól.[121]

A Héjjas Iván elleni eljárást megszüntető – 1924. december 18-án (Cserny József és társai kivégzésének ötödik évfordulóján) keltezett – ügyészségi határozatban olvashatjuk, hogy miután gondosan számba vették a különítmény által elkövetett cselekményeket, a parancsnokuk elleni eljárást a következő indokolással zárták le: *„Héjjas Iván volt tart. főhadnagy a rendelkezésre álló adatokból kivehetőleg, mint karhatalmi parancsnok a karhatalom embereinek a közbiztonsági szolgálat a Károlyi aera, valamint a Tanácsköztársaság során is felborult rend helyreállítása és normális viszonyok megteremtése s így különösen az állambiztonság megóvása érdekében* a rendelkező részben I–VI., VIII–X. és III., XV. pontok alatt tárgyalt *cselekmények végrehajtására nyilván parancsot ada-*

[119] A korabeli vezetés nézőpontjából e perek s *az ellenforradalmi rendszert legitimálni hivatott propaganda, iskolai oktatás* sem voltak mások, mint *a kommunizmus, a bolsevizmus elleni nemzeti immunitást erősítő eszközök.* Lásd az utóbbiakhoz: *Donáth P.* 2008. 365–377.; *Kelemen E.* 2002. 114–119.; *Mann M.* 2004. 15–59., 2005. 73–91.; *Nagy P. T.* 2011. 246–254.

[120] *Népszava*, 47. évf. 250. sz. 5., 251. sz. 6., 254. sz. 4. Ld. továbbá: *Nemes D. szerk.* 1956. 221–228.

[121] 1947–1948-ban, ill. 1957-ben mindkettőjüket halálra ítélték. Az első alkalommal mindkettejüket távollétükben, míg 1957-ben a lefogott Franczia Kiss Mihályt az ítélet nyomán kivégezték. Az időközben Németországba, majd Spanyolországba emigrált Héjjas Iván ellenben de facto elkerülte a felelősségre vonást. (*Iratok,* 1993. 41.; *Paksa R.* 2011. 58.)

tott. Adat azonban nem merült fel arra nézve, hogy gyanúsítottat e ténykedésében önző haszonszerzés vezette volna. … *Minthogy gyanúsított az eljárás adatai szerint cselekményét tisztán a magyar faj és nemzeti eszme ellen elkövetett ténykedések következtében felkeltett közelkeseredés és menthető felháborodás hatása alatt, valamint abban a téves meggyőződésben követte el, hogy cselekményével a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálja,* s minthogy továbbá a lefolytatott bűnvádi eljárás során olyan adat nem merült fel, amely azt igazolná, hogy gyanúsítottat cselekménye elkövetésénél önző haszonszerzés vezette volna, ennélfogva, figyelemmel arra, hogy a közkegyelemre vonatkozó rendelkezés előfeltételei fennforognak, *őt kegyelemben részesíteni s a bűnvádi eljárást abbahagyni kellett*."[122]

Minthogy az áldozatok számát tekintve a Cserny-perben említettek többszöröséről volt szó a polgárháborús frontvonal másik oldalán Csernyhez hasonló pozíciót betöltő parancsnok ügyében, feltűnő, hogy mennyire más logikát és mércét alkalmaztak a jogszolgáltatás képviselői e két esetben, azon az alapon, hogy ők milyen rendet tekintettek „normálisnak", melynek állambiztonságát olyan értéknek tekintették, hogy annak oltárán a önkényes, brutális gyilkosságok tucatjait is „menthető felháborodással" magyarázhatónak és felmenthetőnek ítélték. Közel egy évszázad elteltével szembetűnők a törvényesség s a humánum szempontjából egyaránt elfogadhatatlan megközelítések hasonlóságai is. Adott szituációban a két szemben álló fél prominenseinek egy része úgy vélte: a számukra szent ügy, az általuk forszírozott forradalom contra ellenforradalom sikere érdekében el kell tűrni félreguláris segédcsapatai kisebb nagyobb atrocitásait is, miközben egyaránt tagadták, hogy ezekre az atrocitásokra felsőbb utasításra került volna sor…[123]

[122] *Iratok*, 1993. 40. (Kiemelések tőlem. – D. P.)

[123] Az ekkor már egy párhuzamos perben vádlottként szereplő, rövidesen halálra ítélt és kivégzett *Korvin Ottó* „Börtönnaplójában" – 1919. december 13-án – így írt erről: „Tizennégy halálos ítélet a Csernyék ügyében. … Bár *az övéké más jellegű ügyek voltak, magánakciók, melyeket már a diktatúra alatt kellett volna üldöznünk* (s mennyivel erkölcsösebben állnánk itt, ha ezt megtettük volna!)." (1919. 5.) *Horthy Miklós* 1953. évi „Emlékirataiban" olvashatjuk: „Bizonyos történet-

2.2. A Tanácsköztársaság egykori vezetőinek és a történtek résztvevőinek álláspontja

A még alakulóban lévő ellenforradalmi rendszer ügyészsége, bírósága (s mint az alábbiakban láthatjuk: ehhez kapcsolódó propagandája) egyaránt arra törekedett tehát, hogy közönséges bűntettek elkövetőiként – az esetek többségében megalapozatlanul –, pusztán egyéni haszonszerzés által vezérelt bűnözőkként ábrázolja a Cserny-féle különítmény tagjait, akik a vád tárgyává tett tevékenységükkel s a per során taglalt jellemük-

---

írói irányzat szívesen hangsúlyozza, hogy nemcsak vörös-, hanem *»fehér«-terror is uralkodott*. Semmi okom sincs rá, hogy szépítgessem azokat az igazságtalanságokat és kegyetlenkedéseket, amelyek valóban megtörténtek abban az időben, *amikor csak acélseprű tisztíthatta meg az országot.* … [I]lyen pillanatokban a legbékésebb embert is hatalmába keríti a bosszúvágy. Egyik legfontosabb feladatomnak tartottam, hogy a vörösterror leküzdésére Magyarországon önként alakult szabadcsapatokat feloszlassam, vagy tagjaikból fegyelmezett egységeket szervezzek. Egyetlen törvénytelen tett elkövetésére sem adott parancsot a fővezérség. De nem habozom, hogy megerősítsem, amit Edgar von Schmidt-Pauli rólam írt könyvében ennek az időszaknak jellemzésére elmondott; idézem ebből a következőket: »Ha a vezető a maga nagy célját el akarja érni, nem szabad holmi csekélység miatt leintenie előrerohamozó csapatát, melynek lendületét és áldozatkészségét minden helyzetben fenn kell tartania, vagy hatáskörüket túllépő tisztjeit mindjárt szigorúan megrendszabályoznia, sőt esetleg agyon is lövetnie. Ezzel ugyanis a lázadás veszélyét vagy még annál is rosszabb következményeket idézne elő. Nagyon is puhaszívű ember semmiképp sem alkalmas arra, hogy elvadult időkben katonákat vezessen… *A földre rászabadult poklot még senki sem csendesítette le azzal, hogy angyalszárnyakkal legyezgette.« Márpedig Magyarországon a kommunisták, mint az orosz bolsevisták tanulékony tanítványai, valóban pokollá tették az életet!* Jó ideig tartott, míg a viharos hullámok elsimultak, és hagyományainkhoz híven ismét teljes mértékben érvényesült a jog és törvény tisztelete." (131–132. Kiemelések mindkét idézetben tőlem. – D. P.) Gondolatmenetében Horthy Miklós sok tekintetben követte egykori miniszterelnökét, *Teleki Pált*, aki 1920. július 21-én a parlamentben erről a következőket mondta: „Le kívánom szögezni, hogy a fehérterror jelszava és neve alatt összegyűlt jelenségeket teljesen hamisan ítélik meg. Hamisan ítéli meg a neutrális külföld, amely nem tudja, hogy mit jelent az: keresztülmenni egy ötéves háborún, keresztülmenni két forradalmon, egy bolsevizmuson és egy román megszálláson; és hamisan ítélik meg a nagyhatalmak is. Mi, akik végigéltük ezeket az időket, tudjuk azt, hogy igenis történtek jogilag meg nem engedett tények, történtek olyan cselekmények, amelyek elítélendők, történtek még bűncselekmények is. Azonban le kívánom szögezni, azt is – ugyanakkor, amikor kimondom, hogy ezeket meg fogjuk tudni fékezni, és hogy minden tekintetben a jogrendet biztosítani fogjuk –, de le kívánom szögezni a múltra nézve, éppen a külfölddel szemben azt, hogy nem a mi hibánk volt, vagy legalábbis távolról sem egyedül a mi hibánk volt, hogyha Magyarországon az államhatalom nem volt olyan erős, mint ahogyan az államhatalmat a külföldön képviselik, mint ahogyan az államhatalmat a háború előtt és a háború ideje alatt definiálni szokták. A bojkottot magát… olyan statisztikai adatok alapján mondták ki, amelyek tökéletes humbugok, tökéletesen légből kapottak: 5000 állítólagos kivégzésnek az alapján." (*Népszava,* 48. évf. 174. sz. 1–4.) Vö.: *Nemes D. szerk.* 1956. 249–255.; *Konok P.* 2011. 51–55; *Paksa R.* 2011. 56–61.

kel/jellemtelenségükkel a Tanácsköztársaság lényegének megjelenítői. Perük, s a vele párhuzamosan *László Jenő, Korvin Ottó* és társaik ellen zajlott, öt halálos ítélettel zárult per,[124] mint „az igazi bűnösök", a népbiztosok ellen a közeljövőben tervezett per előfutárai lettek prezentálva.[125]

A Tanácsköztársaság egykori vezetői vitatták ezt a megközelítést. 1920. július 1-jén esett szó erről a népbiztosok perében, amikor *Kelen József*[126] előadta, hogy a Kormányzótanács ülésein emlékezete szerint mindössze egy ízben tárgyaltak a törvénytelen atrocitásokról,[127] amikor „előadták, hogy bizonyos terrorkülönítmények vannak és elhatározták, hogy ezeket leszerelik".

Szabados Sándor[128] részletesebben szólt a terror, a terrorcsapatok és a Tanácsköztársaság viszonyának kérdéséről, s elutasította a Tanácsköztár-

---

[124] *Az Est*, 10. évf. 1919. december 21.

[125] *Budapesti Hírlap*, 39. évf. 148. sz. 8. Ld. pl.: „A népbiztosok bűnlajstroma" c. cikket.

[126] *Kelen József* (1892–1938) kommunista elektromérnök (Korvin Ottó testvére), a Tanácsköztársaság alatt a Szociális Termelési Népbiztosság, majd a Népgazdasági Tanács népbiztosa volt. Az említett perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, de az 1922. évi fogolycsere-akció révén a Szovjetunióba (s onnan egy időre Németországba) került, ahol 1938-ban a sztálini önkény áldozata lett. *(Bölöny J.* 1992. 325.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 282.)

[127] Részletesen ezen atrocitásokról valóban csak egyszer, 1919. május 10-én tárgyalt a Kormányzótanács, de a Cserny-csoport feloszlatásáról, ill. háttérbe szorításáról további két alkalommal határoztak. 1919. július 17-én 9. napirendi pontként „*Garbai Sándor* elnök *bejelenti a pártvezetőségnek tegnapi ülésén hozott azt a határozatát, hogy a Cserny-csoport helyett biztosító csapatként a Fabik-csoport szervezendő meg.* Ezt a határozatot a pártvezetőség egyhangúan és Kun Béla hozzájárulásával hozta meg. *Rónai Zoltán* helyettes belügyi népbiztos megjegyzi, már korábban volt megállapodás arra, hogy a Fabik vezetése alatt ennek a végrehajtását Hamburger Jenő végzi és az így megalakult meg a Fabik-csoport az Országos Vörös Őrség főparancsnoksága alá tartozik." A Mozdony utcai gyilkosságokat követő harmadik napon, 1919. július 25-én 12. pontként a Kormányzótanács szociáldemokrata elnöke a határozat végrehajtását sürgette: „*Garbai Sándor* elnök *szóvá teszi a Fabik–Cserny-ügyet. Szántó Béla* hadügyi népbiztos jelentést tesz ez ügyben. Javasolja, hogy azt *a határozatot, hogy a Fabik-féle különítmény Budapestre irányíttassék, a Kormányzótanács tartsa fenn*. Javasolja, hogy Fabik hadihajós-főparancsnok legyen. A Kormányzótanács a jelentést tudomásul veszi, a Fabik-féle különítmény Budapestre való irányítására vonatkozó határozatot fenntartja és egyben Fabikot hadihajós-főparancsnokká nevezi ki." (*A Forradalmi*, 1986. 496. és 510. Kiemelés tőlem. – D, P.)

[128] *Szabados Sándor* (1874–1938) előbb szociáldemokrata, majd kommunista újságíró, az Országos Munkásbiztosító Pénztár igazgatóhelyettese, a Tanácsköztársaság alatt közoktatási népbiztosként az ismeretterjesztés és tömegpropaganda vezetője volt. Tagja volt a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanácsnak. E perben életfogytiglanra ítélték, de 1922-ben a fogolycserével ő is a Szovjetunióba került, ahol 1938-ban szintén a törvénytelen perek áldozata lett. *(Bölöny J.* 1992. 386.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 592.)

saság ezen sajátosan reduktív megközelítését: „A proletárdiktatúrát a vádindítvány helytelenül jellemzi. Olyan kormányban, amelynek a lakosság elnyomása lett volna programjában, nem foglaltam volna helyet, mert az nem demokratikus.[129] Átmenetinek tekintettük a proletárdiktatúrát, amely csak addig tart, amíg felépül egy olyan társadalom, ahol egyenlők a jogok és a kötelességek, ahol nincsenek bérrabszolgák és kizsákmányolók. … Nem vettem részt semmiféle fegyveres csoport megszervezésében, de olyan lázadó fegyveres csoport, amilyenről a vádirat beszél, tudomásom szerint nem is volt. Vörös Őrség és Vörös Hadsereg volt. Az előbbinek a föladata a közrend fenntartása, az utóbbié a haza védelmezése volt. *Amikor a Kormányzótanács megtudta, sőt már akkor, amikor gyanította, hogy a terrorcsapatok atrocitásokat követnek el, nyomban elhatározta e csapatok feloszlatását.* A vörösőrök ellen is a legszigorúbb vizsgálatot rendelték el, amidőn visszaélések hallatszottak" – hangsúlyozta, majd hozzátette: „abból, amit én tettem a proletárdiktatúra alatt, nem bántam meg semmit. Ügyemet nyugodt lelkiismerettel bízom minden forradalom legfőbb ítélőszékére, a történelemre."[130]

A Forradalmi Kormányzótanácsnak a két egykori népbiztos által említett – a Cserny-csoport tagjai által 1919 áprilisában elkövetett gyilkosságok hírére az osztag feloszlatását először kimondó – 1919. május 10-i ülésén, a szociáldemokrata népbiztosok kezdeményezésére 4. napirendi pontként foglalkoztak a terrorcsapat ügyével:

„*Böhm Vilmos* hadügyi népbiztos… *hosszasan beszél a terrorcsapat elnevezés alatt működő katonák garázdálkodásáról. Követeli, hogy nyomozzák ki a tetteseket, és rögtönítélő törvényszék elé állítsák, az ítéleteket pedig hozzák nyilvánosságra.*

Kun Béla külügyi népbiztos előadja, hogy a budapesti terrorcsapatok már mennek ki a frontra. Ismerteti az egyes konkrét esetekben a nyomozás eredményeit.

[129] Itt Szabados Sándor a proletárdiktatúrát illetően igen sajátos demokráciafogalmat használ…
[130] *Népszava*, 48. évf. 173. sz. 1–2. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

Weltner Jakab szerkesztő utal arra, hogy bár a terrorcsapatokat rendeletileg feloszlatták,[131] a budapesti terrorcsapat még mindig ott van a Teréz körúti épületben. *Szól azokról a viselkedésekről, amelyeket egyesek a Kormányzótanács intencióival ellentétben elkövetnek, és amelyek csak az ellenforradalmat erősítik.*

Szántó Béla hadügyi népbiztos[132] is hangsúlyozza, hogy *a budapesti terrorcsapat már innen el van dirigálva és Böhm hadügyi népbiztos rendelkezése alá van bocsátva. A terrorcsapattal radikálisan kell elbánni.*

Vágó Béla belügyi népbiztos[133] hangsúlyozza, hogy a terrorcsapat mai szervezetében fenn nem állhat és nem is fog fennállni. Ezek Böhm Vilmos hadügyi népbiztos keze alatt lesznek. *Van közöttük azonban 40-50 megbízható vasmunkás és famunkás, akikre a politikai nyomozó osztálynak feltétlenül szüksége van. Ezeket visszatartottuk és beosztjuk a politikai nyomozó osztályba. A Batthyány-palotát pedig Haubrich hadügyi népbiztos a maga rendelkezésére fogja lefoglalni."*[134]

---

[131] 1919. április 30-án adta ki *Böhm Vilmos* hadsereg-főparancsnok 49. khp. számú hadparancsát: „A Forradalmi Kormányzótanács rendelete értelmében senkinek sincs joga az országban csapatokat toborozni, csak a Hadügyi és Belügyi Népbiztosságnak. Minden egyéb csapattoborzás, ha a legjobb szándékkal történik is, könnyen ellenforradalmi tendenciákat szolgálhat. Ennélfogva elrendelem, hogy a hadműveleti területen lévő valamennyi, a hadsereg és a Vörös Őrség rendszeresített állományába és hadrend-alakulataiba nem osztott úgynevezett *politikai terrorcsapat, vagy más elnevezés alatt működő külön csapat haladéktalanul föloszlatandó* és az ott lévő katonák a Vörös Hadsereg kötelékébe besorozandók. A jövőben mindazok, akik ilyen önkényes politikai terrorcsapatot alakítanak, vagy azokat vezetik, vagy azokban részt vesznek, haladéktalanul *rögtönítélő törvényszék* elé állítandók." (*Böhm V.* 1923. 379.)

[132] *Szántó Béla* (1881–1951) szociáldemokrata, majd kommunista magántisztviselő, szakszervezeti vezető. 1918 őszén a katonatanács egyik vezetője, a KMP alapítóinak egyike. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos. A bukás után emigrációban: Ausztriában, Németországban, majd a Szovjetunióban élt. 1945 végén tért haza, s előbb a szövetkezeti mozgalom egyik irányítója, majd 1948-tól hazánk varsói nagykövete lett. *(Bölöny J.* 1992. 392.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 606.) Ekkoriban az egyes népbiztosságokon több népbiztos tevékenykedett.

[133] *Vágó Béla* (1881–1931) szociáldemokrata, majd kommunista magántisztviselő, újságíró, párt- és szakszervezeti vezető, a KMP alapító tagja. 1919-ben belügyi népbiztos és az I. hadtest parancsnoka. Kun Béla közeli munkatársa, aki Cserny József szerint csapat megszervezését kezdeményezte. A bukás után Bécsben, Németországban, majd a Szovjetunióban végzett pártszervezői, ill. újságírói munkát, ahol 1939-ben a törvénysértések áldozata lett. *(Bölöny J.* 1992. 409–410.; *Munkásmozgalom-történeti*, 1976. 678.)

[134] *A Forradalmi*, 1986. 398–399. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

Az idézett kormányzótanácsi ülésen a Cserny-csoport ellen erélyesen fellépő *Böhm Vilmos* a két forradalomról 1923-ban kiadott memoárjában is részletesen foglalkozott a forradalom és a vörös terror, s az utóbbi nevében fellépett különítmény kérdésével s parancsnoka személyével: „A forradalomban alkalmazandó terrorra vonatkozóan március 21-én a szociáldemokraták és kommunisták között semmiféle egyezség nem jött létre. … Akár burzsoá diktatúra, akár proletárdiktatúra: ha a *diktatúra* eszközéhez fordul, kénytelen *terrort* alkalmazni. De a proletárdiktatúrában a terror nem lehet cél, hanem csak a legvégső esetben alkalmazandó védelmi eszköz a forradalmi rend biztosítására. Csak akkor alkalmazható, ha a burzsoázia fegyveres felkelésekkel le akarja törni, meg akarja semmisíteni a proletariátus hatalmát.[135] A terror azonban sohasem meggyőző eszköz. Alkalmazása rendszerint elfordítja a nagy tömegek rokonszenvét a terrort alkalmazó kormányzati rendszertől.

Nagy általánosságban ez volt a *szociáldemokraták* álláspontja a diktatúra alatt. *Ellenezték*, hogy a diktatúrát és terrort sémák és sablonok szerint alkalmazzák. A terrort csak ott szabad alkalmazni, ahol minden más eszköz hiábavalónak bizonyul, és csak a kényszerítő szükség esetén járhat emberélet kioltásával. A diktatúra lényege az erőszak, de nincs szükség szadisztikus kegyetlenkedésre, oktalan szekatúrára. A szocialista elv és a szocialista fölfogás még a diktatúra alatt is küzdjön mindennemű barbárság ellen.

Ezt az elvet vallotta a diktatúra alatt a szocialista munkásság is. *Csak két csoport ellenezte. Az egyik: az orosz forradalomból visszatért bolsevi-*

[135] Árnyalhatja a Böhm Vilmos által kifejtetteket, ha megjegyezzük: a Kormányzótanács 1919. április 11-i ülésén, amikor – egyebek között – az ellenforradalmi veszélyről tárgyaltak, *Landler Jenő* belügyi népbiztos kifejtette, hogy az ellenforradalom ellen „minden erélyes intézkedéshez hozzájárul, de ne üljünk fel mindenkinek. Egy pár akasztás kellene, de viszont magunkat ne bolondítsuk.” *Weltner Jakab* jelezte, hogy „teljesen Landler álláspontján van. A forradalom érdeke, hogy ilyenkor jogbiztonság legyen a burzsoázia között is, mert ha olyan állapotokat idézünk elő, amikor neki már minden mindegy, akkor lesznek igazán komoly ellenforradalmi törekvések.” Ezt követően *Böhm Vilmos* kijelentette: „Szívesen hajlandó elmenni a legkegyetlenebb eszközökig, amikor ellenforradalomról van szó”, ám, tette hozzá: „Most mindenki az ellenforradalom leleplezésével foglalkozik. Ellenforradalmat mesterségesen csinálni, nagy politikai hibának tartanám.” (*A Forradalmi,* 1986. 245–246.)

kok csoportja, amelynek tagjai a más viszonyok között kifejlődött iskolapélda mintáját igyekeztek a terror alkalmazása körül is lekopírozni; a másik csoport: a forradalomba besodródott, minden szocialista előképzettség híján a radikalizmusban tobzódó, a lumpenburzsoáziából átvedlett ultraforradalmárok tábora volt, amely a burzsoázia véres és kegyetlen rendszerét törekedett a proletárforradalom hatalmi rendszerévé fölavatni**.** … *A* szocialista iskolában nevelődött *szervezett munkásság… ragaszkodott ahhoz, hogy* ne egyes emberek önkényesen, hanem a forradalom intézményei, a forradalmi törvényszékek, az előírt törvények, szabályok szerint ítélkezzenek az emberek élete és szabadsága fölött. *A proletariátus diktatúrája ne legyen egyes emberek diktatúrája, s csak a proletariátus intézményei gyakorolhatják a diktatórikus jogokat. …*

Más lapra és más elbírálás alá esik azoknak a csapatoknak és testületeknek a működése, amelyek, minden forradalmi törvény ellenére bíráskodó és törvénykező jogokat arrogáltak[136] maguknak. *A törvények és rendeletek ellenére végrehajtott ítéletek és elsősorban a minősíthetetlen gyilkosságok, amelyeket egyesek vagy a kormánytól nem engedélyezett, sem a hadsereghez, sem a Vörös Őrséghez nem tartozó szabadcsapatok vagy önkényeskedők követtek el; bűnös cselekmények voltak elsősorban a forradalom törvényei ellen, ezek a forradalom tisztaságát mocskolták be, ezekért a forradalom és forradalmárok felelősséget nem vállalnak.*

A forradalom vezetőinek túlnyomóan nagy része állandó harcot folytatott az önkényeskedők ellen. Sajnos a túlnyomó többség ellenére néhány lelkiismeretlen ember mindig talált ürügyet a forradalom érdekeit veszélyeztető önkényeskedések istápolására…[A] forradalom lobogójának tisztasága megköveteli, hogy a történelem is tudomást szerezzen ennek a harcnak a részleteiről, hogy elválasszuk a forradalom salakját a proletariátus küzdelmeinek nemes ércétől.

A diktatúra kikiáltásának első napjaiban a főváros legforgalmasabb pontján álló Batthyány-palotát lefoglalja egy fegyveres csapat, amelynek

[136] Alap nélkül követeltek ilyen jogokat maguknak.

vezetője Cserny József, a munkásmozgalomban teljesen ismeretlen, 5 évig katonáskodó, Oroszországot járt 26 éves fiatalember, aki a márciusi forradalom előtt a kommunista párt fegyveres őrségének volt tagja. Hatalmas autópark, néhány könnyű ágyú, gépfegyverek, kézigránátok, kapuőrség teszik félelmetessé a Batthyány-palotát, amelynek kapuja fölött egy nagy tábla éktelenkedik a következő felírással: »A Forradalmi Kormányzótanács terrorcsapata«. A Kormányzótanács tagjai megdöbbenéssel vesznek tudomást erről az esetről. *Soha a Kormányzótanács ilyen csapat felállítása dolgában*[137] *határozatot nem hozott, senki sem tudta, kinek a megbízásából, milyen eszközökkel fegyverezték fel Csernyéket.*

A Kormányzótanács legközelebbi ülésén[138] *Kunfi Zsigmond éles szavakkal felelősségre vonta a belügyi népbiztosokat s kérdést intézett az iránt, hogy kinek a megbízásából s minő jogon szervezték meg a Kormányzótanács engedélye és tudta nélkül az ún. Cserny-csapatot.* Az egyik belügyi népbiztos, Landler Jenő határozottan kijelentette, hogy e csapat szervezéséről nincs tudomása, erre vonatkozó felhatalmazást senkinek sem adott. Kun ötölt-hatolt, végeredményben ő sem akart tudni a csapat szervezéséről. A másik belügyi népbiztos, Vágó elismerte, hogy a forradalom védelmére akart egy csapatot szervezni, de a Batthyány-palotai közveszélyes alakulatot ő sem kívánja fönntartani. A Kormányzótanács elhatározta a Cserny-csoport feloszlatását.[139] Hetekig tartó harc indult a Kormányzótanács megbízottja, Haubrich és Cserny között, hogy a feloszlatás vérrontás nélkül keresztülvihető legyen.

---

[137] Böhm Vilmos itt arra utalt, hogy nem született kormányzótanácsi határozat a Cserny-féle különítmény felállításáról.

[138] A Kormányzótanács 1919. május 10-i jegyzőkönyvében nem találjuk Kunfi Zsigmond ezen hozzászólását, s Landler Jenő részt sem vett az akkori ülésen. Máskor sincs nyoma ilyen jellegű diskurzusnak, ezért nem tudni, milyen vitára utal Böhm Vilmos e helyen. Elképzelhető, hogy volt a Kormányzótanácsnak olyan ülése is akkoriban, melyről nem maradt fenn jegyzőkönyv, ahogy az is, hogy a pártvezetőség ülésén szólt Kunfi és Landler is a témáról, s a Kormányzótanács ezen ülésén csak folytatták a vitát, s e két alkalom összemosódott emlékezetében. (*A Forradalmi*, 1986. 398–399.)

[139] Itt mintha az 1919. május 10-i kormányzótanácsi ülésre utalna Böhm Vilmos. (*A Forradalmi*, 1986. 398–399.)

Kevesen tudják, hogy a mártírhalált halt *Korvin Ottó kérlelhetetlen ellensége volt Csernyéknek. Tűzzel-vassal harcolt ellenük* és mindenáron igyekezett őket ártalmatlanná tenni.[140] Érezte azt a veszedelmet, amely a zabolátlan, fegyelmezetlen, semmiféle forradalmi tekintélyt nem ismerő csapat féktelenségeiből a forradalomra származhat.

Ez a csapat számtalan önkényeskedést követett el. Lakásokat rekvirált, letartóztatásokat eszközölt, emberéletet oltott ki, erőszakosságainak indokolására ellenforradalmakat szimatolt és költött; embereket gyilkolt meg, akiknek semmi közük sem volt semmi ellenforradalomhoz. Lábbal tiporták a Tanácsköztársaság törvényeit és rendelkezéseit. Egyetlen jogalapjuk volt: állig fel voltak fegyverkezve. Az ő tevékenységük: kohója volt az ellenforradalmi elégedetlenségnek: ha öntudatlanul is: szövetségesei voltak az ellenforradalmároknak. Rendkívül sokat ártottak a forradalomnak, égbekiáltó bűnöket – de elsősorban a forradalom ellen – követtek el, s ezért a forradalomnak kellett ellenük fordulnia. Sajnos, csak a forradalom bukása után ismerhettük meg azoknak a bűntényeknek a legnagyobb részét, amelyeket Csernyék a forradalom ellen elkövettek" – írta Böhm Vilmos,[141] majd részletesen taglalta a különítmény 1919. május 19-i leszerelésének történetét, s így folytatta visszaemlékezését: „A megállapodásokat rendszeresen megszegő Kun Béla a lefegyverzés kérdésében is csalárdul viselkedett. Cserny vezetésével a lefegyverzett csapat 40 emberét kirendelte Korvin Ottó mellé belügyi nyomozónak. Korvin élesen ellenezte Csernyék odahelyezését és a hadsereg-főparancsnoksághoz intézett átiratban panaszkodott Kun eljárása ellen.

A nyomozói minőségben Cserny számára ismételten kínálkozott alkalom, hogy önkényeskedéseivel a Tanácsköztársaság ellen vétkezzék. A

[140] Korvin Ottó életrajzírója, *Simor András* előszavában leírja: „Korvin… fellép a Cserny-különítmény túlkapásai ellen. *Május 12-én szigorúan bizalmas jelentést küld Kun Bélának a terrorcsapat önkényeskedéseiről.* Ő is, Szamuely is elégtelennek tartják a terrorcsapatot az ellenforradalom megfékezésére. De megnehezíti helyzetüket, hogy Böhm és Weltner a külön karhatalmi egységek megszüntetésére törekednek. »Vágó Béla belügyi népbiztos elfogadta, hogy önálló csapatokra nincs szükség, de ragaszkodott egy kisebb megbízható és Korvin Ottónak alárendelt különítmény fenntartásához«." (1976. 49. Kiemelés tőlem. – D. P.)

[141] *Böhm V.* 1923. 374–379. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

június 24-i ellenforradalom után újabb kísérletet tett, hogy csapatát és fegyvereit visszaszerezhesse. Beadványt intézett Kun Bélához és a hadsereg-főparancsnoksághoz, amelyben áradozó hangon emlékezett meg érdemeiről: »Veszélyben a proletárdiktatúra! Budapesten dühöng az ellenforradalom – írja –, s hogy nem diadalmaskodott, az kizáróan az én embereim érdeme. … Ezen három nap megmutatta, hogy *véres kézzel kell átgázolni és vérbe kell fojtani minden ellenforradalmat.* Meg kell szervezni a Vörös Őrség tüzér osztagát. E célból kérek 200 tagból álló legénységet, 80 nyomozó és 35 őrségi személyzetet, és egy 25 főből álló törzset. Ezek szereltessenek fel 16 ágyúval, 12 gépfegyverrel és egyéb lőfegyverekkel. Bocsáttassék rendelkezésünkre megfelelő épület. Én átveszem a parancsnokságot és én fogom megválogatni a legénységet. Az osztag megszervezése után adassék át nekünk a dunai flottilla is. Lenni vagy nem lenni, ez most a kérdés! Ne tétovázzunk, fogják keményen kezükbe a gyeplőt!«[142]

A megbízhatatlan Cserny szabadcsapata[143] és vérgőztől párolgó csatakiáltása nem volt alkalmas eszköz az ellenforradalom letörésére. Budapesten tartózkodott a 26. zászlóaljból álló vasasdandár, rendelkezésre állt a Vörös Őrség, a Vörös Hadsereg. Ha *ez* a fegyveres erő nem tudja féken tartani az ellenforradalmat, a Cserny-csapatok garázdálkodásai még kevésbé lesznek alkalmasak annak legyűrésére. Féktelenségeikkel inkább az ellenforradalomnak, mint a forradalomnak fognak szolgálatot tenni. Ez a meggondolás vezetett bennünket, amidőn Cserny hatalomvágyó követelését elutasítottuk. De a háttérben Csernynek magas pártfogói voltak.[144] Az elutasítást követően néhány nap után – már Landler vette át a hadsereg főparancsnokságát – egy véletlen folytán Landler és én személyesen győződtünk meg arról, hogy a Hadügyi Népbiztosság a hadsereg-főparancs-

[142] Cserny József ezen, a Mozdony utcai alakulat felállításához vezető június 27-i előterjesztését *Lengyel József* is idézte. (1966/2.)

[143] Csernyék sajátosan értelmezett „forradalmi fegyelmére" érdekes példát hoz *Hajdu Tibor* (1969. 132.).

[144] *Lengyel József* szerint egy 1919. június 27-i megbeszélés nyomán Kun Béla, Szamuely Tibor, Korvin Ottó, Fürst Sándor. (1966/2.)

nokság ellenére hozzájárult a Cserny-csapat felállításához, és kiutalt számára nagy mennyiségű fegyvereket és autókat. Landler felháborodásában reprodukálhatatlan durvasággal telt táviratot küldött Szántónak, melyben tiltakozott Csernyék fölszerelése ellen, visszavette a már kiutalt fegyvereket,[145] vizsgálatot és megtorlást követelt azokkal szemben, akik Csernyék garázdálkodására ismét szabad teret akarnak engedni.

Cserny jellemét jól illusztrálja, hogy a forradalom bukása után szadisztikus kéjjel árulta el a fogházban társait, sőt denunciálásával számtalan ártatlan embert is akasztófára juttatott."[146]

Részben hasonlóan vélekedett Csernyről és különítményéről az akkoriban kommunista *Lengyel József* is: *„politikai vezetés híján a terrorista különítmény bizony nem mindig állt hivatása magaslatán.* Harci elszántságot akkor mutattak, mikor a szociáldemokraták unszolására a Forradalmi Kormányzótanács elhatározta, hogy feloszlatja ezt a terrorista különítményt. Akkor kiállították az ágyúkat tanyájuk, a Batthyány-palota elé, és gépfegyvereket raktak az ablakokba. Ámbár mindvégig volt ebben a büszke és szilaj társaságban nem egy igaz és elszánt elvtárs. Ők voltak akkor, fekete bőrkabátjaikkal a pesti utca hősei. Ahol Cserny megjelent a fekete uniformisban, lobogó vörös sállal a nyakán, övében a kézigránátok, ott tudta az ember: ebben a városban forradalom volt.

A diktatúra bukásakor Cserny és a különítmény legjobbjai feleszméltek a veszély pillanatában, és harcolni akartak.[147] Csak később, a börtönben, mikor Cserny előtt minden elhomályosodott, tudták sima szavakkal megkeríteni ezt a szegény óriási és mégis gyönge jellemű matrózt. *Cserny vallott, és sorra mutogatta, kik voltak a társai. Azt gondolta, árulása megmentheti.* Csak a bitófa alatt értette meg újra, hogy a burzsoáziánál nincs kegyelem.

---

[145] Ismerve a Mozdony utcai különítmény fegyverzetét, úgy tűnik, hogy a fegyverek visszavételére de facto mégsem került sor.

[146] *Böhm V.* 1923. 381–382. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

[147] Forrásaink szerint a Cserny-féle különítmény kb. egy héttel a Tanácsköztársaság bukása előtt ténylegesen feloszlott, ezért nem tudni, mire alapozta Lengyel József ezen állítását.

Nyomorult és szomorú szerepet játszott Cserny Jóska a börtönben. Vajon nem lett volna-e más Cserny Jóska és a különítménye, ha kellő politikai iskolázás és ellenőrzés alá került volna?

Cserny felett az ellenforradalom ítélkezett. Ha mi ítélhettünk volna felette, akkor róla is úgy szólna a nóta, mint a kuruc harcok Csernyjéről:

Kár, kár, kár vala Ocskay Lászlónak
Ekkora vitéznek, lenni árulónak.
De nem kár, kár, kár fekete hollónak
Szemeit kivájni hitvány árulónak..."[148]

Az egykori jó ismerős – árulása miatt – láthatóan szigorúbban ítélt Cserny felett, mint az egykori felettes és rivális, az 1919 decemberében zárkájában írt naplójában elmélkedő *Korvin Ottó:* „Tizennégy halálos ítélet Csernyék ügyében. Mit várhatok? *Bár az övéké egészen más jellegű ügyek voltak, magánakciók, melyeket már a diktatúra alatt kellett volna üldöznünk (és mennyivel erkölcsösebben állhatnánk itt, ha ezt megtettük volna!),* mégis mit várhatok, minthogy – el nem ismerten, bukott forradalmárok – *ugyanígy bírálják el a mi ügyeinket is*. Osztályharc paragrafusokba burkoltan! Holott mennyire érzem, hogy a mi ügyünk mennyire más. Groteszk, szomorú, irtózatos – mondottam a bírák előtt; de mégis más, mert morális fundamentuma mégis van, mert nem semmiért történt, ami történt.

Tizennégy halálos ítélet: hiszen természetes, hogy kellett ezt, politikailag is kellett ezt meghoznia a mai uralomnak, mert ellenesetben rögtön megdőlne. A közvéleményt kell megnyugtatnia vele az uralomnak, mert ellen esetben ellene fordulna az. Bizonyos, hogy nagy tévedés – s a közvélekedés a legtöbb esetben az – hinni, hogy ezzel eldől vagy csappan az osztályharc. Mi is azt hittük, hogy halálos diktatúrával megfélemlítjük az ellenforradalmat, s láthattuk, szinte erősítettük vele azt. Ugyanez a helyzet most is: hiszem, hogy a megfélemlített munkásszívek új erőt szívnak az üldöztetésekből. Ha engem halálra ítélnek, bizonyos, hogy az is a köz-

[148] *Lengyel J.* 1966/1. (Kiemelések tőlem. – D. P.)

vélemény ítéletének megvalósítása. *A közvélemény mindig bűnbakokat keres*,[149] s most legelsősorban engem vél legnagyobb ellenségének. A háború elején a háborúért ujjongott, a végén, szenvedvén alatta, elűzte azokat, akik megtestesítették, amit kívánt. Gróf Károlyiért tűzbe-harcba ment, október végén mindenki szocialista volt, ma a legnagyobb ellenségnek hiszi a köztársaságot és királyokat keres a szeme. Kun Bélát megverték, Kun Bélát szerették. Most megölnék szívesen. Mert az élet sohasem teljesíti az álmokat, s a felelősség áthárítása megnyugtatja a nem gondolkodókat. November 16-a óta tudom, hogy meg kell halnom. Ám meghalok! … A szocializmus útja ki van tűzve. Csak egy épülő viaduktja szakadt le mostanában[150]– írta december 13-án, majd két nap múlva hozzátette: „A nagy francia forradalom van az eszemben mostanában gyakran, s ha elhagy néha percekre az erőm (látván a bíróság előtt álló emberek kicsinységét, gyávaságát, helyt nem állását), ez ismét visszaadja azt. … Az a biztos tudat lehet csak, hogy tudatosan fogtunk bele a dolgokba, hogy sárban jártunk és sárosak lettünk, de bévül megmaradtunk tiszták-nak. És tényleg így is van. Most is úgy látom, hogy *valamely cél eléréséhez, csak céltudatos diktatúra vezethet gyorsan.*[151] *(De hozzá kell tennem,*

[149] Ez a társadalmi nyomás a Cserny-per folyamán is érezhető volt. Bár a védőket sorsolás útján, hivatalból rendelték ki a vádlottak mellé, s első felszólalásaik során látványosan elhatárolódtak védenceiktől, hangsúlyozván, hogy ők személyes megbántottságuk ellenére csak a kötelességüket teljesítik, mindazonáltal 1919. november 28-án egyikük a bíróság védelmét kérte a közönség részéről őket ért inzultus miatt. A *Népszava* tudósítása szerint: „A főtárgyalás megnyitása után dr. Gál Jenő védő az elnök védelmét kéri a hallgatósággal szemben, mert *Cserny védőjét szerdán a tárgyalás befejezése után inzultus érte.* Az elnök figyelmezteti a hallgatóságot a rendre és kijelenti, hogy a védői kart nehéz és önfeláldozó munkájában megvédi." (*Népszava*, 47. évf. 237. sz. 1–2., 241. sz. 3.)

[150] *Korvin O.* 1919. 5–6. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

[151] A későbbiekben népbiztosi szerepet vállalt – s az ügyészség által az 1919. június 24-én a Leninfiúk által megölt Madarász Béla meggyilkolására való felbujtással vádolt – *Lukács György* „A bolsevizmus, mint erkölcsi probléma" c. cikkében még így látta: „A morális probléma éppen azáltal jön létre a szociáldemokrácia számára az igazi, a végső, a mindent eldöntő és megkoronázó célja minden küzdelemnek itt van: a proletariátus osztályküzdelmének végső *értelme* csakugyan minden további osztályküzdelmet lehetetlenné tenni, olyan társadalmi rendet teremteni, amelyben ez még mint gondolati lehetőség se fordulhasson elő. Ennek a célnak a megvalósítása áll most csábító közelségben előttünk, és éppen a közelségből pattan ki a most előttünk álló erkölcsi dilemma. *Vagy megragadjuk az alkalmat, és megvalósítjuk, akkor a diktatúra, a terror, az osztályelnyomatás álláspontjára kell helyezkednünk, akkor a proletariátus osztályuralmát kell az*

hogy osztálydiktatúrában ma már nem vennék részt, mert látom, hogy a forradalmi átalakulás felkavarja a féktelen és fékezhetetlen elemeket az aljról, s a purifikáció szinte lehetetlen, mert az indulatok túlságosan feszítik a tömlőket. Mi lesz hát mégis, hogy jó emberek megértő, jó társadalma alakuljon ki a mai osztálytársadalomból? Evolúció, vagy revolúció? Feltétlenül az utóbbi, ha kreatív konszolidáció áll be – ez szinte fizikai törvény" – vélte Korvin Ottó, kilátástalan helyzetében egy remélt történelmi változásban való hithez felebezve.[152]

A Tanácsköztársaság idézett vezetői tehát valamennyien úgy vélték: a Cserny-féle különítmény tevékenysége nemhogy jellemző lett volna a proletárdiktatúra egészére, hanem ellenkezőleg, annak kisiklása, deviánciája volt, amely nem segítette, hanem – szertelenségeivel, bűneivel s az arra született társadalmi reakciókkal – gátolta az ellenforradalom elleni harcot. Atrocitásaikért felelősséget csak annyiban éreztek, amennyiben nem léptek fel elég erélyesen velük szemben, nem lehetetlenítették el tevékenységüket, s hogy önkényes eljárásaikért nem vonták őket felelősségre, lehetővé téve, hogy a Tanácsköztársaságot denunciálják. Az önkényeskedésben látták a hibát, s nem abban, hogy az ancien régime híveivel vívott osztályharcban maguk is a diktatúra s a terror eszközeihez nyúltak. Miközben fennen hangoztatták, hogy a régi világ törvényei nem voltak

---

eddigi osztályuralmak helyébe tenni, abban a hitben, hogy – Belzebubbal űzve ki a Sátánt – ez az utolsó és természeténél fogva a legkíméletlenebb osztályuralom fogja önmagát és vele minden osztályuralmat megsemmisíteni. Vagy ragaszkodunk ahhoz, hogy az új világrendet új eszközökkel, az igazi demokrácia eszközeivel fogjuk megvalósítani (mert az igazi demokrácia eddig még csak mint követelés létezett, mint valóság még az úgynevezett demokratikus államokban sem), *akkor megkockáztatjuk, hogy az emberiség többsége ma még nem akarja ezt az új világrendet,* és nem akarván felettük akaratuk ellenére rendelkezni, meg kell várnunk, tanítva és hitet terjesztve megvárnunk, amíg az emberiség önrendelkezéséből, önakaratából megszületik az, amit a tudatosak régen akarnak, amiről tudják, hogy az egyetlen lehetséges megoldás. Az erkölcsi dilemma onnan ered, hogy mindegyik állásfoglalás szörnyű bűnök és mérhetetlen eltévelyedések lehetőségeit rejti magában, melyeket teljes tudatossággal és felelősséggel vállalnia kell annak, aki bármely irányban dönteni akar." (1918–19. 39–40. Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

[152] *Korvin O.* 1919. 5–6. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.) – *„Az utópikus tudatban a vágyképzetek és a cselekedni akarás uralta kollektív tudattalan elfedi a valóság bizonyos aspektusait. Elfordul mindentől, ami a hitet megrendítené* vagy bénítóan hatna a dolgok megváltoztatásának óhajára" – írta, a forradalmakkal kapcsolatos személyes tapasztalatait is összegezve *Mannheim Károly* 1929-ben. (53. Kiemelés tőlem. – D. P.)

mások, mint az osztályharc eszközei, melynek révén az ország választójoggal rendelkező „elsöprő kisebbségének”[153] képviselői sajátos érdekeiket, kizsákmányoló rendszerüket a többségre erőltették, maguk a társadalom (talán valamivel nagyobb) kisebbségének támogatására támaszkodva diktatórikus, terrorisztikus eszközökkel kísérelték meg „holnapra megforgatni az egész világot”. Kevesen vetettek számot azzal, hogy ezen tevékenységük legitimitása legalább olyan kétséges volt, mint az általuk tagadott rendszeré, s hogy a vörösterror eszközei erkölcsileg aligha igazolhatóbbak a fehérterror módszereinél, s hogy milyen keskeny mezsgye választott el pl. Szamuely Tibor rögtönítélő törvényszékének tevékenységét[154] az ezt Lenin-fiúkkal támogató Cserny-osztag önkényeskedéseitől,[155]s hogy önfelmentő illúzió volt feltételezni: lehetséges sárban járni, besározódni, ám belül megmaradni tisztának…

Az etikai kérdések iránt rendkívül fogékony *Sinkó Ervin*[156] – aki a Tanácsköztársaság alatt egy időben Kecskemét városparancsnoka volt –

[153] Gerő András találó megfogalmazása.

[154] Szamuely Tibor tevékenységéről így írt a szociáldemokrata Böhm Vilmos: „Szamuely tevékenysége fokozatosan az ellenforradalmi mozgalmak elfojtására irányult. Csapata hosszabb időn keresztül egyebet sem tett, mint harcolt a fegyveresen fellépő ellenforradalom ellen. … Nagyon nehéz ilyen esetben az elfogulatlanság, az emberi humanizmus, a jog és igazság határát elválasztani a barbarizmustól és kegyetlenségtől. Nagyon nehéz az erélyt megkülönböztetni a fölösleges vérengzéstől. Erre a szerepre csak higgadt, megfontolt férfi lett volna alkalmas. Szamuely teljesen alkalmatlan volt. Ennek tulajdonítható, hogy a harcokban az ellenforradalom leverése körül Szamuely és csapatai sok fölösleges, a forradalomnak csak ártó és semmit sem használó kegyetlenkedést követtek el. … A föladat e részét [a harcban való részvételt – D. P.] Szamuely példás személyes bátorsággal végezte. [M]indig az első vonalban harcolt. De az ellenforradalom leverése *után* vagy átengedte a teret a vérgőztől és a harcokban felhevült, társaik eleste miatt gyűlölettől és haragtól eltelt katonáinak, vagy pedig, rendszerint rögtön a harc után, ő maga ítélkezett, minden formaság mellőzésével az embereke élete fölött. Ez sok esetben súlyos, megbocsáthatatlan igazságtalanságokra vezetett. Az ilyen ítélkezések… végül az ellenforradalmi hangulat országos elterjedéséhez vezettek. Szamuely féktelenkedése nemcsak a szociáldemokraták, hanem a kommunisták részéről is éles ellentétet keltett. De megbuktatása nem volt könnyű dolog.” (1923. 391.)

[155] *Böhm Vilmos* memoárjában utalt erre. (1923. 390–394.)

[156] *Sinkó Ervin* (1898–1967) kommunista író. A Tanácsköztársaság idején tagja volt a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanácsnak, a budapesti Szovjetház, majd Kecskemét – kompromisszumkereső módszereiről híres – katonai parancsnoka. 1920-tól 1939-ig Bécsben, Párizsban, Zürichben és Moszkvában élt, majd Zágrábba visszatérve a jugoszláviai magyar irodalom vezető alakja lett, az újvidéki egyetemen a magyar irodalmi tanszék vezetője, akadémikus.

„Szemben a bíróval” c. írásában ráérezve erre, így körvonalazta akkori álláspontját: „A proletárdiktatúra kikiáltásával… egyszerre az elnyomottból, az üldözöttből, az eddig mindig csak az erőszak alatt szenvedőből, az erőszakot gyakorló uralkodó osztály képviselője lettem. … Míg alulról harcoltunk, maradéktalanul felolvadtam abban a fanatikus kollektív öntudatban, mely a teljes igazság megtestesüléseként jelent meg a forradalmi akaratban. A győzelem után is ez a kollektív öntudat az igazságot jelentette nekem, de már nem a teljes igazságot. Problémákkal kerültem szembe, melyek a kollektívumnak nem lehetnek problémái, mert a kollektív öntudat nem ismer belső ellentmondást. Számomra azonban mindinkább megszűnt az az élet, mely csak egyetlen, csak a történelmi feladatot képviselő kollektívumból eredő parancsot ismer. Az élet már nem volt olyan egyszerű, hogy csak egy parancs lett volna. *Az egyik parancs, de csak az egyik, az ősi, minden kollektív akaratnak maximája, a kajafási igazság volt: inkább vesszen egy a közösségért, mint a közösség az egyért. A másik parancs minden ember élete szentségének és szabadságának tiszteletben tartását követelte*. Ez a másik parancs az életemnek alapérzése volt, ennek jegyében lettem forradalmárrá, s a forradalom érdekében ezt kellett megtagadnom. Kérdéssé lett, hogy »az egyéni lelkiismeret és felelősség hogyan viszonylik a taktikailag helyes kollektív cselekvéshez«. … Komoly politikusok számára a politika nem egy univerzális megváltási akarat eszköze, hanem a nemzeti érdekek, osztályérdekek s személyi érdekek védelmét, illetőleg harcát jelenti. A proletariátus osztálypolitikája szintén osztálypolitika, mely azonban a társadalmi osztályoknak likvidálásával magát a politikát is likvidálni akarja, s ebben van az egyedülálló morális tartalma, vonzóereje, ebben van a prófétai pátosza. A magyar proletárdiktatúra vezéreinek legnagyobb része etikai felelősségérzetből vált politikussá.” „Az én konfliktusomat, úgy tűnt nekem, végleg megoldottam azzal, hogy semmit sem kellett a magam alapérzéséből megtagadni, és mégis jó forradalmár maradhattam. A világszemléleti osztály, a magyar hivatalos állam szervén keresztül hirdethettem, hogy *embert ölni minden körülmények között, bármilyen célért is történik, bűn, nem szabad megtenni*,

de meg kell tenni, azért, hogy egy világot teremtsünk, melyben már nemcsak nem szabad, hanem nem is kell megtenni.[157] *Embert ölni bűn, de ez ellen a társadalom ellen való harcban tudatos tragikus bűnvállalás: a testvérekért tudatosan feláldozni az egyéni erkölcsi tisztaságot."*[158]

Sinkó „Optimisták" c. regényében leírt egy esetet, amikor Kecskemét határában Lenin-fiúk visszaindulásuk előtt átadtak egy pénztárcát 72 korona 62 fillérrel, közölve, hogy „egy csendőré volt, akit gajdeszba küldtünk". A kaszárnya mögött szaladt a réten, a kezével jelt adott, állították. A kérdésre, hogy ugyan kinek adott volna jelt, s hogy nem azért futott-e, mert tőlük megijedt, így feleltek: „Mi nem szoktunk ennyit gondolkodni. Gyanús volt és kész – ez volt a felelet. És az egyik még hányavetien hozzátette: Ha szárazon mentünk volna vissza, mit szóltak volna a fiúk! … *Ezek a Lenin-fiúk elhitték, hogy ez a forradalmi kitűnőség, az, hogy egy kis vérrel több vagy kevesebb, az egyre megy*." Ahogy egyik főhőse, Báti fejtegette: „A proletárdiktatúra… azt jelenti, hogy az Augiasz istállóját kell kitakarítani, és ezt nem lehet kesztyűs kézzel. Húzhat kesztyűt ugyan, de kit csal meg vele? *Látta a terroristákat. Nekik az a feladat jutott, hogy öljenek. Nekik kell rettegésben tartani, rettegéssel megbénítani az ellenséget. Angyalok ezt nem tudják, s ha angyalok csinálnák, nem maradhatnak angyalok.* Mielőtt Pestről elmentem a parancsnokukhoz, Danihoz [Csernyhez? – D. P.] küldtek katonaruháért. Naiv kedves fiú volt, és most? Korrupt bürokratává vedlett, tönkretette a hatalom. Mutatta nekem, hogy halom parfümös levelet kap hisztérikáktól, akiket éppúgy megbolondít a vérszag, mint Danit; láttam, hogy Daninak grófi koronákkal díszített fehérneműi van a szekrényében, láttam, hogy cézári pózzal veti

[157] *Jászi Oszkár*, aki a *Szabadgondolat* körkérdésére 1918 decemberében deklarálta: „Elvi ellensége vagyok minden diktatúrának, mert *minden diktatúra úgy az erkölcsi autonómiának, mint az igazi demokrácia szellemének megtagadását jelenti.* … A proletáriátus diktatúrája, úgy, amint például Oroszországban megvalósult, ahogy ez gyakorlatilag egyedül megvalósítható, nem jelenti az osztályuralom megszüntetését, hanem csupán az osztályuralom megfordítását." Az „egyháziassá váló szocialista pártok" „a gyűlölet vallásának messianizmusával" fellépve nem érzékelik, hogy részükről illúzió a feltevés, miszerint „ez csak átmeneti állapot lesz, amit az osztályuralom teljes megszűnése követ". (1918–24. 82. és 181.; 1989. 48.)

[158] *Sinkó E.* 1977. 69. és 71–72. (Kiemelés részben tőlem. – D. P.)

meg a hátát az autóban, mert tudja, hogy nézik. Nem mindenki Szamuely.[159] *A legtöbbet tönkreteszi, korrumpálja, lealjasítja, hogy embereket látnak halálfélelemben remegni maguk előtt, s nekik nem szabad velük remegni. Aztán már nem is tudnak. Ez az igazság. Tessék vagy kiállni a sorból, vagy pedig igenis, irgalmatlanul tudomásul venni, hogy egyelőre még a poklon keresztül vezet az út. Azt hiszi, lehetett volna a francia forradalmat, lehetne ezt vér nélkül csinálni? Hóhérok nélkül?* S ha kommunista, miért hagyja másokra ezt a munkát, miért nem menti meg úgy a terroristák lelkét, mondjuk Daniét, hogy helyette maga végzi el a hóhérmunkát? Miért hagyja, hogy mások menjenek Lenin-fiúknak, s magának a finom, lelki munkát tartja meg? Ez szolidaritás?"[160]

Sinkó Ervin több helyütt rávilágított arra, hogy – bár a diktatúrának elkerülhetetlenül szüksége volt a Lenin-fiúk és Cserny József szerepére – őket e tevékenység (s a korábbi világháborús katonai szolgálat) megrontotta, s esetenként a felsőbbség által sem kívánt magánakciókhoz, a Tanácsköztársaságot kompromittáló brutális atrocitásokhoz vezetett. Ezért, s persze Cserny József árulása miatt, a Tanácsköztársaság hívei is elhatárolódtak tőlük/tőle, így az okkal-joggal halálos ítéletekhez vezető per idején

[159] Ahogy a korábbiakban idéztük, Szamuely Tibor tevékenységéről a moralizáló egykori kommunista Sinkó Ervintől eltérő szellemben írt a szociáldemokrata Böhm Vilmos. (1923. 391.)

[160] „Mielőtt én Kecskemétre jöttem – szólt azonban [a Sinkót megjelenítő – D. P.] Blaha –, itt egy halálos ítélettel és számtalan börtönbüntetéssel, vad fenyegetésekkel tudták csak a diktatúrát fenntartani. Mióta itt vagyok, egyetlen embert se kellett börtönbe csukni, s egyetlen ellenforradalmi kísérlet se történt." (*Sinkó E.* 1965. 733–734. és 737–738. Kiemelés tőlem. – D. P.) *Lengyel József* így írt Sinkó akkori beállítottságáról: „A Károlyi-időkben nemzetiszínű szalag volt a karján és a területvédő ligánál dolgozott, aztán rövidesen Újpesten, Kun első beszédénél tűnt fel, mint szónok. – Legyetek ravaszok, mint a kígyó és erősek, mint a tigris – ilyenféleképp szavalt. Aztán eltűnt Budapestről, s a diktatúra alatt Kecskemétről jöttek róla hírek: Sinkó városparancsnok Kecskeméten, és minden szesztilalom ellenére úgy berúgott a jó kecskeméti bortól, hogy az árokból szedték fel. Aztán jött a másik hír: Sinkó futni engedett Kecskeméten minden ellenforradalmárt, Sinkó krisztiánus, tolsztojánus, Sinkó a vérontás, az erőszak ellen propagál." Majd hozzátette: „Az egész diktatúra alatt kézzel-lábbal és főképp csípős szavakkal védekeztem az etikus szósz ellen. Sinkót a legjobban szerettem volna a falhoz állítani. Materialista és amennyire értettem, marxista maradtam az egész diktatúra alatt és a diktatúra után is jó időre. Mikor aztán életem egy gyenge szakában megtorpantam, akkor aztán *konzekvens* követője lettem Sinkó Ervinnek. És ez azt jelentette, hogy kiléptem a pártból." (1966/1.)

a vádlottak teljesen magukra maradtak, s minden oldalról „a nép ellenségeinek" pozíciójába kerültek.

A minden eszközzel (társai feladásával is) életéért küzdő – amúgy sem moralizáló, teoretizáló habitusú – *Cserny Józsefnek* talán eszébe sem jutott, hogy a Tanácsköztársasággal kapcsolatos denunciáló törekvésekre reagáljon, vagy ha igen, nem tarthatta opportunusnak, hogy reflektáljon az azzal kapcsolatos általános felvetésekre. A *Népszava* tudósítása szerint 1919. december 9-én, az utolsó szó jogán így védekezett: „Az ügyészségnek az a vádja, úgymond nem áll meg, hogy ő volt az eleven felbujtó, mert nem ő szervezte a terrorcsapatot, az már meg volt szervezve. Az embereket nem kellett felbujtani, mert azok mindig készen álltak az ölésre. A Hollánok meggyilkolása Lázárnak magánakciója [volt]. Berend tanár ügyében és a Madarász-ügyben a hangulat volt a felbujtó, nem ő. *A Ferry-ügyben éppen ellenkezően a váddal, nem megölni, hanem megmenteni akarta a csendőrtiszteket.* A Ferryék kivégzése Bonyháti magánakciója volt, aki ennek a három embernek a vérén akart zsíros álláshoz jutni. *Azért akarta magát felköltetni, hogy éjjel eressze ki titokban a csendőrtiszteket, akiket nappal kibocsátani Chlepkó miatt nem lehetett*" – mondta Cserny, majd – az 1919. július 17–18-án történtekre utalva – azt emelte ki, hogy „*éppen ő volt az, aki a szélsőséges irány ellen fellépett. Ha ő fel nem fogja a burzsujok ellen irányuló indulatot, ha ő nem áll ellen nagy erejével a tömeggyilkossági terrornak, akkor a polgárság ezreinek holttestе hevert volna az utcán.* Ezért nem gyűlöletet érdemel a polgárság részéről, hanem köszönetet" – hangoztatta, bár nyilván maga is tudta, hogy a Tanácsköztársaság bukását követő első monstre-per fővádlottjaként erre aligha számíthat.[161]

Helyzetéből adódóan érthetően a rend s a béke biztosítójaként, a nagyobb terror elhárítójaként próbálta magát feltüntetni. *Az Est* tudósítása szerint védőbeszédében Cserny így magyarázta parancsnoki megbízatását: „*én voltam a legjózanabb.* Mindenki azt tartotta rólam. A nagy vád

[161] *Népszava*, 47. évf.. 250. sz. 5. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

azt állítja rólam, hogy az én személyem maga volt a felbujtó. Ez fáj nekem a legjobban. Akkor már minden fel volt bujtva, nem kellett senkit izgatni. *Én csak a gyeplő voltam, amely a fékevesztett indulatot visszatartotta. Tartottam, ameddig lehetett"* – mondta, majd – a július 17–18-án történtekre utalva – hozzátette: *„Amikor a szélső ellenforradalom készült, hozzám jöttek Chlepkó meg Molnár István. … nálam találtak ellenállásra.* Láttam azt, hogy négyezer proli nem akarja a diktatúrát, és akkor nem lehet jó, amit 3000 akar. Ez nem megoldás. Ha a burzsuj társadalom tudná, hogy én mennyi energiát fejtetem ki az indulatok leveretésére [levezetésére? – D. P.], akkor nem volna olyan aljas, hogy mindennel engem vádoljon meg! *Ha én nem fogom fel az indulatokat, akkor nem ötszáz lett volna azoknak az áldozatoknak a száma, amelyet a nagy vád ellenem felhoz*" – állította[162] (a július 17–18-i fejleményekre utalva jogosan). Helyzetéből adódóan érthetően, taktikusan „megfeledkezett" 1919. június 27-i beadványáról, melyben – sajátos képzavarral – azt hirdette, hogy „*véres kézzel kell átgázolni és vérbe kell fojtani minden ellenforradalmat*", s e célból csapata újrafelállítását, felfegyverzését indítványozta, s további szolgálatát ajánlotta.[163]

Amikor a bíróság védekezése egészét s árulását figyelmen kívül hagyva – a vád egészét tekintve teljes joggal (ám a csendőrtisztek ügyét illetően a körülmények kellően alapos vizsgálata nélkül) – halálra ítélte, ezt Cserny méltánytalannak találta. Az ítélethirdetés után, 1919. december 11-én ebéd után a Markó utcai börtönben a svéd misszió egyik nőtagja hosszas beszélgetést folytatott vele. A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint „azt tudakolta…, hogy mit gondol Cserni, miképpen képzeli el a jövőt, ha majd ő nem lesz. Cserni kesernyés mosollyal válaszolt: – Az bizonyos, hogy *proletárdiktatúra többet sosem lesz.* Most már belátom, hogy *én sem voltam, de nem is vagyok proletár.* Az, aki úgy szereti önmagát, mint én, aki annyira kedvelem a jó ételeket, az nem is lehet prole-

[162] *Az Est*, 10. évf. 130. sz. 3. (Kiemelés tőlem. – D. P.)
[163] Idézte: *Böhm V.* 1923. 381. o. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

tár soha. Ha éjjel álmomból felébredtem, egy pár jó falat mindennél többet ért. A halálos ítéletről nem akart beszélni, csak annyit jegyzett meg, hogy akármilyen szigorú ítéletet szívesen elviselt volna, de *azt már mégsem várta, hogy a bíróság hazaküldje."*[164]

A proletárdiktatúra alatt gyakran színpadias forradalmár szerepben, pózokban mutatkozó Cserny József, amikor látta: társai elárulása révén sem érhette el, hogy elkerülje halálos ítéletét, kiábrándultan nyilatkozott az ügyről, melynek korábban szolgálatában állt, s önkritikával szólt magáról is, legalábbis annyiban, hogy utólag úgy látta: habitusa révén korábban sem felelt meg az általa korábban vélelmezett ideális proletár harcos kívánalmainak. Ily módon december 18-án önmagával és korábban vállalt ügyével egyaránt meghasonulva – ám a korabeli tudósítások szerint férfiasan ment végzete felé.[165]

A Fery-ügyben vele együtt halálra ítélt társairól kevés információval szolgáltak a korabeli lapok, így nem sokat tudunk arról, miként élték meg életük utolsó heteit. Lengyel József később közreadta kettejük búcsúlevelét, melyekből úgy tűnik, hogy – Korvin Ottóhoz s Szabados Sándorhoz hasonlóan – ők is (a több mint problematikus „kívül sáros, belül tiszta" képlet alkalmazásával) „a történelemhez", „a munkásmozgalom ügyéhez" fellebbeztek „a burzsoá osztálybíróság" és a polgári közvélemény egyaránt végzetesen elmarasztaló ítéletével szemben:

„Én, az elvért halálra ítélt forradalmárok közül az egyik, írom ezt a pár sort. Én meghalok az elvért, de ez meg lesz bosszulva

Kakas Lajos forradalmár.

A munkásmozgalom egyik vértanúja vagyok. Egy igaz forradalmár, ki örömmel hal meg, mert én meghalok, de az eszme élni fog

Neumayer Géza forradalmár."[166]

Soraikból úgy tűnik, a legkevésbé sem gondolkodtak el azon, hogy vajon jó szolgálatot tehettek-e az általuk nagyra tartott eszme ügyének az-

[164] *Budapesti Hírlap*, 39. évf. 138. sz. 5.
[165] *Budapesti Hírlap*, 39. évf. 143. sz. 3.
[166] Idézi: *Lengyel J.* 1966/2.

zal, hogy három fegyvertelen s csak vélelmezetten ellenforradalmár csendőrtisztet (családapát) – akárcsak a forradalmi törvényeknek megfelelő ítélet nélkül, elöljárói parancsra, vélhetően ártatlanul – önként jelentkezve és brutális kegyetlenséggel kivégeztek. Sőt: Kakas Lajos sorai arról tanúskodnak, hogy a per vádlottakkal szemben ellenséges hallgatóságú,[167] frusztráló légkörében haláláig sem tudott kilépni a gyűlölet és bosszú polgárháborús logikájából.[168]

Keveset teoretizáló, kétkezi munkához szokott emberekként nem jutottak el odáig, ameddig a hetek múltán ugyancsak kivégzett,[169] értelmiségi *Korvin Ottó* utolsó naplóbejegyzésében – némi önkritikával – eljutott: „*Mi is – már akkor mondtam – kaphatók voltunk uralmunk érdekében erőszakra és igazságtalanságra, természetesnek kell találnunk, ha ma ugyanaz történik.* Láttuk: nem az a fontos itt, hogy kit és hogy (csak azért, vagy mindenért, amit tett) »büntetnek« meg, hanem innen is, onnan is kiragadtak néhány embert (különbözőféle *funkcionáriusait a diktatúrának), csakhogy »büntessenek«. Aki épp bekerült ezekbe az első csoportokba, viselnie kell az egész gyűlöletet, s minthogy kell, hogy valaki legyen az:* nem merülhet fel soha az a kérdés, hogy miért épp én?”[170]

2.3. A korabeli sajtó értelmezései

A per jegyzőkönyveinek hiányában az eddigiekben is gyakran idéztük a korabeli sajtó tudósításait, rekonstruálni próbálván a Cserny József és társai ellen folyt per történéseit. Ennek kiegészítéséül *az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy különösebb kommentár nélkül olvasóink elé tárjuk a három különböző politikai árnyalatot tükröző lapnak:* Az Est*nek, a*

[167] *Az Est*, 10. évf. 129. sz. 3.
[168] Ahogy a fehérterror rémtetteit kegyelemmel honoráló fővezér/kormányzó sem.
[169] Korvin Ottót „három rendbeli gyilkosságra való felbujtásért és személyi szabadság megsértéséért” ítélték halálra. (*Budapesti Hírlap*, 39. évf. 144. sz. 4.)
[170] *Korvin O.* 1919. 18. (Kiemelés tőlem. – D. P.) – Korvin Ottó érvelése itt feltűnően hasonlít arra a leírásra, melyet a fentiekben idézett ítéletben olvashattunk a Cserny-csoport eljárásának jellemzésekor.

Budapesti Hírlap*nak és a* Népszavá*nak a Lenin-fiúk perével kapcsolatos általánosabb, összefoglaló jellegű állásfoglalásait. Ezen orgánumok részben nyomatékosítva megjelenítették, részben óvatosan bírálták az akkori kormányzat/igazságszolgáltatás álláspontját (elítélték a Héjjas-különítmény önkényes gyakorlatát), s tükrözték, ugyanakkor példányszámuk révén messzemenően befolyásolták a kortárs közvélemény alakulását.*

Az Est

A per kezdetéről 1919. november 25-én tudósító *Az Est* így vezette be helyszíni beszámolóját: „Láncra verve állnak ma délelőtt a magyar állam bírái előtt *Kun Béla terroristái. A martalócok, kiknek se Istenük, se hazájuk*, kiket felszínre vetett a salak és *négy és fél hónapon keresztül voltak rémei Budapestnek és Magyarországnak.* Testükön a fekete bőrruha, fejükön sportsapka, övükben revolver, kézigránát, vállukon szuronyos karabély, automobiljukon gépfegyver – a rémítés és borzalom minden eszközével táboroztak a Batthyány-palota előtt, eltorlaszolták a Körutat, sortüzet adtak a szemközt levő békés házra, *páncélautójuk ott táborozott az Országház előtt, a Mozdony utcai tanítóképző kapujában,* Szamuely vonatán lecsaptak vidékre – *raboltak, gyilkoltak, a Tanácsköztársaság törvényőrei és hóhérai voltak.* Ma még csak ők állnak a törvény előtt – felbujtóik, cinkostársaik, a kommün népbiztosai Karlsteinben olvassák sápadt arccal a budapesti törvényszék tárgyalásának tudósítását. Mert *az aljas, embertelen gyilkosok csak a kar voltak, a kigondoló fej még bujkál. De már közel a nap, amikor a karlsteini arcokról lefagy a mosoly és a fővádlottak kerülnek bíráik elé.*

Egy vérző, meggyötört nemzet hívja a pribékeket tetemre. A közelmúltból felbukkan Dobsa zászlós szelíd gyermeki feje, Berend Miklós alakja, amint fut, szalad gyerekeket gyógyítani[171] s vértócsába hanyatlik,

[171] Dr. Berend Miklós valójában nem gyermekeket gyógyítani, hanem az ellenforradalmi kísérletet üdvözölni (támogatni?) indult június 24-én: „*Berend tanár özvegye* az első tanú. Elmondja, hogy férje részt vett az ellenforradalmi mozgalomban. Amikor a monitorok megjelentek, nemsokára hazasietett, magához vette revolverét és ezt mondta: »kezdődik«. Pénzét is elvitte, mintegy

Ferry Oszkár, a becsületes magyar katona, a Duna hullámai összecsapnak a Hollánok fölött, a szurony a szigorlatára készülő orvosnövendék testébe fut – mindenütt halál, vér, gyilkosság. És a háttérben a megrémült Budapest. *Ma megkezdődött a leszámolás.* … Egyetlen ügyvéd sem vállalta a terroristák védelmét, tehát az ügyvédi kamara tíz R betűvel kezdődő nevű ügyvédet rendelt ki sorsolás útján. … A padok zsúfolva, ember-ember hátán áll még a padok szűk kijáró utcáján is. Nő nincs a hallgatók között. Mindenkiben elfojtott izgalom lappang, *végre elérkezett a nap, amikor a nemzetrontó bolsevizmus nagy bűnpöre az azt megillető helyre jut.*"[172]

1919. december 7-én *Az Est* (előző nap készült tudósításában) ehhez hozzátette: „Ma elhangzott *a vádbeszéd, amely nemcsak a főállamügyész remekbe készült szónoklata volt,* hanem annak *minden egyes betűjét a megkínzott, halálra gyötört és az ájulásából felemelkedő nemzet diktálta a terroristák fejére.* Ha valaha volt bűnper, amelyben az ítéletet az első kimondott szó után meg lehetett volna konstruálni, úgy ez volt az. Két hétig csak a refrén csengett, a gonoszságok, gazságok megismétlődését hallottuk. Csak a magyar bíróságok híres elfogulatlansága engedte azt meg, hogy olyan pontossággal feszegessenek minden apró részletet.[173] Stocker Antal kúriai bíró, a tárgyalás elnöke maga volt az igazság és pártatlanság megszemélyesítője. *A vádlottak között egyetlenegy, a gonoszságában vagy elvetemültségében figyelmet érdemlő vagy imponáló ember sem volt. A hírhedt terrorcsapat csak addig tudta fenntartani a fejét, amíg megkö-*

20.000 koronát, talán azért, mert arra gondolt, hogy esetleg szöknie kell." (*Népszava,* 47. évf., 242. sz. 4–5.)

[172] *Az Est,* 10. évf. 117. sz. 2–3. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

[173] Ahogy a fentiekben utaltunk már rá, a minden fontos részlet aprólékos vizsgálatára vonatkozó állítás nem felel meg a tényeknek: érdemben nem vizsgálták meg Cserny József állítását arról, hogy ő valóban el akarta-e engedni a csendőrtiszteket, nem vették számba, hogy lehetett-e erre oka. S amikor az államügyész a per során újabb pontokkal egészítette ki a benyújtott vádat és a tárgyalásvezető bíró megkérdezte a védőket: „a bűnvádi perrendtartás alapján van-e külön előterjesztésük amiatt, hogy a főállamügyész a vádbeszédek során némelyek ellen kiterjesztette a vádat és új vádat emelt! A védőügyvédek *nem éltek előterjesztéssel,* nehogy a tárgyalást el kelljen napolni." (*Az Est,* 10. évf. 129. sz. 3.)

tözött áldozatok álltak előttük" – írták,[174] majd a december 13-i szám vezércikkében tovább árnyalták álláspontjukat:

„Halálos ítéletek hangzottak el ma abban a teremben, amely nemrég oly sok halálos ítéletet hallott. *De azokat a halálos ítéleteket egy egész világ választotta el ezektől.* Ki volt akkor az elnök, kik a bírák és kik a vádlottak? És hogyan folytak le azok a tárgyalások? *Véreskezű terrorfiú elnökölt, bestiálisan kegyetlen bírák ítéltek, a vádlottnak rendszerint csak az volt a bűne, hogy burzsuj volt, vagy nem volt elragadtatva diktatúrától.* Tíz-tizenöt percig tartott a tárgyalás, egy percet adtak a védelemnek. A vádlott még jól körül sem nézett és már meghallotta halálos ítéletét. *Annak a szörnyű világnak legvéresebb bestiái, hóhérai, bírái és ügyészei álltak most hetekig az igazságszolgáltatás magasztos csarnokában.* És mégis *az igazságszolgáltatás betartotta velük az összes formaságokat.* Kihallgatták őket, előadhatták védelmüket, védőket rendeltek melléjük, mindent, amit a törvények előírnak. Gyalázatos hóhérokról, szívtelen gyilkosokról volt ugyan szó, de a törvény még ezeknek a bestiáknak is tiszteletben tartotta az emberéletet, amit embernek kioltani csak a legvégső esetben szabad. A bíróságnak joga van, sőt kötelessége bizonyos esetekben halálos ítéletet mondani. De mielőtt kimondaná a jóvátehetetlen szót, körül kell bástyáznia ítéletét mindennel, ami a tévedést kizárja. Művelt jogállamban szent az emberélet, és százszor szent a jog, amely ítél az ember szabadsága és élete felett. *A törvény papjain kívül, akiket a társadalom ezzel megbízott, senkinek nincsen joga hozzá, hogy embertársának bírája legyen.* [Akkor ez többszörösen is áthallásos szöveg volt. – D. P.] Az oltárra nem léphet fel, csak a felszentelt pap, a bírói székbe is csak az ülhet bele, az oszthatja az igazságot, aki ennek a magasztos hivatásnak felszentelt papja. *Senki sem lehet bírája saját ügyének vagy embertársának, hiszen éppen ez az egyik óriási különbség a mi jogrendszerünk s az ún. bolsevik igazság között. Aki ezt az elvet megsérti, az Csernyék bandájába*

[174] *Az Est*, 10. évf. 128. sz. 4. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

tartozik"[175] – írták, a maguk részéről élesen elhatárolódva az önkényesség minden formájától: a szerkesztőségük és a *Népszava* szerkesztősége elleni antiszemita támadásoktól s a napokkal azelőtt nyilvánosságra került Kecskemét környéki gyilkosságoktól is.[176] Ezt követően tárgyilagosan tudósítottak „az ítélet hatásáról": „*A védőügyvédek körében az ítélet nagy megdöbbenést keltett. Minden bűnösre a legnagyobb büntetést szabták a bírák. A közönség nagy megnyugvással fogadta az ítéletet.* A szünetben a folyosón olyan kijelentések hangzottak el, hogy már előbb kellett volna ennek bekövetkeznie, akkor az indulatok már régen elültek volna. Érdekes, hogy a vádlottak teljesen egykedvűen viselkedtek. Egyiknek sem rezzent meg még a tekintete sem, amikor a halálos ítéletet felolvasták. Úgy látszik, csak pózoltak akkor, amikor enyhe ítéletet vártak,[177] maguk is annyira meg voltak győződve bűnösségükről [vagy a bíróság attitűdjéről – D. P.], hogy érezték a bekövetkező eseményeket.[178]

Budapesti Hírlap

A Budapesti Hírlap tudósítása is a vádlottak rezignált viselkedéséről referált: „Az ítélet kihirdetése előtt, alatt, s az ítélet meghozatala után egy arcizmuk, egy mozdulatuk, egy szemrebbenésük sem árulta el a belső izgatottságot, mely ilyen sorsdöntő pillanatban a legmegátalkodottabb gonosztevő lelkét is az életösztön energiájával marcangolja. Mozdulatlanul, szinte szoborszerűen, apatikusan ültek a vádlottak, mikor megvillant fejük fölött a megtorlás pallosa, mikor rájuk olvasták a halálos ítéletet. Mindenesetre volt csendes magatartásukban része a hosszú tárgyalások után beálló kimerültségnek is. De viszont *azok a fenevadak, akik kegyetlenül gyilkolták és kínozták fáradhatatlanul az áldozatokat, úgy látszik,*

[175] *Az Est*, 10. évf. 133. sz. 1. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)
[176] Lásd ehhez pl.: *Az Est*, 10. évf. 129. sz. 1., 133. sz. 4. és *Népszava*, 47. évf. 249. sz. 1., 250. sz. 1., 251. sz. 6.
[177] Az utolsó szó jogán a vádlottak (Schön Gábor kivételével) méltányos ítéletet, majd a halálos ítéleteket követően az érintettek valamennyien kegyelmet kértek. (*Népszava*, 47. évf. 250. sz. 5. 253. sz. 4.; *Az Est*, 10. évf. 130. sz. 6., 133. sz. 2.)
[178] *Az Est*, 10. évf. 133. sz. 2. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

leszámoltak nyomorult életükkel, sejtették, tudták, hogy rettenetes hóhérmunkájuk után, mellyel bekebelezték nevüket a borzalmak könyvébe, a földi igazságszolgáltatástól irgalmat hiába várnak" – írták,[179] megelőlegezve a Kúria kegyelmi tanácsának elutasítását is.

Majd 1919. december 19-én, a Cserny-perben halálraítéltek kivégzését így kommentálták a lap munkatársai: „Jeltelen sírok, koporsótlan halottak, a Duna elnémult zsákmányai regélhetnék a tizennégy terrorista gaztetteit. A Batthyány-palota és a Mozdony utcai ház együtt látta mind a csapatot, mely lidércnyomásként feküdt a főváros és a vidék közönségére, a sóhajok szobáiból, megkínzott áldozatok jajától hangos termekből kerültek ki a hírhedt repülőcsapatok, a halálvonatok, halálautók hősei, hogy emberiességet nem ismerő vadsággal csapjanak le békés polgárokra, gyermekekre úgy, mint öregre és férfira. A Lenin-fiúk nagy része még űzött zsiványként erdőkben, eldugott falvakban bujdokol és lopja nyomorú életét. De tizennégy társuk a mai napon az Úr színe elé került, hogy túl a véges emberi életen, didergő lélekkel rettenetes bűneiért helytálljon."[180]

Majd „a kommunista perekben" hozott további 9 halálos ítéletet követően, 1919. december 25-én *„A népbiztosok bűnlajstroma. Osztrák kertelés a kiadatás körül"* címmel terjedelmes cikket közöltek, melyben részletesen kifejtették – a korabeli hivatalos álláspontnak egybecsengő – véleményüket az első felelősségre vonásokról s arról, hogy szerintük (is) ezt rövidesen az igazi, a főbűnösökkel való leszámolásnak kell követnie: „A budapesti bírák kemény ítélete a végzet súlyos kezével sújtott le az ember-szörnyetegek seregére. A megtorlás elve a maga ridegségében érvényesült. Halálos ítéletek hangzanak el és részben már végre is hajtattak, olyan számban, amely a magyar bűnügyi statisztika több évtizedes eredményét is meghaladja. A magyar bíró lelkét a humanizmus nemes érzése, a megértés szelleme hatja át még akkor is, ha súlyos bűntettekkel terheltek fölött ül törvényt. *A pusztító ragadozókkal szemben azonban, ame-*

[179] *Budapesti Hírlap*, 39. évf. 138. szám 3. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[180] *Budapesti Hírlap*, 39. évf. 143. szám 3.

lyeknek emberirtó ösztöne oly rettenetes hekatombákban[181] *mutatkozott meg, az állam és a társadalom biztosságának megvédése, az elrettentő példaadás érdekében nem lehetett kitérni a büntető igazságszolgáltatás ultima rációjának, a halálbüntetésnek, ha még oly nagyarányú alkalmazása elől. Mély igazság csendül ki a közvád képviselőjének ama kijelentéséből, hogy itt a büntető jogszolgáltatás a nemzet önvédelmi harcának eszközévé magasztosul.* És ennek az önvédelmi harcnak a vezérelve nem lehetett az ellágyulás és az érzelgősség, mert ez újabb veszedelem csíráját oltaná be a nemzetnek amúgy is elgyötört szervezetébe.

A gonosztevők sorozata még nem teljes, a büntetőbíróság még nem végzett a gaztettek hosszú rendjével, a terrorfiúk sokan voltak, s a kiontott vérnek egész tengeréért kell még az elöl menőkhöz hasonlóknak helytállniuk földi bíráik előtt. … Mindenki érzi, hogy a kommunista rémuralom gonosztetteinek büntetőjogi likvidálása a terrorista szörnyetegek ártalmatlanná tételével még nem töltötte be feladatának teljességét. *Az őserdők sakáljai egymás után tűnnek el szemünk elől, de a nagy ragadozók még adósak a leszámolással. Kisebb részük a börtönben várja a tetemrehívást, nagyobb részük boldog Ausztria földjéről néz velünk farkasszemet, s titokban, de annál ádázabb konoksággal folytatja munkáját a proletárdiktatúra restaurálásáért.* Amazok felelősségre vonása hamarosan sorra kerül, s a közeli napokban az esküdtszék komor termében népbiztosok váltják fel Cserniék és a Korvin-Kerekes-Kohnok helyét a vádlottak padján.

A büntető igazságszolgáltatásnak immár ítéleti deklarációkban is kibontakozott fölfogása szerint *az úgynevezett Tanácsköztársaság egy gonosztevő csoportnak kollektív módon végrehajtott fegyveres támadása volt az állam társadalmi, gazdasági, kulturális és jogi rendje ellen, mely minden erkölcsi elv meggyalázásával döntötte halomra a nemzetnek sok százados verejtékes munkával összegyűjtött reális és eszményi értékeit. A kommunista ideológia csak takarója volt a gyűlölet, a bosszúérzet, a kap-*

[181] Emberek tömeges lemészárlásában.

zsiság nemtelen ösztöneinek. Akik a Tanácsköztársaságnak nevezett monstrumot vezették, nem héroszai voltak egy, bár eltévelyedett emberboldogító törekvésnek, hanem Herosztrátoszai,[182] *haramiavezérei egy őrült tatárdúlásnak, mely a leggonoszabb bűncselekmények egész sorozatát foglalta magában.* **…** Gonosztetteik élén azon gyilkosságok állnak, amelyek végrehajtására személyes és közvetlen irányító befolyást gyakoroltak. Maga Kun Béla, a proletárdiktátor vezet az élen. Tőle kéri számon a büntető igazságszolgáltatás a két ukrán tiszt s a szerencsétlen Mildner százados életét, akiket kifejezett parancsára gyilkoltak le testőrei, a Lenin-fiúk. De a népbiztosokat terheli büntetőjogi felelősség a többi gyilkosságért is, melyeket a terrorcsapatok elkövettek. A Hollánok, Dobsa zászlós, Berend tanár, Madarász Béla, *Ferry Oszkárék,* Návayék vérének ontásáért. *Mert a terrorcsapatok a gyilkosságban valósággal eszközei voltak a proletárdiktatúra vezéreinek. A tömeges gyilkosságra való felbujtás minden büntetőjogi ismérve megvan itt a népbiztosok terhére.*… Szocializálásnak nevezték azokat a merényleteket, amelyeket a proletárság szent joga alapján a magántulajdon ellen indítottak. … A bebörtönzések százait, sőt ezreit is számon fogja kérni tőlük a büntető jogszolgáltatás. … Büntetőjogi vonatkozásban nem utolsó jelentőségű az a vád, mely pénzhamisítás címén terhükre esik. … Ezzel talán be is fejeztük vázlatos szemlénket a proletárdiktatúra vezérlő szellemeinek bűnlajstromán. … A teljes kép megrajzolása a történelem föladata lesz. A bűnök súlya így is oly nagy teher, aminőt még kevés gonosztevő hurcolt vállain földi bíró elé. … Lényegében *ezek azok a bűncselekmények, melyek alapján Kun Béláék kiadatását is kérjük.* … Legutóbb érkezett jegyzékre most küldte el az államügyészség külügyi hivatalunk útján a választ, mely immár főtárgyalások anyagából merített bizonyítékokkal is támogatja a magyar hatóságnak semmiféle jogi mesterkedéssel el nem homályosítható, meg nem dönthető igazát”[183] – írták a magyar kormányzati propaganda, igazság-

[182] Bármi áron, bűntény árán is hírnévre szert tenni akarói.
[183] *Budapesti Hírlap,* 39. évf. 148. szám 8. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

szolgáltatás és diplomácia érveit nyomatékosítva, a Cserny-féle különítmény és a Szamuely-féle megtorlások bűneit másokkal kiegészítve, a Tanácsköztársaság lényegeként feltüntetve, s vezetőiket – felbujtókként – mindezért a vádlottak padjára kívánva.

Népszava

Kényes helyzetben volt a Tanácsköztársaság kormányzásában – legalábbis részben – szerepet vállalt szociáldemokrata párt lapja, a *Népszava*, az ún. kommunista perek megítélésénél s a róluk való tudósítások során. A szociáldemokraták részvételével, forradalmi eszközökkel irányított „proletárdiktatúra" bukása után egyszerre próbálta a párt s lapja, a *Népszava* bizonyítani a jogállamiság és a demokrácia melletti elkötelezettségét, a közelmúltra, a jelenre és a jövőre vonatkozóan. Ahogy kormányzótanácsbeli képviselőik a Tanácsköztársaság idején is tették: igyekeztek elhatárolódni az önkényes vörösterror-cselekedetektől és a bukás utáni időszak – őket is sújtó (rövidesen főszerkesztőjük és munkatársuk életét is követelő[184]) – fehérterrorjától is. Az utóbbi visszaszorítása és a mihamarabbi konszolidáció érdekében szóhasználatukban osztályharcos pártorgánumként síkraszálltak a nemzeti megbékélés mellett.

E szellemben írtak 1919. november 25-én is, a Csernyék elleni per első napjáról tudósítván: „A vádlottak mindegyike gyilkossággal van vádolva. … A terrorcsapat bűntetteiből keletkezett nagy bűnpör folyását a társadalom minden osztálya feszült figyelemmel kíséri. A nyilván hetekig eltartó törvényszéki tárgyalás bizonyára világosságot fog deríteni a Lenin-fiúk viselt dolgaira, és a bíróság, amelynek kizárólag a törvényre kell támaszkodnia, minden zavaró körülmény között is meg fogja hozni igazságos ítéletét. Hogy a hosszú ideig elhúzódó vizsgálat után ez az ügy vég-

[184] A tanítói végzettségű szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetőt, az őszirózsás forradalom egykori közoktatásügyi államtitkárát, a *Népszava* szerkesztőjét, *Somogyi Bélát* (1868–1920) és a lap belső munkatársát, *Bacsó Bélát* (1891–1920) 1920. február 17-én rabolták el és ölték meg az Ostenburg-különítmény tagjai Budapesten. Temetésük az első tömeges fehérterror elleni tüntetéssé vált 1920. február 22-én. (*Nemes D. szerk.* 1956. 248–256.)

re bíróság elé került, bizonyára megnyugtatóan fog hatni a közvéleményre. Akik bűntettet követtek el, el fogják venni büntetésüket. Ebből az alkalomból sok érdek követeli annak a hangsúlyozását, hogy csak az a körülmény lehet minden irányban való megnyugtató hatással, ha *minden ügy a maga illetékes bírói fóruma elé kerül. Hogy a magyar bíróságban mennyiben van képesség idegen befolyásoktól mentes, elfogulatlan ítélkezésre, arra nézve mi már többször elmondtuk a magunk véleményét.* Mégis hangsúlyoznunk és kívánnunk kell, hogy *a társadalom békéje, megnyugtatása érdekében csak az tehet szolgálatot, ha minden ügyet bírósági eljárás útján intéznek el. A bíróságnak a törvények útmutatása és parancsai szerint kell ítélkeznie,* itt nem zavarhatják a dolgok mérlegelését sem pártszenvedélyek, sem társadalmi elfogultságok, és a bíróságnak módja és akarata is lehet minden zavaró befolyás ellen védekeznie."[185]

Hasonló szellemben tudósítottak 1919. december 13-án a két nappal korábbi halálos ítéletekről is. Előbb vezércikkben szögezték le véleményüket az ítéletekben megtestesülő „megtorlásról", majd további kommentár nélkül közölték a bíróság döntését. A szerkesztőség álláspontját tükröző első oldalas cikkben kifejtették: „A bíróság halálra vagy súlyos börtönbüntetésre ítélt egy csomó embert, akit emberéletek elpusztításában talált bűnösnek vagy bűnrészesnek. Emberélet kiirtása: mindig és minden körülmények között megdöbbentő, borzalmas dolog; akkor is, ha gonosztevők vagy beteglelkű emberek teszik, de még akkor is, ha törvény betűje alapján törvényes hatalom rendeli el. *Most bíróság rendelte el a bűnösnek ítélt egyének kivégzését és bíróság fogja kimondani az utolsó szót, a kegyelmet adót vagy megtagadót. És ebben a körülményben mégis van bizonyos megnyugvást keltő elem, szemben az »ítélkezésnek« azzal a módjával, amelyet az utóbbi időkben is – csak úgy, mint márciustól augusztusig – az ország különböző vidékein bíráskodásra és ítéletek végrehajtására nem hivatott, felelőtlen elemek gyakoroltak, elnevezve eljárásukat »népítélet«-nek, holott a legtöbb helyen a nép teljesen távol állt az ilyen*

[185] *Népszava,* 47. évf.. 237. sz. 1–2. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

*eseményektől***.** Szabad-e emberéletet egyáltalán – akár törvény és bírói ítélet alapján is – erőszakos módon kioltani, arról most ne beszéljünk, a mostani idő nem alkalmas erre. Az országos szovjetben egy régi szociáldemokrata – a mi régi programunk alapján – a halálbüntetés eltörlését indítványozta; e sorok írója úgy emlékszik, hogy nem is került sor az indítvány tárgyalására. *Természetes, hogy most a másik szélsőség is ragaszkodik annak az eszköznek az alkalmazásához, amelyet kormányzati eszköznek ismert el és alkalmazott a március–júliusi kormányzati rendszer.* … A most elítélt terroristák nagy része arra hivatkozik, hogy felsőbb parancsra, kényszer hatása alatt cselekedett. (Hogy a parancs, amelyet kaptak, jogos volt-e vagy sem, hogy a kényszer, amelyre hivatkoznak, ellenállhatatlan volt-e vagy nem: az megint más kérdés.) Az augusztus eleje óta zajló gyilkosságok tettesei ilyen körülményekre nem hivatkozhatnak, mert – több ízben elhangzott hivatalos nyilatkozatok szerint – sem a kormány, sem a főhatóság gyilkosságokra parancsot nem adott ki, és volt olyan konkrét eset is, hogy alárendelt közegek a fővezér határozott írásbeli rendelkezése ellenére oltottak ki ártatlan emberi életet.

Akárhogy nézzük is a dolgot: a dunántúli és kecskeméti gyilkosok bűne semmivel sem csekélyebb, mint a most elítélt terroristáké. Mert… *mindenki* bűnös, aki emberéletet pusztít el. És *minden* emberi élet elpusztítását meg kell torolni, lett légyen a meggyilkolt gazdag vagy szegény, magyar vagy más nemzetbeli, keresztény vagy zsidó. Mert – bátorkodunk kijelenteni –, *ha ezt az egyenlő elbánást, az osztó igazságnak ezt a természetes követelményét mellőzik: a szükséges belső nyugalom nem állhat helyre és Magyarország a kultúrállamok között nem foglalhatja el újra a helyét.* **…** Az igazi kormányzati bölcsesség: a bajok megelőzése. *Olyan politikát kell csinálni, amely elejét veszi a gyűlölködés folytatásának, az elkeseredésnek és belső ellenségeskedésnek. Amely kormány erre nem képes, annak nincsen létjogosultsága, mert nem tudja visszarántani az országot az örvény széléről*"[186] – írták, közel száz évvel ezelőtt.

[186] *Népszava*, 47. évf.. 253. sz. 1. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

2.4. Quint József igazgató jelentései a Cserny-csoport, a vöröskatonák és a határrendőrök beszállásolásának, tevékenységének káros következményeiről, az épület és felszerelése állapotáról

Tanulmányunk 1.1. alfejezetében idéztük Quint József igazgató 1919. július 12-i és 19-i leveleit arról, hogy a Cserny-csoport a felsőbb hatóságok jóváhagyásával elfoglalta az intézetet, s hogy onnan azonnal bútorokat szállított el. Következő forrásunk 1919. július 24-én íródott, s minden valószínűséggel arra utal, hogy Csernyék elhagyták, más vörösőregységek ellenben elfoglalták az intézetet: „Közoktatásügyi Népbiztosságnak, Budapest. *A Budapest-vidéki II. sz. vörösőr-kerületi parancsnokság állományába tartozó vörösőr elvtársak egy része a Mozdony utcában levő tanítóképző intézet helyiségeibe beszállásoltatván, ott bizonyos – csekélyebb – mennyiségű por- és kockacukor, hadikávé- és főzőlisztkészletet fedezett fel,* amely minden valószínűség szerint az intézet étkezdéjének tulajdonát képezte. *Nem akarván a már úgyszólván feledésbe merült és gazdátlanul heverő készletet, bármily jelentéktelen mennyiségű is az, illetéktelen módon birtokba venni,* amidőn annak felfedezéséről jelentést teszek, egyben tisztelettel *kérem, hogy azt a ker. parancsnokság jóléti osztálya részére készpénzfizetés ellenében átengedni, ill. kiutalni szíveskedjék.*[187]

A fenti parancsnokság jóléti osztályának kebelében közétkezdét tart fenn, melyben ca. 1800, többnyire laktanyai elhelyezésben részesülő vörösőr-elvtárs nyer reggeli-, ebéd- és vacsoraellátást. Azonkívül beszerzési csoportot is létesített, amely a parancsnokság állományába tartozó vörösőrök és egyéb alkalmazottak, valamint ezek családtagjainak élelmi és egyéb közszükségleti cikkekkel való ellátásáról van hivatva gondoskodni. Utóbbiak száma ez idő szerint meghaladja a 11.000-et. Tekintettel az ellátandók nagy számára, a beszerzéssel járó óriási nehézségekre, továbbá

[187] Quint József 1919. augusztus 5-i levele bizonyossá teszi, hogy – ha megtalálták volna ezen élelmiszereket – a Lenin-fiúk aligha kérvényezték volna e készletek felhasználását: minden „teketória" nélkül kisajátították volna azokat. Így e felterjesztés a helyüket elfoglaló – ugyancsak a II. vörösőr-kerületi parancsnokság alá tartozó – ám más mentalitású, legalább a forradalmi előírásokat respektáló vörösőröktől származhatott.

azon körülményre, hogy jóléti osztályunk, mint teljesen új keletű intézmény, készletekkel ez idő szerint egyáltalán nem rendelkezik, s így a beszerezhető legkisebb mennyiségű élelmiszerre is égető szükségünk van, vörösőr elvtársaim érdekében kötelességemnek tartottam a fenti kérelem előterjesztését" – írta Bauitz [Banitz?] Ferenc kerületi parancsnokhelyettes.[188]

Kérését a Közoktatásügyi Népbiztosság I. főcsoportjától másnap továbbították a tanítóképzőkkel foglalkozó VI/2. ügyosztálynak, felszólítván őket arra, hogy sürgősen informálódjanak az intézet „vezetőjétől" ezen élelmiszerekről. Ők – Farkas Sándor osztályvezető és Keszler Károly előadó aláírásával – augusztus 1-jén válaszoltak: „A keb. I. főcsoportnak tisztelettel bemutatom az I. ker. áll. tanítóképző intézet vezetőjének az élelmiszerkészletek átengedésére vonatkozó jelentését. *A vezető az intézet év végi számadásában pontos kimutatást terjesztett fel ezekről az anyagokról, amelyekre ősszel, az internátus megnyitásakor feltétlenül szükség lesz.* A számadásokból kitűnt, hogy *az előző évben is csak a tartalékok felhasználása biztosította a köztartás működését*" – írták, elutasítva a vörösőr-parancsnokságnak az élelmiszerek átadására vonatkozó kérését.[189] Válaszuk aligha juthatott már el a kérvényezőhöz, hiszen a központi munkástanácsban még aznap határozat született arról, hogy a Forradalmi Kormányzótanács átadja a hatalmat a Peidl Gyula vezette ún. szakszervezeti kormánynak, s ez már augusztus 3–4-én a vörösőrség de facto megszüntetéséhez s a korábbi karhatalmi szervek, államrendőrség, csendőrség visszaállításához vezetett.[190]

E rövid életű kormány napjaiban, augusztus 5-én Quint József levélben fordult a közoktatásügyi miniszterhez, melyben vázolta a Csernykülönítmény ott-tartózkodásának következményeit (s egyben világossá

[188] MOL K 502-1919-5-164367. – Az aláíró nevét nem sikerült minden kétséget kizáróan kibetűzni. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[189] MOL K 502-1919-5-164.367. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[190] Az augusztus 3-i és 4-i minisztertanácsi ülésen tárgyaltak a rendőrség és a csendőrség újjászervezéséről, a Vörös Őrség ezekbe olvasztásáról. (*Kirschner B.* 1968. 147–148.)

tette, hogy az engedély hiányában a talált kis mennyiségű élelmiszert sem felhasználó vörösőrök aligha közülük kerültek ki):

„A vezetésem alatt álló budapesti állami tanítóképző intézetet a »Cserni« csoport szállta meg, s alig háromheti itt tartózkodása alatt az intézetben óriási károkat okozott. Első nap mindjárt elhordattak az intézetből 34 db asztalt, 2 padot és 253 széket. Itt-tartózkodásuk alatt leszerelték 23 ablakról a vászonredőnyöket; kitörtek 16 ablakot, levágták a tornateremben levő svéd ugróasztalról a marhabőrt, tönkretették a zongorákat, szétszedték a harmóniumokat, ellopták a kert összes terményeit és összetörték a fákat, megrongálták az intézet falait és padlóját, különösen pedig az ajtókat. A csoport feloszlatása alkalmával feltörtek az internátusban 35 szekrényt s elvitték (a közlekedési nehézségek miatt itt maradt) diákruhát és ágyneműt, s a megszállt területen lakó tanulók teljes felszerelését. Ezenkívül még most meg nem állapítható károk is lesznek, mert a katonáknak álkulcsuk volt, s minden helyiségbe behatoltak.[191] Az intézet tatarozására, a felszerelés javítására, a legszükségesebbek pótlására, különösen pedig a tanulók holmijának lehetőleg természetben való megtérítésére kérnék intézkedést, hogy az ősszel az intézetben zavartalanul megkezdhessük a tanítást."[192]

E levél nyomán – az időközben a forradalmak előtti szervezetéhez és nevéhez visszatért – *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium[193] (a továbbiakban VKM) 1919. augusztus 30-án kéréssel fordult a Honvédelmi Minisztériumhoz (HM)*: „A budapesti I. ker. tanítóképző intézetet a kommunizmus alatt a »Cserni« csoport szállta meg, s ott-tartózkodása alatt az intézet teljes felszerelését tönkretette. Elhordták a bútorokat, ellopták a növendékek ágyneműjét és ruházatát. Ezek a hiányok a tanítás megkezdése elé roppant nehézségeket gördítenek, mert a tanulóknak a tanulás feltételeit lehetetlenné teszik. Azonkívül, tekintetbe véve azt a sajnálatos kö-

[191] Quint József egy VKM-hez írt 1919. szeptember 13-i levelében ehhez hozzátette, hogy az intézet izzólámpáit is elvitték a Lenin-fiúk. (MOL K 502-1919-5-182.086. A 621/1919. sz. levélben.)
[192] MOL K 502-1919-5-164.489. Az 545/1919. sz. levélben. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[193] *T. Kiss T.* 1993. 84–88.

rülményt, hogy a tanítóképző intézeteknek nagyobb része megszállt területekre esik, elsőrangú fontosságú érdek, hogy a tanítás folyamata ismét felvétessék. Fölkérem tehát »Címet«, hogy a rendelkezésére álló katonai készletekből 100 ágyat a megfelelő felszereléssel (ágynemű, párna, derékalj, huzat stb.) arra az időre, amíg a hiányzó tárgyak beszerzése iránti intézkedések megtehetők lesznek, kiutalványozni méltóztassék." Egyidejűleg egy másik levélben értesítették erről Quint Józsefet. Felszólították őt, hogy az egyéb eltűnt felszerelések, ruhák stb. visszaszerzése érdekében a rendőrségen tegyen feljelentést, s a nyomozás eredményéről tájékoztassa a minisztériumot.[194] *A HM közel egy hónap elteltével, szeptember 27-én válaszolt* a VKM átiratára: „van szerencsém értesíteni, hogy a katonai készleteket a román katonai parancsnokság lefoglalta és így a kért teljesen felszerelt 100 db ágy ki nem utalható".[195]

Nehéz körülmények között készültek tehát a budai képző tanárai az 1919/1920. tanévre: az időközben a vörösőröket váltó határrendőrök által birtokba vett épületben mindössze 4 tanterem és a zeneterem állt rendelkezésükre,[196] úgyhogy az internátust ideiglenesen 50 tanulóval az Alkotás utcai – mindössze 30 kisgyermek számára kialakított – Tanítói Árvaházban helyezték el.[197]

E nyomorúságos körülmények Quint Józsefet arra késztették, hogy fáradhatatlanul kérje a VKM-től a Mozdony utcai épület kiürítését: „Alulírott mély tisztelettel fordulok Nagyméltóságodhoz, *kegyeskedjék a Hadügy- és Belügyminiszter Uraknál közbenjárni, hogy a vezetésem alatt álló budapesti állami tanítóképző épülete a katonai megszállás alól felszabadíttassék, s hogy a tanítványaimnak otthona legyen, melyben tanulmányaikat folytathassák.*

Kérésem támogatására megemlítem a következőket:

[194] MOL K 502-1919-5-164.489/B. XIII. sz. (E leveleknek csak piszkozata található a levéltárban.)
[195] MOL K 502-1919-5-164.489. A 345.782/52.1919. sz. levélben
[196] BFL VIII. 132. a. 22. Az 1919. augusztus 29-i tanári értekezlet jegyzőkönyvében.
[197] MOL K 502-1919-5-182.086. A 621/1919. és 639/1919. sz. levelekben, valamint: *Quint J. szerk.* 1918–26. 15.

1. Az ország 24 állami tanítóképző intézete közül jelenleg csak hat működik, s a hat közül csak háromnak van internátusa. Szegény, sorsüldözött, *a megszállt területekről menekülő hontalan tanítványainknak nincs hol folytatniuk tanulmányaikat.*

2. Ezzel szemben a közeljövőben felszabaduló kaszárnyákban bőséges alkalmuk lesz a Hadügy- és Belügyminiszter Uraknak elhelyezni az intézetünkbe telepített határrendőrséget, mely magától sohasem fog az intézetből elkívánkozni, ahol, úgy látszik, jól érzi magát.

3. A budai tanítóképző intézetben október 1-jén tanfolyam is kezdődik, melyen a tanácsköztársasági időben képesített tanítók érvényesíthetik okleveleiket. Október 1-jétől tehát újabb tantermek kellenek majd, pedig csak annyi termet kaptam a határrendőrségtől, amennyi a menekültekkel igen megszaporodott növendéklétszám elhelyezésére is csak szűkösen elegendő, internátusi helyiséget pedig egyáltalán nem kaptam.

4. A katonaságnak és az ifjúságnak közös épületben való elhelyezése nevelői szempontból éppenséggel nem kívánatos, de nem is lehetséges, hogy az iskolák hosszabb időre katonai vagy rendőrségi célokat szolgáljanak, mert mégiscsak legfontosabb az ifjúság nevelésére alkalmas tanítóság képzése, e nélkül hiábavaló a rendőr és a katona. A rendőrségnek kell legjobban belátnia, hogy kultúrára szükség van.

5. A határrendőrség, úgy látom, télire rendezkedik be az intézetben, ezért a magyar kultúra megvédése szempontjából úgy érzem, kötelességem újból és a leghatározottabban kérni Nagyméltóságodat, kegyeskedjék odahatni, hogy az intézet egy hónapon belül felszabaduljon" – kérte az igazgató úr 1919. szeptember 17-én.[198]

Az igazgatóval egyetértésben a kiürítést sürgető *VKM* előbb a HM-mel vette fel a kapcsolatot, ahonnan szeptember 27-én 16.387/eln. sz. alatt kaptak választ, melyet október 11-én mellékeltek az immár a BM-hez küldött átirathoz:[199] „*van szerencsém újból is arra kérni Címedet,*

[198] MOL K 502-1919-5-182.086. A 633/1919. sz. levélben. (Kiemelés tőlem. – D. P.)

[199] Arról tudósíthatott, hogy a határrendőrség nem tartozik hozzájuk. (A továbbküldés miatt ez a levél hiányzik a VKM levéltári anyagából.)

hogy a határrendőrség által megszállva tartott Budapest I. ker. Mozdony u. 40. sz. házban lévő állami tanítóképző intézet épületének kiürítését elrendelni méltóztassék”.[200]

A BM 1919. október 26-i válaszában közölte: „*a Mozdony utca 40. szám alatt lévő állami tanítóképző intézet kiürítését ez idő szerint nem áll módomban elrendelni – miután az abban elhelyezett karhatalmi alakulatok együtttartása a mai súlyos közbiztonsági állapotra tekintettel, minden mást megelőző fontos államérdeket képez.* Amint a karhatalom részére megfelelő más helyiséget biztosítani sikerül, a karhatalom elhelyezése iránt intézkedni fogok.”[201]

Quint József 1919. december 27-i kétségbeesett felterjesztéséből kiderül, hogy erre további két hónap elteltével sem került sor:

„Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Alulírott mély tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy a vezetésem alatt álló budapesti állami tanítóképző intézet, melyet *f. évi július havában a terroristák és a Vörös Hadsereg, augusztus havától a mai napig a határrendőrség tartott megszállva – siralmas állapotban van, s alapos tatarozásra, javításra és kiegészítésre szorul.* Minthogy az intézet rendbehozatala rengeteg pénzbe fog kerülni, mély tisztelettel kérem egy vegyes bizottság kiküldését, mely megállapítja a károkat. *A terroristákkal és a vöröskatonákkal szemben tehetetlen voltam, a határrendőrséggel az első naptól kezdve, mint a kincstár felelős tényezőjével próbáltam érintkezni:* előbb szóval kértem a parancsnokságot, hogy kímélje az intézetet, majd mikor láttam, hogy ez nem használ, a mellékelt átiratokat váltottam a parancsnoksággal,[202] de csakhamar meggyőződtem arról, hogy ez sem használ. Abbahagytam, s kezdtem lépéseket tenni az iránt, hogy a határrendőrség kitelepíttessék az intézetből. Ezt felsőbb fórumon meg is ígérték nekem, de gyakorlatilag mind ez ideig még végre nem hajtatott. *Kétségbe kell esnünk a jövőnk felett, ha a kincstár felelős tényezői úgy gaz-*

[200] MOL K 502-1919-5-182.086. A 184149/1919. B. XIII. sz. átiratban.
[201] MOL K 502-1919-5-182.086. A BM 1243/1919 res. sz. átiratában. (Kiemelés tőlem. – D. P.)
[202] Ezen átiratokat nem sikerült fellelni a levéltári anyagban.

dálkodnak, amint ezt augusztus óta kellett látnom. Piszok és rombolás mindenütt; mint Konstantinápoly szemétdombjain, kóbor kutyák jelentek meg az intézet udvarán. Mély alázattal *kérem a kultúra megmentését.*"[203]

Az igazgató úr drámai felszólítása ezúttal heteken belül meghallgatásra talált. 1920. január 16-án Quint József már a határrendőrség kivonulása utáni állapotról adott számot, a fűtés biztosításához kérve a VKM segítségét: *„a határrendőrség ugyan kivonult a budapesti I. ker. áll. tanítóképző intézet épületéből,* de a tanítást április előtt aligha kezdhetjük meg. Az intézet homlokzata északnak mutat s az uralkodó szélnek van kitéve, mint magában álló épület kétszeresen van kitéve az időjárásnak, a Körting-féle központi fűtőszerkezet használatához pedig előreláthatólag nem kapunk elegendő fűtőanyagot. *Egy mód volna, amelyikkel a tanítást még márciusban, esetleg előbb is meg lehetne kezdeni, ha ti. a szükséges hat tantermet, az igazgatói irodát és a tanári szobát kályhákkal lehetne felszerelni. Nyolc kályha fűtéséhez elegendő szenet talán be lehetne szerezni valami módon.* A növendékeknek a tanterem volna egyszersmind a nappali szobájuk, csupán a hálók maradnának fűtetlenek."[204]

S valóban: az intézet a következő hónapokban – ha nehéz körülmények között is – újra elfoglalhatta a Mozdony utcai épület egészét. Az 1920. március 30-i tanári értekezlet jegyzőkönyve szerint Quint József örömmel konstatálta, hogy *„ismét elfoglalhattuk intézetünket,* melytől eddig a katonai megszállás s a szénhiány távol tartott. Az internátus is beköltözhetett és szinte szemmel látható a fiatalság ezen való öröme, az eddig ideiglenes, szűk elhelyezés után. *Ez az új helyfoglalás adjon mindnyájunknak még több erőt és akaratot munkánkhoz, mikor ismét otthonunkba jöhettünk, különösen jó példaadással hassunk ma, amikor léptennyomon elkedvetlenítő, lehangoló momentumokba ütközünk még a mindennapi élet változásaiban is."*[205]

[203] MOL K 502-1920-5-36.986. A 900/1919. sz. levélben. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[204] MOL K 502-1920-5-36.986. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[205] BFL VIII. 132. a. 22.

3. A meggyilkolt csendőrtisztek Tanácsköztársaság alatti szerepe megítélésének többszólamúsága: „a Lenin-fiúk vétlen áldozatai" voltak-e, avagy „az ellenforradalom hősei, mártírjai"?

Tanulmányunk utolsó fejezetében megpróbáljuk felvázolni: vajon miként alakult Fery Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János Tanácsköztársaság alatti szerepének megítélése a bírósági tárgyalás s az azt követő megemlékezések, szertartások során, s hogy mindez hogyan hatott a budai állami tanítóképző ünnepségeire, hagyományőrző gyakorlatára.

3.1. A bíróság álláspontja

A 2.1. alfejezetben igyekeztünk felvázolni azt az ideológiai-politikai kontextust, melybe az ügyészség és a bíróság helyezte a Cserny József és társai ellen indított perben a vádlottak terhére rótt bűncselekményeket. Szükségtelen lenne ennek megismétlése, ezért itt csak arra emlékeztetünk röviden, hogy *a bíróság az esetek egy részénél úgy látta, vétlen, az ellenforradalmi mozgalommal semmiféle kapcsolatban sem álló egyéneket öltek meg önkényesen a terroristák. Utólag és valótlanul állították róluk, hogy ők bármit is tettek a Tanácsköztársaság ellen.* Azt is vélelmezték, hogy *a Lenin-fiúk célja volt* – a javarészt igaztalanul terhükre rótt rablási szándék mellett – *minden olyan polgárt megölni, akiről akárcsak feltételezhető, hogy szemben áll a proletárdiktatúrával.* Ők mindenkivel így jártak el, aki a kezükbe került – állították –, a véletlenen csak az múlt, hogy e más véleményen lévők közül kit vetett a sors eléjük. A július 22-ére virradó éjjel meggyilkolt csendőrtisztek kapcsán itt most az érdekel bennünket, hogy a vizsgálati anyag birtokában s a tárgyaláson elhangzottak alapján vajon az első vagy a második csoportba sorolta-e Fery Oszkárt és társait a bíróság?

A Budapesti Büntető Törvényszék ítéletében erről a következőket olvashatjuk:

– „*Az ellenforradalom szervezésének gyanúja* miatt letartóztatott és a Mozdony utcai terrorlaktanyába beszállított Fery Oszkár csendőr altábornagyot, Borhy Sándor és Menkina János csendőr alezredeseket… megölték."
– „Már korábban is nyomoztak a nevezett csendőrfőtisztek ellen, de akkor – *eredménytelen lévén a nyomozás* – kiszabadultak."
– „Két-három napig a csendőrtiszteket a nyomozók vallatták…, ezek azonban *állítólagos ellenforradalmi terveikből mit sem árultak el*."[206]

A bíróság tehát maga sem kívánta/tudta eldönteni,[207] hogy vajon e csendőrtisztek ténylegesen szervezkedtek-e a Tanácsköztársaság ellen, vagy sem, csak annyit rögzített, hogy az ellenük a Tanácsköztársaság alatt folytatott eljárások során erre vonatkozó bizonyíték nem került elő, s hogy maguk az érintettek – helyzetükből adódóan érthetően – mindvégig tagadták e vádakat, „s állítólagos ellenforradalmi terveikből" még az akasztófa árnyékában sem árultak el semmit. *Ennek alapján mindkét fenti csoportba tartozhattak, sőt az sem kizárható, hogy valóban ellenforradalmi szervezkedésben vettek részt.*

3.2. Az 1919–1922. évi megemlékezések, emlékkönyvek és az 1921. évi eredeti emléktábla „üzenetei"

Olysói Gabányi János ezredes – 1922-ben megjelent, a fentiekben már többször idézett és pontatlan forráskezelése miatt bírált – *„Mártírjaink" c. kötetében részletes életrajzot adott Fery Oszkár altábornagyról, melynek bizonyos részei azt a benyomást kelthetik az olvasóban, hogy a tábornok készséggel tett volna valamit a forradalmak ellen, ha lehetősége, ereje lett volna hozzá, ahogy erre készült már az őszirózsás forradalom alatt is*:

[206] BFL VII. 5. c. 8931/1919. (Kiemelések tőlem. – D. P.)
[207] Ez nem is volt a bíróság feladata.

„A Károlyi-éra s *Lindner* átkos kijelentése[208] nem tévesztették meg. Hazája javát szolgáló javaslataival és intézkedéseivel az ország közrendjét mindenképpen helyreállítani igyekezett. Ámde ez az akkor nagyon gyűlölt csendőrséggel szinte lehetetlen volt. Hiszen nemcsak a sajtó, hanem még a kormány is a legvadabb gyűlölet hangján uszított a csendőrség ellen. A sok katonaszökevény, akiket a csendőrség számtalanszor elfogott, most egyszerre hazatért, s bosszúszomját kiönteni és a zsandárokkal csak elbánni akart. A kormány hallgatólagos beleegyezése csak olaj volt a tűzre. *A teljesen fölfegyverzett csőcseléket a kisszámú csendőrségnek kellett megfékeznie. Így folyamodott az összpontosításhoz, melynek kettős haszna nagyon is átlátszó. Egyrészt az orvtámadást elhárítja, másrészt nagy cselekvési szabadságot biztosít.* Ő javasolta s követelte először a határokon gyülekező s csoportosuló románok ellen felállítandó védőosereg szervezését. Ez ügyben az akkori belügy- s hadügyminiszterekkel és miniszterelnökkel fontos megbeszéléseket folytatott. De a nemzetmentő mozgalom süket fülekre talált, mindamellett *az első védőosztagot összeállította*, azonban a forradalmi ármánykodás, mely mindenben militarista mozgolódást látott, az elindulást megakadályozta. Midőn az alakulásnak erkölcsi bázisát nem látta és csak a jelszavak bolondító hatását s minden erőnek erkölcsi fogyatkozását vélte felismerni, *arra a szilárd elhatározásra jutott, hogy a még meg nem fertőzött csendőrséget olyképpen összpontosítja, hogy azzal Budapesten és az országban a törvényes rendet kérlelhetetlen erővel helyreállítja.* December 1-jén az összes tábornokot és őt is nyugdíjazták.

Ettől fogva félrevonulva élt. Látván a csendőrség szétzüllését, így nyilatkozott: – *Ha arra gondolok, hogy ez is lehetséges, szeretném elfelejteni, hogy csendőrtiszt voltam!*

Június 7-én tartóztatták le első ízben. Nyolc napig volt fogva a parlament épületében**…,** ott volt vele vértanúhalált szenvedő forrón szeretett

[208] Itt egy *Linder Béla* (1876–1962) hadügyminiszternek tulajdonított kijelentésre utal, melyet 1918. november 2-án tett volna a budapesti helyőrség tisztjeinek eskütételén: „Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!”

két bajtársa: *Menkina* és *Borhy* alezredes is. Mikor június 14-én kihallgatták, *Kubovszki* vádbiztos kijelentésére, hogy meg van győződve arról, hogy ő (mármint Fery) nem kommunista, de még nem is szocialista, *Fery kijelentette*: – Nem, *én royalista vagyok!* A válasz annyira meglepte a vádbiztost, hogy e nyílt kijelentéséért még bántani sem merte. Egy másik figyelemreméltó momentum, amiről kiszenvedése után értesült a családja az elfogott terroristáktól, hogy midőn egy elfogott ellenforradalmárt a szomszéd szobában vertek a hóhérok, e kiáltással: – Bitang gazemberek, nem engedem, hogy bántsátok és beszennyezzétek a magyart – felugrott, hogy megvédelmezze a hazafiságáért szenvedőt. Csak nehezen volt lecsillapítható hazafias felháborodásában. Nyílt jelleme sohasem engedte eltitkolni érzelmeit.

Midőn lányát, *Margitot* (aki apja emlékét nem tudta túlélni s öngyilkos lett) július 5-én nyaralni küldte, úgy látszik, érezte közeli halálát s így búcsúzott tőle: – Kislányom, érzem, hogy többé nem látlak, de… *tisztán, nyugodtan halok meg, mert amit csak ember megtehetett a hazáért, azt, nyugodt lelkiismerettel elmondhatom, hogy megtettem. Ezzel a tudattal halok meg.*

Midőn nagyobbik fia július 15-én kiszökött Feldbachra, őt is így búcsúztatta, s amikor fia arra kérte, hogy jöjjön vele, azzal válaszolt: – *Katona vagyok, s nem szököm! Mint mondotta: kötelessége, hogy egy felborulás esetén, mint magas rangú tiszt megtehesse azokat az intézkedéseket, amelyek a forradalmi napokban a megszökéseket, esetleg fosztogatásokat megakadályozzák.*

Július 18-án fogták el másodszor s a Mozdony utcai terrorlaktanyába vitték, ahol háromnapi rettentő kínzás után (az oldal és a tetőfal vérrel voltak befecskendezve)[209] *kiszenvedett, csak azért, mert hazafi és keresztény volt, sokak bizalmát és reményét bírta. Nem a személyét akarták*

[209] Más források nem tudnak arról, hogy Fery Oszkárt „rettentően megkínozták" volna. A falakon a rettenetes vérfoltok Menkina Jánostól származtak: amikor a másodszori akasztást is túlélve még vonaglott, a terroristák szuronnyal vagy tőrrel végeztek vele. (BFL VII. 5. c. 8931/1919.)

megölni, de azt az erőt, fajszeretetet, azt a lelkesedést, melyet képviselt, s azt a törhetetlen bizalmat, mely egyéniségében összpontosult."[210]

Ha hitelt adhatunk ifj. Fery Oszkár főhadnagy visszaemlékezésének, akkor nyilvánvaló: a katonai-rendészeti téren rendkívül képzett altábornagy érzékelhette, hogy a Tiszánál folyó harcok következtében a proletárdiktatúra rövidesen elbukhat, s – az addig hátralévő idő alatt rá leselkedő súlyos kockázat ellenére[211] – itthon maradt, hogy részt vehessen az azt követő rendcsinálásban s a Tanácsköztársaság alatt magukat exponálók szökésének megakadályozásában. Az is életszerűnek látszik, hogy ebbéli meggyőződését megoszthatta vele együtt letartóztatott tiszttársaival: Borhy Sándor alezredessel és segédtisztjével, Menkina János alezredessel. Ki-ki eldöntheti, hogy egy ilyen, a szegedi és bécsi ellenforradalmi központoktól elszigetelt készülődés, véleménye szerint vajon kimeríti-e az ellenforradalmi szervezkedés fogalmát.

Arra vonatkozóan ugyanis, hogy ők ténylegesen kapcsolatban álltak volna a szegedi ellenforradalmi kormánnyal vagy hadseregével – ahogy azt állítólag a névtelen feljelentés szerzője sugallta[212] – utóbb semmiféle bizonyíték nem került elő. *Az édesapja emlékének fényesebbé tételében érdekelt katona fia nyilatkozatán kívül semmiféle bizonyíték sincs arra sem, hogy Fery Oszkár valóban így gondolkodott maradásának motívumairól*,[213] arról pedig még ő sem tudott, hogy az altábornagy kapcsolatba lépett-e elfogatásuk előtt ez ügyben sorstársaival. Az sem kizárt, hogy pusztán azért kellett meghalniuk, mert nyilvánvalóan nem rokonszenvez-

[210] *Olysói Gabányi J.* 1922. 57–58. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)

[211] Fery Oszkár tisztában volt e kockázattal: a letartóztatását megelőző napon felkereste Romanelli ezredest, a budapesti antantmisszió képviselőjét és védelmét kérte, amire ígéretet is kapott. (*Olysói Gabányi J.* 1922. 58.)

[212] *Gerencsér M.* 1993. 429.

[213] E megjegyzéssel nem vonjuk kétségbe ifj. Fery Oszkár vagy a szavait közvetítő Olysói Gabányi János szavahihetőségét, csak az ezúttal is elengedhetetlen forráskritika fontosságára utalunk. Tény: Fery Oszkár itthon maradása arra is utalhat, hogy készült valamire, de arra is, hogy posztjáról illegitim módon eltávolított, közrendért felelős magas beosztású csendőrparancsnokként – anélkül, hogy ténylegesen bármire is készült volna – önmagához méltatlannak érezte volna elhagyni az országot.

tek a Tanácsköztársasággal, s ezért sok keresztény-nemzeti elkötelezettségű polgár „bizalmát és reményét bírták".

Úgyhogy tárgyszerűen megállapíthatjuk: *Olysói Gabányi János idézett mondatai ellenére sem tudhatjuk minden kétséget kizáróan, hogy akárcsak az ellenforradalmi mozgalom szempontjából elveik és ügyük mellett mindvégig kitartó hősöket, vagy a jus murmurandi*[214] *határait át sem lépő áldozatokat tisztelhetünk a budai képző épületében meggyilkolt csendőrtisztekben.* Az ezredes szerző ugyanis egy olyan kötetben közölte e kevéssé kontrollálható információkat, melynek nyíltan vállalt, címében és előszavában megfogalmazott célja a vörösterror áldozatai mártírológiájának megteremtése volt.

Előszavában *Pekár Gyula*[215] *államtitkár* így körvonalazta ugyanis a kötet intencióját: „*Nem a kétezer éves krisztusi világfundamentum merénylő ellenségeivel keltek-e harcra a mi mártírjaink?* E merénylők a Belial, a Behemot, a Baal-ze-Buth alvilági hadnagyai voltak s kétezer éves bosszúval törtek ama Fundamentom megdöntésére, melyre e planéta kultúrája és civilizációja felépült. Ezt akarták lerombolni, de nem sikerült nekik. Majd eljön a Jelenések új János apostola, ki… világgá kürtöli: *»Emberek, az Antikrisztus volt itt és vigyázzatok, az Antikrisztus visszajön. Készüljetek!« Mi készülünk* is, s én azt hiszem – most e percben –, *nincs biztosabb védelem annál, mintha mentől szebbre, mentől magasabbra hantoljuk: megannyi bástyákká emeljük a mi mártírjaink sírjait. Az ő vérük cementelje e bástyákat erősre!* – Szent legyen nekünk az ő emlékezetük! ... Carlyle a Hősök kultuszát emelte magasra, mi a katakombák korára gondolva vissza, a mi mártírjaink tiszteletére esküszünk fel. *Nincs történet, nincs eszme-diadal mártírok nélkül:*[216] a századok

[214] A morgás joga.

[215] *Pekár Gyula* (1867–1937) író és politikus, a Fehér Ház elnevezésű ellenforradalmi szervezet elnöke, 1919-től a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának társelnöke. 1911-től az MTA tagja, tárca nélküli miniszter, majd a VKM politikai államtitkára volt. (*Bölöni J. szerk.* 1992. 364.)

[216] A forradalmak és az ellenforradalom hívei egyaránt éltek a mártírológia eszközeivel: pl. Böhm Vilmos fentiekben idézett memoárjában Tanácsköztársaság alatti politikai vitapartnerét, Korvin Ottót „mártírhalált haltként említette". (*Böhm V.* 1923. 378.)

mérföldkövei ők, a véres fáklyák, melyek a szent rajongás lángjával messze világítanak a lelkekbe. *Szép élni a hazáért, de tudni kell meghalni is érte, sőt vannak nagy percek, mikor egyedül ily mártírhalálok biztosíthatják a haza életét.*… Miért jegyzem én fel mindezt, miért hogy éppen én írom ezt az előszót? Azt hiszem, egy jogcímem van rá csupán, az, hogy e nagy mártírok egynémelyikével együtt senyvedtem Cserny terrortömlöcében – én Fery Oszkár barátom, Menkina, Borhy mellett feküdtem a parlamenti rémes éjszakák alatt s e borzongató közelből láttam, mint születik a véres aureola a kiválasztott homloka köré. Ők tudták, érezték; *ők főként Fery Oszkár, a Maeterlinck-féle »értesítettek« közé tartoztak s minden vigaszszó ellenére elszántan készültek a végre…*"[217]

E szellemiséget sugározta a Tanácsköztársaság alatt életüket vesztett csendőrök emlékére – 1919. december 20-án a szerviták templomában – rendezett gyászünnepség, s az azt megelőzően december 14-én a csendőrség által kiadott gyászjelentés is: „*az úgynevezett tanácsrendszer által meggyilkoltak [valamennyien az] ezen átkos időszak alatt uralgott [sic!] féktelen terror hősi áldozatai lettek*. … *A becsület és a magyar nemzeti eszme tragikus hőseinek vértanúhalála történelmünk legsötétebb napjait jelzi*. Emlékezetük felett a magyar nemzeti kegyelet és a vigasztalhatatlan bajtársi szeretet virraszt" – írták[218] Csernyék halálos ítélete után 3, s kivégzésük előtt 4 nappal, a küszöbönálló megtorlás helyénvalóságát sugallva.

A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint változatlan mondanivalót sugárzott a *Fery Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János halálának első évfordulóján, 1920. július 22-én rendezett megemlékezés* is: „Kegyeletes emlékünnepet rendezett ma a MOVE[219] budapesti főosztálya Fery Oszkár altábornagy, magy. kir. csendőrfelügyelő, Borhy Sándor és Menkina Já-

[217] In: *Olysói Gabányi J.* 1922. 3–4. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.) – Pekár Gyula itt is arra utalt, hogy Fery Oszkár már júniusban érezte, sejtette, mi várhat rá, de így sem futott el végzete elől.

[218] In: *Olysói Gabányi J.* 1922. 62. (Kiemelések tőlem. – D. P.)

[219] Magyar Országos Véderő Egylet.

nos csendőr alezredesek vértanúhalálának egyesztendős szomorú fordulójára. Az ünnepség a Szervita templomban kezdődött gyászistentisztelettel reggel kilenckor. A templom előtti téren csendőrök kettős sorfala, a templomban ugyancsak csendőr díszőrség. Az oltár előtt katafalk[220] áll, *a vértanú tisztek* csákóival, jelvényeivel felékesítve, s a templom hajójában a mi két királyi hercegünk foglal helyet. A padsorokban a gyászoló családok, díszes katonai és polgári közönség helyezkedik el.[221]

Megható zenés gyászmise közben a szószékről *Zadravecz István tábori püspök* költői, a magyar szíveket megrázó ünnepi szónoklatot mond: – *Hatalmasan zengő, jövendő magyar krédójává változtatok ti az éledező magyar nemzetnek… az éledő magyar nemzetnek, kik az ezeréves magyar eszméért ontottátok véreteket. Kakastollas legények, ifjú nemzeti hadsereg, íme vértanú apáitoktól tanuljátok meg, miként kell vértanúhalált halni a hazáért!*

A gyászistentiszteletet a Himnusz zárta be, azután a közönség az Eötvös téri hajóállomásról egytermes hajón leúsztatott a Műegyetem elé, ahol tavaly a vörösök a Dunába vetették a három vitéz katona kiszenvedett tetemét. A parton csendőrök és a műegyetemi karhatalom századai álltak sorfalat. Lassan megállt a hajó és *Pekár Gyula államtitkár* a hajó peremérő mély érzésű emlékbeszédet mondott: – *Ezer évvel ezelőtt Gellértet dobták pogányok a Dunába. Most új pogányok új vértanúkat, az ellenforradalom héroszait, az aradi tizenhárom édes testvéreit vetették Dunába…*[222]

---

[220] Jelképes ravatal.

[221] *Az Est* (I. évf. 174. sz. 6.) tudósítása szerint e gyászmisén „jelen voltak: József főherceg, Haller István kultuszminiszter, Szmrecsányi György, Pekár Gyula, Palacsi Dénes és mások".

[222] *Olysói Gabányi János* könyvében így idézte a Pekár Gyula államtitkár által 1920. július 22-én elmondottakat: „A te hullámaid nagy folyó, hazánk gyöngye, talán szenvedéseink szimbóluma. Ezer éve pogányok taszították le a hegyről itt a közelben *Szent Gellért* püspököt. Ezer év után pedig szintén pogányok temették itt hullámsírba *Fery* altábornagyot, *Borhy* és *Menkina* csendőrtörzstiszteket. Amint *Szent Gellért* áldozata kivirult, úgy a Ti vértanúságtok törzséből hajtson ki a nemes hazaszeretet gallya. Fogadjátok a nemzet koszorúját, mely zöld, mint szívünkben emléketek. Cserlevél és pálma illet meg titeket. S te nagy folyó, amely még meg fogod látni a magyar dicsőséget, vidd el Mohács, Nándor alá és hirdesd, hogy él még a magyar!" (1922. 62–63.)

A Műegyetem falai érthető szavakban dörgik vissza Pekár remek érces hangját. Most a partról is tisztelgésre szóló vezényszó, azután a díszjel hangjai hallatszanak. A csendőrök kezéből a koszorú a Dunára hull, amit habok, az utána hulló virággal gyorsan elnyelnek, elsodornak.

Fery, Borhy és Menkina, dicső magyar katonák, kiket a halálautó a gyalázatba akart vinni, íme a nemzet kegyeletének hajóján a megdicsőülésbe vonulnak. És úszik a hajó tovább, úszik a késői unokák, a megmegújuló generációk emlékezetének folyamán, mert *e három vértanú nevét sohasem fogják elfelejteni, amíg csak egy magyar él is ezen nagy sártekén."*[223]

Egy év elteltével, 1921. július 21-én már valamivel békésebb hangnemben – az új pogányok emlegetése nélkül – tudósított a *Budapesti Hírlap* is *a csendőrtisztek halála második évfordulóján tartott megemlékezésről s emléktáblájuk felavatásáról*. Külön cikket szenteltek a forradalom és ellenforradalom aktualitása kérdésének: „amint időben egyre távolodunk, a rossz emléket is lassan mintha a történelem patinája kezdené bevonni, a sok átélt rossz dolog lassan elhalványodik, s már-már hajlandók vagyunk, az akkor szomorú esemény mai évfordulóján, szinte lelkes ünnepet ülni. És *ünnepeltük ma Fery Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János vértanúink gyászos emlékezetének évfordulóját.*

Az ellenforradalmárok! Hogy megkopott, mennyire értékét vesztette ez a szó azóta! A diktatúra bukása felé Budapesten alig volt már más, csak ellenforradalmár. … Bizony, egyikünk-másikunk viharos múltra tekinthet vissza a forradalmak és ellenforradalmak idejéből. És a hiba abban van, hogy a régi forradalmárok ma már maguk is kezdik hinni, hogy ők ellenforradalmárok voltak, és még ma is annak vallják magukat, s ezen a jogon mindjobban hangadókká kezdenek lenni. Pedig úgy van a dolog, hogy *ma már nincs forradalom, mire való tehát az ellenforradalmár?* Mi büszkén emlékezünk vissza 1919 [1918 – D. P.] októberében megkezdett sanyargattatásunkra. Igenis, akkor ellenforradalmárok voltunk, s a lel-

[223] *Budapesti Hírlap*, 40. évf. 174. sz.

künkben akkor elvetett mag szépen kikelt és lassan terebélyes fává lombosodott. *Ma azonban ez a szép fa nem az ellenforradalom, hanem a magyarság fája már. Hittel, meggyőződéssel ez alá a fa alá kell sereglenie minden magyarnak.* … Álljunk össze végre, akik igaz magyarok vagyunk. Útmutatónk, vezető csillagunk legyen az egységes magyarság gondolata. *Fegyverünk a keresztény szeretet legyen*, mert a ránk váró nagy munkát csak így, ezzel végezhetjük el. Vessünk ki a nemzet testéből minden forradalmárt, ellenforradalmárt, mindez ma már csak jelszó, mely legfeljebb zavarkeltésre alkalmas. Végre egységre van szükségünk; ezzel tartozunk Fery, Borhy, Menkina és a többi vértanúk emlékének. *Legyünk méltók hozzájuk e komoly időkben, akik az egységes magyar nemzetért álltak ki, s ha kell, tudjunk, mint ők, ezért meg is halni*"[224] – írták**,** a konszolidáció igényével, e három csendőrtisztet az ellenforradalmi mozgalom mártírjaiból immár a nemzeti egység harcosaivá stilizálva.

Olysói Gabányi János tudósítása szerint némi hangsúlyváltozás jellemezte a budai tanítóképző falánál tartott utcanév- és emléktábla-avató ünnepséget[225] is: „*Fery Oszkárnak* és hős vértanútársainak emléke nem halványul el a magyar nemzet lelkében, sőt napról napra izmosabban jelentkezik. Ezt igazolja, hogy *azt a házat, amelyben az áldozatokat állatias kegyetlenséggel meggyilkolták, a szomorú nap második évfordulóján, 1921. július 21-én emléktáblával jelölték meg és a Mozdony utcának nevét »Fery Oszkár utcára« változtatták át.*[226] A gyönyörű nyári napon az épület előtt hatalmas közönség jelenlétében *P. Zadravecz István* tábori püspök tartott zenés szentmisét, mely alatt buzdító és kegyeletes beszédet mondott.

[224] *Budapesti Hírlap*, 41. évf. 160. sz. 4. (Kiemelések végig tőlem. – D. P.)

[225] „A polgári és katonai kiválóságok közül megjelent Ráday Gedeon gróf belügyminiszter, Pekár és Nádosy államtitkárok, Lukachich Géza báró altábornagy és Berzeviczy altábornagy, vezérkari főnök. Az ünnepség istentisztelettel kezdődött, amelyet *Zadravecz* István tábori püspök pontifikált fényes segédlettel" – olvashatjuk a *Budapesti Hírlap* tudósításában. (41. évf. 160. sz. 4.)

[226] A Kiss János altábornagy utca Fery Oszkár, a Nagy Jenő utca Borhy Sándor alezredes, a Tartsay Vilmos utca pedig Menkina János alezredes nevét viselte 1921-től 1945-ig.

– *A vértanúk kiömlő vére* – mondta beszédében a püspök – *a magyarság magva; ebből a magból már terebélyes fa növekedett, melynek árnyékában nemcsak a hívők, de azok is megtalálják boldogságukat, akik ennek a fának a lombjait megtépdesték. Múljék el a bosszú korszaka és jöjjön el a megértés kora!*

A mindenkit magával ragadó beszéd elhangzásakor lehullott a lepel a vörös márványtábláról, melynek aranybetűs felirata örök időkön át így hirdeti az áldozatok emlékét:

»Ebben az épületben szenvedtek hősiesen vértanúi halált a nemzetért 1919. július 21-én Fery Oszkár császári és királyi altábornagy, csendőrségi felügyelő, Borhy Sándor és Menkina János magyar királyi csendőr alezredes.«

A tábla leleplezése után *Pekár Gyula* lépett az emelvényre, megkapó szavakkal ecsetelte a két év előtti idők szörnyűséges Dante-poklát, majd így folytatta a szónoklatot: – Ma már pálma virul ezen a helyen és meg kell látnia mindenkinek, hogy a menny mindig győz a pokol felett. *Ez a nap legyen ezentúl a kegyelet napja, mint ahogy október 6-a is az.* Ma egy éve temettünk; ott álltunk a Duna partján, ahol a véres, drága tetemeket a vízbe dobták és koszorúnkat hintettük a hullámsírba. *A mai nap már emlékünnep, és ez a márványtábla örökké jelzi a vértanúk halhatatlanságát.* Kötelességem, hogy most a turáni parancsot hintsem el a lelkekben: Magyar élj a hazáért, de ha kell, tudj meghalni is! …

Pekár beszéde után a koszorúkat helyezték el az emlékre. [Sic!] A csendőrség koszorúját *Koncz Sándor* tábornok, csendőrségi felügyelő meleg szavak kíséretében helyezte el. …

Fery, Borhy, Menkina! Ti meghaltatok! Piros véretek kiömlött és itt a nagy folyónak habjaiban pihentek valahol. De emléketek itt maradt közöttünk és *mártírhalálotok kegyeletes megemlékezésén keresztül az idők múlásával állandóan fokozódó erővel sugárzik át a magyar nemzeti esz-*

me, a magyar haza iránti szeretet és áldozatkészség magasztos gondolata.”[227]

3.3. Iskolai megemlékezések az épületben meggyilkolt csendőrtisztekről

Kevés és szűkszavú forrásunk maradt arra vonatkozóan, hogy vajon miként kezelték nevelőmunkájuk során a budai képző tanárai az épületben 1919. július 21–22-én történteket, s hogy miként igyekeztek megfelelni a körülöttük kialakult kultusz, mártírológia hasznosítására irányuló VKM-utasításoknak, társadalmi elvárásoknak.

Csak a tanári értekezletek jegyzőkönyvei lakonikus utalásainak[228] kronológiai sorrendben való felsorakoztatására vállalkozhatunk:

– Quint József igazgató első alkalommal az *1920. augusztus 15-i* tanári értekezleten jelezte: a 73.239/1920. sz. VKM-rendelet „*az intézetben megölt Fery Oszkár és társai emlékére az intézetben egy helyiségnek kápolnává való átalakítását rendeli el*”. A későbbiekben – az 1926. október 24-én – felszentelt nagyterem[229] szolgált orgonával szakrális célokat is, de hogy ezt vajon összekötötték-e Fery Oszkár, Borhy Sándor és Menkina János emlékével, erre egyelőre nincs megbízható forrásunk.
– Az *1921. május 27-i* tanári értekezleten Quint József ismertette a 98.030/1921. sz. VKM-rendeletet melyben az intézetet értesítették arról, „hogy *a proletáruralom alatt vértanúhalált elszenvedett Fery, Borhy és Menkina csendőrtisztek emlékére vértanúságuk helyén – intézetünkben* [intézetünkön – D. P.] – *emléktáblát helyez-*

[227] *Olysói Gabányi J.* 1922. 63–64. (Kiemelések részben tőlem. – D. P.)
[228] Valamennyi forrása: BFL VIII. 132. a. 22. és 23. (Kiemelések végig tőlem. – D. P.)
[229] „A vallási nevelés mélyítésére és a kántorképzés fokozására [sic!] Magyary Gyula dr. r. k. hittanár fáradhatatlanul buzgólkodott. Munkájának szép eredménye, hogy az intézetnek házi kápolnája van, melyet Krywald Ottó c, prépost, érseki főbiztos szentelt fel 1926. V. 24-én és melyben Orsengo Cesare c. érsek, az Apostoli Szentszék magyarországi nagykövete, aki a kápolna kelyhét felszentelte, misét mondott” – olvashatjuk az 1926/1927. tanévről beszámoló értesítőben. (*Quint J. szerk.* 1926–27. 14.; *Farkas D.* 1969. 64.)

nek el: intézetünk e mozzanatot a növendékek nevelése érdekében értékesítse. Amennyiben az emlék elhelyezése június 15-ig megtörténnék, egy ünnepély keretében illeszkednénk bele az emlék leleplezésébe" – olvashatjuk. A fentiekből tudjuk: az emléktábla leleplezésére csak júliusban, az ifjúság részvétele nélkül került sor.

– Az *1924. szeptember 5-i* tanári értekezleten Quint József bejelentette, hogy „*intézetünk a nyár folyamán emléktáblát állíttatott fel azon a helyen* [immár az épületben – D. P.], *ahol Fery Oszkárt és társait meggyilkolták; javasolja, hogy október végén tartsuk meg az emléktábla ünnepélyes leleplezését, melynek előkészítésére Németh Sándor és Kishonti Barna tanárokat kéri fel*". Az október 27-i tanári értekezleten jelezte, hogy „f. é. *október 29-én, szerdán lesz a Fery Oszkár meggyilkoltatása helyén állított emléktábla leleplezése* – az ifjúság részvételével.[230] Ugyancsak szerdán du. 3 órakor, a nyáron elhunyt Kun Alajos sírjához vonul az ifjúság és a tanári kar, s ott egy tanuló fog beszédet mondani. Az intézet a sírt megkoszorúzza." Egy későbbi bejegyzésből tudhatjuk, hogy minden a tervek szerint történt, *precedenst teremtve arra, hogy a csendőrtisztek emlékét az intézet saját halottai emlékének ápolásával kössék össze.*
– Márpedig *az 1925. május 29-i* tanári értekezleten az igazgató a tanártestület tudomására hozta, hogy – a központi utasításoknak megfelelően – „az intézet ifjúsága f. hó 31-én, pünkösd vasárnapján, ünnepély keretében fog áldozni a hősök emlékének. *A jövőben az intézet hősi halottainak emlékét óhajtaná gondozni,* s az ifjúsággal gondoztatni, s azt megelőzően azok adatainak felkutatását megszervezni."
– *Az 1925. szeptember 7-i* tanári értekezleten Quint József beszámolt arról, hogy „*a nyár folyamán felemelő Fery-ünnepély volt az intézetben, a vértanú csendőrök emlékére, melyen József főherceg*

[230] Ld. ehhez: *Quint J. szerk.* 1918–26. 19.

őfensége is megjelent, s a kivégzés helyét is megtekintette. Az ünnepély maga az intézet előtti téren folyt le, s azon igen sok polgári és katonai előkelőség vett részt. Az igazgatót távollétében Horvay c. igazgató helyettesítette."[231]

– Bár 1926-ból nem tudunk olyan forrásról, mely tételesen utalt volna arra, hogy megemlékeztek Fery Oszkár és társai emlékéről, vélhetően az *1926. október 29-i* megemlékezésekhez, az intézet halottainak emlékéhez kapcsolódóan utalhattak erre is.[232]
– Ezt valószínűsíti, hogy Quint József igazgató *az 1927. november 28-i* tanári értekezleten beszámolt arról, hogy „*október 28-án áldoztunk halottaink emlékének is a Fery Oszkár emléktábla előtt.* Emellett a mindszenti szünetre itt maradt ifjúságot kivezettük a Kerepesi- és Farkasréti temetőbe."

E szórványos utalások is elegendőek ahhoz, hogy megállapítsuk: *Fery Oszkár és társai sorsának emléke* – amíg ezt hivatalosan is elvárták – *éveken át elevenen élt a budai állami tanítóképző tanárainak és diákjainak emlékezetében, s idővel összekapcsolódott az intézet saját halottaira, hőseire való emlékezéssel.* Vélhetően – egyre inkább a tanítóképző saját halottaira helyeződő hangsúllyal – így lehetett ez a későbbiekben, Padányi-Frank Antal igazgatósága idején is, azzal a különbséggel, hogy e megemlékezésekre a májusi hősök napi ünnepségekhez kapcsolódóan kerülhetett sor.[233]

[231] Ld. ehhez: *Quint J. szerk.* 1918–26. 23.
[232] Ld. ehhez: *Quint J. szerk.* 1926–27. 36.
[233] Részünkről ez feltételezés, hiszen a csendőrtisztekre való direkt utalások hiányoznak az általunk ismert évkönyvekből, miközben a hősök napi megemlékezésekre többször utalás történt. Ld. pl.: *Padányi-Frank A. szerk.* 1932–33. 60., 1935–36. 42., 1937–38. 34., 1938–39. 17.; *Panyik I.* 1991. 74.

4. Források, felhasznált irodalom

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII. A jogszolgáltatás területi szerveinek iratai.

VIII. 130. Budapesti Magyar Királyi áll. Tanítóképezde, majd Budapesti XII. kerületi Magyar Királyi áll. Fiúlíceum és Tanítóképző, majd Budapest XII. kerületi Állami Tanítóképző iratai.

Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)

K 502. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanítóképző- és óvónőképző intézetekre vonatkozó iratai.

Politikatörténeti Intézet Levéltára, Budapest (PIL)

IX. 613. f. Baloldali és antifasiszta szervezkedés miatt indított perek vádiratainak és ítéleteinek másodpéldányai.

1. A Budapesti Büntetőtörvényszék ítélet-duplumai.
2. A Budapesti Büntetőtörvényszék vádirat-duplumai.

Korabeli periodikák

A *Budapesti Hírlap*, *Az Est* és a *Népszava* 1919–1921. évfolyamainak megfelelő számai.

Dokumentumgyűjtemények, monográfiák, tanulmányok

A Forradalmi (1919) Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei 1919. május 1. – május 21. Tanácsköztársasági törvénytár. Szerk.: Pongrácz Jenő. III. füzet. A Szocialista-kommunista Munkások Magyarországi Pártjának Kiadása, Bp.

A Forradalmi (1986) Kormányzótanács jegyzőkönyvei. 1919. Szerk.: Imre Magda és Szűcs László. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok. Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1919. XIII. k. Akadémiai Kiadó, Bp.

A magyar büntető törvények (1910) és szabályok gyűjteménye magyarázatokkal és jegyzetekkel a m. kir. csendőrség, állami, városi és községi rendőrség, valamint általában az összes nyomozó hatóságok és nyomozó közegek részére. (Szerk.: Vaszy György – Szij Géza – K. Nagy Sándor – Körner Károly.) Franklin Társulat, Bp.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai (1960). (MMTVD 6/B.) Tanácsköztársaság 1919. március 21.–1919. augusztus 1. 6/B. k. (Szerk.: Gábor Sándorné – Hajdu Tibor – Szabó Gizella.) Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Borsányi György (1979): Kun Béla. Politikai életrajz. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Böhm Vilmos (1923): Két forradalom tüzében. Verlag für Kulturpolitik Kiadása, München.

Bölöny József (1992): Magyarország kormányai 1848–1992. 4. bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp.

Csapó Csaba (1999): A magyar királyi csendőrség története 1881–1914. Pannónia Könyvek, Pécs.

Donáth Péter (2008): A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből 1868–1958. Trezor Kiadó, Bp.

Farkas Domokos (1969): Az intézet története 1901–1945-ig. In: A Budapesti Tanítóképző Intézet száz éve 1869–1969. (Szerk.: *Bihari János – Nábrády István – Szőnyei Tibor – Vágó Elemér.)* Bp. 1969. 52–80.

Farkas Domokos (1969/2): Quint József. In: A Budapesti Tanítóképző Intézet száz éve 1869–1969. (Szerk.: *Bihari János – Nábrády István – Szőnyei Tibor – Vágó Elemér*.) Bp. 1969. 234–247.

Fonyó Sári (1976): Utolsó találkozásom Korvin Ottóval. In: Korvin Ottó: „… a Gondolat él…" Magvető Könyvkiadó, Bp. 1976. 175–177.

Gerencsér Miklós (1993): Vörös Könyv, 1919. Antológia, Lakitelek.

Gratz Gusztáv (1935): A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920. Magyar Szemle Társaság, Bp.

Hajdu Tibor (1969): A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Hetés Tibor szerk. (1959): A magyar Vörös Hadsereg 1919. Válogatott dokumentumok. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Hetés Tibor – Morva Tamásné (1968): Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp.

Horthy Miklós (1953): Emlékirataim. Európa, História, Bp. 1990.

Iratok (1993) az igazságszolgáltatás történetéhez. 2. Kúriai teljes ülések. Vizsgálatok és „vallomások". Elvi határozatok. Az 1956-os megtorlás iratai. (Szerk.: Solt Pál et al.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.

Iratok (1994) az igazságszolgáltatás történetéhez. 3. Kúriai teljes ülések. Államvédelmi felülvizsgálatok. „Párt"-ítéletek. Törvényességi óvások. Tárgyalási jegyzőkönyvek. (Szerk.: Solt Pál et al.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.

Jászi Oszkár (1918–24): Magyar kálvária – magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai. (Ford.: Neukum Lea. Szerk.: Veres András.) Magyar Hírlap könyvek, Bp. 1989.

Jászi Oszkár (1989): A kommunizmus kilátástalansága és a szocializmus reformációja. Válogatás politikaelméleti írásaiból. (Szerk.: Gyurgyák János és Kövér Szilárd.). Héttorony, Bp.

Kelemen Elemér (2002): Hagyomány és korszerűség. Oktatáspolitika a 19–20. századi Magyarországon. Oktatáskutató Intézet – Új Mandátum, Bp.

Kirschner Béla (1968): A „szakszervezeti kormány" hat napja. 1919. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Konok Péter (2011): Két terror Magyarországon 1919–1920. In: *Rubicon,* XXII. évf. 213. sz. 2011/2. 42–55.

Korvin Ottó (1919): Börtönnapló 1919. XII. 12.–1919. XII. 18. Első csorbítatlan, hiteles kiadás. (Szerk.: Simor András és Zalai Katalin.) Csillag füzetek 1. MSZMP KB. [Bp. é. n.]

Lengyel József (1966/1): Visegrádi utca. In: Lengyel József: Mérni a mérhetetlent. Lengyel József összegyűjtött munkái. II. k. Szépirodalmi Kiadó, Bp.
http://mek.niif.hu/06400/06408/html/02.htm

Lengyel József (1966/2): Prenn Ferenc hányatott élete. In: Lengyel József: Mérni a mérhetetlent. Lengyel József összegyűjtött munkái. II. k. Szépirodalmi Kiadó, Bp.
http://mek.niif.hu/06400/06408/html/02.htm

L. Nagy Zsuzsa (1995): Magyarország története, 1918–1945. Debrecen.

Lukács György (1918–1919): Forradalomban. Cikkek, tanulmányok 1918–1919. Magvető, Bp. 1987.

Mann Miklós (2004): Oktatáspolitikusok és koncepciók a XX. században. ÖNKONET, Bp.

Mann Miklós (2005): Magyar oktatási miniszterek 1848–2002. ÖNKONET, Bp.

Mannheim Károly (1996): Ideológia és utópia. Atlantisz, Bp.

Márton János (1976) jegyzete Cserny Józsefről. In: Korvin Ottó: „…a Gondolat él…" Magvető Könyvkiadó, Bp. 1976. 260–271.

Mendelényi László (1921): A terror. In: Gratz Gusztáv szerk.: A bolsevizmus Magyarországon. Franklin Társulat, Bp., 1921. 183-206.

Munkásmozgalomtörténeti (1976) Lexikon. (Szerk.: Vass Henrik – Bassa Endre – Kabos Ernő). II. javított és bővített kiadás. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

Nagy Péter Tibor (2011): A növekvő állam árnyékában. Oktatáspolitika 1867–1945. Gondolat, Bp.

O. Nagy Gáborné (1969): Az intézet története 1945–1969. In: A Budapesti Tanítóképző Intézet száz éve 1869–1969. (Szerk.: *Bihari János – Nábrády István – Szőnyei Tibor – Vágó Elemér)* Bp. 1969. 81–139.

Nagy Sándor (2011): Vörösmegtorlás a fehér Budán. Véres úrnapi körmenet a Krisztinavárosban 1919. június 22-én. In: Rubicon, XXII. évf. 213. sz. 2011/2. 39–41.

Nemes Dezső szerk. (1956): Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921. 2. kiadás, Szikra, Bp.

Olysói Gabányi János (1922): „Mártírjaink." Az „őszirózsás" forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Reprint, Gede Testvérek, Bp. 2000.

Ormos Mária (1998): Magyarország a két világháború korában, 1914–1945. Csokonai, Debrecen.

Padányi-Frank Antal szerk. (1932–33.): A Budapesti Magy. Kir. Állami Népiskolai Tanítóképző Intézet 1932–33. évi értesítője. Bp. é. n.

Padányi-Frank Antal szerk. (1935–36.): A Budapesti Magy. Kir. Állami Népiskolai Tanítóképző Intézet 1937–38. évi értesítője. Bp. 1938.

Padányi-Frank Antal szerk. (1937–38.): A Budapesti I. kerületi Magy. Kir. Állami Népiskolai Tanítóképző Intézet 1935–36. évi értesítője. Bp. 1936.

Padányi-Frank Antal szerk. (1938–39.): A Magy. Kir. Áll. Líceum és Tanítóképző évkönyve az 1938–39. iskolai évről az intézet fennállásának 70. évében. Bp. 1939.

Paksa Rudolf (2011): A fehérterror „ideológiája". In: Rubicon, XXII. évf. 213. sz. 2011/2. 56–61.

Panyik Ilona (1991): A Budapesti Tanítóképző Főiskola. Tankönyvkiadó–BTF, Bp.

Pekár Gyula (1920): A bolsevisták rémtettei. In: Huszár Károly szerk.: A proletárdiktatúra Magyarországon. Bp. 1920.
http://www.lakatospal.hu/index.php?page=kategorizalt&kat_id=15&id=2633&martirjaink-iii-fejezet-10-resz

Pölöskei Ferenc (1977): Horthy és hatalmi rendszere 1919–1922. Kossuth Kiadó, Bp.

Quint József szerk. (1918–26.): A Budapesti M. Kir. Állami Népiskolai Tanítóképző Intézet 1918–26. évi értesítője. Bp. 1926.

Quint József szerk. (1926–27.): A Budapesti M. Kir. Állami Népiskolai Tanítóképző Intézet 1926–27. évi értesítője. Bp. 1927.

Romsics Ignác (1982): Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve. Gondolat, Bp.

Romsics Ignác (1999): Magyarország története a XX. században. Osiris, Bp.

Romsics Ignác (2011): A Tanácsköztársaság és a Duna-melléki „parasztforradalom". In: Rubicon, XXII. évf. 213. sz. 2011/2. 4–15.

Salamon Konrád (2001): Nemzeti önpusztítás 1918–1920. Forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom. Korona, Bp.

Salamon Konrád (2011): Proletárdiktatúra és a terror. Rubicon, XXII. évf. 213. sz. 2011/2. 16-23.

Simor András (1976): Korvin Ottó. In: Korvin Ottó: „…a Gondolat él…" Magvető Könyvkiadó, Bp. 1976. 5–62.

Sinkó Ervin (1965): Optimisták. Történelmi regény 1918/19-ből. Magvető Kiadó, Bp.

Sinkó Ervin (1977): Szemben a bíróval. Válogatott tanulmányok. Gondolat, Bp.

Stein Ferenc (1976): Korvin Ottóval a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztályán. In: Korvin Ottó: „…a Gondolat él…" Magvető Könyvkiadó, Bp. 1976. 167–171.

Szabolcs Ottó (1996): A magyar értelmiség két világháború közötti munkanélküliségének történetéhez. In: Izsák Lajos–Stemler Gyula szerk. (1996): Vissza a történelemhez... Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára. Napvilág, Bp. 341–349.

Szamuely Tibor (1975): Összegyűjtött írások és beszédek. Magvető Kiadó, Bp.

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán (1966): Emlékeim. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp.

Takács Sándor (1976): Visszaemlékezés a Politikai Nyomozó Osztály munkájára. In: Korvin Ottó: „…a Gondolat él…" Magvető Könyvkiadó, Bp. 1976. 157–166.

T. Kiss Tamás (1993): A magyarországi kulturális minisztériumokról (1867–1993). Bp.

Váry Albert szerk. (1922): A vörös uralom áldozatai Magyarországon. Szegedi Nyomda.

Zinner Tibor (2001): A kádári megtorlás rendszere. Hamvas Intézet, Bp.

A kötet szerzői

Donáth Péter tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA doktora (történelemtudomány), ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék

Hunyady Györgyné főiskolai tanár, a neveléstudomány kandidátusa, 1984–1992-ig a Budapesti Tanítóképző Főiskola főigazgatója, 1987–2003-ig az Országos Tantervfejlesztő Bizottság vezetője, ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék

Kelemen Elemér professor emeritus, a neveléstudomány kandidátusa, 1995–2002-ig a Budapesti Tanítóképző Főiskola, ill. az ELTE TÓFK főigazgatója, ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék

Mikonya György habilitált egyetemi docens, PhD (neveléstudomány), 2009-től az ELTE TÓK dékánja, ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék

Podráczky Judit tanszékvezető főiskolai docens, PhD (neveléstudomány), 2008-tól az Országos Tantervfejlesztő Bizottság vezetője, ELTE TÓK Neveléstudományi Tanszék

Mile Stones in the History of Early Childhood Teacher Training in Hungary, of the Teacher Training College of Budapest, Its Successor, the ELTE Faculty of Primary and Pre-school Education, and Their Building

(Edited by Péter Donáth)

CONTENTS

Foreword (Péter Donáth) 9

I. From the experimental four-year accademic programme to national curriculum development

Hunyadi Györgyné: Changes in teacher training. The experimental four-year academic programme in the teacher training college of Buda (1986-1994) 14

Judit Podráczky: The college of Buda as centre and professional coordinating forum for primary and pre-school teacher training. (The activity of the curriculum development committee) 39

II. Challenging issues in structure and content and the answers

Elemér Kelemen: From the Teacher Training College of Budapest to ELTE Faculty of Primary and Pre-school Education 70

György Mikonya: Meeting challenging issues at ELTE TÓK in the field of early childhood education 119

III. If these hundred year old walls could talk…

Péter Donáth: Atrocities committed by the Cserny commando in their „Mozdony street barracks" July 1919. The circumstances, consequences and aftermath of Fery Oscar's and his comerades' death.....144

Authors 255

Kötetünk a *„100 év a budai képző épületében. Tanító- és óvodapedagógus-képzés a középfoktól az egyetemi oktatásig”* címmel rendezett konferencián elhangzott előadások tanulmánnyá kiegészített szövegeit adja közre.

Szerzői közül négyen országosan ismert szaktekintélyei témájuknak s kulcsszereplői is az abban leírtaknak, ezért emlékeikre is támaszkodhattak a rendelkezésükre álló források mellett, s olyan tanulságok összegzésére, perspektívák felvillantatására vállalkozhattak, melyek méltán kelthetik fel a kisgyermekkori nevelőképzés iránt érdeklődők figyelmét.

A kötet ötödik tanulmánya egy az épületen 2011-ben újra elhelyezett emléktábla történelmi hátteréről referál. Arról, hogy a Tanácsköztársaság alatt a budai tanítóképző épületét birtokba vették a „Lenin-fiúk”, akik 1919. július 21-én éjszaka a pincében „ellenforradalmi tevékenységük” miatt kivégezték a csendőrség országos felügyelőjét, Fery Oszkár altábornagyot, valamint Borhy Sándor és Menkina János alezredeseket. A szerző levéltári források és a korabeli sajtó megszólaltatásával ismerteti a történteket, azok mozgatórugóit és következményeit.

9 789638 144416